

vigilia

1935–1985/2

PÁPAI ÁLDÁS	81
LÉKAI LÁSZLÓ: A Vigiliának arany jubileumára	82
LUKÁCS LÁSZLÓ: Virrasztók	83
PASKAI LÁSZLÓ: Az Istent keresők szolgálatában	84
CSERHÁTI JÓZSEF: A mennyei Atya teológiája	87
BÁNK JÓZSEF levele	90

EMLÉKEZÉSEK

VARGHA KÁLMÁN: Humánus, egyetemesség, forma	91
OTTLIK GÉZA a Vigiliában	99
VIDOR MIKLÓS: Ami eltűnt, és ami megmaradt	100
LENGYEL BALÁZS: Ötvenes évek	104
NEMES NAGY ÁGNES: Akácfa	105
BOLDIZSÁR IVÁN: Morus Tamás az 1935-ös húsvéti Vigiliában	107
GÖRGEY GÁBOR: Virrasztás	108
GERLEI JÓZSEF: Első lépések	110
DÜMMERTH DEZSŐ: Emlékek a Vigilia egy évtizedéből	113
TÜSKÉS TIBOR: Apokrif napló	115
KÁROLYI AMY: 7 sor (vers)	117
HETÉNYI VARGA KÁROLY: A Vigilia: nélkülözhetetlen erőforrásom volt.	118
KERESZTURY DEZSŐ: Frontok (vers)	119
RÁBA GYÖRGY: Tisztelet Dickensnek (vers)	121
WEÖRES SÁNDOR: Archaikus jelenet (vers)	122
CSORBA GYÖZŐ: Dialógus (vers)	122

A borítón Dürer: Szent Kristóf című metszete

LAPUNK FENNÁLLÁSÁNAK 50. ÉVFORDULÓJA ALKALMÁBÓL
1985. FEBRUÁR 15-ÉN 7 ÓRAKOR A KOSSUTH KLUBBAN

VIGILIA ESTET

RENDEZÜNK. OLVASÓNKAT SZERETETTEL VÁRJUK!
JÉGYEK A KLUBBAN ELŐVÉTELBE VÁLTHATÓK

Főszerkesztő: LUKÁCS LÁSZLÓ

Laptulajdonos: ACTIO CATHOLICA Felelős kiadó: MAGYAR FERENC

Szede: Szent István Társulat, felelős vezető dr. Ákos Géza igazgató

Készült: Pannon Nyomda Veszprém, felelős vezető: Danóczy Balázs igazgató

Táskaszám: 85/3587. Index szám: 26 921 HU ISSN 0042-6024

Terjeszti: Vigilia Kiadóhivatala és a Magyar Posta

Szerkesztőség és kiadóhivatali ügyintézés: Budapest V. Kossuth Lajos u. 1. Telefon: **173-933, 177-246**. Postacím: 1364 Bp. Pf. 111. Előfizetés és templomi árusítás: Vigilia Kiadóhivatala. A Vigilia csekkszámja száma: OTP 37-343-VII. – Előfizethető bármely hirlapkézbesítő postahivatalnál, a Posta hirlapüzleteiben és a Posta Központi Hirlap Irodánál (KHI) Bpest, V. József nádor tér 1. 1900, közvetlenül, vagy postautalványon, valamint átutalással a KHI 215-96162 pénzforgalmi jelzőszámra. Külföldön terjeszti a Kultúra Könyv- és Hirlap Külkereskedelmi Vállalat, H-1389 Bpest, Pf. 149. Nyugati országokban az évi előfizetési ár: 23.- USA dollár, vagy ennek megfelelő más pénznem. Átutalható a Magyar Nemzeti Bankhoz (H-1850 Budapest) a Kultúra 024-7. sz. csekkszámjára, feltüntetve, hogy az előfizetés a Vigiliára vonatkozik. A szocialista országokban előfizethető a helyi postahivatalokban is. Előfizetési díj 1 évre 320,- Ft, 1/2 évre 160,- Ft, 1/4 évre 80,- Ft egyes szám ára 26,- Ft. Megjelenik: havonta

SECRETARIA STATVS

N. 142.766

EX AEDIBVS VATICANIS, 27-XI-1984

Eminentissime ac Reverendissime Domine,

Inter alia perquam fructuosa apostolatus Catholici coepta et opera, quae his temporibus intra Catholicam Hungariae communitatem vigent ac florent, placuit Beatissimo Patri cognoscere nuper tum rationem tum praestantiam commentariorum eorum quibus aptissimus quidem index est "Vigilia".

Constat enim quo animo ipsi componantur quoque evangelizationis studio; patet item quanto favore passim divulgati lectitentur.

Quandoquidem ergo paucis mensibus exiturus est ipse quinquagesimus annus, ex quo tempore iidem coepti sunt commentarii foras dari, Sua Sanctitas harum per litterarum mearum officium gratulari cupit moderatori qui nunc est illorum ipsiusque singulis scriptorii operis sodalibus de faustissimo hoc eventu de laudabilique adhuc opere expleto. Omnes pariter commentariorum lectores consalutat quibus pietatis et actionis christianae fructus copiosos hinc sane precatur.

Ut vero posthac nihilo minus scite et docte, recte et iucunde possint hi commentarii "Vigilia" propagari ad christifidelium, istius nationis eruditionem maiorem atque delectationem simul, plurimum caelestis luminis tam auctoribus ipsis quam lectoribus efflagitat impertienda amanter quidem Apostolica Benedictione qua gratulantem suum animum confirmat favoremque huic incepto declarat.

Quae cum ipse pro meo munere tecum, Eminentissime ac Reverendissime Domine, communicavi, tum oblata hac optabili opportunitate utor pariter ut summa qua par est observantia tibi me deditissimum in Domino esse profitear.

Eminentissimo ac Reverendissimo Domino

Domino LADISLAO S.R.E. LÉKAI

Archiepiscopo Strigoniensi Hungariaeque Primati

H. Card. Lercari

A katolikus apostolkodásnak egyéb rendkívül gyümölcsöző kezdeményezései és intézményei között, amelyek napjainkban Magyarország katolikus közösségében elevenen virágoznak, a Szentatya nemrég megismerkedett annak a folyóiratnak a célkitűzéseivel és kiválóságával, amelynek nagyon találó címe a „Vigilia”.

Ismeretes ugyanis, hogy milyen szellemben és milyen evangelizációs szándékkal szerkesztik; az is tudott dolog, hogy a sokféle elterjedt folyóiratot milyen szívesen olvassák.

Mivel pedig néhány hónap múlva befejeződik a folyóirat első megjelenésétől számított ötvenedik esztendő, Őszentsége e levelem útján kíván a jelenlegi szerkesztőnek és minden egyes író munkatársának az ünnepi alkalomhoz és az eddig végzett dicséretes munkához gratulálni. Ugyancsak üdvözli a folyóirat valamennyi olvasóját, és szívből imádkozik azért, hogy lelki elmélyedésük és keresztény tevékenységük számára bőséges gyümölcsöt nyerjenek belőle.

Hogy pedig továbbra is ugyanilyen bölcs és tudományos, igaz és gyönyörködtető tartalommal szolgálhassa a magyar keresztények műveltségét és esztétikai igényeit a „Vigilia” című folyóirat, a Szentatya bőséges mennyei világoosságot kér mind maguknak a szerzőknek, mind az olvasóknak; szeretettel küldve apostoli áldását ismételten kifejezi szívből jövő jókívánságait, és jóindulatáról biztosítja ezt a vállalkozást.

Miután mindezt hivatalomnál fogva közöltem Veled, Főtisztelendő Eminenciás Uram, én is felhasználom ezt a kedvező alkalmat, és a legnagyobb illő tisztelettel biztosítalak arról, hogy az Úrban odaadó híved vagyok.

Főtisztelendő Eminenciás
Lékai László bíboros úrnak,
Esztergom érsekének és Magyarország primásának

Casaroli bíboros

A VIGILIÁNAK ARANY JUBILEUMÁRA

Sík Sándor a Vigilia ezüst jubileumán így foglalta össze értékelését folyóiratuk 25 évéről: amit az egész negyedszázadon magunk elé tűztünk – az jó volt, szükséges és halaszthatatlan.

Milyen szempontokat követtek célkitűzésükben? Lényegében a következőket: Nekünk az *irodalom* szent dolog, hivatásos küldetés, áhítat. – Szent dolog a *magyarságunk* is, nekünk a magyarság Isten gondolata. Ő szabta ránk, hogy magyarul legyünk emberek, és magyar földön építsük az Ő országát.

– És szent nekünk a kereszténység is: az *élő egyház* életadó közössége.

A II. Vatikáni zsinat szellemében dolgozó Vigilia munkatársainak és minden kedves olvasójának aranymisés oltáromtól szeretettel küldöm főpásztori áldásomat és testvéri s baráti meleg kézzszorításomat.

Esztergom, 1984. október 20.

Róma, 1984. november 1.

+ oltáraitól

bíboros-primás, esztergomi érsek

Virrasztók

Ötvenedik évfolyamához érkezett el lapunk – ritka születésnap a magyar folyóiratok történetében. A Vigilia cikkeiből, de pusztá sorsából is élénk rajzolódik az utolsó fél évszázad magyar történelme. Az 1935-ös induláskor néhány lelkes és tehetséges fiatalember feszül neki a feladatnak: olyan folyóiratot alapítani, amely új szellemet ad a katolikus kultúrának, s ezzel gazdagítja a magyar irodalmat. A meginduló lapra végül három név kerül fel: Aradi Zsolté, Balla Boriszé és Possonyi Lászlóé.

Belül: az útkeresés izgalmai, meg hasonlások, anyagi gondok. Kívül: az egyre véresebbé váló háború. A német megszálláskor az akkori szerkesztő, Possonyi László megszünteti az évnegyedes kiadványból immár havi folyóirattá nőtt lapot. 1946-ban alakul meg a Vigilia munkaközösség Juhász Vilmos szervezésében, Sík Sándor vezetésével, Mihelics Vid, Possonyi László és Rónay György segítségével. Az új körülmények új lehetőségeket és feladatokat, de új nehézségeket is hoznak a lap számára. Erről az időszakról, a küzdelmes kezdetekről és a lassú kibontakozásról már szemtanúk adnak hírt e számunk hasábjain. Az emlékezőesékből mozaikszerűen bár, de élénk rajzolódik az a folyamat, ahogyan a Vigilia beleépült a háború utáni magyar egyház és magyar irodalom életébe. És kiemelkedik mindmáig két legnagyobb személyisége: Sík Sándor és Rónay György nemcsak műveikkel, szerkesztő munkásságukkal, de páratlan személyiségükkel is meghatározták a lapot. Mái g hálások nekik mindazok, akik munkatársként vagy akár olvasóként a közelükbe kerülhettek.

A Vigilia alapítói mindjárt kezdetben megjelölték hárm as célkitűzésüket: katolikus – magyar – irodalmi lapot indítottak. Programjuk minden külső változás közepette is szerves fejlődésben bontakozott tovább, lett egyre tágasabb és konkrétabb – s ma már élő hagyományként vallhatjuk a magunkénak.

1. Az egyetemesség jegyében tágították és mélyítették a katolikus gondolkodást. Tágították: az irodalom, sőt az emberi kultúra minden igaz értékét igyekeztek felkutatni és felmutatni. És elmélyítették: az Istent keresők és az Istenből élők számára egyaránt a misztika útjait tárták fel. A szentek példáján tájékozódva keresték meg hétköznapi kereszténységünk lehetőségeit.

Az egyetemességnek ez az igénye minden törés nélkül belenőhetett a zsinattal jelentkező ökumenikus törekvésekbe, a keresztény egyházak között és az egész emberiség szintjén egyaránt. Lapunk így válhatott a hetvenes években az egyre tágasabb és tudatosabb párbeszéd fórumává. Ma kezdjük csak látni, mennyit kell még tennünk ahhoz, hogy a különböző nézetek a közös ügyért vállalt felelősséggel szembesüljenek egymással a katolikus egyházon és a keresztény egyházakon belül, s aztán e hazában minden jót akaró ember és világnézet között. – Zsinati program lett a keresztény élet megújítása is. Mindmáig fontos feladatunk maradt annak kutatása, hogyan lehet hitelesen megélni az evangélium szellemét. Eredményekre itt aligha juthatunk olvasóink, a keresztény életben társaink segítségével, próbálkozásai, kritikái, tehát közös erőfeszítések nélkül.

2. A Vigilia megindulásával új hang csendült fel a magyar irodalom kórusában. Sok hang szól t má r akkor: egyenként gyönyörű értékek, együtt gazdag harmónia. Az évek során – ahogyan e számunk is jelzi – az élő magyar irodalom legkiválóbbjai jelentkeztek itt írásukkal. Mégis sajátosan újat hozott: a művészetnek, ezen belül az irodalomnak keresztény indíttatású, spirituális ihletésű szemléletét, amely az irodalomnak (és az életnek) transzcendentális, Istenre nyíló

mélyeit próbálja feltárni. Mindezt nem azért, mintha önzően vagy hatalmaskodón megpróbálná kisajátítani az emberi világ értékeit. Az irodalom gazdagabb, az ember emberebb, ha ezek a mélységek művészi formában megszólalnak benne.

3. A lap indulásakor francia példákon tájékozódott, egyetemes művészi és keresztény értékek szolgálatára szegődött. De magyar földön, magyarul, a magyar kereszténység és irodalom közegében jött létre. Az egész keresztény magyar múlt örökösének vallja magát ma is, s e múlttal is a jelent kívánja szolgálni, a magyarság őrzőinek legnemesebb hagyománya szerint. Magáénak érzi az egész magyarság ügyét, mindazokét, akik múltunkhoz és földünkhöz tartozónak, jelenünkért és jövőnkért felelősnek érzik magukat.

*

A cím: Vigilia, virrasztás szimbolikus jelentését többször kifejtették e lap hátsólapjain. A virrasztó: értékeket, embereket őriz. Közösségből fakadó, közösséget formáló szolgálat ez – közösségben van azokkal, akikért és akikkel virraszt. De az igazi közösségnek nemcsak jelene van, hanem történelme is: múltja és jövője. A virrasztók (s a virrasztást igénylők is) egymást váltják – a virrasztás folytatódik. A Vigilia 50. születésnapja – hisszük – nem befejezés, hanem egy élő folyamat egyetlen mozzanata csupán. A virrasztás ötven éve tart. Mi, mai virrasztók, elődeink nyomán vállaljuk a megkezdett, gyönyörű és mindig időszerű feladatot: keresztény, művészi és magyar értékeink szolgálatát.

E szám minden írása a jubileum ünnepére érkezett: a személyes megemlékezések éppen úgy, mint a versek és tanulmányok. Hálás köszönetet mondunk mindegyikért. Sajnáljuk, hogy a megnövelt terjedelem ellenére sem fért bele ebbe a számba néhány hosszabb vagy később érkezett cikk. Ezeket következő számainkban fogjuk közölni.

PASKAI LÁSZLÓ koadjutor érsek

Az Istent keresők szolgálatában

Ötven évvel ezelőtt indult útjára a VIGILIA. Célja volt a magyar katolikus irodalom művelése, ezzel együtt a magyar szellemi élet, a keresztény kultúra szolgálata. A fél évszázados jubileum Isten iránti hálaadásra készítet: áldásának kérésével indult el folyóiratunk, és az ő adománya, hogy fél évszázadon keresztül betölthette feladatát. Kegyelettel emlékezünk azokra, akik fáradoztak érte; a jelenlegi munkálóinak kifejezzük köszönetünket az olvasók nagy táborához kapcsolódva, akik lapunkat érdeklődésükkel kísérték, olvasták, gyarapodtak belőle.

Jubileumi számunk küzdelmes ötven esztendőre tekint vissza. Fél évszázad alatt felgyorsult tempóban változott meg világunk: szellemi életünk, szemléleti és kifejezési módunk, emberi értékek megítélése, egész világunk értelmezése. Ilyen korban valóban fontos a „vigilálás”, az őrködés, amely nyitottsággal tekint a szellemi élet próbálkozásaira és elirányítást tud nyújtani a sokféle keresésben.

Túl az egész világot átjáró szellemi alakuláson, hazánkban a felszabadulást követően elindult új politikai és társadalmi rend új követelményeket állított fel. Folyóiratunk életképességét jelzi, hogy az új szocialista társadalmi és politikai rendben megtalálta a helyét, konstruktív módon kapcsolódott szocialista társadalmunk építéséhez; ugyanakkor teljesítette azt a feladatát, hogy szolgálja, gyarapítsa a keresztény szellemiséget és kultúrát magyar népünkben.

Az ötven esztendő sokféle szellemi változása visszatükröződött lapunkban. Olyan folyóirat, amely a szellemi élet kifejezője, nem szakadhat el azoktól a kérdésektől, tényektől, amelyek érdeklik a közösséget és amelyekre a szellemi élet kifejező formájában, az irodalom nyelvén kell reagálnia, választ adnia. Épp ezért nehéz volna az összegezés, hisz egy-egy vonás kiemelése önkényesnek tűnhet. Ha nehéz is a jellemző összefoglalás, egy vonást mégis kiemelek e fél évszázados munkálkodásból: a sokféle szellemi áramlat között az Istent kereső ember segítése.

Kifejezetten vagy burkoltan, minden korra vonatkozik a zsolttáros imádsága: „Isten, én Istenem, téged kereslek, utánad szomjazik a lelkem! Érted sóvárog a testem, mint a száraz, tikkadt, kiaszott föld.” (Zsolt 63, 2) Ez az Istent keresés minden korban és népnél más formában jelent meg. Korunkban sajátos jelleget öltött. Az Istent kereső ember kérdései átjutottak az irodalom területére. Az írók, a költők világában tárulkozik fel finom árnyaltságokban az önmagát kereső ember, aki éppen azért, mert önmagát keresi, egyben az Istent keresi. Ez a tény is jelzi, hogy a természet mindig mélyebb ismerete egészen megváltoztatta világszemléletünket. Ismereteink révén az anyag erőit az ember szolgálatába szervezhetjük; a társadalom törvényeinek a feltárása a közösségi élet új formáit, sokszor forradalmi változását eredményezte. A kutatásokból szinte teljesen kimaradt az Isten, és az a látszat keletkezhet, hogy már szinte nincs is rá szükségünk.

Minél jobban gyarapodnak ismereteink a bennünket körülvevő világról, annál erőteljesebben jelenik meg a személy mélysége és titka, amely nem vezethető le a természettudományos ismeretek összességéből. Mindenekelőtt megmutatkozik, hogy a személy a maga bensőségében nemcsak öntudattal rendelkezik, hanem megkívánja az önértelmezést is. Talán éppen felületességünk miatt nem tudatosul mindennap, de az élet nehéz helyzeteiben, főleg a határhelyzetekben elkerülhetetlenül és sürgetően ott áll a feleletet váró kérdés: ki vagyok én, milyen tartalmat adhatok létemnek, mit kell és mit érdemes tennem, egyáltalán mi az élet értelme? A válasz keresése túlmutat a természettudományok világán. Eltechnizálódott világunkban éppen a személy értéke került veszélybe. Nem meglepő, ha a személy kérdéseivel manapság oly sokat foglalkoznak, főleg a fiatalok, bármilyen irányzathoz tartoznak is, és a személy kérdéseit sokszor annyira élesen éppen az irodalom fogalmazza meg.

De a személy mélységében feltárulkozik az értékek világa is: a jó és a rossz, az erény és a bűn kettőssége, a belső tisztaság igénye és vágya. Meg nem kerülhető kérdések, mert ezekben található a személy igazi értéke, igazi tisztasága. Vívásban, döntésben, talán még inkább a tévedésben megjelenik a szabadság nagy ajándéka, amellyel élnünk kell, noha lehet vele visszaélnünk is, sőt el is feledkezhetünk róla. Az értékek világa, a szabadság lehetősége megalapozást kíván meg, amely a jó és a rossz közötti különbséget eldönti, az értékek kritériumát adja. A kérdések ismét csak túlmutatnak a természettudomány területén, és a választ csak szellemi világunkban találhatjuk meg.

Az élet értelmezésének a kérdésétől nem választható el a halál ténye sem, amely hozzátartozik földi létünkhöz. Sötétséget mutat, félelmet áraszt, amellyel

oly nehéz szembenézni, de ezt a küszöböt mégis át kell lépnie mindenkinek. Értelmezni kell a halál tényét, mert nélküle az élet is értelmetlenné válik. És ha a halálban a „semmi” tátong előttünk, akkor értelmét veszti mindaz, ami előtte volt.

Kérdések, amelyek jellegükénél fogva egy más világot, a személy belső titkát tárják fel. És a válasz keresésében valamiképpen mindig az Abszolútumnak, az Istennek a fénye dereng fel. Így válik az ember – kimondva vagy ki nem mondva – legbensőbb világában Istent keresővé és ez megmarad mindaddig, amíg ember lesz a földön.

Isten keresése így végighúzódik a történelmen. Igaz, nagyon sokféleképpen rajzolták meg vonásait; nemegyszer a fantasztikum módján vagy éppen embertelen formában, amelynek kegyetlen vonásai visszarettenének. A sokféle vallás szemlélésében nemegyszer az elbizonytalanodás lesz úrrá: mindez csak emberi válasz, amely nem vezethet el Isten szeretetéhez. A sokféleség láttán folyton elénk kerül Szent Pál élménye, ahogyan Athénban az Areopagoszon találkozott a sokféle istennel, de köztük az ismeretlen isten oltárával is. Ő nem bizonytalanodott el, hanem a feladatot látta meg, „hogy keressék az Istent, hogy szinte kitapogassák és megtalálják, hiszen nincs messze egyikünkötől sem, mert benne élünk, mozgunk és vagyunk.” (ApCsel 17, 27) És éppen ebben a képben mutatkozik meg minden idők számára, hogy a sokféle keresésben, próbálkozásban kérdéseinkre az igazi válasz Jézus Krisztusban és a benne feltárukozó Istenben található meg.

De az ember nemcsak Istent kereső lény, hanem őt meg is találhatja Jézus Krisztusban. Személyének, lelkének, szívének a legmélyén találkozik vele. A megtalálás belső boldogító élménye ez, amelyet szavakkal lehet közölni, de teljesen mégsem fejezhető ki. Szükséges az elméleti kifejtés; de az igazi rátalálás Istenre a személy belső élménye, két személy legbensőbb találkozása a hit és szeretet közösségében. Feltárja az emberi lét legmélyebb értelmét, és feltárukozik benne a személy legtitkosabb mélysége. És itt kap szerepet ismét az irodalom, amely az Isten megtalálásának belső élményét rajzolja meg, közli másokkal, próbálja kimondani a kifejezhetetlent és egyben segít, hogy a keresés céljához, Istenhez eljusson.

Lehet, hogy kissé leszűkítve szoltam a VIGILIA szolgálatáról. Én mégis ebben látom a VIGILIA nagy lehetőségét és küldetését. Sajátos eszközeivel változó világunkban közvetlenül vagy közvetve az Istent kereső ember nagy kérdéseit megrajzolhatja, tudatosíthatja. És mindezt nem csupán a szellemi életben való tájékoztatással, hanem ugyanakkor megvan a lehetősége arra is, hogy Jézus Krisztusban, az Isten Fiában megmutatkozó választ is közel hozza korunkhoz. És megvan a lehetősége arra, hogy nemcsak a keresés küzdelmét tárja fel, hanem a Jézus Krisztusban megtalált Isten közelségét, a vele való találkozás örömét is feltárhassa. Ezt a nemes célt végighúzódván látom az ötvenesztendő működésén. Ennek a nemes célnak a szolgálatát várjuk az elkövetkező esztendőkből is.

A VIGILIA jubileumi számát köszöntő soraimat jókívánsággal zárom, amelyhez – gondolom – az olvasók nagy tábora is csatlakozik. Szívvel kívánom, hogy továbbra is eredményesen szolgálja a magyar katolikus irodalmat, keresztény szellemi életünk fejlődését, egyengesse az Istent kereső lelkek útját. Szolgálja szocialista magyar társadalmunk építését a keresztény eszmék igazi értékével, amellyel mindnyájan gazdagabbá válhatunk és formálhatjuk a jövő életét. Kísérje Isten bőséges áldása újabb szép jubileumok megünneplésére! És kísérje az olvasók érdeklődése, megbecsülése, szeretete, hogy a VIGILIA olvasásával szellemileg gyarapodjanak és ugyanakkor Istenhez közelebb jussanak.

A mennyei Atya teológiája

Előzmények és hátterek

Egyre gyakrabban mondogatjuk: a világnak nincsen atyja, atya nélküli világban élünk és mintha a keresztények sem bíznának már a gondviselő és őrkdő mennyei Atyában. Mindjobban tünedeznek az életből a tekintély és a részeket egybefogó egész ereje.

Kultúrtörténeti szempontból kimutatható, hogy a vallásokban fellelhető Isten-Atya képe a családban és a társadalom egészében mint őskep és beteljesedés jelenik meg. Mint Isten, az atya úgy gondoskodik a családról és az anya mellett, aki a „szív”, ő a fő, az otthon erős védője, de egyúttal papja is. Felelősséggel vállalt tevékenysége a család tagjai előtt tiszteletet, bizalmat kölcsönöz neki, ő teremtet kapcsolatot a külső élettel, és a későbbi társadalmi és politikai képet is ő formálja. A férfieszményt a szerető atya valósítja meg mint a ház ura, mint övéinek szeretetben adott példaképe. Az atya az életadó, az eredet, a kezdet, a forrás: ad, átad és közvetít; az emberi élet egészében az egység és egybetartozás elve; alapelv, amely mint tekintély áthatja a társadalmi alapstruktúrákat.

A mai társadalmak összetételének vizsgálatában egyre világosabban kimutathatók azok a lazulások, amelyek az atyai és a társadalmi tekintélyt is aláásták. Végig lehet követni annak a szellemtörténeti háttérnek alakulását, amelyben a patriarchális társadalmi formák a racionalista, individualista és liberális élet-szemlélet hatására semmivé váltak és ezzel együtt elhalványult az atyai és úgyszintén minden fajta társadalmi vagy politikai tekintély. Ennek reakciójaként jelentkezett a családellenesség a kezdeti szélsőséges szocialista kísérleteknél, a nőmozgalom és a kapkodó ifjúsági mozgalom, melyek összességükben is kétség-telenül valamilyen fajta megoldást kerestek a társadalmi felhigulás első tünetei láttán. A valamikor az „atya ellen” képződött mozgalmak ma már szinte minden természetes tekintély ellen irányulnak. Az európai keresztény kultúra válsága tipikusan tekintélykrízis.

Az Atya külön teológiai vizsgálatának külső és belső indítékai

Van Krisztológiánk, vagyis a megtestesült Isten Fiával foglalkozó teológiai tudományágunk és van külön Pneumatológiánk, a Szentlélek Istenről szóló rendszeres hittudományos összefoglalásunk is, de nincsen belülről indokolt és körülhatárolt, önálló teológiánk a mennyei Atyáról. Közeli fél évszázad óta panaszkodunk fel, hogy az „isten atyaság” kinyilatkoztatott igazságtételeiből sokkal tudatosabban kellene kifejtenünk a mai kor számára szóló következtetéseket.

Az ökumenikus mozgalom most érkezett el első nagy állomásához: meg tudunk egyezni a keresztény alapigazságokban. A III. Ökumenikus találkozó a Garda-tó melletti Rivában (1984. okt. 12–17) kijelölte a keresztények számára az egységes hit credoját: a 381-ben tartott niceai-konstantinápolyi zsinat hitvallását. Az ebben foglalt Szentháromságtant újból elfogadtuk mint hitünk alaptanítását, de e legősibb összefoglalásban is érződik az említett aránytalanság,

mert a megtestesült Ige és a Szentlélek teológiája mellett a mennyei Atya körüli teológiai reflexiót mélyebben is kifejthette volna.

A legfőbb nehézség, amely a mennyei Atya külön teológiája körül mindmáig fennáll, elsősorban onnan adódik, hogy az Istenre mint abszolút lényre vonatkozó általános teológiai összegezés nem azonosítható a kimondottan atyaisteni teológiával. Az Ószövetségben is Isten saját népének atyja volt, de más a mennyei Atya képe az Újszövetségben. Itt a mindenható, teremtő és gondviselő Isten már nem az abszolút hatalmas Úr, a villámlások és a dörgések közepette megjelenő ítélkező és lesújtó bíró, a tízparancsolat kőtábláinak féltékeny őrzője és a törvények szigorú, bosszúálló végrehajtója, hanem nyájas arcú, hívogató, megértő és megbocsájtó Atya. A teológusok azonban mindig nagy gonddal ügyeltek arra, hogy többet is mondjanak és lehetőleg túllépjék a judaizmus ismert Isten-Atya fogalmát. A jézusi tanításban az új a Fiú és a Szentlélek isteni személyeinek kinyilatkoztatása, de megmaradt Izrael és a filozófusok egyszemélyű, régi Isten-képe. Érdemes megjegyezni, hogy a liturgia a biblikus imákban előszeretettel inkább az Istenről, a Mindenhatóról, az Úrról beszél még ma is, mint az Atyáról, holott az orációk a Fiúra mondott doxológiával végződnek.

A mennyei Atya újszövetségi szemléletét és átfogó teológiáját két ok teszi indokolttá. A legújabb krisztológiai viták rámutattak arra, hogy Jézus Krisztus istenségének beható vizsgálata szükségessé teszi az Atya isteni személyének, vagyis atyaisteni mivoltának gondosabb átvilágítását is. Más vallási igények is kívánják a mennyei Atya személyének és üdvösségi jelentőségének kiemelését. A zsinat utáni teológia a Szentháromság szemléletében egyre inkább azt vizsgálta, hogy az „oikonomia”, vagyis az isteni üdvösségi terv, a „mysterium salutis” hogyan hat az emberre, a történelemre. Az örök isteni üdvösségi tervnek célja Jézus Krisztus istenfiúsága és a benne egybefoglalt emberiség istengyermeksége volt, az egyháznak mint Jézus Krisztus titokzatos testének a megvalósításában.

Kontesztáló alaphangulat csendül ki a legújabb feminista mozgalom néhány mai vágyából: az atya fogalma képtelen visszaadni az Isten világnak teljességét, – mondják –, mert Isten belső mivoltában inkább anya, mint a férfi alakjában fellépő jószág. Erre is csak mélyebb teológiai elemzés válaszolhat, és innen derülhet majd fény a földi atyaságnak és anyaságnak értékeire és ezek problémamentesebb kultúrtörténeti elhelyezésére.

Korunk egyre jobban igényli Isten atyai képének nagyobbra értékelését vagy ha akarjuk, újrafelfedezését. Az emberiségben egyre szélesebben terjedő és ható békevágy gondolata ma azt kívánja, hogy gondoskodó, jóakaró, és mindent helyretevő Atya álljon felettünk és nem a seregek Ura, a büntető és az igazságot tevő mindenható Isten. Sokan sajnálattal állapítják meg, hogy keresztény formálódásunkban Isten- és felebarátkapcsolatunkat sokszor a barát és az ellenfél kategóriái döntötték el. Nincsenek kevesen, akik felnőtt korokban olyan Istent hordanak szívükben, aki inkább a kezében pálcát forgató iskolaigazgatóhoz hasonlít, mint a tékozló fiú atyjához vagy az Úr szülőjébe hívott munkások között igazságot tevő gazdához.

Istent nem lehet egyszerűen azonosítani a mennyei Atyával, amint erre az ószövetségi és az újszövetségi szentírási szövegek is rámutatnak. Hogy Isten mindannyiunk és a zsidó nép Atyja, ez erkölcsi és lelkeségi értelemben mint tény csupán függést és szolgálatot jelent. Az Újszövetségben Isten atyasága jóval több, mert különálló isteni személy kinyilvánítását jelenti. Egy személyt a Szentháromságban! Ha Jézus ezt mondja: „Egy a ti Atyátok, a mennyei Atya”, akkor ezzel nem azt akarta mondani, forduljatok az Istenhez mint Atyához, hanem hogy Istenben van egy – vagy első – személy, az, akiről azt mondhatjuk, hogy az isteni atyaság teljessége. Tehát nem isteni tulajdonságról van szó, hanem teljes

személyi birtoklásról. Ez az új vonás az Újszövetségben: az Isten Atya, aki a Fiú Istennek nyilvánítja ki magát, aki odaadja magát öröktől fogva született Fiának. És ez a Jézus földi életével a tökéletes Fiúság kapcsolatát valósítja meg a Szentháromság belső életegységében is. Az Atyaság és a Fiúság tehát lényegesen többet jelentenek, mint a teremtő és a teremtmény viszonya, az Atya fogalma nem az Isten fogalmának szinonimája. Lehetőségünk van tehát sajátos „Atya-teológia” kidolgozására.

Amit az Ószövetség az egyszemélyű Istennek tulajdonított, azt most a három isteni személy között csupán az első személyről mondjuk, és ez az alapvető és elvi újdonság az Atya teológiájában. Az atyaság elsősorban nem kifelé való vonatkozás, mint az Ószövetségben, hanem az isteni önvalóság és örökkévalóság gyökere, az Isten lényegéhez tartozó személyességet jelenti, vagyis az isteni tökéletesség teljességét, az örökkévaló, abszolút lét és létezés folytonosságában. Jézus első tudata fejezi ki e tökéletességet: minden az Atya, minden az Atyától jön és az Atyához vezet, az Atya Jézus földi útjának eleje és vége. Ha azt kérdezzük: kicsoda Jézus Krisztus, előbb az Atyára kell tekintenünk. Jézus hív bennünket is, hogy felfedezhessük, ki az Atya. Az apostolok felszólítják Jézust, mutasd meg nekünk az Atyát. A válasz: „Aki engem lát, látja az Atyát is” (Jn 14, 9). Az Atya tehát jelen van Jézusban. E jelenvalóság és kapcsolat sajátos mélységére kell még rámutatnunk.

A názáreti Jézus Istenfiúsága az Atya külön teológiájának gyökere

Az Atya teológiájának első eligazító szava, amely már a teológiai reflexiót is eligazítja, Jézus imádságában jelenik meg, az arám nyelvű megszólításban és hívásban: „Abba”. Zsidó ember Jézus korában a mindenható Istent nem merte volna azzal a gyermeki megnyilvánulásra illő szócskával megszólítani, hogy „papa”. E megszólításban Jézus mint ember, Isten Fiaként nyilatkozik meg, és voltaképpen semmi különös nincsen abban, hogy feloldódik a kötelező tisztelet és pietas határa és a családias, a meghitt, a közvetlen kapcsolat jut szóhoz. Jézus imája eredetien a gyermek becézó nyelvén szólal meg, amikor isteni Atyját hívja. A zsidóság és az apostolok szemében hihetetlen újításról volt szó, mert olyan Istent lehetett így megszólítani, aki valóban más és több, mint az Ószövetség mindenható Ura. Jézus imádsága saját isteni és teremtményi mivoltát tárta fel az apostolok előtt, így a közvetlen megtapasztalás és átélés alapján kívánta tanítványait az Atyájához fűződő kapcsolatába bevezetni.

Jézus Krisztusnak, a megtestesült Isten fiának földi élete, konkrét emberi megnyilatkozásai alkotják a mai krisztológiai rekonstrukció kiindulópontját. Ugyanez a jézusi, istenemberi élet a kiindulópontja az Atya teológiájának is. Az elindulást már megsejtettük, de ki kell még mondani, mi rejlik még benne az „abba” szócskában, a mai ember elvárásának, a mai keresztény istenkép igényének megfelelően. Isten elsősorban csak atya lehet; az Atyáról szóló teológia a názáreti Jézus Istenfiúságára épül. Hogy Jézus Krisztus a saját atyaélményét át akarta adni tanítványainak, mi sem bizonyítja jobban, mint hogy megtanítja őket az Atya nevét szólítva imádkozni. A Jézus Krisztus és atya közötti dialógus a gyermeki párbeszéd formája lett és mint ilyen a keresztény világ imádságának alapja. A Krisztus-követők kezdettől fogva tudtak erről a jézusi imáról és Szent Pál két alkalommal is említi a Szentlélek sugallatára mondott imát, amely először Jézus ajkáról elhangozva a mennyei Atyához fordult (Gal 4, 6; Róm 8, 15). Az ima igazi célja, tartalma az Istengyermekség kinyilvánítása. Az Úr tudatosí-

tani akarta tanítványaiiban az Istengyermekség adományát és kegyelmét: „Az én Atyám a ti Atyátok” (Jn 20, 17).

A mennyei Atya teológiájának első forrásai Jézus Krisztus élményei és meg tapasztalásai. A teológiai eszmélődés abból az istengyermeki tudatból is táplálkozik, amelyre minden keresztény ember meghívást kap. Talán éppen innen magyarázható meg az említett hiányosság az Atya teológiájában, mert nem elég erős bennünk az Istengyermekség tudata. Innen is adódik ma az a követelmény, hogy mélyebbről kell felépítenünk a mennyei Atya teológiájának rendszerét. Ebből adódhatna majd a tekintély ősforrásának visszaállítása; annak fölfedezése, hogy a mai ember igénye nem a hatalom, hanem a szolgálat, nem a kiváltság vagy gazdagság, hanem a gyermeki egyszerűség és közvetlenség: a kicsinyek és szegények kerültek előtérbe.

Az „abba” felkiáltást jelent; minél többet tudunk a Fiú belső életéről, felkiáltásaiból, annál többet tudunk majd az Atyáról is. Jézus Krisztus szándéka ez volt: követőit, a keresztényeket az Atya házába kívánta vezetni, és ezért a keresztény valóság és lét lényeges feltétele, hogy az Atyát minél jobban lássuk, ahogy Jézus Krisztus hívta és látta a közvetítő, a bennünk imádkozó Szentlélek által.

Irodalom: 1. Jean Galot: Pour une théologie du Père, Dans le mystere de la Sainte Trinité, (Esprit et Vie Sept. 1984). – 2. M.-J. Le Guillou: Le mystère du Père, Foix des apôtres, gnosés actuelles, (Paris, Fayard, 1973). A legtöbb irodalmat nála találtam. – 3. J. Remy: L'image, d'un dieu père dans une „société sans père”. (Dans Lumière et Vie, 1971, 104).

BÁNK JÓZSEF levele

Igen tisztelt Főszerkesztő Úr!

Szeptember 20-án kelt szíves megkeresése kapcsán sajnálattal közlöm, hogy a „VIGILIA” jubileumi számába, igen zsúfolt elfoglaltságom miatt, sajnos nem tudok cikket küldeni.

Egyébként a „VIGILIA” 20-ik születésnapján kifejtettem szerény véleményemet, amelyet ma is rendületlenül vallok. (L.: Bánk: Jézus közelében 650-651. old.)

Szívből kívánom, hogy a „VIGILIA” most már útban a centenárium felé, még jobban világítson, melegítsen és sokaknak egészséges lelki és szellemi táplálékot nyújtson.

Szeretetteljes köszöntéssel

*Vác, 1984. október 16-án,
Szent Hedvig ünnepén*

érsek-püspök

Emlékezések

VARGHA KÁLMÁN

Humánium, egyetemesség, forma

(A Vigilia indulása)*

1.

A *Vigilia* 1935 februárjában, a Gyertyaszentelő Boldogasszony ünnepére megjelent első számának élén Schütz Antal professzornak, a magyar teológia egyik legnagyobb egyéniségének bevezető írása olvasható. A cikk szerzője az induló folyóirat címében rejlő jelképek értelmét bontja ki. Mit jelentett a kereszténység legősibb korszakában és mit jelent ma, a lap indulásakor a vigilia fogalma, amelynek magyar megfelelője virrasztás, ébrenlét, éjszakázás?

„*Vigilia*: az őskereszténység szíve-dobbanása; ifjúság, élet, tartalom, alakító erő” – fejtegeti Schütz Antal. „A hajnalvárók és holnap-építők” jellemző magatartása az őrtállás és virrasztás. A jövő hivatottjai számára magától értetődő az „egyetemes foglalni vágyás” szelleme. Feladatuk megidézni a nagy múltat és szegődtetni a jelent. „Elébe menni és elébe dolgozni a holnap nagy titkának.” Az általuk őrzött lángnak világosságot kell adnia „minden világra született ember számára.”

A Schütz Antal cikkében jelképek által kifejezett törekvések Sík Sándornak a *Vigilia* második, húsvéti számában megjelent írásában (*A katolikus irodalom problémájához*) teljesednek ki és nyernek konkrét megfogalmazást. Sík Sándor szemléletére a nyíltság és nyitottság, gondolatainak kifejtésére a világosság és a fogalmak egyértelmű meghatározása jellemző.

Sík Sándor kiindulópontja a katolikus irodalom lényegének a sokféle katolikus és még többféle nem-katolikus előítélettel és babonával szemben való meghatározása. „Katolikus irodalomnak csak azt nevezzük – írja Sík Sándor –, *ami katolikus is, meg irodalom is egyszerre.*”

* A tanulmány elsősorban az első három évfolyam elemzésén alapul.

Megállapításához nyomban azt is hozzáfűzi, hogy „ez a semmitmondónak lát-szó meghatározás voltaképpen minden lényegest magában foglal és minden fél-reértés eloszlátására alkalmas, mindenki számára, aki evvel a két fogalommal tisztában van”.

A tétel részletesebb kifejtése során válik nyilvánvalóvá, hogy Sík Sándor éppen azért, hogy a tömör meghatározásban rejtlő alapelvekhez következetesen ragaszkodott, hogy mindent „szó szerint” úgy értett, ahogy kimondott, milyen sok téves, hamis és félrevezető járuléktól tisztította meg a katolikus irodalom fogalmát. A magától értetődő dolgok tudatosításával nemcsak felszabadította, hanem nyitottá és vonzóvá is tette az önmagával valóban azonos katolikus-irodalmat.

Érvelése szerint a katolikus irodalom legfontosabb célja sem lehet más, mint az, hogy valóban irodalom legyen. Az írónak, amikor ír, legelső kötelessége, hogy képességeinek mértéke szerint a lehető legjobb művész legyen. „A katolikus irodalom – állapítja meg Sík Sándor – amennyiben igazán irodalom, éppen abban az értelemben az, amelyben minden más irodalom. Ha mégis tartalmat akarok adni ennek a sokszor használt kifejezésnek, azt kell mondanom: katolikus az az irodalom, amely az irodalom eszközeivel *katolikus lelkiséget* fejez ki. Voltaképpen azt kell keresnem, melyek a katolikus lelkiségnek az írói alkotás szempontjából legfontosabb és legjellemzőbb vonásai?”

A szerző gondolatmenetét követve nyilvánvaló, hogy *ez a legfontosabb kérdés*, amely a tanulmányban fölvetődik. Minden további okfejtés jellege, iránya, célja attól függ, hogy Sík Sándor miben látja, milyennek látja az irodalom eszközeivel megnyilatkozó katolikus lelkiség lényegét.

Ebben a vonatkozásban is a legegyszerűbb, leginkább kézenfekvő módszert választja, a „katolikus” szó etimológiájából indul ki és abból von le messzemenő következtetéseket. „Katolikus annyit jelent, mint *egyetemes*... A katolikus hit nem dogmák összessége, a katolikus morál nem parancsok és tilalmak kazuisztikája, s a katolikus élet nem bizonyos liturgiai cselekmények végrehajtásában áll, amelyeknek nincs közülük egyéb életmegnyilvánulásokhoz. A katolicizmus *életforma*, és pedig totális életforma, amely az egész valóságot átölelni, alakítani, betölteni, átlelkiesíteni igyekszik. Világfelfogás, amelyben benne van minden, ami embernek hozzáférhető; világerzés, amelyben elfér mindaz, ami az ember szívébe felhatott’ és világalakító lendület, amely mindent – külső és belső valóságot – a Krisztus képére akar átformálni.”

Bár a katolikum ilyen jellegű meghatározása eleve ellene mond mindenféle felekezeti vagy dogmatikus elhatárolásnak, Sík Sándor lapalji jegyzetében külön is felhívja a figyelmet arra, hogy a katolikus irodalom jegyeinek megállapításánál nem lehet döntő szempont az író felekezeti hovatartozása. „A katolikus ember szemében keresztény és katolikus egyet jelent. Minél teljesebben ember és minél mélyebben keresztény tehát egy nem-katolikus lélek, annál közelebb fog állni a katolikumhoz, még ha nem is sejtí az. A katolikus tanítás szerint az egyház lelkéhez tartozik (tehát *valójában katolikus*) mindenki, aki jóhiszeműen szolgálja az Istent úgy, mint hite szerint az Isten kívánja. Ez megmagyarázza, miért ér-zünk sokkal katolikusabbnak nem egy tiszteletre méltó protestáns, sőt zsidó író-t, mint azokat, akik katolikusoknak vannak ugyan elkönyvelve, de életükben és művészetükben a katolikumnak nyoma sincs, vagy akik katolikusnak vallják ugyan magukat, de írásaikban a katolikumnak csak halvány sejtelmét, nemegyszer valóságos paródiáját adják.”

Nagy hangsúlyt kap Sík Sándor tanulmányában – szintén az egyetemesség elvének érvényesítése értelmében – a teljes valóság tudomásulvételének a gondolata. „A katolikus lélek (amennyiben igazán az) ösztönszerűen tiltakozik a való-

ságnak mindenfajta megcsonkítása ellen. Az ő világnézete a mindenségnek – érzelhetőnek és érzékfelettinek, emberinek és isteninek – értelmezése. Benne van tehát, legalább kereteiben, lehetőségeiben minden, ami van, és minden, ami gondolható.”

Az ilyen jellegű teljesség-igénynek természetes következménye a különböző emberi magatartásformák iránt megnyilatkozó megértés és érdeklődés. „Magunkénak kell, hogy érezzünk bizonyos értelemben minden valóságot és törekvést, amiben a humánus jelentkezik – fejtegeti Sík Sándor. – Minden, ami emberi, megértést és rokonszenvet vagy megértést és kiigazítást, mindenképpen megértést és kiegészítést találhat a katolikumban.”

De nem szegődhet a katolicizmus egyetlen filozófiai vagy esztétikai irányzat szolgáltatába sem. „Kétségtelen, hogy az Egyház legkedvesebb gyermeke az Arisztotelészre és Szent Tamásra épülő *philosophia perennis*, mint amelyben legszerencsésebben tudta megtalálni a maga gondolatainak kifejezését, és amely legidőtállóbban és legtermékenyebben képes magába fogadni az emberi gondolat fejlődésének legújabb eredményeit is. De lehetne-e vastagabb tévedés, mint azt állítani, hogy a platonai gondolatcsírák nem fejlődtek tovább a keresztény filozófiában, vagy hogy Szent Ágoston, Duns Scotus vagy a nagy misztikusok filozófiája nem katolikus?”

Ha az irodalmat átható katolikum valóban egyetlen életforma, világfelfogás, világerzés, a világot átalakítani kívánó lendület, annak – Sík Sándor okfejtése szerint – logikus következménye, hogy a katolikus művész számára *nincs külön vallásos művészet*. „A vallásosság, a katolicizmus egész életét, minden élményét átjárja, tehát ott lesz, egyszer láthatóan, másszor láthatatlanul, kimondva vagy kimondatlanul, de mindig érezhetően és döntően minden alkotásban.”

Az egyetemesség gazdagsága a típusok változatosságát foglalja magába. A katolikum annyiféleképpen élhető át, ahány egyén van. Minél gazdagabb egy élettartalom, annál nagyobb szüksége van határozott, erős formákra, hogy igazi létté váljék. A formátlanság a saját súlya alatt való szétbomlást jelentené, megnyomorodást, önismétlést, halált. Az egyetemesség életigénye a legerősebb forma. „A katolicizmusnak – állapítja meg Sík Sándor – az egyetemesség mellett másik lényegi jellemzője a minden téren való kemény formáltság: a *határozott formák kultusza, hite, szeretete, átélése*.” A formák csak akkor válnak bénító kötöttséggé, ha idegenek, egyéniséggel ellenkeznek, azt megnyomorítják, ha kívülről, önkényesen erőszakolják rá.

Mindebből az is következik, hogy tévedés volna a katolicizmusról mint készen kapott világnézetről beszélni. Kereszténynek nem lehet születni, csak újjászületni, a lélek újjászületése pedig izgalmas, bonyolult, drámai tevékenység, amely mindennap újra kezdődik, amelyben az ember újra és újra birtokba veszi, egyensúlyba rendezi önmagát és a mindenséget.

Sík Sándor filozófiai, teológiai, esztétikai vonatkozásban egyaránt megalapozott és minden következtetésében végiggondolt tanulmánya nem programcikk gyanánt jelent meg a *Vigiliában*, de a szerzőnek a katolikus irodalom legfontosabb kritériumait meghatározó, a fogalomnak új értelmet adó, radikális megállapításai igazolást adtak a Possonyi László szerkesztésében induló folyóirat új kezdeményezéseire. A legmagasabb elvi és esztétikai követelmények érvényesítése, a katolikumnak mint egyetemes világfelfogásnak az értelmezése, a teljes valóság és a legkülönbözőbb humánus szándékok megértésének igénye olyan alapelvek voltak, amelyek az új folyóirat arculatát és irányát is jellemezték. Mind ezen felül, Sík Sándor tanulmányában a jelenségek újra átgondolásának elfogulatlan bátorsága is olyan példa volt, amely nyilván ösztönzően hatott a *Vigilia* köré csoportosuló fiatal írókra és tudósokra.

Azok a publicisták, akik korábban a magyar katolikus irodalom problémáival foglalkoztak, többnyire konzervatív álláspontról fejtették ki nézeteiket akkor is, ha ezt nem hangoztatták vagy nem is voltak annak tudatában. Ha a katolikus irodalom megújulásáról beszéltek, általában arra gondoltak, hogy a katolikus irodalomnak, ha haladni kíván a korrallal, bizonyos engedményeket kell tennie a modern törekvések irányába.

Sík Sándor tanulmánya viszont, miközben visszaadta a fogalmak eredeti jelentését, kiemelte a katolikus irodalom problémakörét a konzervativizmus és a modernség hamis alternatívájából. Azt az irodalmat, amelynek kifogyhatatlan témája az ember mindennapi újjászületésének drámája, nem köthetik alapvető érdekek a konzervativizmushoz, de a modernségnek sem kell engedményeket tennie, mert mindaz, amit létéből következően meg kíván oldani, saját formavilágának kialakítására kényszeríti. Abban az egyetemességben pedig, amely elvileg minden emberi megnyilatkozást magába foglal, minden modern gondolatnak és törekvésnek is megvan a helye, ha valódi emberi szükségletből származik és igazán emberi problémára keres megoldást.

2.

A Sík Sándor tanulmányában körvonalazott egyetemesség egyik legszembetűnőbb megnyilvánulása a *Vigilia* hasábjain a korabeli európai (és amerikai) irodalom rokon jelenségeit befogadó figyelem és érdeklődés. Már az első évfolyamokban bemutatják és részben elemzik Paul Claudel, Charles Péguy, François Mauriac, Julien Green, André Malraux, Miguel de Unamuno, Gertrud von Le Fort, Sigrid Undset, Eugene O'Neill, majd Francis Jammes, André Gide, Paul Valéry, Max Jacob, Jules Supervielle, Valéry Larbaud, Georges Duhamel, Jules Romains, Jean Cocteau, Franz Werfel, Giovanni Papini, Gilbert Keith Chesterton, Thornton Wilder, William Butler Yeats művészetét.

A *Vigilia*ban megjelenő teológiai, filozófiai, esztétikai és világirodalmi tanulmányok írói részint külföldi, részint hazai szerzők. Szent Domonkos világába Georges Bernanos vezeti be az olvasót, Aquinói Szent Tamás filozófiáját Jacques Maritain elemzi, Szent Ágoston portréját Révay József rajzolja meg, Morus Tamás emlékét Boldizsár Iván idézi fel. Közreadják Henri Ghéonnak, a *Nouvelle Revue Française* egyik alapítójának a színpadról mint a misztika kifejezőjéről szóló esszéjét, valamint Stanislas Fumet-nek, a *Temps Présents* című baloldali francia katolikus folyóirat szerkesztőjének A szenvedés értelmé-vel foglalkozó tanulmányát. Hevesi Sándor Lope de Vega, Possonyi László pedig Calderon de la Barca kapcsán értekezik a spanyol drámáról, Berczeli A. Károly a 18. századi olasz filozófus, Giambattista Vico gondolatvilágát ismerteti. Reményi József, a clevelandi egyetem tanára azt vizsgálja, hogy az amerikai pragmatikus világban az értelmiség különböző típusai miként értelmezik a lélek fogalmát. „Az amerikai költők közül – írja Reményi József – a lélekhez való visszatérést legmegrendítőbben az Angliában élő T. S. Eliot fejezte ki; ugyanakkor bizonyos, hogy Thornton Wilder korábbi és Willa Cather későbbi regényeiben az állandó értékek szépsége, a metafizikai láthatár utáni vágy fontos szerepet játszik.” Thurzó Gábor a német katolikus irodalom helyzetét elemző tanulmányában szembeszáll a német hivatalos körök vádjával, amely szerint a német katolicizmus nemzetközisége elárulta volna a nemzeti érdekeket. Az új német irodalom egyik legnagyobb eseményének a „neofita” Franz Werfel *Musa Dagh negyven napja* című regényét tartja. A könyv szerzőjéről megállapítja, hogy származásától, múltjától függetlenül „az 'anima naturaliter christiana' már régen a katolikus egyéniségek közé sorozta”.

A folyóirat szerkesztői a kelet-európai irodalmakban is megkeresték azokat a részben múlt századi, részben újabb kezdeményezéseket, amelyek mint analóg jelenségek saját törekvéseiket igazolják és erősítik. Bemutatják az orosz Vladimir Szergejevics Szolovjov, a lengyel Henryk Sienkiewicz és Julian Tuwim, a román Vasile Alecsandri, Mihail Eminescu, Lucian Blaga, a bolgár Elin Pelin, a horvát Paula Preradovic, a szlovén Ivan Cankar műveit.

A tolmácsolást jeles közreműködők vállalják, az első évfolyamokban szereplő fordítók között ott találjuk Kállay Miklós, Hajdú Henrik, Szerb Antal, Possonyi László, Íjjas Antal, Dsida Jenő, Gáldi László, Boldizsár Iván, Rónay György nevét.

A magyar irodalom történetében korábban csak a *Nyugat*, valamint Kassák Lajos aktivista folyóiratai töltötték be olyan élénk közvetítő szerepet a hazai és a külföldi irodalmak között, mint 1935-től a *Vigilia*.

A század eleji nagy szellemi megújulás szervezője, a magyar irodalom fejlődését meggyorsító és évtizedekre meghatározó *Nyugat* elvben mindenre fogékony volt, ami külföldön már értéknek számított. Egyaránt érzékenyen rezonált a naturalizmus, parnasszizmus, impresszionizmus, szimbolizmus jegyében született művekre. Kassák folyóirataiban, *A Tettben* és a *Mában* egymás mellett jelentek meg a hazai és a külföldi aktivizmus legújabb képviselőinek versei, tanulmányai, manifesztumai és képzőművészeti alkotásai.

A *Vigilia* európai tájékozódásában is az egészséges elégedetlenség szelleme munkált. Akik Claudel, Mauriac, Sigrid Undset és mások művei után nyúltak, azok a lét teljesebb, intenzívebb, drámaibb átélésére törekedtek. Nem tudták elfogadni a korabeli hazai közfelfogást, amely a vallásosságot (és az azt kifejező irodalmat) többnyire az érzelmes jámborsággal, kispolgári puritanizmussal vagy a felekezeti elfogultsággal azonosította. A szerkesztők széles látókörű és elfogulatlan tájékozódásának eredményeképpen a *Vigilia* volt egy évtizeden át (a német megszállással bekövetkező betiltásáig) számos jelentős európai (és amerikai) író művének legfrissebb és legmegbízhatóbb hazai közvetítője.

3.

A *Vigilia* példája is azt mutatja, hogy minél határozottabb körvonalú tervekkel indul egy új folyóirat, annál következetesebben törekszik arra, hogy a szellemi élet (és azon belül az irodalom) múltjának értékelésében is a maga felfogását érvényesítse. A folyóirat első évfolyamaiban megjelent irodalmi tanulmányok a kódexirodalomtól kezdve a barokkon, a romantikán, a múlt század végi költészetten át egészen a legújabb történelmi regények bemutatásáig és a hazai irodalmi élet bírálatáig a legkülönbözőbb témaköröket érintik.

Fábián István olyan kérdést tárgyal tanulmányában (*Kódexirodalmunk és a misztika*), amelynek alaposabb vizsgálatára korábban nem vállalkozott az irodalomtörténetírás. Azt elemzi, hogy miként tükröződik kódexirodalmunkban az a folyamat, amelynek eredményeképpen a román kori skolasztikus szemléletet egyre inkább a gótikában kifejezést nyerő misztikus vallásosság váltja fel. Meggyőzően bizonyítja, hogy a misztika terjedése a személyesebb jellegű, érzelmileg elmélyültebb, az ember belső világát jobban figyelembe vevő felfogás térhódítását jelentette. Etikum és esztétikum, mulandóság és végtelenség, reális életlátás és élményszerű látomásosság egységét vázolja fel Angyal Endre a *Koháry István, a barokk ember* című esszéjében. Rónay György arra keres feleletet tanulmányában (*Romantikus lélek*), hogy az erkölcs, szerelem, házasság kérdésével kapcsolatban milyen álláspontot képviselt a romantikus felfogás. Komplex látásmódja, nagy anyagismerete, intuíción alapuló készsége legérettebb korszakának szemléletét elő-

legezi. Irodalom és élet, stílus és életérzés, morál és életforma összefüggéseit már a jelenségek egymásra gyakorolt kölcsönhatásában látja és érzékelteti. A századforduló magyar költészetének fejlődésrajzát vázolja fel esszéjében (*Új fények felé*) Ágoston Julián. Azokra a tünetekre figyel fel, amelyek a köznapiságba belenyugodni nem tudó lélek lázadásának jelei, és azokat a tendenciákat mutatja be főként Vajda János, Reviczky Gyula, Komjáthy Jenő költészetében, amelyek már Ady lírájához, az egyénből kirobbanó, mindent elsöprő végtelenbe-törés lendületéhez vezetnek. Magyar Bálint tárgyköre (*Az új magyar történelmi regény*) alapos ismeretének birtokában a műfaj különböző típusainak kategorizálására tesz kísérletet. Zolnai Béla esszéje (*Biedermeier és idealizmus*) a korszak hazai irodalmi életének és konzervatív irodalomszemléletének éles kritikája. A szerző szerint az akadémiai körök által támogatott kisszerű és sekély idealizmus helyett a mai olvasó mélyebb világnézetet, megrendítőbb művészi élményt, magasabb régiókba való emelést vár az irodalomtól. Kállay Miklós tanulmányában (*Metafizika az irodalomban s a magyar irodalom metafizikálansága*) mint ellenpéldára Madáchra és Adyra hivatkozik, és a két alkotó költészetének metafizikus vonásait emeli ki.

4.

A művelődéstörténeti, néprajzi és művészettörténeti kérdések tárgyalása során is a jelenségek reális elemzése jellemzi az induló *Vigilia* tanulmányait, sőt a történeti témakörökkel kapcsolatban a konzervatív nézetekkel való szembefordulás káros hiedelmek és veszélyes tévtanok megcáfolására is módot adott.

Három tanulmány is bírálja a turánizmust, a magyarság eredetét mitizáló és az ország politikai lehetőségeit irreálisan megítélő naiv és ugyanakkor veszélyesen önáltató nacionalista elméletét, amely az első világháború utáni évek letargikus légkörében új erőre kapott, majd a faji-nacionalista áramlatok hatására még virulensebbé vált (Avar Gyula: *Miért veszedelem a turánizmus?*, Csapody Csaba: *A turáni eszme kialakulása*, Fehér Mátyás: *Julián hétszázéves útja és a turánisták*). Csapody Csaba alapos elemzést ad tanulmányában arról a folyamatról, amelynek következményeképpen a magyar mondavilág színes romantikájából, a félig értett és félreértett tudományos eredmények érzelmi alapon történő felhasználásával olyan politikai eszmévé vált a turánizmus, amelyben a túltengő nemzeti öntudat, a hamis múltszemlélet és az irreális politikai elképzelések egyaránt fontos szerepet kaptak, és amely tragikus végkifejletében a német faji mítosz magyar változatává hasonult.

A *Vigilia* a közvetlen vitát is vállalta a német fajelmélet mítoszával. Közreadják – Boldizsár Iván fordításában – a jezsuita Anton Koch *Válasz Rosenbergnak* című írását, amely a német fajelmélet teoretikusának a kereszténységet támadó tételeit utasítja vissza. Stark János tanulmánya (*A Harmadik Birodalom történet-szemlélete*) Alfred Rosenberg és a német fajelmélet más teoretikusainak megnyilatkozásaival kapcsolatban a történeti érzék teljes hiányát, a tények gátlástalan mellőzését, a fogalmak tisztázatlan voltát és a zavarosságot emeli ki mint az új német irányzat történészeinek jellegzetes vonásait. „Sokan talán megmosolyogják az új német történetírást és közben lebecsülik annak veszélyes voltát a keresztény és európai tradíciók szempontjából. De ne felejtsük el – írja Stark János –, hogy akármilyen szellemi nívón mozog is a nemzetiszocialista párt irányelveit követő történetírás, mégis oly egészen kivételes monopó-helyzetben van, hogy hatása a most felnövő német nemzedékekre kétségtelenül igen nagy lesz.”

A magyar művelődéstörténet néhány feledésbe merült értékére is felhívják a figyelmet a folyóirat munkatársai. Rónay György a humanista műveltségű, Ransanust kiadó, naptárszerkesztő, jogtudós Pécsi Lukács 1591-ben, Nagyszombatban kiadott pedagógiai munkáját, a *Keresztény szüzek tisztességes koszorúját*-t mutatja be, amely magyar földön elsőnek foglalt állást, külföldi törekvések visszhangjaként, a növevelés intézményessége mellett. Szerb Antal pedig a magyar művelődéstörténet egyik legvitatottabb művét, a folklorista, művészettörténész Ipolyi Arnold nagyváradi püspök 1854-ben kiadott *Magyar mythológiá*-ját ismerteti, amelynek értékelése körül a legszélsőségesebb vélemények hangzottak el és nyertek megfogalmazást. Szerb Antal elsősorban abban látja a tudós váradi püspök érdemét, hogy az ősmagyarok hitvilágát nyomozva saját kora népi szokásait, meséit, szólásait gyűjtötte össze és rögzítette az utókor számára. Egyetértéssel idézi Tolnai Vilmos szavait, hogy miközben Ipolyi Arnold a magyar mitológiát akarta feltárni, megtalálta helyette a magyar folklórt.

Sándor István esszéje (*A magyar falu szellemtörténete*) a művelődéstörténet és a folklór határterületeit érinti. A szerző két (látszólag ellentétes) megállapítás feloldására tesz kísérletet. Miközben alapelvként vallja, hogy a népi kultúra is állandóan változik, mert nem hagyják és nem hagyják érintetlenül a magyar parasztság életében bekövetkezett átalakulási folyamatok, gazdagon dokumentálja azt a megfigyelést, hogy a jelenkorig (vagy legalábbis a világháború végéig) a katolikus barokk határozta meg a magyar falu szellemi létét. Véleménye szerint a falvak vallásos hitének, egyházi életének, népi rítusainak, könyvkultúrájának világa (részben folklorizálódva, részben megmerevedett, formálissá vált örökségként) megőrizte a barokk hagyományokat. Megállapításaiból következően annak, aki a magyar falu művelődéstörténetét kívánja feltárni, a barokk tradíciók elemzésével kell kutatásait kezdenie. Ortutay Gyula *A magyar falukutatás új útjai* című tanulmányában a korábbi kísérletek és kezdeményezések kritikai összefoglalása után a jelen feladatait körvonalazza. Halaszthatatlan követelmény a magyar parasztság történeti és jelenkori állapotának szociológiai, etnikai vizsgálata. Ahhoz, hogy a falu létét akár történeti, társadalmi, akár néprajzi vagy lélektani síkon ábrázoljuk, eleve le kell mondani minden előre kialakított feltételezésről vagy elvrendszerről. A falukutatásnak nem lehet célja a részletekbe merülés, a falut egész struktúrája és funkció-rendszere összefüggéseiben kell megragadnia. „A falu-élmény, a közvetlen és huzamos falu-kutató munka ráébredtetett a falu bonyolult valóságrendjére, a társadalmi, népi erők szétválaszthatatlan kapcsolataira – írja Ortutay Gyula. – A változó, bomladozó, régi összefüggéseit fölcserélő falu a lelkiismeretes és tiszta munka gyors elvégzésére sűrűt. A gyors idő nem könyörületes, ha sokáig habozunk, majd azt sem tudjuk, hogy a magyar történet, a magyar kultúra egyik értékes erőforrása mit is jelentett és mit jelenthet még számunkra!” Ortutay Gyula tanulmánya arra is felhívja a figyelmet, hogy milyen fontos volna a népi vallásosság lélektanának elemzése. „Ezek a kutatások teljesen más megvilágításba helyezhetnék a csupán józannak, reálisnak hirdetett parasztságunkat, és egyben jobb megértést nyújtanának a hiedelemvilág, mágikus, vallásos aktusok kérdéseinek is.” A *Vigília* első évfolyamaiban már ebben a vonatkozásban is történnék fontos kezdeményezések. Bálint Sándor tanulmányai (*A katolicizmus és a magyar népiség, A magyar vallásos néprajz problémái*) liturgia és népszokások, gregorián és népdal, egyházi szövegek és vallásos népköltészet összefüggésének és kölcsönhatásának kérdéseit vetik fel, továbbá arra figyelmeztetnek, hogy a nép körében bizonyos folklorizációs folyamat a vallási élet gyakorlásának területén is kialakult. „A helyi vallásos

gyakorlatban, a népies liturgiában, az egyházi év lokális megszentelésében sokszor találkozunk olyan megnyilatkozásokkal, amelyeket hivatalos előírásokban hiába keresünk – állapítja meg Bálint Sándor. – A vallási népszokásokban a régi, hivatalosan ma már elavult vallási gyakorlatnak számos formája kövült meg és szűkebb körben ma is kötelező erővel hat . . . Természetes, hogy az efféle jelenségek csak régi, zárt, azonos gyökerű emberközösségeknél lehetségesek, amelyeknek stílusformáló ereje éppen a hagyományok kultusza.”

6.

Somogyi Antal *Krisztus a modern egyházművészetben* című tanulmánya abból a megállapításból indul ki, hogy a mai egyházművészet célja az örök katolikum új átélésének a kifejezése. Az alapítétel részletesebb kifejtéséből, valamint a *Vigilia* más képzőművészeti vonatkozású írásaiból (Fiala Ferenc: *A katolikus templomépítézet örök irányai*, Nagy Zoltán: *A magyar egyházművészet új arca*) az derül ki, hogy ennek a megállapításnak értelmezésében és gyakorlati alkalmazásának kérdésében távoiról sem volt egységes sem a művészek, sem a hívők véleménye.

A katolikumot (Sík Sándor tanulmánya figyelmeztetett már erre) minden egyéniség másként éli (és élheti) át, az örök katolikum új átélése, illetve annak művészi kifejezése ismét mást és mást jelenthetett a legkülönbözőbb egyéniségek és az egyének rokon elveket és hasonló művészi felfogást valló csoportjai számára.

Abból a szenvedélyes hangból, amellyel a *Vigilia* munkatársai, a modern templomépítézet (városmajori, pasaréti) tervezőinek, kivitelezőinek (Árkay Aladár, Árkay Bertalan, Rimanóczy Gyula) és a hasonló szellemű egyházművészeti alkotások létrehozóinak (Aba Novák Vilmos, Molnár C. Pál, Sztehló Lili, Ohmann Béla, Vilt Tibor) törekvéseit védték, arra lehet következtetni, hogy az újabb irányzatok még mindig szívós ellenállásba ütköztek. Az új arculatú magyar egyházművészet teoretikusai azt vallották, hogy a múlt századból örökölt eklektikus-történeti irányzat uralmát, amely eleve lemondott egy valóban új stílus megteremtéséről, és megelégedett elmúlt stílusirányzatok elemeinek alkalmazásával, olyan új áramlatnak kell felváltania, amely a huszadik század emberének lelkiségét fejezi ki és tudatosan felhasználja az új technikai lehetőségeket.

7.

Az új zenei törekvések ügyében is egyértelmű álláspontot képviselt az induló *Vigilia*. Munkatársainak tanulmányai Bartók Béla és Kodály Zoltán művészetét értékelik a folyóirat hasábjain (Haics Géza: *A korszellem spirituális hatóereje a modern zenében*, Demény János: *Bartók és Kodály művészetének korszakos jelentősége, Bartók Béla világa, Kodály Zoltán útja*).

8.

Miközben a *Vigilia* a korszak számos jelentős külföldi írójának és tudósának művét magyar fordításban mutatta be, és fontos új áramlatok közvetítőjévé vált, fokozatosan kialakította hazai munkatársi gárdáját is azokból az alkotókból, akiket a humánus, az egyetemesség és a magas formai követelmények igénye a folyóirat körébe vonzott. Az első évfolyamokban többek közt Babits Mihály, Har-

sányi Lajos, Sík Sándor, Kocsis László, Rozványi Vilmos, Mécs László, Rónay György, Toldalagi Pál versei, Dallos Sándor, Possonyi László, Balla Borisz, Berczeli A. Károly, Ijjas Antal, Just Béla, Aradi Zsolt, Ignác Rózsa, Thurzó Gábor prózai írásai jelentek meg.

A továbbiakban is úgy bővült a *Vigilia* munkatársainak köre, hogy a folyóirat eredeti arculata nem változott meg, hanem új színekkel és árnyalatokkal gazdagodott. Az első évtized költői között ott találjuk (a már említetteken kívül) Pável Agoston, Reményik Sándor, Bartalis János, Várkonyi Nagy Béla, Fodor József, Gulyás Pál, Szemlér Ferenc, Horváth Imre, Jankovich Ferenc, Vaád Ferenc, Horváth Béla, Tűz Tamás, Végh György, Pilinszky János, Vidor Miklós, Rába György, az elbeszélők között Tersánszky J. Jenő, Tamási Áron, Sinka István, Kodolányi János, Molnár Kata, Márai Sándor, Passuth László, Kádár Erzsébet, Kézai Béla, Ottlik Géza, Örley István, Sőtér István, Mándy Iván, a tanulmányírók, esszéisták, kritikusok között pedig Benedek Marcell, Alszeghy Zsolt, Kolozsvári Grandpierre Emil, Zimándi Pius, Makay Gusztáv, Vas István, Bóka László, Kovalovszky Miklós, Vajda Endre, Lovass Gyula, Rezek Román, Kéry László nevét.

Ottlik Géza a Vigiliában

Szerkesztőségünk természetesen Ottlik Gézát is megkérte, írja meg a *Vigiliá*-val kapcsolatos emlékeit. Erre, betegsége után, lábadozva, nem tudott vállalkozni. Élőszóban azonban elmondta, hogyan került kapcsolatba lapunkkal. Ez az adalék egyben kiegészítése annak a tanulmánynak, mely *Ottlik Géza és a Vigilia* címmel jelent meg egy régebbi számunkban. Emlékeinek felelevenítése azért is fontos, mert visszaidézte a korán elhunyt kitűnő esszéistát, Lovass Gyulát is, aki a harmincas-negyvenes évek fordulóján a lap egyik legígéretesebb, legszélesebb látókörű munkatársa volt.

1942-ben, a rádióban olvasta fel *Vegyészek* című elbeszélését. A felolvasás után Lovass Gyula elkérte a novellát a *Vigilia* számára. „Nem baj, hogy másodközlés lesz?” – kérdezte Ottlik, de Lovass, a kitűnő irodalomértő eloszlatta kétségeit. Így a *Vegyészekkel* vette kezdetét Ottlik Géza és a *Vigilia* termékeny kapcsolata, melynek egyebek mellett olyan fontos állomásai voltak, mint a lapunkban közölt *Minden megvan* és a *Kosztolányi-esszé*.

Ottlik Géza azt is elmondta, hogy a *Vegyészeket* keresztény szellemiségű írásnak érezte. Ha föllapozzuk a novellát, mely egy fantasztá tervezőről szól, aki ki akarja termelni a levegőt, rögtön belátjuk vélekedése igazságát, hiszen a történet narrátora így vonja meg az események mérlegét: „De van valamilyen hatalom, amelyik mi magunknál is jobban ügyel lelkünk méltóságára: s amit mi gyarlótévetegen kirakosgatunk, azt ő rendre eligazítja.”

Szeretettel köszönti az ötvenéves *Vigiliát* és eredményes munkát kíván a következő ötven évre.

Ami eltűnt, és ami megmaradt

(Az ötvenéves Vigilia ünnepére)

Évtizedek múltán visszafogor velünk a színpad.

Ma egy saroknyira lakom a Szentkirályi utcától, naponta járok el arra; 1940 őszen egy nyurga nyolcadikos gimnazista kanyarodott be a Rákóczi útról, hogy megkeresse a 28-as számban az Élet szerkesztőségét. Táskájában, a latin olvasó-meg a fizikakönyv mellett kézíratai – az önképzőkört kinőtték már, de hogy ki-nyomtatásra éretnek találtak-e...?

Fiatal ember volt a szerkesztő, Thurzó Gábor. Szemüvegének ironikus csillanása is elárulta: mintha tíz év előtti önmagát méregetné bennem. Mindenesetre ott tartotta a verseket, s mikor úgy két hétre rá bementem érdeklődni, átnyújtotta a friss számot. Benne volt az egyik.

Számomra így és itt kezdődött.

Nemcsak azért, mert először adták közre diákkori kísérleteimet – én persze java termésenként tartottam őket számon –, de ezzel egyszeriben beléptőttem az áhított szerkesztőségi légkörbe, egymás után kerültek elém az ifjú, hasonlóan elszánt írójelöltek, az addigi láthatatlan sors- és vetélytársak, hogy megmérés-sünk, kiderüljön az igazság. Tévedés nem eshet, azt fogadják csak el, aminek helye van a lapban! A hely pedig kevés, mi sokan vagyunk, a tárgyilagos szerkesztői verdikt dönt. Szorongón néztünk szembe azokkal, akik már megjárták ezt az utat, polgárjogot szereztek az írástudók világában, s mi már hozzájuk kopogunk be.

Az induló nemzedék lassan alakot öltött. Addig én egyedül Mátyás Ivánt ismertem közös barátok társaságából. Mihelyt kiderült, hogy neki a próza az anyanyelve, nekem a líra, zavartalan lett köztünk az egyetértés. Az Élethez föl járt ő is. Szűkrefogott, erősen atmoszférikus novelláit, melyekben alig történt valami, egy-egy csipkelődő megjegyzéssel bár, rendre közölte Thurzó. Ugyanaz a horzsoló kedélyesség volt a hangjában, mikor bemutatott egymásnak bennünket a gyerekképét roppant határozottsággal ellensúlyozó Rába Györggyel:

– Két ifjú költő!

Aztán egy napon ott volt Pilinszky János – de valahogy másképp: már a lap-hoz tartozott, talán mint segédszerkesztő, de ez mit sem változtatott közvetlen, halk és átható egyéniségén.

Más alkalommal komoly, nagyon összefogott fiatalember toppant be: Kéry László, angolszakos tanárjelölt Debrecenből – novellát hozott.

Ki mindenki fordult meg abban a két keskeny szobában! (A hátsóban a rajzoló Janovits István tanyázott.) Sereglétek a heveny ólommérgezés fertőzöttjei: lírikusok, novellisták, kritikusok, esszéírók, csupa majdani és leendő – egy-egy dél-előtt a holnap várótermévé tágultak tőlünk a falak. Hegedűs Zoltán csontos arca rémlik föl, Örvös Lajos, aki már buzgón járta a szerkesztőségeket, a nemrég Pestre került s kissé tanácstalan Dékány Kálmán, s hányan még, akikről magamnak is alig adhatok számot: nevek és arcok ködlenek elő, elfakult hívó szók, egy-két megjelenés után visszahullva a feledésbe.

De a legélesebb kép: nemzedékünk regényes garabonciása, Végh György, amint látványos elesettségében, télen-nyáron sálba, nagykabátba bugyolálva beállít, maga a vásott és tündéri kaland: valahonnan érkezett s valahová tart, ahová mi az orrunkat sem dughatjuk be. Valamennyiünket megelőzve ő tört be elsőnek az irodalmi köztudatba. Kicsit fölnéztünk rá, kicsit irigyeltük: az elismert, sikeres fiatal költő! Méltán volt az. Személyisége és lírája szétválaszthatatlanul egynemű és őszinte: versei ifjúságunkat hozzák vissza, hőskorunkat, a valahavolt Budapestet.

Most látom, hogy amiről írnom kellene, a Vigiliáról még egy szó sem esett. De a történetek valamivel az elejük előtt kezdődnek, s nem könnyű elszakadnom a korai, legmélyebben bevésődő emlékektől. A rögtönzött seregszámla pedig már a folytatásra utal, az elősoroltak java része hamarosan a Vigilia munkatársa lesz; az idén félszázados jubileumához érő irodalmi folyóirat első évtizede egybeesik a mi indulásunkkal, mikor még minden egyes publikációnkat eseménynek éreztük. Nevünk itt is, ott is fölbukkant egy-egy vers, novella, könyvismertetés alatt, megjelentek a vékony – és javarészt saját kiadású – verseskötetek, az első karcsú kisregények, a napi- és hetilapoktól eljutottunk a rangosabb folyóiratokhoz.

Furcsamód kiesett emlékezetemből, hol kerültem kapcsolatba a Vigiliával. Hiányzanak a topográfiai mozzanatok: egy lépcsőház, egy előszoba, az ajtóra szerelt tábla. Ez a lap nem kötődik szerkesztőségi helyiséghez, mint a Gólyavár-beli Diárium, vagy a legendás Nyugat falait, íróasztalait is megőrző Magyar Csillag az akkori Vilmos császár úton. Inkább a szerkesztőt, egyben laptulajdonoskiadót, a piknikusan nyájas Possonyi Lászlót idézi fel bennem. Nyilván valamelyik kávéházban kereshettem meg, a régi irodalmi élet megnyugtatóan személytelen s oly otthonos közegében. Szívesen fogadott, azzal a fidélis bizalommal, mely azonnal föloldotta feszengésemet. Kissé szétszórt és derűs lényéhez természetesen illett, hogy egy degesz aktatáskával pótolja a kézirat-gyűjtő apparátust. 1941 végétől folyamatosan közreadta verseimet, majd kedvet csinált hozzá, hogy recenziókat is írjak, így a következő két-három évfolyamban sűrűn fordultam elő.

Bejáratos voltam már Schöpflin Aladárhoz – a Franklin Társulat Egyetem utcai épületében csöppnyi szobája volt, a tisztelettől a szék peremén mertem csak ülni előtte. Zord, mozdulatlan, homokszínű arca, fehér bajusza, szűkrevont, éles pillantású szeme, dörmögő hangja belémfojtotta a szót. De úgysem nyithattam ki a számat, míg kéziratomba mélyedt. Kiválasztotta egyik versemet a Tükör számára, majd egy-két év múlva már átírányított a Magyar Csillaghoz.

Egy másik csöppnyi, cellaszerű lektori szoba jelenik meg előttem, a Révai Testvérek Vadász utcai székházában: Rónay Györgyé. A közvetlenül előttünk járó nemzedékből ő fordult a legnyíltabb érdeklődéssel felénk; 1943-ban alapított, negyedéves szemléjük, az Ezüstkor lírai rovatának gazdája volt. Gáncstalan költő, műfordító, európai horizontú regényíró és esszéista. Zárt, szigorú tisztasága; pontos ítélete, fegyelmezett és érzékeny egyénisége vonzott maga köré bennünket. És ez a mágneses erő később sem csökkent, mikor az Ezüstkor két remek szám után megszűnt.

Ekkor már többről, másról, általánosabb kérdésről volt szó: az írói magatartásról, a kezünkben tartott toll makulátlanságáról. Mert amint váratlan gyorsasággal a céhen belül találtuk magunkat, növekvő súllyal nehezült ránk az írástudók felelőssége. Aki adott magára, megválogatta, melyik orgánumban szólal meg.

Örvénylött körülöttünk a világ. Mióta Magyarország a sokat ígérő „nem hadviselő” státus helyett belekeveredett a háborúba, a cenzúra katonai jelleget öltött. A szerkesztői munka mindinkább a veszélyes vizeken járó hajóséhoz vált hasonlónak.

A Vigilia közvetlen módon sosem politizált, de az egyetemes humánus, a keresztény erkölcsi rend szelleméhez hűnek kellett maradnia. Távol tartva a divatos koráramlatokat, a nemzeti, faji gyűlölködést, az időtálló értékek megőrzésére törekedett. Ugyanakkor nem mondott le róla, hogy minél szélesebben mutassa be a kortársi irodalmat. Szinte csak kapásból sorolva, a hitvalló katolikus írókon kívül Tersánszky, Fodor József, Benedek Marcell, Jankovich Ferenc, K. Grandpierre Emil, Kodolányi, Ottlik, Sőtér, Tatay, az erdélyiek közül Bartalis, Szemlér, Horváth Imre írásaival találkozunk oldalain.

A tizedik évfolyam már csonka: a német megszállás történelmi napja után a lap önként elhallgatott. De sokat mond az 1944 márciusi, utolsó szám három tanulmánya: P. Claudelről, J. Maritainról és J. Giraudoux-ról – hódolatul a letiport Franciaország, a szabadság előtt.

Olyan korszak jött el, melyben a törvényen kívül helyezett emberiség helyét a hivatalosan irányított embervadászat vette át. Csak fokozatai voltak az elaljasodásnak és a szerencsétlenségnek. S olykor egy-egy világitó példája a bátorságnak és önfeláldozásnak.

A fölszabadulást ki egy-egy budapesti óvóhelyen érte meg, ki frontszökevény-vagy hadifogolyként, és sokan – a legkülönbek közül – sehogyan sem. Riasztó volt az irodalom elvesztése, főképp a középnemzedéké. Nem megtizedelve, de jóformán felényire apadtan érték meg a békét. S akik örökre eltűntek a negyven körüliekből, azóta – befejezetlen életművükkel is – a halhatatlanságba nőttek.

Az országos pusztulásnál csak az újrakezdés lendülete volt nagyobb. A túlélők, maguk sem értve, hogyan maradhattak meg, ujjongón fedezték föl egymást. Soha olyan tág kortyot a friss levegőből, soha olyan kék eget, melyről elsöpörték a bombázórajokat! Soha annyi jóra való elszánást, és soha akkora egyetértést a hazai irodalomban!

Mozgott minden. Egymás után indultak az új vagy föltámadó lapok, folyóiratok. Elsőként Debrecenben, a demokratikus kormány székhelyén, az Ady Társaságé, a Magyarok. Főszerkesztője a költő-egyetemi tanár Juhász Géza, és szerkesztője az a régi, debreceni bölcsész, Kéry László! Majd a Válasz, Illyés Gyula vezetésével, s a végre nevéhez méltó Új Idők Kassák Lajos és Fodor József irányítása alatt; az addig föld alá szorult kommunista irodalom is színre lép a Fórummal, szerkesztője Vértés György. Az egyszeriben nagykorúvá érett negyedik nemzedék, a miénk is szóhoz jut, megalakul saját orgánumunk, az Újhold, az esszéista-kritikus Lengyel Balázs szerkesztésében.

Lassan a hadifoglyok is hazatérnek közénk, nyugatról Pilinszky, keletről Rába. Az alapélményül kapott megrendülés után olyan jelentős új költők szólalnak meg, mint Nemes Nagy Ágnes, Szabó Magda, Lakatos István, Darázs Endre, Jánossy István.

A Vigiliára várni kell még egy darabig. 1946 végén kel új életre, külseje megváltozik, terjedelme megnő, ismét szabad, de korántsem egyszerű körülmények között folytatja igazán nem röstellnivaló hagyományait. A szerkesztést Sík Sándor és Juhász Vilmos veszi át, s a nevükkel fémjelzett, rövid időszak úgy rögzült bennem, mint a Vigilia kiteljesedése.

Sík Sándor átható szellemi sugárzása, mélységes hivatástudata a természeti jelenségek erejével ragadott meg. Fehér haja, nyílt arca, mélyrenéző, kék szeme maga az egyszerűség, de milyen összetett, sokoldalú adottságok csillantak meg benne! Költő és tudós, a szépség avatott ismerője, a maga végtelen befogadó és beleérző képességével. Szerény és igénytelen, mert olyan gazdagság van birtokában, hogy nem győzi szétosztani. A szolgálat lényének belső parancsa: nemzedékeket nevelt föl a magyar irodalom számára, a „Szegedi Fiatalok”-tól napjainkig ér ez a láncolat. Csak a szeretet és alázat híhet így az emberben, a tehetségben, a

művészet hatalmában. S ezzel serkentett bennünket legkülönb teljesítményünkre, hiszen nem csúfolhattuk meg bizalmát. Kitűnő társa volt munkájában az óriási fölkészültségű, lexikális agyú és vajszívű Juhász Vilmos, ma is hálásan emlékezem rá.

A döntő történelmi-társadalmi fordulatot őszinte egyetértéssel fogadták mindketten, s ugyanilyen nyitott volt érdeklődésük a legmodernebb irodalmi, filozófiai áramlatok iránt.

Ez a friss szerkesztői szemlélet tükröződik a lap elevenségén, színességén is. Mind többen dolgoznak a Vigiliában: a költők közül Szabó Lőrinc, Berda József, Jékely Zoltán, esszét ír Cs. Szabó László, színháztudományi tanulmányt Galamb Sándor, Németh Antal, filmelméleti cikkeket Nemeskürty István, kritikákat a fiatal irodalomtörténész, Vargha Kálmán. A kapuk tágra nyitva, igazán nem vádolható aprólékos, szűkkeblű szempontosdival az új Vigilia – ahogyan a régi sem. A folyóirat irányításába mind jobban bevonja Sík Sándor Rónay Györgyöt és Thurzó Gábort, ezzel is kifejezve, hogy a tiszta irodalom és a jövő számára kívánja megőrizni a gondjára bízott hasábot.

A jövő felhőtlennek látszott. Legalábbis előttünk, akik – boldog zöldfülűek! – úgy éreztük, a kiállott megpróbáltatás után végre nekivághatunk a zavartalan, emelkedő pályának, minden egyéb rajtunk múlik. A fölszabadulás a visszanyert személyiség önrendelkezési jogát jelentette, mintha szüntelen tavaszban élnénk. És tavaszra esett, 1947 mámorító tavaszára az az egri-Vigilia fölolvásó-kirándulás is, amelyre Sík Sándor meghívott bennünket. A lidérces tegnaptól örökölt szorongással léptünk elé Mándy Ivánnal, hogy emlékeztessük dadogva-megismételgetőzön: ő kálvinista, én lutheránus vagyok, nem tudjuk, rendjénvaló-e, ha velük tartunk. Sándor bácsi csodálkozón meredt ránk, tán a karját is széttárta:

– Ki kérdezte tőletek, melyik felekezethez tartoztok? Együtt dolgozunk, együtt írjuk a lapot, és amit csinálunk, sokkal egyetemesebb, hogysen a mátrikulák döntenék el, ki illik közénk! Ti megtaláltátok a helyeteket a Vigiliában, és mi örülünk ennek, tehát velünk jöttök!

Az a három májusi nap a székesegyház, a legendás vár, a minaret, a történelmi környezet díszletei között, a fejedelmi vendéglátás, a fölolvásó délutánok és estek remek fogadtatása, a tűzkortyú egri borok, az éjjel-nappali baráti együttlét úgy tűnik vissza most, mint ifjúságunk nagy, ünnepi jutalomjátéka. S mert megismételhetetlen, magába gyűjti azoknak az időknak napfényes édességét, ahogyan egyetlen szőlőszem a teljes nyarat. Szikrázó pillanattá kristályosodik az időben, a boldogság ritka, sűrű pillanatává, melyet ott, helyben fölismerünk s kicsit beleszédülünk a fölismerésbe. Jóval később ébredünk csak rá, hogy már hátunk mögött sötétlett a „soha többé” árnyéka.

Még másfél évig éltünk, írtunk, tervezgettük a holnaputánt ártatlan remények közt, aggodalom nélkül. Jómagam hamarosan a Magyar Művészeti Tanácshoz kerültem, a század egyik óriásának, Kassák Lajosnak szellemi körébe, jelen lehettem az Alkotás megindulásánál és megszűnténél. Írtam oda is, a Vigiliába is, dolgozhattam a Magyarokba és az Újholdba vagy a Válaszba, anélkül, hogy bármelyikhez hűtlenné váltam volna, mikor ragaszkodtam a magamhoz való hűséghez. Az 1945-től 1948-ig terjedő periódusra afféle aranykorként gondolok vissza nemzedéktársaimmal együtt: az irodalom valóban demokratikus köztársaság volt, a nagy öregek, a derékhadbeliék s a kifejlődő fiatalok sokszínű testvérisége. Szerkesztőségek, kávéházak törzsasztalainál találkoztunk, kifogyhatatlan beszélgetések, tiszta szándékú viták lázában, éjszakába nyúló séták meghittségében. Türelmetlen sietséggel jelentettük meg újabb verses-, novellásköteteinket, nem sejtve még, hogy palackpostát vetünk az áradatba – hosszú évekre szóló utolsó üzenetet.

Bezúdultak hozzánk a hidegháború szelei, a hazai égbolt is elborult, kíméletlen szigorral sújtott le az egész társadalomra az uralomra jutott dogmatikus önkény. Mi volt ebben az általános sorscsapásban a mi egyéni hajótörésünk? Nem illett rá szót vesztegetni. Csakhogy a befagyott szájú író létében szűnt meg.

„Most pedig elnémulunk” – dűnnyögtük a ránkszakadt csöndbe. Akkor már nem maradtak ábrándjaink: ez a némaság sokáig tart majd. Megérjük-e valaha, hogy föloldódjék...? Talán csak a harmincon aluliak biológiai optimizmusa hajtott tovább. Lehet, hogy álmoztuk csupán azt a kurta haladékot, két nemzeti szerencsétlenség között, míg otthon éreztük magunkat az ocsúdó városban? Újra oda hullottunk a senkiföldjére, szűkszemű gyanakvás űzött ki, mert gyanútlanul hinni mertünk.

A Vigiliától az 1949-es évváró számban „Magánbeszéd” című verssemel búcsúztam:

*Az út mentén micsoda fák
mily páros gyászmenet
kíséri
az eltűnőt ki percenként leszek.*

Nem voltam már magyar író – a szövetségből kizártak.

A Művészeti Tanácsot rendeletileg eltörölték. Akár a tegnapi világot. Nem volt érvényes többé. Én sem.

LENGYEL BALÁZS

Ötvenes évek

Hogy meddig tartottak az ötvenes évek? A hetvenes évekig. A matematikát az élet korigálta – legalábbis számunkra. Az ötvenes évek Vigiliája vékony, semmi füzet volt. Iskolások jobb papíron, jobb füzetet vesznek ma maguknak firkáláshoz. De ez a semmi füzet nekünk nem firkálásra volt jó. Vagy dehogynem: belefirkáltuk az életünket, amit belőle lehetett – jobb papírunk se égen, se földön nem lévén.

Társaságunkban Rónay ült az asztalfőn – mindig ott, még ha kávéházi kerek asztal volt is. Vagy négyszögletes, négyzet alakú, melynek tudvalevően minden oldala egyenlő. De akkoriban a geometria se stimmel. Ha egy kéziratra, egy Mándy-novellára, Pilinszky-versre azt mondta: „Lehozom a Vigiliában”, akkor az a kézirat átlényegült, úgy ahogyan előbb is, utóbb is, mondjuk így: stimmelő időkben, a kezünkéből kiadva természetes módon át szokott olvasmánnyá lényegülni. De az ötvenes években az volt a csoda, ami másként természetes. Ha azt mondta Ottliknak: „Írd meg, leadom”, megesett a még nagyobb csoda: Ottlik megírta. No nem könnyen, sok huzavona, átkozódás, dühöngés után, de meg. Nem tudom, honnan volt Rónayban ekkora türelem, a szeretet ekkora türelme?

Pilinszky kivételével csupa protestáns voltunk, többfelé is protestálók. S azt se értem, hogy honnan volt a lap olvasóiban már akkor s akkora ökuménizmus? Jékely gyönyörű protestáns verse, a *Középkori fametszet* is a katolikus lapban jelent meg, 1954-et írtunk, s alig hittem a szememnek, amikor olvastam, hogy lép be a kulcsos, középkori városba („csupa tornyok, csupa aranykeresztek”) a vers hőse, a költő őse, alteregója, kivel az olvasó is azonosulni kénytelen:

*Messzeföldről, bottal kopogva, bátor
új tanokkal – szemében szent nyakasság –
tart a vaskapunak valami vándor.
Nem tudja még, hogy holnap felakasztják.*

Jékely költészetét méltató első tanulmányomat is Rónay kérte és adta le. Nem lehetett még akkor másutt érdeméhez méltón írni róla. De ez talán már 58-ban volt. És Nemes Nagy Ágnes verse, *A lovak és az angyalok!* Már maga a cím párosítása! Hiába, hogy a látványt és a látomást jelképezi velük a költő, s a párosítással a kettő egységét, a valóság és a valóság feletti evilági közös jelenlétét. Egy tiszteletreméltóan magas rangú papi olvasó szelíd megrovást is küldött rá: almával kínálni az angyalt? Azt állítani, hogy: „... szárnyát csattogtatja olykor – mint egy szellőzködő madár”?

Mit adott nekünk a Vigilia az ötvenes években türelmével? Azt, amit legjobban nélkülöztünk. Publikációs teret? Azt is, meg szabadságot is, önmérséklete jóvoltából. Saját áron, alku nélkül vette tudomásul egyéniségünket. Köszönet érte.

NEMES NAGY ÁGNES

Akácfaék

Két bérház között egy grondon, vagy inkább bokros-füves réten, egy kis akácfa taláható az ablakom alatt. Ezt a némileg girbe-gurba akácfaéletet egy házmesternőnek köszönhetjük mi, körül-lakók. Ő volt az, a névtelen házmesternő, aki észrevette, hogy a kinti, járdaszéli öreg akácfa ide be, a rétre hullatja magjait, hogy a magvak sarjadni kezdenek; ő volt az, aki nájlón-kendővel a fején, vállán kiskapával le-leballagott a rétecskére – afféle nagyvárosi kapás –, körülkapálta a nődögélő töveket, derakat hajlított értük, gátolta a gázosodást, adott nekik helyet, levegőt. És tette ezt csak úgy, magától; egyáltalán nem tartozott kötelességeihez, hogy fákat neveljen. A világ akácfaéletét névtelen kapásoknak köszönhetjük.

Történt aztán, hogy a légszebb akác-csemetét egy éjszaka kivágták. Az volt a legmagasabb, sudár törzsű, kerek lombú; úgy feküdt reggel a fűben, mint egy

sudár kamasz-halott. Hogy mit mondott a kapás ház mesternő, látva a kidöntött törzset? Keserút, cifrát, hosszút. Amikor pedig a farönk újra sarjadni kezdett, kétségbeesett ágakat dobva ki magából, hogy legalább földszintes bokorként tengődjön ott, ahol legmagasabb fa volt, akkor – és ez már szinte hihetetlen – újra kivágták. Még bokor-létét sem tűrhatték ismeretlen, éjszakai kezek. Akkor már a kapás asszony sem szólt semmit, csak állt ott, ősz-szőke haján hátracsúszott nájlón-kendővel, öreg, özvegyi bekecsében, szó nélkül. Mögötte azonban ott állt a többi fa, a megmaradtak, megmenekültek kis serege. Egy időben elterülő drámára látok, ha kinézek az akácligetre.

Egy időben elterülő drámára látok, ha a Vigilia ünnepén a Vigiliával való kapcsolatomra gondolok. Nem, nem magában a kapcsolatban rejtett a drámaiság, inkább a körülményekben. Kezdődött ez a kapcsolat már a háború alatt, amikor diákként, egyetemistaként olvasói ismeretségbe kerültem a folyóirattal. És nemcsak azért kezdtem ismerkedni vele, mert mindig találtam benne valamit, ami jellegzetesen irodalmi érdeklődésemet lekötötte. Volt ott valami más is, amit a Vigilia, az egész úgynevezett baloldali katolikus sajtó és íróik nyújtottak, amit akkor semmi módon nem tudtam volna megfogalmazni, és még ma sem könnyű szavakat keresnem rá. Talán értékörzés, értéktszetelet volt az, a háborús katasztrófa földcsuszamlásai között? Vagy valamely újdonságnak a vonzóereje, amely különös, aktuális hangsúlyt adott az ősi, vigasztaló ígéknek? Rejtett vagy nem is annyira rejtett szembeszállás az embertelenséggel, a fel-felvillanó neokatolicizmus főleg francia eredetű sugallata? Mindez fölfedezhető volt a háborús Vigiliában, és még sok minden más is, amelyek együttesen természetessé tették, hogy egy irodalmár diák éberem füleljen a lapra, nem utolsósorban a lap körének íróira, a mögöttük kibontakozó más tájakra, új stilisztikákra, szellemi rejtjelekre. Hogy egyebet ne mondjak: milyen sokat jelentett a korán meghalt és nagyon is elfelejtett Lovass Gyula könyve, a *Honfitársnőm, Micheline*. Hiszen szívenütő volt már a címe is, amely egy francia női nevet tűzött ki a könyv homlokára, összekapcsolva a „honfitárs” szóval, ilyen módon rögtön elhatárolva a „hon” nevét a kurzus-hazafiság szólamaitól, de rögtön meg is szólaltatva egy más hazafiság mélyebb rezgés-számain. Szinte-szinte jelszóként suttogtuk ezt a címet akkoriban egymásnak, mi, fiatalok, annyira kifejezte azt, aminek híjával voltunk: a tágasabb Európát és az igazabb hazát. Fontos volt a Vigiliának és íróinak felvállalt szerepe a háború drámájában, fontos és jelentéssel teli. Elmondhatom: mi, olvasók, meg is értettük a jelzéseket.

Amikor pedig az ötvenes években a régi diák-olvasók egy részéből elnémitott író lett, a folyóirat fontossága életbevágóvá lett számunkra. Röviden: jó ideig nem publikált minket semmi más fórum, csakis a Vigilia. Elvállalt bennünket, megszűnt, lombjuk vesztett írókat, pedig bizonyára nem is tartozott ez tényleges vagy átvitt értelmű kötelességei közé. Igaz, aki nekünk személy szerint helyet és levegőt adott, nem névtelen kapás volt, neve van, műve van, súlyos saját szerepe a magyar irodalomban: Rónay György volt az, mint mindnyájan tudjuk. Megtehetné volna ő is, mint annyi más író, hogy a saját művét építse, hogy ne vállalja a folyóirat szerkesztésének gondjait, és főleg ne vegye a nyakába írói társai nyűgét-baját. De hát ő éppen Rónay György volt, nem tudta és nem akarta elhárítani a nyűgöket, felismerte és kötelesség-, sőt hivatásaként ismerte fel a helyzetből adódó cselekvést, ilyen módon, mind korszakot átívelő kritikai munkájával, mind az elnémitottak közlésével, irodalomtörténeti fórummá téve a Vigiliát. Azá is téve; mert hiszen sem neki, sem a lapnak nem volt – ceterum censeo – szorosán vett feladata az irodalom gyámolítása. Csak úgy tették, mellékesen, maguktól. Gyámolítva, ami gyámolításra szorul.

Hogy mit jelentett nekünk az a talpalatnyi írói hely, amit a Vigiliában kaptunk? Azt talán csak az akácfa tudná elmesélni, a csoda folytán megmaradt akácligetben, azok a bizonyos fák, amelyek közül nem egyet s talán nem is egyszer kivágtak, s amelyeknek a drámáját mégiscsak segített elhárítani a tevékeny gondoskodás. Hadd tolmácsoljam – a Vigilia ünnepén – ezeknek a grundon-nótt, girbe-gurba akácoknak a köszönetét.

BOLDIZSÁR IVÁN

Morus Tamás az 1935-ös húsvéti Vigiliában

Éppen ötven évvel ezelőtt – visszariadok a szótól, de így is mondhatnám, egy fél évszázada – tanulmányt írtam a Vigilia 1935-ös húsvéti számába. Nemcsak azért emlékszem jól erre, mert ez a tiszteletre méltó folyóirat, amely megindulásakor, de főképpen az elmúlt években, pótolhatatlan kulturális és nemzeti szerepet vállalt s tölt be, fél évszázados jubileumához érkezett, hanem van rá személyes okom is. A dolgok és az élet belső logikája arra serkent, hogy most, hetvenen felül, kapuzárás előtt, számot vessek életemmel és megírjam azt, amit fontosnak tartok, már amennyire emlékszem rá. Ezért írok most már egy esztendeje egy könyvet „A lebegők – Utam a falukutatáshoz” címmel arról, amit a harmincas években gondoltam, terveztem, tettem és írtam. A fő téma e készülő kötetben, amely szerénytelenül szólva egy nemzedéknek afféle kollektív önéletrajza is óhajt lenni: a szociográfia. Mindezt azért mondom el, mert a véletlenek kegyes összejátszása révén éppen most, 1984 novemberében jutottam el 1935 tavaszáig.

Ekkor feltettem magamnak a kérdést: mi az oka, hogy miközben minden energiámmal a Fiatal Magyarország szociográfiai munkaközösséget szerveztem, miközben Szabó Zoltánnal együtt a beérkező anyagokat dolgoztuk fel, miközben elkészítettem Decs, sárközi egykés község vázlatos szociográfiáját, s Hegedüs Gézával, s ugyancsak Szabó Zoltánnal nagyobb lélegzetű tihanyi falukutatásra készültünk, Morus Tamásról írtam tanulmányt a Vigiliának. Címe ez volt: „A legszeretettebb angol: Morus Tamás.” Az alkalom, a nagy humanista és szent, a nagy szent humanista utóéletének nagy napja volt: a pápa abban az évben, vértanúságának négyszázadik évfordulóján, 1935. július 6-án avatta szentté Morus Tamást.

Itt van a kezemben most is a Vigilia nagy alakú, kétszáz oldalas száma. Jó társaságban jelentem meg huszonkét évesen. A címlapon Sík Sándor, Sigrid Undset, Georges Bernanos neve, fiatalként sem voltam egyedül: a velem egykorú Thurzó Gábor a kortárs német irodalomról értekezett, Csapody Csaba a „turáni eszme” bárgyúságával számol le, a két évvel idősebb Ortutay Gyula pedig éppen arról írt alapvető tanulmányt, ami nemzedékünket legjobban foglalkoztatta, a falukutatásról, annak előzményeiről, problémáiról és lehetőségeiről.

De miért írtam akkor én a harmincas évek Magyarországanak nemzeti nyomorából egyszerre az angol reneszánszba ugorva tanulmányt Sir Thomas More-

ról? Készülő könyvemben azt válaszoltam, hogy ezzel az önmagamnak feltett kérdéssel belemártottam kezemet életpályámnak mind a mai napig égető lángjába, és ez az írás és a közélet viszonya. Azt írtam könyvemben, hogy világeletemben mindig írni akartam. Írtam is. Kevesebbet szépírtam a szónak stilisztikai értelmében és többet közírtam. Most hetvenkét évem magaslatából visszatekintve nem csekély lelkiismeretfurdalást okoz, vajon jól sáfárcodtam-e bibliai talentumaimmal? Lelkiismeretem végül is igennel felel. Azt hiszem, mindig azt írtam, amiről úgy éreztem, hogy elkerülhetetlenül a kötelességem és némi írói önhittséggel azt gondoltam, hogy abban az adott időben én tudom legjobban megfogalmazni. Ezért szerveztem akkor is, amikor írhattam volna, szerkesztettem akkor is, amikor novellát kellett félbehagynom. De közben azért mindig megírtam – szépírtam – azt a napi két-három, olykor négy oldalt, amivel az irodalomnak, vagy inkább önmagamnak tartoztam. De 1935-ben is és ma is szemléletem egyszerre írói is és közéleti is. Azt tartottam a harmincas években, hogy az író feladata porhanyóssá lazítani a talajt. Ezért van minden. Nem úgy folytattam, mint csillagunk, Ady: „önkínzás, ének”, hanem így: ezért van minden, szociográfia, falukutatás, társadalomkutatás. A fiatal író szertenézett és nem lelé honját e hazában. Úgy terveztük, hogy amikor falut kutatunk és tanulmányt írunk, új honfoglalás részeseivé válunk.

De éppen ezért, éppen akkor írtam a Vigiliának Mórú Tamásról, mert le akartam szögezni a magam számára, hogy mással is foglalkozom, nemcsak közélettel. Amellett Mórú Tamásban olyan ember lelki arcképét igyekeztem megrajzolni, aki a világgal, amelyben él, nem ért egyet. Azt írtam készülő könyvemben, hogy elolvastam minden utópiát, sőt Mórú Tamás utópiáját, ettől kezdve egész életemben foglalkoztatott az utópisztikus irodalom. Amikor 1983 őszén Bécsben nagy európai kiállítást rendeztek az európai utópiákról és megtisztelő módon engem kértek fel a megnyitó előadás megtartására, a rendezők bizonyára nem tudták, hogy nagyon ifjú koromban Mórúsról értekeztem, de végül is valószínűs szakértőként szólalhattam meg, hála Mórú Tamásnak és a Vigiliának.

GÖRGEY GÁBOR

Virrasztás

Rangos folyóiratból valószínűtlen lappá változott a *Vigilia* a Rákosi-korszakban. Már létezésének a pusztja ténye is irreális volt. Megszűnt a Magyarok, a Válasz, az Újhold és még egy sereg folyóirat, az egészséges polifónia különböző szólamai kénytelenek voltak elhallgatni, az általános szellemi uniformizálásban egyre szűkült a tér azok körül, akik nem akartak beállni a kórusba. Ebben a szűkülő szellemi-társadalmi térben valószínű csoda volt a *Vigilia*. Néhány év után ismét be kellett váltania címének szó szerinti értelmét: *virrasztani* a szellem lángja vagy szerényebben inkább pislákoló mécsese fölött. Az újságárusok polcairól kiszorult, a sekrestyék homályában vagy a templomi előterek rózsafüzért és vallási giccsét árusító nénikéinél kapható folyóirat a folytonosságot jelentette. Elhallgató és elhallgattatott írók itt olykor megtörhették hallgatásukat.

Szerencsétlen időzítéssel kezdtem felnőtt és bizonytalanul bontakozó írói életemet. Mire érettségiztem – 1948-ban – és elkezdhettem volna mindazt, amire ugrásra készen oly nagyon vártam, ez az ugrás önmagába omlott, a bennem feszülő izmok tehetetlenül ellankadtak. Alig vártam, hogy az áhított kollégiumba kerülve Eötvös-kollégista lehessek, fel is vettek egy heti agytagogatás után a patinás falak között – és az Eötvös-kollégiumot éppen akkor forgatták ki önnön mivoltából. Riadtan vonultam haza és csalódottan, összetörten nem éltem a kegyes felvétel jogával. Vagy: végre felszakadt a gát, önfegyelmézem és szégyenkezésem gátja, mellyel igyekeztem elkerülni az önképzőköri diákíróskodást, felszabadultan elkezdtem írni, hogy belevessem magam, boldogan lubickolva, az irodalmi életbe – és megszüntették azokat a lapokat, ahol az én apolitikus kezdeményeim netán közölték volna. Életkoromnál fogva épphogy kimaradtam abból a felszabadult irodalmi pezsgésből, 1945 és 48 között, melyre ma is álmodozva emlékeznék vissza mindazok, akik részesei lehettek. Mire én elindultam – már nem volt hova indulni.

Illetve – volt. Sík Sándor virrasztó *Vigiliá*-ja. Alig-érettségizett ifjoncként Thurzó Gábor és Pilinszky János elvittek hozzá. Teilhard de Chardin ír valahol arról, felejtethetetlenül, hogy az Isten végtelen szeretettel és figyelemmel hajol a Teremtés, az Ember fölé. Valami ilyesmit éreztem Sík Sándorban. Ilyen, szinte megmagyarázhatatlan szeretettel és figyelemmel tudott egy ismeretlen kezdő kézírata és személye fölé hajolni. Még kritizáló mondatai is balzsamként hatottak. Megjelentek az első verseim és a bölcs pedagógusi szerkesztők rábírtak, hogy írjak recenziókat. Azóta tudom, azért tették, hogy fegyelmézzék „Sturm und Drang”-os irodalmi buzgásomat és hogy szembesítsenek, irodalmi anatómus inasként, a mesterséggel, melyet talán úzni fogok. Igen, erre van szüksége a fiatal írónak, bár tudnák többen ma is, mennyire így van ez. Hálásan gondolok első szerkesztőimre, hogy erre rászoktattak.

Jogot nyertem arra is – micsoda megtiszteltetés! –, hogy a Vigilia-törzsasztalhoz havonta eljárhassak. Thurzó és Pilinszky után – a két első élő író, akikkel kezdet foghattam, Pilinszky hamarosan barátom és legfőbb irányító mesterem is lett – a törzsasztalnál megismertem Rónay Györgyöt, akinek szigorúsága aranyfedezetnek számított, hogy ha egyszer valamire azt mondja, ez jó, akkor az valóban jó volt; Jékely Zoltánt, aki olyan gavalléros érdeklődéssel tudott beszélni az ismeretlen kezdővel, mintha annak már fél életműre való bizonyíték sorakozna a háta mögött; Mándy Ivánnal, aki a fiatalabb kollégát nyomban szellemi cinkostársává avatta és ezzel a nemes trükkkel adott neki szárnyakat; Toldalagi Pált, aki négyszer négy soros verseiben – mennyit viccelődtek vele ezért – az akkori időkből a legkorszerűtlenebb és a legköltőibb hangulatokat rögzítette; Birkás Endrét, aki civilre maszkírozta nehéz anyagú íróságát és amilyen keveset írt – de milyen jót! –, olyan keveset beszélt is; Kerényi Gráciát, akit az ellenállás és a náci meghurcoltatás glóriája övezett.

Végül Sík Sándortól kaptam a nevemet is. Első versem még eredeti keresztneveimmel jelent meg. Ekkor Sík Sándor elővett és azt mondta, ha publikálni fogok, nem ildomos Görgey Artúr néven írni, mert ez történelmileg foglalt név, ezt tiszteletben kell tartanom, még akkor is, ha őszám a negyvennyolcas hadvezér. Válasszak más keresztnevet. Én a Gábort választottam. (Bár egyszer, tévedésből, egyik írásom „János” néven jelent meg a lapban.)

Én tehát Sík Sándortól és a *Vigiliá*tól nemcsak az első megjelenés, a nyomtatott betű örömmámorát, egy életre szóló, pályára küldő biztatást – hanem nevet is kaptam. Az irodalmi keresztiség szentségét.

Első lépések

Első lépéseim az irodalomban bizonyára nem illenek bele a Vigilia 50 éves ünnepébe, de azzal áltatom magam, hogy mondanak valamit annak, aki egyszer majd a Vigilia történetének tablójára vállalkozik, s ezen a tablón, lenn a sarokban – akárcsak Brueghel festményein látható – szüksége lesz egy önmagában jelentéktelen virágra vagy guggoló kislúdra, akinek látszatra semmi szerepe sincs a képen.

Tizennyolc éves is elmúltam, mikor egyszer csak azt éreztem, a versről át kell váltanom a prózára. Valamiképp úgy gondoltam, az irodalmi próza is lehet lírai, de a líra bizonyos határon túl nem tudja követni az élet sokféleségét, erre csak a próza képes.

Első prózai próbálkozásaimat vakmerőn tüstént az *Élethez* küldtem be. A választ levélben vártam, de nem érkezett meg. Egyszer aztán az István úton a Hollywood mozi szomszédságában betévedtem egy böngészdébe; a pult mögött az alsó polcokon szombaton mindig gyertyák égtek; ott találtam rá – a Nyugat régi számai mellett – az *Életre* is; felütöttem a szerkesztői üzenetknél, s ezt olvastam: „G. J. Ábel dicsérete, Tíz pengő című novelláját közöljük”. Az *Ábel dicsérete* első prózai kísérletem volt, a *Tíz pengő* második. Másnap alig értem haza az iskolából, rohantam az *Élet* szerkesztőségébe, mely a Szent István Társulat székházában üres, sötét folyosók, vaslépcsők és homályos szobák útvesztői közt búj meg, mint ahogy akkori fogalmaim szerint egy új szellemű laphoz s egy engem „felfedező” szerkesztőséghez illett. Álmomban később többször is találkoztam ezekkel a folyosókkal és vaslépcsőkkel, különösen akkor, mikor egy-egy írást közlését vártam.

Thurzó Gábort kerestem, s egy ironikus mosolyú szempárba akadtam, melyet fekete keretes szemüveg igyekezett komollyá tenni. Rögvest előhalászta kéziratomat, leültetett, tollat nyomott a kezembe, s felszólított, hogy ott az asztal sarkán végezzem el alkotmányomon az utolsó simításokat. Nem hiányzott ebből a „beavatás” póza sem, kivált, ha arra gondolok, hogy tíz év múlva Rónay György ugyanígy ültetett lakásán íróasztala mögé, adott tollat a kezembe, hogy ott helyben tegyem „nyomdakésszé” a *Jobbágy utcát*.

Thurzó körül hemzsegték a fiatalok, akik csodabogárként bámultak egymásra, kézfogásnál csak mormoltak valamit, mintha a nevük titkos védjegy volna, amelyet majd egyszer megismer a világ, de meg ám! . . . Akkor már szervezte Thurzó az *Ezüstkort*, de mi még csak ácsingózhattunk az után, hogy efféle jelentős antológiába bekerüljünk. Mikor az *Ezüstkor* megjelent, adott nekem is egy példányt, s megígérte, hogy a következő *Ezüstkorban* talán rám is sor kerül. Lovass Gyulának (óra várt volna, hogy nemzedéke teoretikusa legyen, de a következő évben már meghalt, itt hagyva azonban Alain-Fournier *Ismeretlen birtokának* utolérhetetlen fordítását) így mutatott be: „A mosónőkről ír! Így akarja megváltani a világot!” Aztán odaadta első regénye „szerzői példányát”, majd az *Adósságot*, második regényét is, de úgy, hogy el kellett zárándokolnom értük a Váci utcai lakásba. Vissza már a szerkesztőségbe vittem őket, s talán a „mosónőkért” viszonzásul azzal akartam megfricskázni, hogy úgy látszik, ő polgár, s hogy csak ötvenéves kora után írja majd meg igazi műveit.

Thurzó ebben nem talált kivétlnivalót, s Thomas Mannt említette, a magyarok közül pedig Kosztolányit és Márait. „Márai stílusa ma benne van a levegőben”,

mondta. „De Kosztolányi tökéletesebb, őt olvassa!” Én viszont akkor éppen Giraudoux-ért rajongtam, a valóság táncaemeléseért. Erre ő elküldött a Franklinba Komor Andrásához, s kért számomra egy példányt Giraudoux *Harc az Angyalal* című regényéből.

Egy év múlva aztán én is a Franklin tisztviselője lettem. Itt azonban egy percre meg kell állnom . . . Mert úgy tetszett akkor, hogy az első lépések tapogatózása után lépteim megszilárdultak, s ha minden jól megy . . . Csakhogy éppen semmi sem ment jól, mert viharfelhők gyülekeztek az ország fölött, nem szólva arról, hogy háború nélkül is várt volna rám a katonai szolgálat.

S ekkor történt valami. Idegen szemmel nézve, mintha léptem megbicsaklott volna . . . Menyrykócsapásként zúdult rám – teljességgel méltatlanra és készületlenre – a papi hivatás emésztő ereje. De hát én író szerettem volna lenni, s nem pap! A papság gondolatától az is visszatartott, hogy hitem szerint az olvasó a pap-írónak kevésbé hisz, mint a civilnek. Ezt onnan tudtam, mert magam is kevésbé fogadtam el ugyanazt egy paptól, mint egy világi írótól. A hívás azonban ezzel nem törődött, nekem mennem kellett, Istenre bízva, mi lesz velem, az íróval. Ez 1941. szeptember 14-én, a Szent Kereszt felmagasztalása ünnepén történt: „Ave Crux, spes unica!” Üdvözlégy Kereszt, egyetlen reménység!

Valójában az első lépéseket – ha más úton is – követték a többi lépések. Rendi nevelőim felhívták figyelmem arra, hogy a dominikánus stúdium olyan erős, hogy egész embert kíván, s a tanulmányi évek alatt nincs helye más irányú foglalatosságnak. Csak a nyári szünetben kaptam engedélyt, hogy olvasmányaimat pótoljam; az írásról lemondtam, hiszen magam is úgy gondoltam, ha újra megszólalok majd, az valami egészen más lesz. Thurzó volt az egyetlen, akinek izenetei fenntartották irodalmi kapcsolataimat: előbb egyszerűen örültségnek nevezte választásomat (mintha bizony csak én magam döntöttem volna!), később pedig szelídebb formában – közbeesett 1945 – azt izente csupán, hogy várja újra jelentkezésemet.

Így nem lehetett véletlen, hogy nyolc év után – mielőtt elfoglaltam első, szombathelyi helyemet – első lépteim Thurzóhoz vezettek ismét. Vittem neki pár oldalt is, egy „formabontó” regénykezdetet, hogy megtudjam, kopogtathatók-e a Vigiliánál. „Igen, de ne regénnyel, hanem novellával!” – mondta, mert szerinte 1949-ben a katolikus írók számára a kapuk már becsukódtak, a Vigilia maradt csupán, az pedig csak novellákat közöl. Levelet küldött velem barátjának, a ferences Pelbárt atyának, s lelkemre kötötte, hogy hamarosan küldjek a Vigiliának valamit.

Közben csöngettek, s egy valószínűtlenül vékony férfi lépett be: Pilinszky János. Nem tudom, melyikünk volt soványabb. Fehér szerzetesi ruhám megfogta a szemét: „Micsoda gótikus jelenség!” Thurzónak valahol dolga akadt, így pár percre egyedül maradtunk a lemezjátszó mellett. Pilinszky fölött egy lemezt. „Szereted Wagnert?” – kérdeztem. „Nem nagyon”, mondta, s leállította a lemezjátszót. „Én sem értem a Wagner-rajongókat”, fanyalogtam. „Te mit írsz?”, firtatta. „Prózát”, vágta ki, akár egy tiltakozást a vers egyeduralma ellen. „Arra ma nagy szükség van”, válaszolta. Elmondtam neki, hogy egyik verse, az *Örökön-örökké* ritmusa az Adoro te devote Sík-fordítására emlékeztet. Nem ismerte. „Rejtőző Istenség, hittel áldalak”, idéztem. „Igen, erről van szó!”, kiáltott fel.

Másnap elutaztam, s elvittem Thurzó levelét Pelbárt atyának; ettől kezdve egy éven át felváltva tettük meg a rövidke utat a két rendház között. Pelbárt atya volt az első, akinek megmutattam a nyolc év után írt első novellát, a *Jobbágy utcát* is. Hogy ezután sem szakította meg velem a kapcsolatot, bizakodást ültetett belém, sőt tartózkodó úri szerénysége és mosolya arra készítetett, hogy komolyan vegyem buzdítását: „Küldd csak el Rónaynak!” „Miért ne Thurzónak?”, csodálkoz-

tam. „Mert ő már nincs a Vigiliánál”, világosított fel, s pár mondattal ecsetelte, mi történt.

Nekem azonban előbb a rendi előljárók engedélyére lett volna szükségem. Ők viszont Sík Sándornak küldték el a *Jobbágy utcát*, de csak azért, hogy véleményét kérjék. Sík Sándor előbb azzal válaszolt, hogy a „közlendők közé” tette az írást, s ettől – mi tagadás! – úgy dagadt a mellem, mintha azt mondta volna: nincs itt vita! Csak később tudódott ki, hogy Sík Sándor egy fogadáson a két főhírruhás szerzetet összetévesztette, s a választ a pálosok tartományfőnökének szánta.

Így esett, hogy mikor 1950 nyarán a Duna-parti házban fölkerestem, mikor várhatom a *Jobbágy utca* megjelenését, kedvesen közölte, hogy semmikor. Azt már meg sem mertem kérdezni, ha Thurzó nincs a lapnál, Rónay legalább látta-e? Átvettem a kéziratot, s – nem tehettem mást – lépteimet ismét Thurzó lakása felé vettem. Fekete reverendában állítottam be hozzá, s ez – ismerve új állásfoglalását – a régi bizalom, de a kihívás ingerlő jele is lehetett. Ő azonban teljesen a régi volt, érdeklődött Pelbárt atya iránt, s némi megdöbbenéssel vette a hírt, hogy tudomásom szerint őt is elvitték, s azóta semmit sem tudok róla. Én azért vagyok itt, mert átvett az egyházmegye.

Pilinszky kezébe vette a *Jobbágy utcát*, s az első odalt hosszan nézte. Ingerelt a hallgatása. „Az első tíz sorból meg lehet állapítani, kivel van dolgunk!”, mondtam. Ő dűnyögött, de tovább olvasott, majd szó nélkül átadta Thurzónak. Elmondtam, hogyan jártam Sík Sándornál. Thurzó fekve olvasta el, majd hirtelen talpra ugrott, írt pár sort a névjegyére, s odaadta: „Most mindjárt menjen el Rónayhoz!” „Igen, neki vidd el!”, erősítette Pilinszky is, mintha – nagyon halkan ugyan – megfűvott volna egy kis csatakürtöt. Csak később tudtam meg, szelíd-sege mellett mennyi fenntartása van mások költészetével szemben.

Rónay György alkotó magánya a Rózsadomb tetején úgy hatott rám, akár egy vár, melyet lépteimmel és zihálásommal is be kell valahogy vennem. Tartózkodó volt, de nagyvonalú. Ott helyben elolvasta az írást, szótlanul kezét fogott, íróasztalához ültetett – s akárcsak tíz évvel azelőtt Thurzó –, tollat nyomott a kezembe. „Plebejus hang a Vigiliában!”, mondtá, s az októberi számban, javítás nélkül, sértetlenül közölte.

További lépteim mégis inkább Sík Sándorhoz vezettek. Novelláimmal is, első regényemmel is. „Tudod te, mit jelent, hogy én elolvasok egy regényt?”, figyelmeztetett feladatomra. Majd ő maga hozta elő első novellám kálváriáját. „Most már mindegy, mondtá, az a fontos, hogy köztünk vagy! A Lélek ott fúj, ahol akar... Ez a válaszom arra is, miért kellett mindkettőnknek pappá lennünk!” Én pedig úgy éreztem, tartozom neki azzal, hogy elmondom, mit mondott róla Schöpflin Aladár, amikor elbúcsúztam tőle és a Franklin Társulattól, megmondva neki, hogy papnak megyek, s megkérdeztem azt is, mit gondol: lehet-e egy pap jó író? Schöpflin így válaszolt: „Ha úgy tudja csinálni, mint Sík Sándor!...” „Úgy, de nem ugyanúgy!”, mosolygott Sík Sándor.

Ez a gondolat azóta sem hagyott el. És a „köztünk vagy” érzése sem, ha halála után ez nem is volt mindig egyértelmű. Köszönet hát az első lépések segítőinek s a Vigiliának az otthonért, vagy inkább fészekért, amely nélkül a fiókák – magam is – a földre potyogtak volna, halálra verve magukat a részvétlenség és el-lenséges közöny talaján, hogy aztán végleg elnémuljanak.

De hát a Lélek ott fúj, ahol akar.

Vigilia! – járjon át mindig a Lélek szele, légy nyitott otthon és meleg fészek, irányítsd ezután is lépteinket – az utolsókat is – a felé a szellem felé, amelyet 50 év óta (hány nagy lap irigyelne ezért a számért!) képviselsz a magyar irodalomban.

Emlékek a Vigilia egy évtizedéből 1950–1960

„Íróvá avatásom” és alakulásom a Vigilia keretei között történt meg.

Huszonnégy esztendő múltam, mikor 1949. december 7-én először jelentem meg a folyóirat „törzsasztalánál”, mely akkor a „Háromcsőrű Kacsához” címzett tabáni vendéglő különszobájában volt található. A Döbrentei utcából nyíló, évszázadokra visszatekintő ház tulajdonképpen része annak az épületcsoportnak, melynek nyugati felében még Virág Benedek lakott, s melyet Kosztolányi is megénekelte. Élénken emlékszem a dohányfüstös, sejtelmes félhomályú, boltíves teremre és a hosszú asztalra, melyet körülültünk. Az asztalfőn, mint egy pátriárka, dúsan göndör, fehér hajával ült Sík Sándor, s mellette közvetlenül a vékony és komoly arcú Rónay György.

Magamtól, azt hiszem, soha nem is jelentkeztem volna a csak távolból, olvasóként tisztelt lap törzsasztalánál. Fáj Attila, az egyetemi évekből, a Gerevich-szemináriumából való ismerősöm és egyik vitatkozó partnerem, aki már bejáratos volt a körbe, szinte erőszakkal cipelt el és bemutatott az asztalnál. Mivel más írásom akkoriban még nem volt, mint egy készülő „regényemnek” részlete, ebből vittem magammal néhány lapot és bemutatkozásul ezt adtam át Rónay Györgynek. Mert akkor a „szerkesztés”, legalább is annak elvi része, még ősi, patriarkális módon ott, a vendéglői asztalnál, a nyílt színen folyt. Az elbírálás is helyben történt, nem kellett hosszú hetek és hónapok izalmával várakozni: a felemelés és a lesújtás – aszerint, melyik volt indokolt – azonnal érkezett.

Én is azonnal megkaptam a magamét. Rónay mozdulatlan arccal ott helyben elolvasta a neki átnyújtott lapokat, aztán így szólt hozzám: „Bírod a kritikát?” Bólintottam. Akkor így folytatta: „Hát rossz.” Valahogy azért „túléltem” az estét a zsibongó társaságban. Némi sovány vigasz volt, hogy Rónay hozzátette, látszik, hogy „nem idegen” tőlem az írás, de minden elképzelésemet összeomlva láttam. Pedig az igazi baj az volt, hogy még nem is volt igazi elképzelésem.

Szükség volt rá, hogy mástól is halljam: ne hagyjam abba. Ha a „regény” nem nekem való, tanulmányírással foglalkozzam. A később vitatkozó félként eltávolodó Fáj volt az, akiben testet öltött a buzdítás.

És így történt, hogy alig egy hónap múlva megírtam első esszémet, évekkel előbbi tervemet, mely Oscar Wilde „megtérését” elemezte, kimutatva, hogy a katolikus világnézet szemszögéből Wilde „De profundis”-a Jézus Krisztus alakjának félreértése volt. 1950 januárjában már megint ott voltam a Kacsá vendéglőben, és a kéziratot átnyújtottam ezúttal épp a főszerkesztőnek, Sík Sándornak. Ő is ott helyben olvasta el, s mindössze annyi észrevétele volt, hogy a kezdő mondatot a tanulmány végére helyezte. Aztán egészen egyszerűen azt mondta, hogy a következő számban „jönni fog”. S valóban egy hónappal később, 1950 februárjában megjelent az első írásom a Vigiliában.

S mintha ez az első „siker” rátaszított volna a számomra akkor egyedül járható útra. Megszülte elhatározásomat: az alkotóknak etikai-esztétikai vizsgálatát.

Wilde után Rilke került sorra. Keresztényellenes magatartását próbáltam elemezni. Egy olasz katolikus folyóirat cikke hívta fel „a keresztényellenes Rilkére” a figyelmemet. Én csak annyit tettem, hogy átböngésztem a költő levelezését, miként nyilatkozik Istenről, a vallásról, a túlvilági elképzelésekről. Nem a költeményeiből, hanem leveleiből, magánmegnyilatkozásaiból alakult ki a kép: a hangulati vallásosságot költeményeiben sokáig felhasználó Rilke dühös lobbanékony-sága, iszlám vonzódása és gúnyos-ingerült hasonlata a „krisztusi telefonról”, melyben „senki nem felel”.

A nagy terjedelműre sikeredett tanulmányt már csak hosszúsága miatt sem lehetett közölni. De volt ennél lényegesebb ok is. Mint később megtudtam, Sík Sándor idegenkedett a téma, a keresztényellenes és démonikus Rilke bemutatása miatt a tanulmánytól. Mintha olyanféle gyanú árnyéka esett volna rám, hogy kedvelem a „negatív hősöket”. A Rilke-tanulmány csak 9 év múlva jelent meg. De már ekkor arra indította Rónay Györgyöt, hogy külön beszélgetésre hívjon és felszólítson, legyen rendszeresen dolgozó munkatársa a Vigiliának.

Még abban az évben megírtam harmadik tanulmányomat is, ezúttal Mozartról. Ebben viszont azt a sejtésemet fejeztem ki, hogy bár Mozart nem volt gyakorló vallásos, de istenhívó volt, s utolsó művében, a halotti mise liturgikus szövegében találkozott a bűnbánat és a szeretet dallamaival, melyeket megrázó átéléssel fejezett ki. Találkozhatott tehát „a megváltottság énekével” is. Ezzel a tanulmánnyal mintha eloszlott volna körülöttem a „felhő”. Most utólag visszagondolva, úgy érzem, az volt írói „felavatásom”, mikor Sík Sándor megdicséért, maga mellé ültetett e tanulmányért, s az ő jóságos, kedves mosolyával átölelte a válságot.

Jólesett ez az elismerés; de az igazsághoz az is hozzátartozik: mindvégig észleltem a különbséget Sík Sándor és Rónay György izlésbeli vélekedései között. Gondolom, mások is észrevették ezt. Mérlegelése, értékelése jövő irodalomtörténészek feladata lesz majd. Én csak a magam szubjektív tapasztalataiból kiindulva jegyzem fel, hogy irányomban a szigorúbb kritikusnak mindig a meleg kedélyű, ragyogó mosolyú Sík Sándor bizonyult. S a komoly, szinte mozdulatlan arcú Rónay György volt az, aki a kritika idején a felmentéseket hozta. Sőt: aki ettől kezdve megbízásaival és nyíltan kimondott, pártoló szavaival is, esszéíró pályámat elindította. Már csak azért is, mert véleményét Sík Sándor a legtöbbször elfogadta.

Néhány, felvillanó emlék a későbbi évekből is jól mutatja ezt. 1952-ben volt Leonardo da Vinci születésének 500. évfordulója, melyet világszerte, így a magyar sajtóban is ünnepeltek. Ehhez a Vigilia is csatlakozni kívánt, s az egyik összejövetelel Rónay felszólított, írjak Leonardóról egy tanulmányt a lapnak. Elvállaltam (ekkor már több, festészeti tárgyú írásom is jelent meg). Néhány perccel később azonban kényes pillanatok következtek. Megérkezett ugyanis az asztaltársaság egyik legállandóbb törzsvendége, Passuth László, aki semmit sem tudva az előzőkről, önként felajánlotta, hogy szívesen írna Leonardóról. Sík Sándor nem nyilatkozott. Természetesen nem mondott ellent a híres regényírónak, sőt felcsillant a szeme. Rónay arcáról semmit nem lehetett leolvasni, de én mindenesetre bölcsőbbnek tartottam, hogy ezek után lemondjak a téma megírásáról. S ekkor (Passuth már közben eltávozott) Rónay hozzám fordulva határozottan kijelentette: „Te fogod megírni.”

Sík Sándor közbeszólt ugyan, hogy Passuth „ragyogóbban” írná meg, mint én, de ugyanakkor, engedve Rónay elhatározásának, megerősítette megbízásomat. Így történt, hogy Leonardóról szóló írásom megszületett és megjelent. Számomra Rónay komoly dicséretre jelentette a legtöbbet, de nem felejttem a törzsasztalnál Thurzó Gábor tréfás-gúnyoros megjegyzését sem. Az asztaltársaság jót de-

rült, mikor Thurzó hangosan odaszólt hozzám: „Nagy művet alkottál. Most már nyugodtan meghalhatsz.”

Voltak aztán olyan tanulmányaim is, melyeket először Rónay sem látott közölhetőknek. De később kitűnt, hogy taktikai okokból várt, valami idegenkedést szerelhetett le, mert ezeket a tanulmányokat aztán évekkel később megint csak ő maga kérte vissza tőlem és a lap le is közölte (Goethe, Degas).

Mindezek az 1957–59. években voltak már. Akkor került sor a Rilke-tanulmány megjelenésére is. Sík Sándor hetvenéves születésnapját ünnepeltük éppen ebben az évben, és a Cecilia-egyesületben a Vigilia munkatársaival együtt én is tartottam egy előadást az ő időskori költészetéről. Hogy még ekkor sem oldódott föl irányomban a gyanakvása, kifejezte, amint előadásom tervét hallva, mosolygva felém fordult: „Most az én démonizmusomat fogod kimutatni?”

Mikor végül is megváltam a Vigiliától, Rónay György helyét átmenetileg Mihelics Vid töltötte be. Ő volt az, aki akkor benyújtott Beethoven-esszémét látva, megkérdezte: „Te tulajdonképpen irodalmár, műtörténész vagy történész vagy? Most pedig zenével foglalkozól?” Hogy milyen „szakma” kategóriájába tartozom, erre nem tudtam sem neki, sem másoknak, mind a mai napig felelni. De úgy gondolom, ez nem is az én feladatam. Mások döntenek majd el, ha érdemesítenek valamilyen megítélésre.

Most is csak azt érzem feladatomnak, hogy ezzel az emlékezéssel kifejezzem valamennyire, milyen jelentős volt számomra, hogy az ötvenéves jubileumát ünneplő Vigilia mint publikációs fórum, oly sokakkal együtt, az én szerény gondolataimnak, írásaimnak is helyet adott.

TÜSKÉS TIBOR

Apokrif napló

(Valódi naplót sosem vezettem, keltezéssel ellátott személyes följegyzéseket rendszeresen nem készítettem. De tárgyakat – egy fényképet, egy iskolai évkönyvet, egy levelet, egy meghívót – szívesen félretettem. Ezek őrzik számomra az idő lenyomatát. Fölhasználásukkal most életem egy eltűnt korszakát – három évet – próbálok százhusz sorban, vázlatosan megidézni.)

Nemrég ért véget a háború... A tanítás 1944 október végén befejeződött, félévi értesítőt nem kaptunk. Az utcai falragaszok parancsára futóárkot ástunk, a légiriadók a pincébe kergettek. A nagyhéten egyik tanárom kérésére a piarista rendház pincéjében fölszereltem egy vaskályhát, kéményét a pinceablakon vezettem ki, s a kályha működképességét egy tojásrántotta elkészítésével bizonyítottam. A nagyszombat délutáni körmenet ebben az évben elmaradt. Nagykanizsán április elsején, húsvétvasárnap gördült végig a front. A városháza leégett... Április 12-én újra megindult a tanítás. A gimnázium meg a rendház épülete valaha laktanya volt, 1923 óta használták a piaristák. Most mindkét épület visszavedett katonai célú épületté: a gimnáziumban meg a rendházban katonai kórházat rendeztek be. Az internátus épületében folyt a tanítás. Az internátusi előljáró tanároknak, a prefektusoknak kétszobás lakásuk volt. Az egyik

szobát most osztályteremnek rendezték be. Osztályunk, az ötödik osztály a konviktus igazgatójának nappali szobájában kapott helyet. Kevesen voltunk, elfértünk: az 1929-es diáktársainkat leventeként nyugatra vitték, csak mi, 30-asok maradtunk otthon. A bútorokat áttoltuk dr. Sz. I. hálósobájába, s a dolgozószobába iskolai padokat állítottunk. Délelőtt mi jártunk ide, délután a líceum leánytanulói, a licisták használták a termet. Nagyban folyt a levelezés. Az üres tintatartó volt a postaláda. 1946 elején a gimnázium visszaköltözött a régi épületbe, de még mindig hosszú szünetek szakították meg a tanítást, és a tanárok negyvenperces órákat tartottak.

Nagykanizsa az akkor már száznyolcvan éves piarista gimnázium nélkül nem az lett volna, ami lett. S Nagykanizsa és a piarista gimnázium nélkül minden biztonnal én se az lettem volna, aki vagyok. A gimnázium nyolc osztályát jártam ott, s ebből hármat a háború utáni években. Ez a három év egyszerre volt szellemi ébredésem és öntudatosodásom ideje, a kanizsai kegyesrendi gimnázium történetének prelúdiuma és a háború utáni magyar társadalom megújulásának és a politikai küzdelmeknek az időszaka. Sótér István nemrég egy tévé-interjúban mondta: „Visszagondolok erre a nagy korszakra, mert valóban nagy korszak volt, kezdeményekben, alkotásokban, alkotó kedvben, természetesen rendkívül gazdag korszak ez, a negyvenötől negyvennyolcig terjedő.” A nagykanizsai gimnáziumban eltöltött felső három osztály köt ehhez a ma már történelmi időhöz. A magam akkori diák-optikájával is annak láttam: nagy korszaknak.

A korábban nyolcosztályos gimnázium testéről levált az alsó négy osztály, és általános iskola néven folytatta működését. Az iskola kinyitotta kapuit a lányok előtt, megkezdődött a koedukáció, hatodiktól tíz lány járt velünk. Megpezsdült – tanáraink talán azt mondták: megbolydult – az iskola élete. Tánccal egybekötött műsoros estet rendeztünk, az első garden partyt. A hagyományos iskolai egyesületek, a Mária Kongregáció, a Virág Benedek Önképzőkör, a 74. sz. Törekvés cserkészcsapat, az énekkar, a sportkör, a diákkaptár mellett új csoportosulások, közösségek alakultak, a diákrádió, a diákkormányzat, a regőcsapat. Színdarabokat mutattunk be, Az Úr katonái-t, A fősvény-t, A nagymamá-t adtuk elő. A környező falvakba néphagyomány-gyűjtő utakra indultunk, falusi gyerekekkel tábortűz körül énekeltünk, a városi moziban népballada-estet rendeztünk, faliújságot szerkesztettünk. A fővárostól viszonylag távol eső iskolában jeles vendégek jártak. Sík Sándor, akinek kézzel írt, bekeretezett levelezőlapja – jellegzetes aláírásával – a cserkészotthon falán függött, előadást tartott iskolánkban. A Bisztriczky Tibor közreműködésével megrendezett művészesten valódi hegedűművészt hallottunk. Bárdos Lajos keze intésére a Szép az élted spártai gyermek kezdetű kánont énekeltük . . . A gimnázium, amely mindig is szervesen benne élt a város mindennapjaiban, a korábbinál nagyobb felületen érintkezett az ország szellemi és társadalmi áramlataival. Egy alkalommal egy pesti diákküldött jelent meg nálunk, aki arról beszélt, hogy követelni kellene a helyesírási szabályok eltörlését: mindenki úgy írjon, ahogy beszél, ahogy akar. Amikor a Szociáldemokrata Párt az iparoskör nagytermében társadalomtudományi-filozófiai előadásorozatot hirdetett Szalai Sándor (egyetemi éveimben professzorom, a későbbi akadémikus) részvételével, tanárunk néhány osztálytársammal engem is elvitt az előadásokra. Kíváncsian és izgatottan hallgattuk, amikor az előadás után tanárunk fölszólalt, és vitába bocsátkozott az előadóval. Ballada-estünk a helyi lapban nagy publicitást kapott: az est kézzel írt, rajzos plakátját, melyet a cukrászda kirakatában helyeztünk el, az újság főszerkesztője megtámadta. Az egyik délután szokatlan ok szólított az iskolába: osztályunk minden tanulóját egyenként hívtak egy vizsgáló bizottság elé. A kihallgatók arról faggattak, hogy tanárunk hogyan tanítja a történelmet. Azt suttogták, egyik osztálytársunk a följelentő . . .

Ebben a légkörben találkoztam először a Vigiliával. Tankönyvünk kevés volt, jegyzetkből, könyvtárból kölcsönzött könyvekből, lexikonokból, otthon talált könyvekből tanultunk. Egyik tanárunk folyóiratokat szokott behozni az órára. Egyik alkalommal a Diárium volt a kezében, mások a Vigiliából olvasott föl. A Diáriumból Várkonyi Nándor tanulmányát, az Elveszett paradicsom egyik részletét ismertette, a Vigiliából verseket olvasott föl. Dr. J. M. kölcsönadta a folyóiratszámokat. A Vigilia egyik szerkesztőjét, Sík Sándort, akinek nevét a folyóirat címlapján olvastam, már „ismertem”, a kölcsönkapott számban Rónay György írásain tapadt meg a szemem.

Nemsokára Rónay Györgyöt is „megismertem”. Az egyik vasárnap délelőtt irodalmi matinét hirdettek iskolánk tornatermében. Ma is őrzök egy meghívót, egy névjegynél alig valamivel nagyobb kartonlapocskát. A meghívó a matiné műsorát tartalmazta. A vendégek Pestről érkeztek. Kunszery Gyula humoros hangú írásaiból olvasott föl (ilyen rímei voltak: Verdi – revorverdi, Mascagni – mászkáni), s legkivált Rónay György előadására emlékezem. Szabadon, egy kis papírlapra írt vázlatból beszélt. Zrínyi Miklósról, a csáktornyai költőről, aki 1664-ben Kanizsa várát is megostromolta, szólt az előadása. A földrajzi aktualitás, a geográfiai közelség megragadta figyelmemet, és szavai megtapadtak emlékezetemben. Állva beszélt, két lábán kissé előre-hátra hintáztatta testét. Hangja fátyolos, rekedtes volt. Sovány, sápadt, aszkéta arcú, talán tüdőbeteg férfinek láttam. Meglepett, hogy ugyanazon a színpadon, ahol nemrég még mi szerepeltünk, a Hej, tulipán, tulipán-t énekeltük, most költő beszél. Furcsa és szokatlan volt, hogy a mászórudak, a kötelek, a nyújtók, a bordásfalak között, a gyűrűhinták alatt irodalomról van szó.

Úgy emlékezem, akkor határoztam el, hogy megszerzem a folyóirat számait visszamenőleg is. Egy ideig számonként vásároltam a lapot a városháza földszintjén újból megnyílt papírüzletben, a „Fislinél”. (E helyen a háború előtt Fischl Fülöp és fiai könyv- és papírboltja működött. Hitelre, „könyvre” itt vásároltuk bátyámmal a szükséges iskolaszereket. Az üzlet neve a család elhurcolása és a háború után is „Fisli” maradt. Később tudtam meg, hogy a család egyik messzire szakadt tagja a ma Párizsban élő Fejtő Ferenc nevű író . . .) Később előfizettem a lapra . . . A háború után újrainduló folyóiratnak csaknem negyven éve, a Vigilia 1946. decemberi száma – XI. évfolyam 1. szám – óta kortárs olvasója vagyok. Utóbb alkalmanként írásaimat is közölte a lap . . .

KÁROLYI AMY

7 sor

Ilyenkor a kert meztelen,
cipőtlen mint a kiskacsák.
Még az ingük is levetették a fák,
hogy megkopogtassa hátukat a doktor.
Nem betegek, csak halottak.
A bibliai rabbira várnak,
öltözz, mondja majd holnap.

A Vigilia: nélkülözhetetlen erőforrásom volt

Harmincöt éve olvasom a Vigiliát. Polcomon sorakoznak bekötött évfolyamai. Alig múlik el nap, hogy ne nézzek utána valaminek egy-egy kötetében. Évtizedek folyamán szellemi kincseshányammá alakult.

Gimnazista voltam, amikor a lap kezembe került. Lelkesedtem érte, s bár valószínűleg nem értettem meg belőle mindent, végigolvastam a Vigilia V betűjétől a szerkesztői üzenetek utolsó szaváig. (Egyébként ezt a rovatot ma is többen hiányolják!) Úgy éreztem, ha azt akarom, hogy hitem korszerűvé váljak, s állandóan „naprakész” állapotban maradjon, a Vigilia nélkülözhetetlen erőforrás lesz számomra. Barátaim, jó ismerőseim nem voltak, őket egy világnézettel nem éppen rokonszenvező környezet helyettesítette. A mai olvasó alig képzelem, mennyi mindent jelentett az ötvenes évek elején – különösen vidéken – a Vigilia megrendelői számára, hogy a lap hónapról hónapra asztalunkra hozta pl. *Mihelys Vid* „Eszmék és tények” rovatában a vilákkatolicizmus legfrissebb szellemi áramlatairól szóló beszámolóit; hogy *Rónay György* „Az olvasó naplója”-ban megtanított bennünket, miként lehet a keresztény világnézet szemszögéből megközelítenünk, elemeznünk, értékelnünk napjaink irodalmát. A Vigilia ugyanakkor kissé el is képeztetett bennünket: időről időre olvashattuk a legújabb *Sík Sándor*-verseket, *Ijjas Antal* novelláit; nagyon korán megismerkedhettünk *Thomas Merton*-nal, *Teilhard de Chardin*-nal és sok más kiemelkedő személyiséggel, kiknek neve csak jóval később került köztudatba. Emlékezetem szerint több hazai szerző akkor csak a Vigiliában publikált. Évek múltán a könyvesboltok kirakataiban jóleső érzéssel fedeztem föl nevüket egy-egy könyv írójában.

Hálával tartozom a Vigiliának, a Vigilia minden szerzőjének. Jórészt nekik köszönhetem, hogy az eszmék útvesztőjében sikerült jó néhány buktatót kivédenem. Mindig szerettem a lapot, büszke voltam jó hírére, örültem, ha egy-egy cikkét átvették hazai vagy külföldi folyóiratok, vagy ha írtak róla, reflektálva valamelyik tanulmányra.

Arra azonban nem számítottam, hogy egyszer a bonni Külügyi Hivatal Politikai Levéltárában is találkozom a Vigilia nevével. A magyar katolikus egyház náciellenes tevékenységének dokumentumai után kutatva nagy meglepetésemre szolgált, hogy a Vigilia is kiérdemelte a budapesti német követ, *von Jagow* rosszallását. Nem kevesebb, mint tíz ügyiratot találtam a Vigiliáról a volt berlini külügyminisztérium 1942-es anyagában. (*Berichte und Meldungen zur Lage in und über Ungarn, Inland II. G.*) A Vigilia ugyanis vette magának a bátorságot, és az 1942-es évfolyam januári számának – a dokumentumok szerint első oldalán – leköszölte *Mécs László*: *Imádság a nagy lunátikusért* c. versét. Az akkori magyar olvasó az első pillantásra megállapíthatta, hogy a versben ábrázolt holdkóros nem más, mint Hitler, aki „Úgy vezet megszállott milliákat, – mint ki szem-nemlátta földi jót ad.” A *Pamphlet gegen den Führer* tárgymegjelöléssel ellátott tíz ügyiratban megtalálható az eredeti Mécs-vers fotokópiája Vigiliánkból, valamint a vers két teljesen különböző német fordítása. (Érdekes a két fordító munkájának összehasonlítása!) Míg az 1942. márc. 31-i keltezésű és egyenesen Ribben-

trop külügyminiszternek címzett okmány azt nehezményezi, hogy a magyar cenzúra csak akkor tiltotta be a verset, miután a Vigilia leköszölte, von Jagow követ. 1942. jún. 9-i jelentésében már azt hangsúlyozza, hogy a Vigilia szóban forgó számát azonnal bevonták, sehol sem lehet kapni belőle. (Én azt is el tudom képzelni, hogy hamar elkapkodták.) Az aktákon szereplő hivatkozási számokból kiténik, Mécis és a Vigilia miatt több diplomáciai jelentést fogalmaztak azokban a hónapokban az általam talált tíznél.

Lapozgatok a Vigilia régi évfolyamaiban. Érdekel, mit tartottam fontosnak évtizedekkel korábban ahhoz, hogy megjelöljem. „A mai világ legsúlyosabb veszedelme keresztény szempontból nem a tevékeny vallásellenesség, hanem az eltökélt és nyugodt vallástalanság . . . Meg kell mutatni, hogy mire jó a vallás. Azoknak, akik azt állítják, hogy nincs szükségük rá . . . *Megmutatni!* Nem beszélni és érvelni, hanem életünkkel, annak megtapasztalásával bizonyosságot nyújtani. Tényekkel igazolni a kereszténység hatóképességét ezen a földön” – olvasom az 1951-es évfolyam 373–374. oldalán.

Megmutattuk? Igazoltuk? Erről bizonyára környezetünk nyilatkozhatna hitelesebben. Szeretném remélni, hogy a Vigilia a mai fiatal katolikus értelmiségnek is kedvelt olvasmánya és szellemi iránytűje. Hisz a rájuk váró feladat semennyivel se lesz könnyebb, mint a miénk volt. Miért ne segíthetnénk hát egymásnak?

KERESZTURY DEZSŐ

Frontok

1.

Megint egy front gyötör:
nyugatról ömlik a sarki hideg,
áthatol minden övön,
vacognak a gyenge szivek;
jönne az álom örömdódása,
de reszketek;
ónsúlyu járom-ököl:
elkap az ár s kivet.

Tengerek járnak agyamban,
a Föld gyürt kérge hasad,
kiköpődik s lávahabbal
dermed a magma-anyag;
korom ég sűrű fellege nyargal:
éjszárnyú gépmadarak. –
Vigilálnék, s a kardos angyal:
„Mire vársz?! – veri vállamat.

2.

Várnék:
talán még
kivilágosodik?
Szép, jó a szándék,
csak épp hogy az árnyék
tágítja határait,
s más fényév
sodrában érték,
törvény megváltozik.

3.

Sokat, de eleget alig láttam,
sose a magot, lényeket:
szűk szemhatárt, gomolygó árnyban
nyüzsgő gyülekezeteket,
bolyvárost, hangyavárt hangyátlan,
azt se, amit tán lehetett:
nem táplálhatott föl zabáltan
puszta mező, tar reheteg.

Láttam világurat árnyá lenni,
ezerévre szánt Rendet, ami
hamvába holt, aztán seregyi
protokoltt összeomlani; –
más kellene már, bár csak szemernyi
jobb állandóság, valami
béke; de rossz hírekre semmi
vigasztalót nem hallani.

Láttam, ki maga szab magának
törvényt s ahhoz tartja magát,
rosszrahajló természetet csak,
kigyót, ki jót duvadra vált,
játékot, mely véresre válhat,
hivet, ki megszegi szavát,
világ-gondot csörtollu szárnyak
sodrában: így hullt sok barát.

Láttam, golyó hogy taszított a
folyóba sok szegény zsidót,
s hogy tűntek jégmezőkre dobva
homokká morzsolt milliók: –
az emberész már föl se fogja:
személyeket jelent a kód,
a statisztika-oszlopokba
zárt közönyös számmutatók.

Láttam testet márványba vésve
amint elnyelte az idő;
hogy Jóistent, Édent cserébe
ígért az áldozatszedő,
eszmét szavalt a nagy miéért,
miközben igazságtevő
válasza oly rend, mit a népre
zsarolást álcázni vet ő.

4.

Tudom, nem a négy lovas vágat,
de emberszülte gépmadarhad,
nem járvány, háború, nyomor
mit a Jelenés fölsodor.

Új front jön a borús jövőből; –
lehet, a világvége készül,
a világé, mely új csodák
jelében pusztítja magát:

kihasznált tudós-mánia,
totális rend-ármádia,
hírverés, technokrácia
a fölmagasztalt bestia.

Hallom, hogy változó alakban
átok, könyörgés lett a dallam:
vakon, süketen, csonkán, bénán
iszonyodunk a dúlt arénán.

5.

Talán túléléd?
Úgy érdemes,
ha megígéred,
hogy fene, méreg,

önösség, vétek
nem fog be, Lélek,
– bár tévedezz –
örökre téged.

6.

Eltűnök én is mint a milliárdok,
virág, lomb, medrek, madarak,
lehet, hogy – javulni – alakot váltok,
mosti valómból semmi sem marad.

Vázlatom, új hussal-vérrel telik bár,
visszatér, s ki rajzolta, tudja jól,
mit érzés, gondolat reménye: hit vár,
talán nem itt, de meglesz valahol.

a Határtalanban, hol az a törvény:
mi új formába lép, határa a
bábja is, aki küldte, az Örök Lény
végtelen alakváltásban is önmaga.

RÁBA GYÖRGY

Tisztelet Dickensnek

Az ötvenéves Vigiliának

A kicsinyek akik kaszára érnek
és velük párban karó-emberek
szomorúban mi nevetségesebb
nyikorogva állnak ellen a szélnek

És színre lépnek zivatar-színészek
ronggyá tépázni a tenyészetet
de bántatlan les egy erdő-öreg
új fényre mert kerékforgás az élet

Előre sejteni az állomást
az esemény baráti szava lásd
az érés élménye szemlátomást

Gondviselésnek mondd mindentudásnak
nem rabol ki ahogy valóra váltat
hamuból fejtett jóslatot a másnap

WEÖRES SÁNDOR

Archaikus jelenet

A Vigilia ötvenedik évfordulójára

Hirtelen felhő
borul a szívre:
sokágu erdő
keletkezése.

Száz kígyó, bárány
kiséri sorban,
száz piros bálvány
vörös bokorban.

Fekete posvány
gyűlik a lábra:
iszapba fúlt lány
feltámadása.

Eltart sokáig,
míg minden eljő
és tűzzé válik
a jeges felhő.

CSORBA GYŐZŐ

Dialogus

Az ötvenéves Vigiliának

A test mondja:

Látom magam (ki kit? – én s engemet):
romlok naponta: egy-egy ismeret,
egy-egy képesség, ami az enyém volt,
riadtan észlelem: nincs . . . vége . . . szétfolyt.

A lélek mondja:

Nem sajnállak: minden vesztő napod
bennem új és új csillagként ragyog,
egy-egy gúzshurkot oldva, bontva rólam
fölkészít, hogy szabad legyen valóban.

A test mondja:

Kárörvendő! Megépülésedet
az én romlásomnak köszönheted:
jöttél belém mint beiratlan irka,
s az én történetemmel vagy beírva.

A lélek mondja:

Értem lettél, jegyezd meg, épp ezért
a szép és keserű történetért,
hogy ami egyszer volt, az el ne vesszen,
s ne lehessen, hogy többé ne lehessen.

CSANÁD BÉLA

Őrség

„Custos, quid de nocte?”

Az 50 éves Vigiliának

Valami soha nem elég,
azért nyugtalan a szívünk.
Az újulásban titkosan
halál is születik yelünk,
s fénylő napokban, mint a mag,
csírázni kezd a pusztulás.
És maga sírját ássa már,
ki házat épít, árkot ás.

Marad a Város menedék,
a névtelenek édene,
őserdő annak, aki hisz
s szeretne lenni remete.
De házad nem építheted,
csak Istennel vagy ellene,
s nem lehet saját otthonod,
ha vándorolnod kellene.

S ha menned kell, hol a hazád?
Csak vágyaidban ismered.
Aki őrt áll a várfalon,
bár szembe éjszaka mered,
nem lát örökre vak homályt:
éjben születnek hajnalok,
s mikor legmélyebb a sötét,
teremt az Ur sok új napot,

mely ébredést, feltámadást
jélez, bár benne félelem
lakik, hisz minden, ami van,
állat, ember, történelem
olyan esendő s hontalan:
önmagát nem mentheti meg,
s szabadulásért esdekel
mint a fuldokló kisgyerek.

Egy éjszakányi szűk idő
elveszett létünk nagy jele.
Áttör a néma éjszakán
a megváltottak éneke,
a láthatatlan lobogás,
a mennyei Jeruzsálem
hajszolt szivedben fölragyog,
és nem vagy többé védtelen.

Ajánlás

Barátaim, az örkereszt
fénylik a világ hajnalán.
Okulhattunk előre már
próféták és bölcsek szaván,
de nem hitt senki vagy kevés
volt, aki jó reményt talált.
Azért ragyog az örkereszt,
hogy legyőzhessük a halált.

Ad multos annos!

Életemnek csaknem háromnegyedét jelenti a Vigilia ötven éve. Ez a megemlékezés tehát rövid szellemi életrajzomnak is mondható. Egy híján húsz voltam, amikor az első szám kezembe került, vagyis mai nyelven „tizenéves” fejjel böngésztem a nekem új világot jelentő folyóiratot. Túl voltam az érettségim, bezárult mögöttem a győri Czuczor Gergely bencés gimnázium évszázados kapuja, hogy vastag és súlyos teológiai könyvekben merüljek el szülővárosom hittudományi főiskoláján, ahol többek között olyan jónévű professzorok tanítottak, mint Mentes Mihály, a költő és Somogyi Antal, az egyházművészet kiváló szakértője.

Első verseim is már mögöttem voltak, az a kettő-három, amit még alsós gimnazista koromban írtam és nagy merészen elküldtem a Zászlónknak, ahol a Fekadó Rügýek című rovatban jóindulatúan megdicsérték, de nem közölték őket s ezzel örökre elvették kedvemet a versírástól. Örökre? Ez később még kiderül. Az olvasás azonban továbbra is szenvedélyem maradt. A hálóterem függönyei mögé rejtőzve szívtam magamba Prohászka Diadalmas Világnézetét és az Elmélkedéseket. A szemináriumnak járt néhány folyóirat: a Magyar Kultúra, Pannonhalmi Szemle, Katolikus Szemle, Budapesti Szemle, Élet stb. A fődiktortól indultak el a lapok s úgy adtuk egymásnak tovább őket. Jó néhány hét, sőt hónap is beletelt, míg eljutottak az alsóbb rétegekbe, különösen, ha egy-egy társunk hetekig ült rajtuk.

Elkesedtünk a fiatal katolikus írók friss, szociális szellemű, európai látókörű lapjaiért (Korunk Szava, Új Kor). Spirituálisunk (lelkivezetónk), a fiatalon elhunyt Gyirmóti Gyula nagy irodalombarát volt, s tájékoztatott bennünket a legújabb irodalmi áramlatokról. Javaslatára az előljárárság megrendelte az induló Vigiliát. Alig tudtam kivárni, míg legalább 50 kézen át eljutott hozzám. Aztán persze én is jócskán ültem rajta. Olvastam a szerkesztők és munkatársak nevét, kiknek egy része már máshonnét is ismerős volt: Aradi Zsolt, Balla Borisz, Horváth Béla, Just Béla, Posszonyi László, Rónay György, s az „öregek”: Harsányi Lajos, Sík Sándor, Mécs László. És nemcsak hazai írók, de ugyanoly mértékben külföldiek is. Ekkor ismerkedtem meg Claudel, Mauriac, Bernanos, Chesterton nevével és írásaival.

Mint „alkotó” egyéniség még a lehetőségek légkörében lebegtem. Minthogy apám festő volt – igaz, hogy csak szoba- és címfestő, valamint mázó, de megvolt benne a vonalak és színek iránti érzék –, így nem csoda, hogy a gimnázium alsó osztályaiban a festészetre adtam fejem. Később a zene ejtett hatalmába, másodhegedűt játszottam a gimnázium zenekarában, minden szabad időmet a rádió mellett töltöttem. Képes voltam tizenöt éves fejjel négyórás Wagner-operákat végighallgatni. Ekkor beléptem a győri kisszemináriumba, s a közösségi élet nem kedvezett a „szabad művészetek” kifejlődésének. Se festő, se zenész nem lett belőlem.

Maradt tehát az irodalom. A Zászlónknál történt sikertelen kísérletem után nyolc évig nem írtam verset. Csak huszonnégy éves koromban vettem kezembe újra a tollat, akkor is egy véletlen folytán. Negyedéves teológus voltam, amikor egy idősebb társam megmutatta a verseit. Amíg a verseket olvastam, az a gondolatom támadt, hogy ilyen verseket talán én is tudnék írni. Társam elmondta azt

is, hogy már több verse megjelent – persze csak álneven – különböző lapokban. Írásaink közléséhez ugyanis az előjáróság engedélye kellett.

Akkoriban kezembe került Mécs László egy kötete s nagy hatással volt rám. Első két-három versem határozottan Mécs-hatást mutatott. Nem sokáig tartott ez a bűvölet. Kosztolányi „Modern költők” fordításai más irányba terelték költői ízlésemet. Föltárult előttem a világirodalom. Hasonló változást idéztek elő bennem Babits „Pávatóllak” című átköltései is. Megpróbálkoztam különböző formákkal, főképp a szonettel, de írtam szabadverseket is.

Egyelőre az asztalfióknak dolgoztam. Kivártam pappá szentelésemet (1939), amikor már szabadon elküldhettem verseimet az újságoknak és folyóiratoknak. Kiszemeltem magamnak a Vasárnapot, amelyet a minoriták szerkesztettek Aradon. Közben megjött kinevezésem egy Komárom megyei községbe, pár kilométerre Tatatóvárostól. Már el is feledkeztem a versekről, amikor szüleim utánam küldték a lapot, s megdöbbenve fedeztem föl benne verseimet, akkor még eredeti – Makkó Lajos – családi nevemen.

Első fizetésemből – havi ötven pengő – megrendeltem a Vigiliát és a Nyugatot, valamint vettem, persze részletre, egy írógépet is, úgyhogy teljes ütemben nekiállhattam kettős – papi és költői – hivatásom teljesítésének. Ekkor, aktatáskámban a Vasárnapban már megjelent s a még kéziratban levő versekkel beállítottam a győri Káptalandombon lakó nagy költőhöz, Harsányi Lajoshoz, aki a rábapatonai gesztenyefák alól bevonult már kanonoknak a székeskáptalan előkelő hűvösébe. Ez volt első találkozásunk. Fogalma sem volt, miért mentem, de azért a maga lebilincselő stílusával egy órán át forrasztotta számra a kikívánckozó kérest. Csak a búcsúzáskor húztam elő táskámból a verseket.

Ó, hát ezért jött? – olvastam le arcáról a csalódást. Visszaültünk, s ő figyelmesen elolvasta első zengéimet. Fiam, úgy látom, tud verselni – szólalt meg aztán szelíd hangján. Kiválasztotta a legjobbakat, azzal, hogy majd ő maga küldi el őket a Nemzeti Újságnak, Életnek, Képes Krónikának és a Vigiliának. De – nézett rám örökkön csodálkozó őszemével (és ez a „de” egy pillanatra belém fojtotta a lélegzetet) – ezzel a névvel, hogy Makkó Lajos, magából sose lesz híres költő, vagy csak nagyon nehezen. Kicsit elcsodálkoztam, hiszen ő is Lajos volt, igaz, hogy Harsányi. Azt ajánlotta, válasszak új, költőibb nevet. Beleegyeztem, de gondolkodási időt kértem. Hazafelé menet szüleim lakására, épp a Szent László elemi fiúiskola előtt, ahova valamikor jártam, villámfényként hasított agyamba egy név: Tűz Tamás! Másnap fölmentem hozzá az új névvel. Akkor már neki is megvolt az ötlete: Hold Ábel. Megdermedtem. Hold? És még hozzá: Ábel? Leolvasta arcomról a megdöbbenést s azt javasolta, bízzuk a szerencsére a dolgot. Előhozta cilinderét s beletettük a két nevet. A húzást is rám bízta. Szerencsém volt. Így lettem Tűz Tamás. Amikor ezt a történetet egy Rómában végzett, tudós pap barátom meghallotta, így szólt: Miért éppen Tűz Tamás? Miért nem Víz Vazul?

A versek hamarosan megjelentek a fővárosi katolikus lapokban. A Vigilia 1940 elején közölte „Ének a furcsa narancsról” című versemet, amit aztán a Vigadóban egy katolikus nagygyűlésen Timár József el is szavalt. Meghívtak a Vigilia szerkesztőségi összejöveteleire, s az első alkalommal Végh György, a lap „mindenese” várt a Centrál kávéház bejáratánál, vezetett be a szerkesztők törzsasztalához s magyarázta el, kik ülnek a többi asztaloknál: Az ott Schöpflin, amott meg Zelk, emitt balra Gogolák... – suttogta fülembe a beavatottak fölényével. Végh egy irodalombarát székely szücsmesternél lakott a Rákóczi úton. Volt úgy, hogy nekem is szállást adtak éjszakára, ha már nem tudtam kijutni zuglói vagy angyalföldi rokonaimhoz. Aztán persze ő is megjelent nálam vidéken s élvezte a falusi élet szépségeit.

Nemcsak a Centrálban jöttünk össze, hanem különösen mi, fiatalok, kedveltük a Károlyi-kert közelében lévő Darling cukrászdát, vagy leszálltunk a Sörkatakomba mélyére, hogy végül a Keleti Pályaudvar restijében kössünk ki, honnét éjfélkor indult vonatom, hogy visszavigyen a Vértések tiszta levegőjébe. Az élőket nem is említve, népes társaság vett körül, hangos és vidám irodalmi vitákban fölhevült, máskor meg költői álmokban elmerült arcok, melyek már mind az örökkévalóság csöndjében folytatják röppályájukat: Birkás Endre, Kosztolányi Ádám, Devecseri Gábor, Gerézi Rabán, Urbán Ernő, Darázs Endre, Pilinszky János s maga Auguste Corbeille (Végh György) is átköltözött a halhatatlanságba.

1941 nyarán behívtak tábori lelkészi tanfolyamra. Két hónapot töltöttem Pécsen, a „Zrínyi”-ben, karpaszományos honvédként csuklógyakorlatoztam társaimmal a hadapródiskola gyepén, előadásokat hallgattunk, szabadidőnkben lubickoltunk az uszoda vizében. Én közben elvonultam a park árnyas fái alá és természetesen verseket írtam. Ezeket elküldtem a Vigiliának, ahol rövidesen meg is jelentek. A pécsi írók valahogy megtudták, hogy ott vagyok, bejöttek értem s elvittek maguk közé. Kellemes órákat töltöttem Várkonyi Nándor baráti körében. Egy évre rá megtartottam székfoglalómat a Janus Pannonius Társaságban. Kodolányi János és Veres Péter között ültem az előadáasztalnál.

1943 decemberében behívtak tábori lelkésznek, karácsonyra már kint is voltam az ezreddel együtt a keleti fronton, a Pripjet-mocsarakban. 1944 őszén kerültem hadifogságba a Duna–Tisza közén. Három esztendő telt el Moszkvától messze északra fekvő táborban. Közben odahaza holt híreimet költötték. Végh György elsíratott az Új Időkben, Bóka László pedig bevett a Magyar Mártír Írók Antológiájába, ahol verseim elé Rónay György írta a bevezető sorokat. Amikor 1947-ben hazaérkeztem, kölcsönösen elnézést kértünk egymástól: ő, hogy tévedett, én pedig, hogy meghazudtoltam.

Ekkor már Sík Sándor volt a szerkesztő. A havi összejöveteleken ő ült a főhelyen s csendesesen, bölcsen osztogatta tanácsait, főképp a fiataloknak. Néha kitért élményeire is, többek között József Attilával való találkozásaira, éjszakába nyúló sétáikra, vitáikra. Több neves író, költő, tudóst ismertem meg, pl. Eckhardt Sándort, Németh Antalt, Passuth Lászlót, Jékely Zoltánt, Toldalagi Pált, Thurzó Gábort stb.

Rónay György, bár három évvel idősebb volt nálam, barátságába fogadott. Beült velem egy-egy kávézóba, bemutatott íróbarátainak. Így ismertem meg például Ignác Rózsát, aki jóval később, Kaliforniában is meglátogatott. Rónay meghívott rózsadombi lakásukra, ahol felesége, Nelli, páratlan kedvességgel mint családtagot fogadott. Fiuk, Laci, akkor még serdülőkorban volt. Rónay nemcsak baráti szemmel, de a tőle megszokott kritikusi éleslátással is figyelte költészetemet. Néha kisebb változtatásokat javasolt egy-egy versemben, amiért mindig hálás voltam. 1953-ban Harsányi Lajos hetvenedik születésnapjára tőlem kért méltatást, ami meg is jelent a Vigiliában. 1956 őszén Harsányi súlyos betegen feküdt egy budai kórházban. Meglátogattam. Egész kis költői találkozó volt betegágyánál. Ott volt Mécs László, Kocsis László és Ósz Iván.

Aztán egy időre megszakadt kapcsolatom a Vigiliával, míg 1970-ben véletlenül összefutottam Rómában az Új Ember szerkesztőjével, s ő biztatott, hogy küldjek kéziratokat mindkét lapnak. Azóta sok-sok versemet közölték, s talán ez a rövid emlékezés az ötvenéves Vigiliára és életem, írói múltam öt évtizedére is napvilágot lát majd a jubiláló folyóiratban.

Mint ilyenkor mondani szokták: Ad multos annos!

BÉKÉS GELLÉRT levele

Kedves Barátom!

Arra kértél, hogy írjam meg véleményemet a Vigiliáról első megjelenésének félszázados jubileumára. Szívesen teszek eleget kérésednek, mert ez nekem mint a Vigilia egyik hűséges olvasójának és munkatársának, szintén félszázados évfordulóm. Éppen ezért, ha megengeded, visszaemlékezéssel kezdem.

A Vigilia első számát itt Rómában kaptam meg, a bencés teológiai fakultáson, ahol annak idején tanultam és most tanítok. El sem tudod képzelni, hogy mekkora lelkesedéssel olvastam, sőt olvastuk társaimmal együtt a folyóirat kötetnek beillő számait. Valamennyien, fiatal szerzetesek és kispapok, szinte különbség nélkül úgy éreztük: ez a mi lapunk. Szomjamosan vártuk az újabb számokat. Miért? Mert pontosan azon a hangon szólt hozzánk, mint amit Rómában a megújulóban lévő katolicizmus hangjának ismertünk meg.

Ezt a hangot főleg az a fiatal francia értelmiség sugallta, mely újra felismerte a keresztény kultúra értékét. Bernanos, Claudel, Mauriac művei közkézen forogtak. Hamarosan megismertük Jacques Maritainnek 1934-ben, a santenderi egyetemen elhangzott hat előadását is. Ez az 1936 tavaszán *Humanisme Intégral* címen megjelent előadássorozat döntő hatással volt a fiatal keresztény értelmiségre egész Európában, mert a korszerű keresztény humanizmus nevében először mert nyíltan szembeszállni a múlt századból örökölt agnosztikus humanista kultúrával, és először merte fennhangon kimondani, hogy a keresztény humanizmus képes igazában teljes értékű választ adni korunknak nemcsak vallási, hanem kulturális és társadalmi kérdéseire is. Ehhez a megújuláshoz lényegében hozzátartozott, hogy a teológia visszatért a bibliai és patrisztikus forrásaihoz, valamint hogy újra felfedezték a liturgia és a misztikus irodalom spirituális értékeit. Társadalmi téren pedig a megújulás Cardijn kanonok szociális mozgalmában jelentkezett, aki karizmatikus vezetőként – ma is emlékezetemben él római előadása – XI. Pius pápa *Quadragesimo anno* kezdetű apostoli levelének szellemében mozgósította az agrár, a munkás és az értelmiségi ifjúságot.

Nos, a Vigilia, főleg irodalmi téren – világnézeti és spirituális írásművekkel is, nemcsak szépirodalommal – ezt a keresztény kulturális megújulást képviselte. A Prohászka szellemében felnőtt ifjúság – Aradi Zsolt, Balla Borisz, Possonyi László és a többiek – érzékenyen reagált a francia hatásra és a hagyományos polgári kereszténységgel szemben a személyesen megélt kereszténység érdekében szállt síkra. A háború után pedig Sík Sándor, aki újra életre keltette a Vigiliát, még ha teljesen megváltozott körülmények közt is, ezt a szellemet képviselte.

Ha helyesen ítélem meg, az adott körülményekhez alkalmazkodva, ez a szellem élteti a lapot ma is. Úgy látom, hogy – a franciák megkülönböztetését követve – ma is feladatának tekinti, hogy a keresztény vallás (*christianisme*) ügyét a keresztény kultúra (*chrétienté*) művelésével szolgálja: azt a keresztény gondolkodást és életfelfogást terjeszti, amely hatással tud lenni a mai ember alakulóban lévő társadalmi életformájára és művelődésére.

Babitsra gondolok, aki katolikusnak vallotta magát a szónak nemcsak egyházi, hanem egyetemes emberi értelmében is, mert hitt „a nemzeteken fölül álló, egész világnak szóló, katolikus igazságban”. Azt hiszem, nem kívánhatok jobbat a Vigilia jubileumára, mint a rész-igazságokkal szemben ezt az egyetemes igaz-

ságba vetett hitet. Higgyük, hogy van embernek és világnak olyan szemlélete, amely minden értéket: anyagot és szellemet, technikai haladást és társadalmi fejlődést, kultúrát, erkölcsöt és vallást felölel. Vallanunk kell – éppen az ember javára –, hogy minden érték az emberért, az emberhez méltóbb, szabadabb életért van. Ám maga az ember végső soron nem önmagáért, nem is valami vége-láthatatlan és meghatározhatatlan haladásért van, hanem Krisztusban Istenért. Ez a katolikus igazság: az ember egyetemes igenlése és értékelése Istenben – ez a keresztény humanizmus veleje, amit eddig is szolgált, s szolgáljon a jövőben is a Vigilia.

Őszinte barátsággal küldöm jókívánságaimat.

SZABÓ FERENC

Kapcsolataim a Vigiliával

Csak négyéves voltam, amikor a *Vigilia* megszületett. 1949-ben, érettségire készülő diákként fizettem elő a folyóiratot. Jól emlékszem, milyen izgalommal vártam minden hónapban. Rögtön elejétől végig elolvastam. Világnézeti és irodalmi érdeklődésem miatt éppen azt találtam meg benne, amit kerestem. Mivel akkoriban verseket írtam, először Sík Sándor, Tűz Tamás és mások költeményeit olvastam el. Egyesekre ma is emlékszem, bennem zsongnak, mint pl. Tűz Tamás *Psalmus aestheticusa*: „Gyömbérillatú szél borzolja a madarak fészket...” H. de Lubac és Y. Congar tanulmányai széles távlatokat nyitottak; a világegyetem titkairól szóló ismertetések (Holenda Barnabás), Mihelics Vid „Kérdések és távlatok” című rovata stb. mind segített a világnézeti tájékozódásban.

A *Vigilia* akkoriban elsősorban Sík Sándor személyében testesült meg. Nemde Rónay is ezt írta Sík halála másnapján: „elmondhatjuk, hogy így vagy amúgy, mindnyájan ebből a 'köpenyből' – Síkéből – bújtunk ki”? Szerettem Sík verseit; a legújabbakat éppen a *Vigiliában* olvashattam. 1955-ben Mátraszentimrén személyesen találkoztam vele. A Stella-üdülőben töltöttem két hetet mint egyetemista. Segítettem a nővéreknek fát vágni, mosogatni. Közben sokat olvastam. Egy alkalommal leküldtek Mátraszentimrére, hogy hívjam meg Sík Sándort ebédre. Barátian fogadott, leültünk a verandára és kb. egy óráig beszélgettünk. Eszembe jutott egyik verse, amelyet pár évvel korábban lapjában olvastam (Mátraszentimre):

...S az útnak hátat fordító
Kis faluvégi házikó,
Ahonnan a csivitelő
Fecske-anya cikáz elő
Az otthonos eresz alól,
Őt apró csórt tartani jól,
S hol engem is kézből etet
Az anyaízű szeretet...

Akkor már személyesen ismertem Sík Sándort, csak ő nem ismert engem. Ott laktam a Szentkirályi utcában, közel a piaristákhoz. Hozzájuk jártam napi misére 1953–1956 között mint francia–magyar szakos egyetemista (és jezsuita novicius). Ministráltam a piarista atyáknak. Sík Sándort gyakran láttam. Szívesen hallgattam a konferenciabeszédeit. Annyian voltunk, hogy a későn jövőknek már csak a lépcsőházban jutott hely.

Sík Sándor halála után Mihelics Vid és Rónay György elmondta a folyóiratban, hogy az ő teljes értelemben vett katolicitása maradt továbbra is a programjuk. Ekkor már a zsinati időszakot éltük. Leuvenben befejezve filozófiai és teológiai tanulmányaimat, Párizsban a doktorátusra készültem. Innen figyeltem a világegyházban és Magyarországon bekövetkező változásokat. Csakhamar újra felvettem a kapcsolatot a *Vigiliával*. Már 1962-ben levelezni kezdtem Mihelics Viddel, éspedig Teilhard kapcsán. Az „Eszmék és tények” éles szemű figyelője többször írt Teilhard eszmevilágáról, idézte kis könyvemet is, amelyet a P. Rezek által lefordított *Az Isteni Miliő (= Benne élünk)* című könyvhöz bevezetőül szántunk. Teilhard-ról szóló távpárbeszédünkről bővebben írtam a nemrég megjelent *Vallomások Teilhard-ról* című kötetben (szerkesztette Golen Károly). 1964-ben megjelent a *Vigiliában* egy rokonszenves ismertetés első könyvemről (*Világnézetek harca*) Erdey Ferenc professzor tollából. Erdey főleg a Teilhardnak szentelt tanulmányokra figyelt fel.

Rónay Györgyöt először mint esszéíró és műfordítót, a francia irodalom kiváló tolmácsolóját kedveltem. Csakhamar világos lett, hogy a *Vigilia* benne kapott új „gazdát”, szellemi vezetőt. Ő lett katolikus részről – Nyíri Tamással és Hegyi Bélával – a katolikus–marxista párbeszéd egyik fő képviselője is. Gyurkát személyesen Párizsban ismertem meg 1965 márciusában, a Katolikus Értelmiségiek Hetén. Erről a témáról tartott nagy sikerű előadást: „Istent képviselni”. A francia szöveg később magyarul is megjelent. Az előadás után – éppen Gara Lászlóval beszélgetett – odamentem hozzá és megismerkedtünk. Teilhard-írásaira utalva jeleztem neki, hogy én is sokat tanulmányozom a tudós gondolkodó műveit. Akkor már ő maga is egy magyar Teilhard-antológia tervével foglalkozott. (Hamarosan – ugyancsak Párizsban – megismerkedtem Dienes Valériával, aki szintén egy Teilhard-válogatás ügyében jött oda; elkísértem Mille Mortier-hoz, a Teilhard Alapítványhoz. Jeleztem neki Rónay tervét is. Kettőjük közös munkájaként jelent meg a Szent István Társulatnál a *Hit az emberben* című Teilhard-válogatás.)

Rónayval 1968-ban Rómában jobban megismerkedtünk; mondhatom, barátai közé fogadtam. Már a Vatikáni Rádiónál dolgoztam. Meghívtam, hogy tartson a rádióban négy előadást. „Keresztény szellem és életérzés a mai magyar irodalomban” címmel háromszor beszélt (lásd: *Szentelek, írók, irányok* 249–266); ezenkívül egy megemlékezést tartott Claudelről. Itt Rómában több napig együtt voltunk Gyurkával és feleségével, Nellivel. T. Szőnyi Zsuzsa társaságában látogattuk a város nevezetességeit. A *Jegyzetlapok* több közös élményünket őrzí. Gyurkával és Pilinszkyvel újra találkoztam 1971 tavaszán a svájci Sionban, a magyar katolikus-protestáns ökumenikus kongresszuson. Rónay érdekes tájékoztatót tartott „Egyház és vallás Magyarországon” címmel. A hetvenes évek elejétől aztán Magyarországon találkoztunk szinte évenként. Rónay többször kért tőlem cikket a *Vigiliába*, illetve néha átvette egy-egy rádiós „figyelőmet”. Ismertették könyveimet a folyóiratban.

Végül megemlétem még kedves barátomat, Dévényi Ivánt, a *Vigilia* képzőművészeti rovatának vezetőjét. Még mielőtt személyesen megismerkedtünk volna Esztergomban, sűrűn leveleztünk. Nem ismertem hozzá hasonló levélíró. Jártas volt irodalmi berkekben, tájékoztatót a magyarországi szellemi élet kibontako-

zásáról, a *Vigilia* szélesebb körének kulturális életéről. Meghatódva olvasok bele abba a hatalmas levélgyűjteménybe, amely kedves emlékét őrzi.

Csak a halottakról emlékeztem meg. Azt hiszem, a *Vigilia* feladata az, hogy folytassa a Sík-Rónay „vonalat”. Az igazi katolicitást, azt a teljes humanizmust, amelyet ők igyekeztek képviselni. Mihelics Vid 1964 januárjában, amikor átvette Sík Sándor örökségét, így írt az eszményi humanista típusról – a zsinati nyitásnak örvendő Sík Sándorra hivatkozva: „Az a humanista típus, amelyet Sík Sándor szerint ki kell formálnunk magunkból, 'amit lát, hall, annak ösztönösen megéli a másik oldalát is, az igazzal szemben álló másik-igazat, a féligazság igaz voltát is, csorbaságát is, kiegészíti másik felét is, de legnagyobbak a folytonos szintézist érzi' . . .” Azt hiszem, ez a „dialektika” nem kompromisszumot jelent („Legyen a ti szavatok igen, igen – nem, nem!”), hanem az őszinte párbeszédre való nyitottságot és realizmust. Az adott körülmények között meg kell tennünk a tőlünk telhetőt mindazért, ami a több emberséget és az evangélium ügyét szolgálja. A többi nem a mi dolgunk. Rónay szava mottó lehet: „Istent képviselni!”

Azt kívánom, hogy a félszázados *Vigilia* továbbra is betöltse helyettesíthetetlen misszióját a Sík Sándor (és Babits) szerint értelmezett katolicitás, egyetemes-ség szellemében.

GÁL FERENC

A Vigilia ötven évéhez

Azt a kérdést túl személyesnek tartanám, hogy mit jelentett és mit jelent nekem a *Vigilia*. Mivel a munkaterem negyven éven keresztül a teológia művelése volt, azért elsősorban az ilyen irányú szakfolyóiratok felé fordultam. Inkább arról mondok valamit, hogyan látom a *Vigilia* szerepét a magyar egyház életében. Személyes élményként mégis megjegyezhetem, hogy mindig örültem életerejének. Túlélte olyan fordulatokat és időket, amilyeneket más folyóiratok nem éltek túl, és ezt a külső tényezők mellett annak is köszönhettem, hogy arról akart szellemi eligazítást adni, ami az egyházi élet lényegéhez tartozik. Biztos, hogy ennek a célnak a megvalósításában is volt hullámvész, de a cél maga nem homályosult el. Amikor a folyóirat elindult, nagyban és egészben a hagyományos katolicizmus légkörében mozogtunk, mint bárhol másutt Európában. Akkor a *Vigilia* alapítói és munkatársai főleg a francia vallási életben és teológiában ébredező szellemet vették alapul, s arra törekedtek, hogy itthoni vallási életünkbe is belevigyenek valamit az új világnézeti kérdésekből, a misztikából és a szociális felelősségből. Akkor azonban a *Vigilia* csak egy volt a katolikus folyóiratok közül, tehát célját és szellemét az újdonság és az érdekesség szempontjai szerint határozhatta meg. A háború után azonban az egyetlen egyházi jellegű folyóirat maradt, s a szerkesztőségnek már azt kellett néznie, hogy mire van szüksége az egyház életének, mit adhat hozzá a hívők eligazításához és lelki élményéhez. A *Vigilia* szó akkor lett igazán jelkép és felhívás: virrasztás, éberség, eléje dolgozás a holnapnak. Így látta ezt akkor Sík Sándor, amikor az új elindulásnál a „vezércikket” megfogalmazta. Magától adódott, hogy a folyóirat akkor sokkal erősebben elkanyarodott a teológia felé, mint a háború előtt. Új hitbéli és világnézeti kérdé-

sek merültek fel, maga a magyar egyház is új feladatok előtt állt, s emellett a teológusoknak is ez volt az egyetlen tudományosabb publikálási lehetősége. Később – emlékszem – az akkori szerkesztőnek szemére vetették, hogy egyoldalúvá tette a Vigiliát. Talán azért, mert az írói próbálkozásoknak nem adott elég teret. Pedig már akkor észre lehetett venni azt, ami csak később bonitakozott ki, hogy a teológia, az elmélyült vallási kérdésekkel való foglalkozás kezdett divatba jönni. Később, egészen mostanáig, az volt a ki nem mondott, de mindig érezhető kérdés, hogy a folyóirat az úgynevezett határkérdéseknek adjon-e több helyet vagy a pozitív hitbeli tanításnak. Gondolom, hogy ezt a kérdést elméletileg és mereven nem lehet, vagy talán nem is szabad eldönteni. Egy folyóiratnak figyelni kell az idők jeleit, el kell tudni vetni a problémákat és irányítani kell a szellemi tapogatózást is. A határkérdések túlsúlya akkor nyomasztó, ha meghúzódik mögötte a menekülés a hitvallástól, annak a hitnek a megvallásától, amely nem mondhat le a kereszt botránnyának a hordozásáról sem.

Magam csak akkor írtam a Vigiliába, ha valamire megkértek. Sem a termékeimmel nem jelentkeztem, sem tanácsokat nem osztogattam. A teológia művelése mellett a nyilvános szereplés vágyát kielégítette a szóbeli igehirdetés, és mind a mai napig meg vagyok győződve az élő szó fontosságáról és erejéről anélkül, hogy kétségbe vonnám az írás jelentőségét. A Vigiliát mindig a magyar egyház tartozékának tekintettem, és tudatában voltam annak, főleg a zsinat után, hogy nyitottnak kell lennie a külvilág felé, és ha lehet, a ma sokat emlegetett dialógust is kezdeményeznie kell. Természetes, hogy a mérték és a stílus vagy a hangnem meghatározása ezen a téren is a szerkesztőség joga. Megjegyzéseket csak akkor tettem, amikor úgy éreztem, hogy egy katolikus folyóirat a nyitottság örve alatt túl sok teret enged át más világnézetű íróknak, s ugyanakkor állításaikkal szemben nem szögezi le a keresztény álláspontot. Önmagában nagyon demokratikus elv az, hogy bízzuk a döntést az olvasókra, de adott esetben az olvasók valamilyen irányítást is joggal elvárhatnak. Magam sem ebben a külső dialógusban nem vettem részt, sem pedig az úgynevezett „belső dialógusban”. Ez az utóbbi külföldi eredetű volt, és többféle megnyilatkozásával lehetett találkozni. Egészséges megnyilatkozása abban állt, hogy a zsinat szellemében széles alapon, a világiak bevonásával tárgyalták meg az egyház problémáit. A másik, kevésbé rokonszenves alakja az volt, hogy – tudatosan vagy szólalom után indulva – a valláskritika módszerét vitték át a belső dialógusba. Nálunk inkább csak próbálkoztak ezzel a hangnemmél, de nem sok sikerrel. A tárgyilagos szemlélőknek az volt a benyomásuk, hogy több volt benne a külföldi úgynevezett haladó írók utánzása, mint a magyar egyház igazi nehézségeinek és problémáinak a meglátása. A kísérlet hamar meg is szűnt. Úgy látszik, az olvasóközönséget nem érdekelte. Meg vagyok győződve, hogy a pozitív értékek átvétele és lefordítása sokkal nagyobb érték, mint a bírálat, amely úgysem tud szabadulni az egyéni érdektől. S ha már az értékeknél vagyunk, ezt tartom a jövő útjának is. Mivel a Teológia mégis szakfolyóirat akar lenni, azért a Vigiliára vár a feladat, hogy az egyetemes kultúra és az egyetemes egyház életének értékeit bevetítse a magyar olvasóközönség elé. De az is ugyanilyen feladat, hogy múltunknak és jelenünknek az értékeire felhívja a figyelmet. Komolyan sohasem láttam azt a veszélyt, hogy a Vigilia egy érdekközösséget képviselő írógárda megnyilatkozási fóruma lett volna. Inkább kellő munkatársak felkutatása és megnyerése volt a probléma. A jelek ma már arra mutatnak, hogy nem élünk elszigeteltségben. A magyar egyházban az élő keresztény szellemet úgy fogalmaznám meg, hogy nekünk *lát*ni kell mindazt, ami kívül van, de befelé kell *nézn*ünk. A látásnak és a nézésnek az egyensúlya biztosítja az időszerűséget. Ilyen munkatársakat kívánok a Vigiliának.

A Vigilia köszöntése

Fél évszázados a „Vigilia”. Nem tudom, egy folyóirat életében sok-e ez vagy kevés. Az emberi életben soknak számít, ha nem is öreg még az ötvenéves ember, de már „megette kenyere javát”. Persze, az ilyesfajta összehasonlításnak nem sok értelme van. Hiszen a „Vigilia” már első számával, születésnapján, éretten, mégis egyúttal fiatalon lépett elénk. És öt évtized után ugyanúgy fiatal s nem látni rajta a készülődő öregedés jeleit – ha közbe-közbe voltak is olykor megtorpanások életében. Szerkesztői talán mindig is rendelkeztek valamiféle fiatalító szerrel. Ez a fiatalító szer, azt hiszem, az igazi katolicizmus volt. Hiszen egyházunk már kétezer éves s éppen mostanában, az utóbbi évtizedekben veti le magáról az öregedés jeleit, s mutatja ismét örökké fiatal, igazi arcát. Mert ha Krisztus Urunk születésétől az 1985. évet számoljuk is (néhány évnyi tévedés a kezdetnél nem sokat tesz), Krisztus örökké fiatal marad s Vele Jegyese is, ha órá figyel. Emberi gyarlóság néha ráncossá teszi a Jegyes arcát, de a ráncok mindig kisimulnak, a hang újra üdén fiatalos lesz, mihelyt a Menyasszony szerelmesen szemébe néz vőlegényének. Ez történt a II. Vatikáni zsinaton. Én akkor töltöttem be ötvenedik évemet, a Vigilia mai életkorát. Kortársaim közül többen idegenkedve néztek a megifjult Jegyesre, annyira megszokták az öreg, ráncos arcot, úgy vélvén, az Anya-Szentegyházhoz ez jobban illik. De hát a Szűzanyát is fiatalnak látjuk a legtöbb művészeti alkotáson, még Michelangelo Pietáján is, ahol pedig már 33 éves halott Fiát tartja ölében.

Hogy én rögtön örvendezve ismertem rá a zsinat megújuló Egyházában Krisztus ifjú Jegyesére s az öreg XXIII. Jánosban a történelem talán legfiatalabb pápájára, azt jórészt a Vigiliának köszönhetem, és persze a Vigilia „külső munkatársainak”, a „Korunk Szavának”, az egyetemi Mária Kongregációnak, az Egyetemi Settlement mozgalomnak, Emszonak-Kalotnak s az ezekben megismert bölcs és nagyszerű iránymutatóknak, elsősorban talán az „acélember” Sík Sándornak s a többi „acélembereknek”.

Számomra, ifjú egyetemista éveimben, a Vigilia és szövetségesei voltak az üzenethozó „acélemberek”. Ennek az ifjúkori „beoltottságnak” köszönhetem, hogy ma is meghallom a mindig megújulni képes Egyház üzenetét, amely a kétezer éves múltból a talán még sokkal nagyobb távlatú jövőendő s végül is a mindent meghaladó és túlszárnyaló Alfa és Omega felé mutat.

Hála a Vigilia elindítóinak s folytatóinak, Sík Sándor mellett Possonyi Lászlónak (hadd említsem egyedül őt az élők közül), Rónay Györgynek s még anyaiuknak, hogy az igazi katolikus utat, az egyetemes, a legtágabb értelemben vett ökümenikus utat megmutatták; hogy megláttatták velem a szociális kérdésnek az evangéliumból is kiolvasható jelentőségét; hogy egy képmutató világban megtanították rá: sohase a szavak szerint ítéljem meg személyek vagy mozgalmak kereszténységét, hanem tetteik alapján.

Ezeknek az „acélembereknek” köszönöm – sok más kortársammal együtt –, hogy nem tévedtem el az akkori idők útvesztőiben, hogy mindig az igaz, az emberi, a krisztusi úton haladókhöz vonzódtam. Köszönöm, hogy hitem tágassá válhatott, hogy büszke tudtam lenni hitemre s nem kellett lesütnöm a szemem, ha mások tudományra, haladásra, társadalmi megújulásra hivatkozással gúnyolták, támadták Egyházamat, mert megtanultam, hogy az általuk gúnyolt, megvetett arc

szeplős talán, éppen a hívők hibája miatt, de ezeket a szeplőket a már közeledő gyógyulás ledobja majd a Jegyes arcáról, s ez az Arc bátran tükröz minden isteni s minden igaz emberi értéket is.

Vigília: várakozó virrasztás. Schütz Antal (egyik nagy tanítóm) cikke magyarázta el az induláskor a névadás értelmét. A Vigília a legnehezebb időkben is ezt a várakozó virrasztást tartotta ébren, ehhez adott erőt, erre biztatott.

Sokaknak tartozom hálával soha meg nem rendült hitemért, kezdve boldog emlékü Édesanyámtól, de hitem nagykörűségát a Vigília és a vele kapcsolatban álló „acélemberek” készítették elő, hogy erről a nagykörűségről aztán János pápa és a zsinat adjon számomra is írásos „bizonyítványt”.

Jó öreg (mert már 50 éves), vagy inkább most is ifjú (mert még csak 50 éves), folyton megújuló Vigília, ezekkel az ifjú, testvéri érzésekkel köszöntelek jubileumod alkalmából!

TÓTH SÁNDOR

Rögtönzött gondolatok – őszinte szavakkal

A kapcsolatoknak elsősorban belső történetük van. Ami látszik – bár adminisztrálható –, szinte lényegtelen. Így aztán az emberek csak erre figyelnek.

A Vigiliával való kapcsolatomban belső történettel kezdődött. Egyrészt: a havonta olvasott (olykor többször elolvasott) írásokkal, tanulmányokkal, novellákkal, versekkel még gimnazista fejjel, s azzal a kimondani sem mert sóvárgással: Ha egyszer én is írhatnék valamit! De ennek is története van. A már említett olvasás története. Néhai magyartanárom szigorú tekintete akkor szelídült fénné, ha a Vigília egy-egy példányában olyan keresztény veretű elemzést talált, amelyik a tananyagunkkal is kapcsolatban volt, de olyan verset vagy novellát is, amelyik a keresztény életérzésnek – amint ő mondta – igazán a javára vált.

Így találok kiemelt helyen Sík Sándorral, Rónay Györggyel, Ijjas Antallal, Fekete Istvánnal, Szigeti Endrével, Csanád Bélával, Magyar Ferencsel, Kézai Bélával, Possonyi Lászlóval, akik attól fogva – akarva, nem, akarva – a tanárimul szegődtek. Jómagam „szerződtettem őket” és vártam: mit adnak hónapról hónapra. Adtak. Bőségesen, tisztán, meggyőző erővel. Talán különösen hangzik egyeseknek, hogy nekem, az akkori gimnazistának és még később is: a Vigília volt a hazai katolikus irodalom – minden felhang nélkül.

Tavaszi lobogott, az esztergomi Előhegy vadrózsabokrain méhek zümmögtek, hónom alatt egy-egy frissen ajánlott Vigília-beli Sík-verssel vagy a Gárdonyi, Ady, Prohászka kötettel megálltam a még meglehetősen magára hagyott ház előtt, ahol a falon – rég holt nagyságok nevei mellett olvastam az élő Sík Sándorét, aki aztán két esztendő múlva az egyik konferenciabeszéde után az Egyetemi templom sekrestyéjében „megtanított” az írók kötelező imádságára: „Mindennapi kenyerünket add meg nekünk ma.”

Csak próbálgattam a mondatokat, s egy „átolvasott” nyár után a következő tanév még komolyabb főiskolai stúdiumai közt ért a hír: vigiliások, újbemeresek

jönnek, lehet kérdezni. Nem kérdeztem. Sík tanár úr nem volt velük. Rónay György – igen. Akkor olvasta fel a későbbi kötetben is megjelent *A Szent Anna templom tornyai* című hosszabb versét, és beszédhelyességi ötpercet is tartott. A vers és a tündökletes Magyar Ferenc-novella a kivirágzott nadrágfótról – azóta tudom – meghatározta az irodalommal való kapcsolatomat.

A belső történet már ezzel folytatódik: Rónay Györgynek verseket küldtem (nem jó verseket). Hamar válaszolt, személyesen. Mérlegre téve minden darabot. De közülük kettőt kiválasztott. Közlésre. Bevallom, olyasfélét éreztem, amelyet ő érezhetett (meg is írta), amikor először járt Babits Mihálynál, s azt a bizonyos vonaljegyet kapta tőle, amit aztán gondosan megőrzött. Jómagam a levelét, Rónay György első válasz-levelét, az aláírásával.

Négyszemközt bölcsész-koromban találkoztunk a szerkesztőség (ma is meglévő) fogadószobájában. Kosztolányi jött szoba, s mert éppen kollégiumi óráról érkeztem, frissen elmeséltem új információmat a *Szegény kisgyermek panaszai*-ról, amelyikről egyik fölbuzdult évfolyamtársam olyasfélét állított, hogy a költő tiltakozása ez a háború ellen. (Nesze neked bölcsészet!) Verhaaren neve hangzott el, *Az egész Flandria*-ciklus, majd speciális kérdésekre felelt Rónay György, s Babits Mihály szabadverseinek „ősforrását” nevezte meg. Már ő volt a Vigília főszerkesztője, én meg azzal a jóleső „kényszerrel” távoztam a beszélgetés után, hogy irodalomtörténetről csak nála kérdezősködöm ezután. Megtettem jó néhányszor (bár csak még tehetném!), s amikor az Új Emberhez kerültem, már nem mint szárnypróbálgatót fogadott: egyszerűen bízott bennem, ami kimondhatatlanul jólesett. Tiszta emberségből így ajándékozott egy pályakezdőnek, akire rövidesen „rovatot” is bízott. A zeneit. Csináltam, hogyne csináltam volna azzal a szívvel, amellyel a bizalmat valamiként viszonzni lehetett. Időnként mást is kért. Ha aztán következő alkalommal végigvonult a szerkesztőségi hosszú szobán, s kezét a vállamra tette, tudtam: minden rendben, írásommal a legközelebbi számban találkozni fogok.

Megbízásai világokat nyitottak meg előttem. Sokszor mondta: Ne elégedj meg a napi penzumokkal! Próbálj többfélét, olvass, töprengj! Így kerültem kapcsolatba festőkkel, zenészekkel, népművészekkel. (Így állhattam védelmére a Vigiliában az akkor sokat támadott Vankóné Dudás Julinak, aki haláláig nem felejtette el ezt nekem.) Legmegettisztelőbb ajándéka az volt, hogy együtt szerepelhettem vele az egyik budapesti templomban. Ő verseiből olvasott, nekem a család keresztény kultúrájáról kellett felolvasnom. A végén gratulált és azonnal elvitte a kéziratomat, melyet leköszölt a Vigiliában.

Igen, számomra a Vigília-eszmény ez a sokoldalú keresztény gazdagság: kultúrában, mélységben és – spiritualításban.

GYURKOVICS TIBOR

Vigilate et custodite

Múlt

Minap egy tévéműsorhoz keresgéltem adatokat, mikor a Cromwell idejebeli „independensekre” bukkantam, a „függetlenekre”. Ízlelgettem a szót, tudván, hogy pendeo, dependeo – „függök”, annyit tesz. Az összetétel érdekelt (in-

dependeo), felütöttem új keletű latin szótárait. (A régi jók, részletesek és finomak elvesztek gyermekeim kezén.)

A latin szótárból megcsapott valami elidegeníthetetlen múlt. Mi még elég jól tudtuk a latint. Gimnazista koromban a misét magam is javarészt latinul követtem. Egyáltalán, a latin szótárból kilobbant valami kultúra, a régi jelek európai hieroglifát árasztottak. A mi iskolánk a tudás humanista iskolája volt. Ha egybevetem kortársaiméval, afféle „tudás-Nékosz” volt. Nem származásbeli jelleget hordozott, hanem tudásjellegűt. Nálunk együtt jártak parasztgyerekek, előkelőbbék, zsidógyerekek, házmester-gyerekek, értelmiségi fiókák, reformátusok. Demokratikusan, hiszen nem tudtuk egymásról, se magunkról, kik-mik vagyunk. Nem egyszerűen „felekezeti” iskola volt, hanem tudás-iskola, európai iskola, latin alapú szellemi tanoda. Ha frivolul akarnék fogalmazni, azt mondanám, nálunk nem származni kellett, tudni kellett.

Ilyen érzéssel vettem a kezembe a Vigiliát az utóbbi évtizedekben. Hogy „európaiul” van írva.

Jelen

Kétszer jártam Franciaországban, mind a kétszer fölkerestem a Vogézek sugárzásában lebegő ronchamp-i dombon Le Corbusier csodafehér templomát. Az egékbe emelt. Az arab lőréssekkel tűzdelt, betongömba-tetős, legömbölyített toronyú épület izzik a zöld gyep közepén.

És bent az arany levegő! A közel harminc különböző alakú és nagyságú ablakrés méz-sűrű aranyra szűri a levegőt. A piknikus, koraezüst hajú francia pap nyugodalmasan énekelt az oltárnál, mögötte karba font kezű ministráns-nő állt, a kőpadlóra a kinti Mária-szobor árnya hullott a beverő napfényben. Európa közepén, rakéta-telepítések keresztútjében ez a korpulens pap csak énekelt valami irreális étherért, irreális békéért.

Azt éreztem, ehhez az irreális Európához tartozom, irreális igazsághoz. Mindegy is úgy gondoltam, a katolikum főleg irrealitásaiban különbözik a többi eszmétől-vallástól, mondhatnám, túlzásaiban, „hihetetlenségeiben”, realitáson túli vágyakozásaiban, „az én országom nem e világból való”-ságában.

Ilyen érzések töltenek el, ha a Vigiliában megcsap a ronchamp-i szellem, a Corbusier-templom fehérsége.

Jövő

„Legyenek a ti derekaitok felövedezve, és szövétnektek meggyújtva. És ti hasonlatosak legyetek azokhoz, a kik várják, hogy az ő Urok megjöjjen a menyegzőnek lakodalmából, hogy mihelyt megjövend, és zörgetend, azonnal megnyissanak néki. Boldogok azok a szolgák, kiket az Úr, mikor haza megyen, vigyázva talál . . .” (Lukács 12, 35–37). „Vigyázzatok ezért: mert nem tudjátok, melly órában jó el a ti Uratok . . .” (Máté 24, 42).

Fuldoklunk a jelenben. A sűrű jelen fojtogat. Nincs időnk, percünk a tisztázásra, a szellemi készenlétre, annyira elborít az idő. Nincs időnk virrasztásra, vigiliára.

Pedig nemcsak élni kell, várakozni is. „En attendant Godot”. Vagy Simone Weil szavaival ez a virrasztás: „L’attente de Dieu”.

E virrasztást várom e vigiliás újságtól. S imigy csöppet reménykedem: talán nemcsak múltunk és jelenünk, hanem jövőnk is van. Hogy szellemben, humanitásban, irrealitásban nemcsak az elmúlt ötven év, hanem a következő ötven év lapja is a Vigilia, gyermekeink, unokáink kezében.

Emlékeim a Vigiliáról

Másodéves egyetemi hallgató voltam, amikor a Vigilia első száma, helyesebben szólva kötete megjelent, csaknem kétszáz oldalnyi, hófehér, puha regénypapíron, itt-ott színes képmelléklettel. Akkor negyedévenként adták ki, egy-egy ünnep vigiliájára. A címadás persze ennél jóval többre utalt, az ókeresztény éjszakai virrasztásra, és rajta is túlmutatva az Apostol figyelmeztető szavára: „Józanok legyetek és virrasszatok!” (1 Pét 5, 8) A harmincas években nagyon is szükségünk volt a keresztény józanságra és éberségre.

A Vigilia éppen nem sekrestye-lap volt, sőt még csak nem is egyházi kiadvány. Possonyi László jegyezte mint felelős szerkesztő; a lapengedélyt egy fiatal katolikus írócsoport kapta: ő és két társa. Pap nem volt közöttük, bár Sík Sándor a körükhöz tartozott, és verseit rendszeresen közölték. Mindannyian a francia katolikus irodalmi megújhódáson tájékozódtak. Nem akarták, hogy Hitler birodalma eltakarja előlünk Európát. Az 1935-ös húsvéti számhoz mégis a müncheni érsektől, Faulhaber bíborostól kértek indító cikket. A sziklahitú német főpásztor írása a minden népet átölelő Egyház egységéről szolt „Szent Péternél virrasszunk!” címmel. Két évvel később ítélte el Hitler egyházpolitikáját és Rosenberg új pogányságát a „Mit brennender Sorge” (Emészto gonddal) kezdetű körlevél – az eredetiben is németül, Faulhaber fogalmazásában, XI. Pius pápa aláírásával.

A Vigilia másik vezércsillaga a tágabb értelemben vett Kárpát-medence népei testvériségének eszméje volt. Ivan Cankar, Jaroslaw Durych, Mihail Eminescu, Habán Metód, Paula Peradovic írásainak megjelentetése kezdettől erre vallott.

Csodáltam a lapot, és élveztem az általa megnyitott ablakokon beáramló friss levegőt. El sem merem volna képzelni, hogy a következő évtizedekben harmincnál több írással szegődhetem hozzá ehhez az előkelő társasághoz.

A Vigilia időközben végigszenvedte a nemzettel együtt a nehéz éveket. Füzetei elvékonyodtak, sőt átmenetileg mintha meg is kellett volna hálnia. Amikor 1946 végén egyetlen számmal újraindult, már Juhász Vilmos társaságában Sík Sándor szerkesztette. Világtávlatúvá növekedett: együtt haladt az idővel. Közléseiből rengeteg segítséget kaptam oktató munkámban mint gimnáziumi hittanár, főleg a hitvédelem és a szentírástudomány újszerű szemléletében. Néhány év múlva külsejében mégis megkopott, alakja megsugorodott, papírja megsűrűlt. Tengerentúli barátom, akinek egy számot megküldtem, azt írta válaszul: érthetetlennek találja, hogy adhatnak ki ily silány külsőben ily előkelő kiadványt. A fokozódó elszegényedés korszakában, 1955-ben kezdtem dolgozni a Vigiliának. Sík Sándor zenei tanulmányok írására kért fel. Ő is úgy gondolta, hogy a magyar katolikus közírásnak van mit engesztelnie Bartók Béla emléke és életműve iránt. Így jelent meg három Bartók-tanulmányom a Vigiliában.

A hatvanas évek kezdetétől XXIII. János pápával és a II. Vatikáni zsinattal az egyház reformkorába jutottunk. Sík Sándor utolsó betegsége folyamán a Vigilia szerkesztése egyre inkább Mihelics Vid barátom kezébe került, 1964-től pedig már ő jegyezte a lapot. Vele való együttműködésemről halála után, 1969-ben emlékeztem meg a Vigiliában. Nem kellett sem neki, sem a Vigiliának irányt változtatnia, hiszen mindig is a jobbat és őszintébbet kereső, az „idők jelei”, a világ gondjai és reményei felé megnyíló katolikus megújhódást szolgálta.

A Vigiliáról – múlt és jelen időben

Amikor 1935-ben a Nagyváradon született Possonyi László szerkesztésében megjelent a *Vigilia*, Kolozsvárt, szülővárosomban éltem, huszonöt éves voltam. Szüleim – Isten nyugtassa őket – és piarista tanáraink adták kezembe az első példányokat. Abban a szerencsés helyzetben voltam akkoriban, hogy rendszeresen olvashattam az erdélyi és magyarországi katolikus lapokat. Ekkoriban reneszánsza volt a katolikus sajtónak, szülővárosomban például öt katolikus lap jelent meg; a *Marianum* kiadványának magam is munkatársa voltam. Természetesen a lapok elsősorban a helyi igényeket elégítették ki. Jól szerkesztett hitbuzgalmi folyóiratok voltak, s én ugyanilyen szemmel olvastam az *Élet* és a *Katolikus Szemle* példányait is. Kolozsvárott is úgy éreztük azonban – főként mi, akkori fiatalok –, hogy szükség van egy nyitottabb, „egyetemesebb” orgánusra, amely a katolicizmus fontos kérdéseivel, a hittudomány időszerű gondjaival foglalkoznék. Amikor kezünkbe kerültek a *Vigilia* első számai, úgy éreztük, ezt a hiányt pótolja. Már csak a címével is, hiszen a folytonos készenlét és a virrasztás eszméjét választotta mottójának, tehát olyan életeszményeket, melyekre nagy szükség volt az akkori, zavart világban. Mint a lap hű olvasója, úgy érzem, kezdetben vállalt céljához kedves folyóiratom mindvégig hűséges maradt.

Ifjúságomban szívesen és ráismeréssel olvastam Possonyi László írásait és Sík Sándor nagyszerű verseit, eligazító tanulmányait, melyek közül kiváltképp a katolikus irodalom mibenlétével foglalkozó keltett akkor országos figyelmet. Mécs László népszerűsége természetesen nálunk is nagy volt, az *Imádság a nagy lunatikusért* című versének megjelenése után olyan költőnek tekintettük, aki bátran vallja meg azokat a kétélyeit, melyek minket is foglalkoztattak. Tudjuk, később érdemtelenül lett osztályrésze a hallgatás. Haláláig tartottam vele a kapcsolatot. Ott voltam betegágyánál Pannónhalmán, amikor Illyés Gyula feleségével meglátogatta, s a hajdani ellenfelek között megtörtént a végső, feloldó kézfogás, melyről Illyés oly szépen írt az *Új Tükörben*. (Mécs Lászlónak különben minden kötetét dedikálva őrzöm.)

Rónay Györgyöt, a későbbi legendás főszerkesztőt 1944-ben ismertem meg. Akkor gondozta és látta el bevezetővel Dsida Jenő *Válogatott versek* című kötetét, melyet a Révai adott ki. Ismeretségi körömben is az volt a véleményem, hogy az ő főszerkesztése alatt lett a *Vigilia* a nem katolikus társadalomnak is kedvelt és megbecsült olvasmánya. Róla talán elmondhatom, hogy egyik eszményképem volt és maradt halála után is, s a *Vigilia* mindig várt példányait egy kicsit vele magával, az ő törekvéseivel is azonosítottam. (Nem dicsekvésképpen, de hadd mondjam el, hogy az ő több mint félszáz könyve, ugyancsak dedikálva, könyvtáram egyik díszje.)

Nagyon sok emlékem van még a lapról – melynek írója is lehettem –, sokat tudnék írni olvasói emlékeimről, arról a már-már lelkiinek nevezhető kapcsolatról, mely egyes példányaihoz fűzött. A félszázados évforduló azonban nem a részletező reflexiók időpontja. Talán néhány megjegyzésem is mutathatja, hogy az olvasók körében milyen fontos missziót teljesített és teljesít a lap. Ennek folytatásához kívánok tehetséges munkatársakat, értő olvasókat és Isten áldását.

A csehszlovákiai „ifjú katolicizmus” és a Vigilia

A monarchia romjain 1918 után létrehozott északi utódállamba körülbelül háromnegyed-egymillió magyar került. Pontos lélekszámát a statisztikák, ha nagyon törekedtek volna is rá, sohase tudták rögzíteni, mert az egész terület lakossága nyelvi és nemzeti hovatartozás szempontjából szüntelen változásban, átalakulásban volt.

Az ottani magyar katolikusok létszáma félmillió körül mozgott, tehát a többséget alkotta. Legnagyobb részük a Csallóközben, valamint az úgynevezett Mátyusföldjén, a Csallóköztől északra húzódó sávban és a Garam meg Ipoly alsó folyása körül élt. Kassá többségében katolikus volt, de a környéke vallási szempontból megoszlott.

A félmillió hívő csoportot is az átmenetiség, felemáság, változatosság jellemezte, mint a csehszlovákiai katolikus társadalom és a kisebbségi magyar nemzettest egészét. A Szentszék az egyházmegyék határait hosszú ideig nem igazította hozzá az új államhatárokhoz, tehát például a Csallóköz és a Mátyusföld egyházjogilag az esztergomi főegyházmegyéhez tartozott, a Dunától északra fekvő részt apostoli adminisztrátor kormányozta Nagyszombat székhellyel. Magyar püspök egy maradt meg az államfordulat után, Fischer-Colbrie Ágoston Kassán. (A kisebbségi magyar katolikusok első kívánsága két évtizeden át a magyar püspökség felállítása vagy legalábbis a nagyszombati egyházmegyében magyar segédpüspök kinevezése.)

Hasonló volt a helyzet a papi utánpótlás terén. Magyar papnevelő intézet nem működött, a harmincas évek derekán létesült Komáromban egy kis-szeminárium, gimnazisták részére. A kispapok felkészítése a magyar pasztoráció sajátos feladataira a nagyszombati Magyar Egyházirodalmi Iskola kereteiben történt – önképzés formájában. A katolikus papság és a katolikus magyar intelligencia utánpótlása és nevelése nagy részben a komáromi bencés gimnáziumra, Szlovákia egyetlen katolikus egyházi vezetésű magyar iskolájára hárult. Számos helyen maradt meg azonban hosszabb időn át magyar nyelvű katolikus elemi iskola.

Az idősebb katolikus nemzedék, amelyet emlékei, neveltetése érzelmileg a régi világhoz kötöttek, bár tartotta hitét és nemzeti tudatát, alapjában véve tanácstalanul és passzívan állt a megváltozott körülmények között. Nem volt elképzelése és programja jövőjét illetően az új államban. Annál kevésbé, hiszen a kérdéses területeken – a történelmi Magyarország „felvidékén” – a magyarság sohasem élt külön a magyar nemzet zömétől, nem tekintett vissza olyan helyi hagyományokra, mint az erdélyiek.

A felismerés, hogy a magyaroknak az új államban kell berendezkedniük – az útkeresés minden kínlódásával és tévedésével együtt az új nemzedéknek jutott osztályrészül, amely főként a Szlovákiában és a Kárpátalján megmaradt hét magyar gimnáziumban végezte el középiskolai tanulmányait.

Az új nemzedék eszmélődése – összkisebbségi és katolikus magyar kisebbségi viszonylatban egyaránt – már a húszas évek derekán a középiskola padjaiban megkezdődött. Az első korosztályok a prágai, brünni és pozsonyi egyetemen

1925–1927 táján kezdték meg tanulmányaikat. Ekkor alakult meg Prágában a Szent György főiskolás cserkészkör, amelyből hamarosan három irányzat nőtt ki: a baloldali Sarló, a Katolikus Prohászka Körök Szövetsége és a liberális, nemzeti irányulású Magyar Munkaközösség.

A katolikus főiskolások szervezetének „spiritus rectora” a kassai kanonok, Pfeiffer Miklós volt, az egyes körök, majd a szövetség megszervezői és mozgatói a fiatalok részéről kezdetben, 1929–1930 táján, Rády Elemér és Czvank-Göndöcs László. Az első kör Prágában alakult meg a húszas évek legvégén. Követte a brünni, pozsonyi kör megszervezése, majd a komáromi, érsekújvári, losonci és kassaié. A körök első – programadó – kiadványa 1931 májusában jelent meg: Rerum Novarum címmel. XIII. Leó szociális körlevelét közöltük Fischer-Colbrie Ágoston püspök fordításában. 1932 januárjában megindult a körök havi folyóirata, az Új Élet, amely Csehszlovákiában 1938-ig működött; a bécsi döntés utáni Magyarországon 1941 decemberében jelent meg utolsó száma. A lapot Rády Elemér alapította és alapozta meg. 1935 nyarán e sorok írója lépett helyébe. A lap sokrétű feladatot látott el, tájékoztatta a kisebbségi katolikus magyar fiatalságot a gyorsan változó történelem eseményeinek értelméről, kapcsolatokat épített ki, ösztönözte a körökben tömörülő főiskolás fiatalok munkáját, elemezte a feladatok, amelyekre a kisebbségi magyarság szolgálatában fel kellett készülniük. A fiatalok munkásságának eredményeit a nyári kongresszusokon összegeztük, s ezeken foglalmaztuk meg a következő évek munkafeladatait.

Az egy évtizedes útkeresés során a következő irányelveket foglalmaztuk meg magunk számára életprogramnak, a kisebbségi magyarság és katolikus munka elvi alapjaiként és gyakorlati célkitűzéseiként: 1. fejleszteni kell a szociális gondolkozást és magatartást a kisebbségi magyarság minden rétegében. 2. Erősíteni kell az erkölcsi műveltséget mind a népben, mind az intelligenciában.

Ez a nemzedék megrendülve ismerte föl, hogy az összetartás, becsületesség, kötelességtudat elhanyagolása még egy többségi nemzet és társadalom számára is súlyos veszedelem forrása, a kisebbségi sorsban pedig biológiaiag összeroppan, társadalmilag széthull és kulturálisan elsorvad minden csoport és intézmény nélküle. Nap nap után látnunk kellett, hogy szilárd erkölcsi alap nélkül a „legtisztább fajmagyarok” elhagyják a kisebbségi magyarságot, viszont megalapozott erkölcsi tudattal nem magyar nevű emberek is az áldozatkész állhatatosság megrendítő példáit szolgáltatják.

A „primauté spirituelle” elvét, a szellemi és lelki tényezők fontosságát tehát a kisebbségi élet alaptörvényének fogadtuk el – anélkül természetesen, hogy az anyagi és társadalmi tényezők erejét lebecsültük volna.

Kapcsolatot kerestünk ezért olyan szellemekkel és körökkel, akikben a miénkhez hasonló eszményeket fedeztünk fel: Csehszlovákiában a prágai Urban atya vezette settlement mozgalommal és a cseh domonkosok új-tomista irányzatával; Erdélyben a Majláth-körökkel; a trianoni országban pedig a Korunk Szava, majd a Vigília szellemi körével. Az együttműködést Rády Elemér építette ki átlagon felüli szerkesztő és szervező tehetségével.

Erdemes néhány nevet felsorolnunk lapunk első évfolyamainak állandó cikkírói közül: cseh katolikus részről Jaroslav Durych, a nemzetközileg ismert regényíró, Jan Urban ferences, a modern cseh szociális katolicizmus jelentős egyénisége, Method Haban domonkos, a cseh új-tomizmus egyik vezető alakja; magyar részről Erdélyből Márton Áron és Venczel József, Pestről Balla Borisz, Aradi Zsolt, Pozsonyi László, Kerkai Jenő, Nagy Töhötöm, Sík Sándor és Rónay György.

Mit adott a harmincas évek magyarországi „ifjú katolicizmusa” a kisebbségi katolikus magyaroknak? A Vigiliától három ajándékot kaptunk. Mindenek-

előtt kitekintést adott Európára és a világra. Közel hozta a francia, angol, német katolicizmus legjobb íróit, gondolkodóit, lelkipásztorait. A katolikus gondolkodás és cselekvés olyan szabályait fogalmazták meg, amelyeket sokszor elhanyagolt a régebbi magyar katolikus társadalom. Ebből elsősorban az európai szintű elfogulatlanságot, a katolikus egyetemességet említeném. Schütz Antal fogalmazta meg szellemesen: a „csak” eretnek kötőszó, még ha katolikus dolgokban alkalmazzák is. A katolikus gondolkodás és cselekvés alaptörvénye a „nemcsak . . . hanem . . . is”. Atyai barátunk és szellemi vezetőnk, Pfeiffer Miklós kanonok ezt tömören így fejezte ki: „is . . . is” – Ez a Vigilia által közvetített maritaini „humanisme intégral”, a teljes és csorbítatlan emberség végső fedezete.

A másik alapvető fontosságú felismerés, amit a Vigilia és köre jóvoltából kaptunk: az erény = egyensúly. Ez is maritaini felújítása a tomizmus tanításának. A keresztény erény nem statikus; szünet nélkül küzdeni kell érte, és az egyoldalúvá válása ellen, hogy ki ne billenjen helyéből, mert akkor eltorzul, és önmaga ellenkezőjére fordul. A féktelen szabadság például elveszi az ember nyugalmát, biztonságát és – szabadságát. Szüntelen küzdeni kell a hit és a szeretet egyensúlyáért és tisztaságáért is. A statikussá, merevvé és gépiessé vált érték elveszti a tartalmát. A merev hit: vak hit, az egyensúlytalan szeretet: zsarnokság.

A Vigilia körének írói kezdték meg a „kegyes smink” letörlését Lisieux-i Teréz arcáról. Nagy mértékben járultak hozzá ahhoz, hogy nálunk is egyre többen ismerték fel Teréz mondanivalójának valódi lényegét és súlyát. Hogy a szeretet nem édeskés nyugalom, hanem a derűsen vállalt kereszt, hogy a hit valódi értéke a reménytelenség választóvizében, a remény ereje a hit megpróbáltatásaiban mutatkozik meg. Nemcsak a természetfelettség síkjain, hanem nagyon evilági viszonylatokban, az embertárs, a család, a nemzet és az egész emberiség felé mutatott magatartásunkban, a keresztény humanizmushoz való hűségünkben is.

Ez a szemlélet szabta meg azt a hitbeli látást, amelyet a Szentlélek a huszadik század és a második ezredforduló keresztényeitől kíván: a csupasz, sallangtalan hitet, amely nem külsőségekbe kapaszkodik, hanem Isten kegyelmébe. Ami nem a lelki gyermekség – még kevésbé gyerekeség –, hanem a hitben való felépültség.

SZEGHALMI ELEMÉR

Vigilia-találkozók az 50-es években

A Vigilia az 1950-es években rendszeres havi találkozókat tartott, amelyeken a lap szerkesztő gárdáján kívül olyan írók és újságírók is részt vettek, akik már legalább kétszer-háromszor publikáltak a folyóiratban. A találkozók hosszú éveken át minden hónap első szerdáján a Mátyás-pince helyiségében zajlottak le; az egyik fizetőpincér, volt piarista diák, Sík Sándor nagy tisztelője, gondoskodott szabad asztalról, lehetőleg távol a délutáni órákban még gyér számú közönségtől. A szerkesztők közül elsőnek rendszerint *Doromy Károly* érkezett, derűsen,

hatalmas irattáskával a kezében (a nagyméretű táska egyébként Sík Sándor és Rónay György megjelenéséhez is hozzátartozott) – akkoriban ezek a találkozók a szerkesztőségi órákat pótolták, abban az időben ilyen családias körülmények között „álltak össze” a Vigilia egyes számai.

A bensőséges légkör megteremtésében rendkívüli érdeme volt *Sík Sándornak*. Vonzó egyénisége, közösségi szelleme otthonná varázsolta a fehér asztalt és környékét; mindenkihez volt érdeklődő szava, e közvetlenségével, kedvös mosolyával az új jövevények számára is oldottá, hangulatossá tette a jelenléte. Sík Sándor nemcsak a korosztályához közel álló, tudós professzorokkal és beérkezett írókkal beszélgetett szívesen, hanem a fiatalabb nemzedékhez tartozókkal, a Vigilia lassan kialakuló „utánpótlásával” is. A fiatalok számára megtisztelő volt, amikor Sándor bácsi írásaikról, terveikről érdeklődött, kivételes pedagógiai érzéke és humanitása többeket átsegített a kezdeti bizonytalanságokon, zavarokon, s ennek gyümölcseként mindig szép számban jelentek meg fiatalok a szerdai találkozókön.

Rónay György általában később érkezett, s akkor már többen várták megjelenését. Ebben az időben remekbe szabott tanulmányaival (amelyek az Új Ember és a Vigilia hasábjain jelentek meg) és igényes műfordítás-köteteivel komoly rangot vívott ki a különböző korosztályú írók között, a Nyugat harmadik nemzedékének több költő-tagja szinte az ő kedvéért látogatta a Vigilia-asztalt. Legjobb barátja és „fegyvertársa”, *Thurzó Gábor*, aki csak ezt követően kezdte meg filmgyári működését, és ekkor még lényegében a katolikus sajtóhoz és irodalomhoz kapcsolódott, éppúgy gyakori vendég volt itt, mint a Kaposvárról fellátogató *Takáts Gyula*. Takáts irodalmi és múzeumi ügyeinek intézését lehetőség szerint úgy szervezte meg a fővárosban, hogy utána eljöhessen a havi találkozókra is. Színes, eleven szellemisége rokonszenvessé tette sokak előtt, nem kevésbé egészséges külleme és jókedélye, amely szinte kirítt a halvány, városi arcok és kedélyállapotok közül. Szívesen látott és gyakori látogató volt *Jékely Zoltán* is. Határozott, férfias alkatáért és áradó humanizmusáért a fiatalok valamennyi író között a legjobban szerették. Látszatra talán kevésbé foglalkoztatták az irodalmi ügyek, mint a többieket, kéziratot is ritkán hozott magával, de valójában minden érdekes témában otthonosan mozgott. Elsősorban az élet, a valóság érdekelte, s mindenkihez igazodó, szellemes beszélgetőtárs volt, aki mellett szélesebben repültek az órák.

Ugyancsak Rónayék köréhez tartozott, de kedélyállapotában, tartásában már akkor betegnek és elesettnek látszott a tehetséges költő, Toldalagi Pál. Sokszor órákon át csak a messzeségbe bámult, alig szólt társaihoz, s olykor az is előfordult, hogy szó nélkül, angolosan távozott az asztaltól. Ez a magatartás jellemezte *Kosztolányi Ádámot* is, bár ő kellő hangulatban érdekes irodalmi vitákat kezdeményezett.

Rónay kapcsán a sort rendhagyóan a Nyugat harmadik nemzedékének tagjaival kezdtem. Az életkor és a tekintélyi elv alapján azonban most azokra a tudós professzorokra irányuljon a fénycsóva, akiknek kivételes tudása és katolikus elkötelezettsége ezekben az években magas színvonalúra emelte a Vigiliát. Sík Sándor és a Vigilia nagy hatást gyakoroltak a korszak szellemi életére (a lapot rengetegen olvasták és kézzől kézre adták), még ha a politikai viszonyokból adódóan ez kissé zártabb formában érvényesült is. *Eckhardt Sándor*, a francia nyelv és irodalom világhírű professzora alig-alig hagyott ki találkozókat, amíg egészségi állapota engedte, örömmel jött el minden alkalommal, és hasznos tanácsokkal, észrevételekkel kommentálta a folyóirat működését. A drámai műfaj „nagy öregje”, *Galamb Sándor* eleven színfoltként hatott természetességével, s ha a fiatalabb nemzedék hamisítatlan szellemi élményt kívánt, Madách Tragédiáját

hozta szóba – akkoriban parancsolták le a Nemzeti Színház színpadáról –, amelyről a „tanár úr” élvezetes szabadelőadásokat rögtönzött.

A Hittudományi Akadémia tudós személyiségei közül többször megjelent az angyali jóságú, szeretetre méltó *Erdey Ferenc*, a széles körű vitákba bocsátkozó, komoly *Szörényi Andor* és *Zemplén György*, a szikrázó kedélyű *Radó Polikárp*, s a már akkor figyelemre méltó elvi cikkekkkel jelentkező *Szennay András* és *Timkó Imre*.

A teológusok körét a „civiliek” közül színesen egészítette ki a gondolatgazdag *Nizsalovszky Endre* és a Vigilia-asztal nagy „mesélője”, *Passuth László*. Passuth hatalmas tudása és ékesszólása szinte idegenforgalmi szenzációként hatott ezeken a találkozókon. Műveinek külföldi és hazai sikere, köteteknek nagy példányszáma időközben sem tette hűtlenné a keresztény szellemiség és a Vigilia iránt, rendszeresen megjelent minden hónapban, barátságos természetével sok újabb barátot szerzett ebben a körben.

A „testvér-lap”, az Új Ember virágzó korszakának munkatársai közül is számosan megjelentek. A Vigiliát alapító *Possonyi László* egyéni látásmódja révén sajátos színfoltja volt a társaságnak; *Kunszery Gyulát* páratlan humorérzéke és szellemessége tette nélkülözhetetlenné; *Ijjas Antal* időnként parázs vitákat lobbanított fel az asztal minden pontján; *Szigeti Endre* lebilincselő kedvességgel hallgatott meg mindenkit, s ha olykor megszólalt, az mindig okos és találó volt; ez a szótlan bölcsesség jellemezte a nem kevésbé szerény és művelt *Kézai Bélát* is. Társasági emberként is színes egyéniségnek mutatkozott *Mihelics Vid*, akinek *Eszmék és tények* címen hirdettet, széles körű rovata eleven szellemi mozgótereje lett az 50-es évek Vigiliájának. Ott volt a felvidéki katolikus élet két fellendítője, *Sinkó Ferenc* és *Magyar Ferenc* is; – Sinkó a népi katolicizmus témakörével, Magyar a folklórtól a népdalon keresztül az érdekes vidéki történetekig sok-sok érdekességgel tette változatossá és vonzóvá a találkozókat.

Visszatekintve szellemi kincseshányának, valódi szimpozíciónak tűnik a sok-sok hajdani vigiliás találkozó. Hány és hány nagy tehetségű ember hallatta itt szavát; mennyi remekmű és jelentős alkotás formálódott ki a beszélgetések, viták közepette, új inspirációk és eszmei szikrák kereszttüzeiben.

Az emlékezés során egymás után villannak fel az érdekes arcok és személyek: *Pilinszky János* apostoli ihletettségű, tiszta embersége és finom gesztusai; *Tűz Tamás* nevére emlékeztető lírai lobogása; *Ignác Rózsa* mélyről fakadó tehetsége és belső érzékenysége; *Makay Gusztáv* elegáns okossága, s a Zászlónk legendás ifjúsági írójának, *Orbán Dezső*nek időskori szellemi szikrái – széles spektruma az irodalmi világnak.

És sok, akkor még fiatal arc, de már megbecsült, értékes írásokkal jelentkező munkatárs. A XVI. századi kutatásait publikálni kezdő író-tudós, *Nemeskürty István*; művész-esszéiben az alkotást és a világnézetet igényesen feltáró *Dümmerth Dezső*; a szociális fogékonyságú novellista, *Gerlei József*; a mély világnézeti elkötelezettségű *Kormos Ottó*; a polihisztóri adottságú, fiatalon elhunyt *Dévényi Iván* – s a katolikus líra fiatal egyéniségei: *Csanád Béla*, *Vasadi Péter*, *Fazekas Lajos*, *Szabó Géza*, *Balássy László*, *Szomráky Sándor* s az e körből kiröppenő, sokoldalú *Görgy Gábor*.

A Vigilia-találkozók szép és izgalmas órái feledhetetlenek maradnak mindazok számára, akik még élnek és emlékeznek a régi szerdákra. Sajnos, a résztvevők közül azóta már igen sokan az örökkévalóságba költöztek. Az itt maradók azonban megőrzik az összejövetelek emlékét s a belőlük merített javakat: a világnézet megerősítését, a szellemi többletet, az egyéniség továbbvitelének, belső elmélyítésének igényét, s azt a tudásanyagot, fogékonyságot, amellyel a fiatal és a középkorú egyaránt bátran nekivághatott az előtte álló szellemi életűtnak, az ismeretlen jövőnek.

Ötvenéves a Vigilia

A most jubiláló Vigiliát kivéve nincs még egy kulturális irányzatú folyóiratunk, mely elmondhatná magáról, hogy megérte a patinás fél évszázadot.

A folyóirat első számában a modern magyar teológiai nyelv megteremtője, Schütz Antal írt bevezető sorokat. Ő adta a programot: virrasztás és őrtállás – hiszen a vigilia szó jelentése éppen ez. Majd rögtön a második és a harmadik számokban a német nyelvterület két nagy egyházfője, Faulhaber és Innitzer bíborosok Münchenből és Bécsből küldték el üdvözlő levelüket. Ezekben sötét korukra utalva az éjszakában való őrködésre biztatták a fiatal Vigiliát. Néhány év múlva mindketten a Hitler-ellenes egyházi ellenállás élvonalába kerültek – oda, ahol a lengyel Hlond bíborost, Márton Áron gyulafehérvári és Apor Vilmos győri püspököket is találjuk. Tudták a Vigilia szerkesztői azt, hogy nem politizálhatnak, ha meg akarják őrizni emberséges hangjukat abban az embertelen korban. Ha pedig nem szólhattak nyíltan a háború ellen, akkor úgy foglaltak állást, hogy nem beszéltek róla, nem szenteltek egy sort sem a rabló szellemnek. Megszólaltatták ehelyett Mihail Eminescut, Vasile Alecsandrit és Lucian Blagát, többek között szerepeltették az „ellenséges” Franciaországból Paul Claudelt, Paul Valéryt és Gabriel Marcelet, méltatták a faji okokból üldözött Franz Werfelt, vagy a hivatalos kultúrpolitika által agyonhallgatott József Attilát. De az élő magyar irodalom és kultúra előtt is szélesre tárták a kaput. Munkatárs volt Mécs László, Sík Sándor, Babits Mihály, Szerb Antal, Sótér István, Bálint Sándor, Sinka István. A Vigilia kezdettől odaállt Bartók és Kodály munkássága mellé. Talán az sem véletlen, hogy amikor a Vigilia egyetlen irodalmi estjét a Zeneakadémián megrendezte, akkor az est egyetlen zenei szólistája Bartók Béla volt. A háborús szellem elterjedésével mind több olyan író kapott itt megjelenési lehetőséget, akiket más fórumokon zárt ajtók fogadtak. Egyedül az Illyés Gyula által szerkesztett Magyar Csillag mérhető a háborús évek Vigiliájához.

Külön ki kell emelni a Vigilia történetében Possonyi László szerepét. Nemcsak az alapítás érdeme jogán, hanem mert kilenc évig lényegében ő formálta a folyóirat szellemi arculatát. Az utolsó két év kivételével mindig volt ugyan társ-szerkesztője, egy ideig éppen Mécs László, de Possonyi anyagi és erkölcsi áldozatvállalása vitathatatlan. Bármilyen gyűlölködés volt a világban, a Vigiliában nem volt háború. Az 1943. áprilisi számban jelent meg Possonyi nagyváradi előadásának szövege, mely egyértelmű kiállás volt a város veszélyeztetett zsidósága mellett. 1944 januárjában pedig „A tizedik év küszöbén” címmel köszöntötte a Vigilia hű olvasóit. Azzal kezdte, hogy tíz év elég ritka dolog a magyarországi folyóiratok történetében, különösen azokéban, amelyeket nem hivatalos közületek adnak ki, hanem fiatal és alkotni vágyó íróemberek. Reményét fejezte ki, hogy az eltelt évtized magvetése élő gyümölcsöket hoz, majd pedig így folytatta: „A világnézeti ocsmánykodások szörnyen zavaros korában, mikor ember ember ellen, testvér testvér ellen fente a kardját – reméljük, hamarosan indokolt lesz a múlt idő használata –, nagyobb tévedésektől akartuk megóvni... magunkat és olvasóinkat. ... Nem vezetett személyi elfogultság egyetlen írotársunkkal szemben sem, nem vezetett felekezeti vagy politikai elfogultság. Nem vezetett faji elfogultság sem, elsőik voltunk a szomszéd népek és a szentistváni Magyarország

nemzetiségi kultúrájának feltárásában és közvetítésében... Olvasóink bizalma és szeretete volt horgonyunk a rettenetesen megnehezült időkben.”

1946-ban egy Pannonthalmán tartott írótalálkozón Sík Sándort, a piarista költőt és egyetemi tanárt, Ady és József Attila korai népszerűsítőjét választották az újraindult Vigilia főszerkesztőjének. Ő 1963-ig, haláláig biztosította a keresztény identitás feladása nélküli dialógust, ami megfelelt az alapítók szellemének. A tizenhét év alatt, amíg Sík Sándor főszerkesztő volt, a Vigilia nem kis nehézségek után elfogadottá lett a teljes mai magyar társadalom előtt. Nem sokkal az újraindulás után nehéz feltételek közé került a nagy tekintélyű folyóirat. Ilyen helyzetben ugyanaz a feladat várt a Vigiliára, mint a háborús években: szűk lehetőségek között biztosítani kellett irodalmunk folytonosságát. A módszer hasonló, mint a háború alatt: ha már nem írhattak a sematizmus ellen, akkor legalább nem terjesztették azt. Olyan nevek szerepeltek a Sík Sándor által szerkesztett Vigiliában, mint Pilinszky János, Rónay György, Hársányi Lajos, Kunszery Gyula, Possonyi László, Ottlik Géza, Jékely Zoltán, Passuth László, Paul Claudel vagy Louis Aragon. De gyakori szerző volt a teológus-író Belon Gellért, aki már mint püspök 1983-ban Illyés Gyulát temette. Sík Sándor biztosította azt, hogy abban a korban, amikor még Illyést és Németh Lászlót is támadások érték, a Vigilia a legszínvonalasabb folyóirattá válhasson. Szűk lehetőségek között biztosította a minőséget és a folytonosságot.

Míg Sík Sándor kora a passzív dialógus kora volt, addig Hegyi Béla jellemzése szerint Rónay György működésének évtizede (1969–1978) megteremtette az aktív dialógus korszakát. A megváltozott magyar valóság talaján állva, céljait a realitásokhoz mérve folytatott párbeszédet más vallásúakkal és más világnézetűekkel. Azt a hagyományt vállalta ezzel egy nagy történelmi fellélegzés után, amit jóval nehezebb körülmények között Possonyi László megalapozott és Sík Sándor átörökített. Ehhez csatlakozva a Vigilia munkatársa lett többek között Illyés Gyula, Szalatnai Rezső, Latinovits Zoltán, Bálint Sándor, Domokos Pál Péter és Erdélyi Zsuzsanna. A világi kultúra mellett pedig nem maradt el a hittudományi szakirodalom sem, mert már a hatvanas évektől olyan nemzetközi hírvé teológusok a Vigilia munkatársai, mint Nyíri Tamás, Gál Ferenc és Szennay András. Rónay György hirtelen halála és Doromby Károly átmeneti vezetése után Hegyi Béla vette át a főszerkesztői tisztséget. Ő ekkor már hosszabb ideje belső munkatársként dolgozott a Vigiliánál, így ismerte az erkölcsi felelősséget, amit ezen a helyen vállalt. Munkásságával ő is tudatosan erősítette a hívő értelmiség és a társadalom közötti bizalmat, következetesen vállalta a Vigilia fél évszázados nemes hagyományait. Szerkesztői munkamódszere volt, hogy egy-egy teljes számot szentelt a társadalmi párbeszéd céljainak. Ilyen volt a cigánykérdést taglaló szám, a keresztény–zsidó és a katolikus–protestáns közeledést szorgalmazó számok, de foglalkozott az etika és párbeszéd kapcsolatával, vagy különszámot szentelt Szabolcs-Szatmár megyének. Hegyi Béla volt az is, aki közel negyven év után újraindította a Vigilia könyvkiadását. Hogy igény van erre is, azt Pilinszky János és Simone Weil hetek alatt elfogyott kötetei bizonyítják.

A Vigilia már röviddel elindulása után nélkülözhetetlen intézményévé vált kulturális életünknek. Ötven esztendeje annak, hogy mindenki által járható híd képez a magyar társadalom legfontosabb hídfői között. Nem zárkózik el senkifől, hanem összeköt, közös nevezőre hoz más-más alapállású embereket. A Vigilia az eltelt fél évszázadban fenntartások nélkül vállalta a teljes magyar kultúrát, így lett maga a Vigilia is a teljes magyar kultúra szerves és pótolhatatlan része. Ma teljes jogú partner a magyar szellemi életben.

Esztétikai katolicizmus?

(Széljegyzetek egy Babits-vershez)

Babits Mihályt többször megihlette a – valóságos vagy képzeletbeli – *templom*. Templomos témájú versei közül egynek, a *Strófák egy templomhoz* címűnek pontosan föltüntette a keletkezési idejét is: 1918 tavaszán. Ez a költemény a Nyugat 1918. december 1-i számában jelent meg, s a *Nyugalanság völgye* című kötetben kapott végleges helyet.

A vers hat négyesoros strófából áll, egyenlőtlen hosszúságú sorait páronként rímek kapcsolják egymáshoz. Ezek a sorok talán Claudel jellegzetes verssorainak fegyelmesebb, kopárabb magyar rokonai, hozzájuk hasonlók ez időben Babitsnak több más versében is fölbukkannak. Mintha többnyire három, néha két ritmikai egységre bomlanának, enyhe, meg-megszökő jambusi lejtésük miatt Rába György jambusi soroknak mondja őket. A huszonnégy soron egyetlen mondat kígyózik végig, változatos mélységi tagolást biztosítva a versnek.

Az első szakasz nyugodt, meleg szavakkal földézi előttünk magát a templomot:

Meg sem néznek, mert tűnt idők divatába öltözött
fiatal köved, és sem új, sem régi egyszerű köntösöd,
de az én szemeim, mint azok az igénytelen madarak,
szívesen pihennek meg párkányodon s tornyaid alatt,

A második strófát megszólítás indítja, aztán szerkezetismétlések, figura etymologikák teszik ünnepélyessé:

mert szép vagy, ó templom! s aki alkotott, abban híven élt
egy régi élet, mely régen álmódott álmokból, s régen remélt
reményekből, s régen félt félelmekből kelt elő,
s lélekről lélekre száll maig, s lélekről lélekre nő!

A következő szakaszok már olyan szorosan kapcsolódnak egymáshoz, hogy lehetetlen volna külön-külön idézni őket. A költő gyors kézzel földézi a templom kapuja előtt zajló életet, meglepően indulatos szavakkal elutasítja a „világ papjainak” prédikációját és imádságát, amelytől a templom falai hangosak, majd megnyugszik magának a templomnak szemléletében. A kéttornyú épületet imádkozó emberalakként állítja elénk, amely „elfordul” a költőt ingerlő földi indulatoktól, s görög, keresztény áhitatot fölényes biztonsággal egyesítve magasra emeli imádkozó karjait meg a keresztet. Igazabb evangéliumot hirdet, mint a benne hangoskodók:

és ezt lehelte beléd ő, s így: *élsz te!* s míg kapud előtt
újságot árulnak és „propagandát csinálnak” a nők,
szoknyás hadsereg, s feltűnik egy-egy fiatal paparc
(ő, kicsinyes élet! világ papjai! ő, törpe harc!):

és mikor azt mondják: *Kereszténység és honszeretet!*
keresztre feszítik újra Krisztust s a szeretetet;
és mikor azt imádkozzák, hogy: *Győzelmet adj!*
cinkos királynak csúfolják Azt, kinek temploma vagy:
te nyugodtan nyújtod a kék levegőbe tornyaidat,
mint két kart, mely elfordul innen s az égre mutat:
nem összetett kézzel imádkozol, hanem mint
a görög szobor, kitért karral, mely az égnek int

isteneket vágyva ölelni talán; – de tetőd felett
mégis a kereszt tiszteletes jelét viseled,
mely azt mondja: Béke a földön, ember! s ha harcolni kell,
az istennel harcolj, és hódíts, mint Izrael!

Babitsnak ezt a versét többen elemezték már, köztük elsősorban Rónay György (*Babits hite – Szentek, írók, irányok, Bp., 1970; 153–154*) és Rába György (*Babits Mihály költészete, Bp., 1981; 552*). Érdekes, egyikük sem vetette föl azt a kérdést, vajon elképzelt templomról szól-e a költemény vagy valóságos, konkrét épületről. A cím (*Strófák egy templomhoz*) s a nagyon konkrét leírás – nézetem szerint – az utóbbit teszik valószínűvé. Sőt azt gondolom, hogy ha mindent latra vetünk, meg is találhatjuk a vers „címzettjét”. 1918-ban Babits Mihály a Reviczky utcában lakott. Egykori lakásától néhány száz méternyire, a Krúdy utcában emelkedik a Jézus Szíve templom, arra pontosan ráillenek a *Strófák egy templomhoz* adatai. 1895-ben kezdték építeni, 1918-ban tehát valóban „fiatal” épület volt. Stílusa „túnt idők divatát” őrzi: román s gót jellegű. Két tornya van, közülük előszökkenő homlokzatán kőkereszt emelkedik („tetőd felett” – írja a költő).

A versben szereplő templom „meghatározása” jelentős segítséget nyújt a vers értelmezéséhez. Rába György Babitsnak ebben a költeményében „a dogmákkal s az egyházzal is szemben álló hitnek” főként Kanttól ihletett megfogalmazását látta. Talán pontosabb volna azt mondani, hogy Babits épp a dogmák és az egyház nevében, amit a fiatalon is ősi templom jelképez, egy olyan „mozgalom” ellen emelt szót, amely Krisztust emlegeti ugyan, de tudva vagy tudatlan „csúfolja, keresztre feszíti” Azt (a nagybetű Babitsé!), akit emleget. A Jézus Szíve templom a jezsuiták temploma volt, nyilvánvaló hát, hogy a körülötte kavargó életben a költő annak az „aktuális emberi érdekek szerint” szerveződő, „mozgalmi” katolicizmusnak megnyilvánulását látta, amelytől mindig elhatárolta magát. Többek közt épp azért, mert nem tartotta eléggé mélyen katolikusnak. Ebben a kritikai állásfoglalásban Babitsot nem Kant, hanem a „legkatolikusabb költő”, Dante példája vezette.

Tizenöt évvel később, épp a jezsuiták szellemi irányítása alatt álló *Magyar Kultúra* esztétikai katolicizmusnak bélyegezte Babits kereszténységét. A költő a *Nyugat Könyvről könyvre* rovatában reflektált erre a minősítésre. Hármasság megkülönböztetéssel: „Az igazi katolicizmushoz . . . csak a gyóntatónak s Istennek van köze; de ezenkívül is kétféle látható katolicizmus van a világ előtt. Az egyik a külső, mondhatnám, politikai csoportosulás az egyház és gócai körül, aktuális, emberi érdekek szerint . . . De van egy másik látható formája is a katolicizmusnak, amit nehéz figyelmen kívül hagyni, kivált ha irodalomról esik szó: a katolikus kultúra. A katolikus szellem múltjával, kincseivel való átvivődés . . . Úgy gondolom, még mindig krisztusibb esztétakatolikusnak lenni, mint párt és politika katolikusának, aktuális és földi célok szerint. Márta szorgoskodása talán hasznos lehet, de Mária a jobb részt választá.”

„Babits és a kereszténység, Babits és a katolicizmus” viszonyáról nemrégiben újra olvashattunk olyan ítéletet, amelyet legalább annyira méltatlannak, „szek-tás és felekezeti” szempontok szerint valónak éreztünk, mint az ötven évvel ezelőtti írást, amelyre még maga a költő válaszolhatott. *Most és itt* nincs tere a problémának; egyetlen költeményről akartam írni, s egyetlen prózai bekezdést idéztem, amely a költemény alap gondolatát kifejti.

Ezt viszont szándékkal tettem épp a Vigília ünnepén. Azt gondolom ugyanis, hogy a Vigília a katolikus kultúrának babitsi értelmezését s az ebből fakadó „szolgálatot” vállalta ötven éve. Később Sík Sándor, Rónay György, Pilinszky

János más-más szavakkal, de mindig ugyanerről beszélt. S a Vigilia akkor volt igazán jó, akkor és annyiban töltötte be küldetését az Egyházban és a magyar művelődésben, amikor és amennyiben valóban ennek a katolikus kultúrának egyetemes tágassága és folytonossága, hűsége jellemezte. Mint az a „keresztény stílus”, amely Ágostonnál – Babits szerint – „beszivárog a nyelv pórusaiba, átissza a szavakat”. Voltak s tán vannak is, akik sokallják, másfelől, akik kevesellik ezt, akárcsak Babits „esztétikai katolicizmusát”. Mégis azt hiszem, ha vár új fél-század erre a folyóíratra, ezen az úton kell továbbhaladnia.

POMOGÁTS BÉLA

Az írott szó hitele

Elsárgult papírlapok a kezemben, a Vigilia 1952-es, 1953-as füzetait forgatom. Több mint három évtizede találkoztam először velük, s ahogy bele-beleolvasok a régi versekbe, tanulmányokba, a múltak ködéből lassan kibontakoznak a magam diákkori élményei is. Piarista diák voltam akkor, még a régi Duna-parti épületben, ahol Péntek tanár úr matematikai levezetéseit olykor hajókürtök dallama szakította meg, s az osztályterem ablakából az Erzsébet-híd folyóba szakadt romjait lehetett látni. 1952-t írtunk, gondolom, nem kell különösebben bizonygatni, hogy az egész országot elborító fagyos levegő milyen súlyosan nehezedett a Duna-parti gimnáziumra. Igaz, mi akkori harmadikosok, keveset érzékeltünk ebből, mondhatni, túl voltunk a legnehezebb gyermeki tapasztalatokon, s tanáraink, akiket már általános iskolás korunkban megszerettünk, nemrégiben kapták vissza az iskolát: az 1949-ben szélnek eresztett osztály, Szemenyei tanár úr osztálya, ha megfogyatkozva is, újra megtölthette a régi padokat. A gimnázium mint kicsiny sziget állta a zord idő ostromát, s a körötte zajló veszedelmek között még némi bensőséges nyugalmat is tudott teremteni. Ezt a bensőségeséget nem védte látható hatalom, őrizte inkább valami nagyobb és titkos erő. A diákéletnek kedvderítő örömei voltak: vasárnaponként bejártuk a Pilis vagy a Börzsöny elhagyatott hegyi ösvényeit, vakációban biciklitúrára indultunk, az iskola öreg ladikjaival kerültük meg a Szentendrei-szigetet; a gimnázium kosárlabdacsapata rendszeresen első lett a középiskolás bajnokságokon, a Vörösmarty Önképzőkörben (pardon, akkor „irodalmi szakkörben”) heves irodalmi viták folytak, s a Maklári tanár úr vezetésével felvonuló énekkar időnként megremegtetette a piarista kápolna (ma: Egyetemi Színpad) falait. Természetesen a gimnáziumban találkoztam először a Vigiliával is, azokkal a megsárgult füzetekkel, amelyekbe most belelapozok.

A Vigilia félig-meddig piarista intézmény volt akkor (is), lévén főszerkesztője Sík Sándor, akinek hagyományos tekintélye messze a rendház és a gimnázium falain túl is érvényesülni tudott. Mellette a lapnak számos olyan munkatársa volt, akit piarista diákként személyesen is ismerhettünk: Balanyi György, Albert István tudós tanárok voltak; Rónay György franciát, a népzenevel is foglalkozó Mathia Károly (Ottlik egykori magyartanára a kőszegi katonaiskolában) éneket tanított mint óraadó; Jelenits István, aki Tótfalusy István néven írt (igen szép) verseket, éppen hogy leérettségizett, s a bölcsészkaron tanult. A Vigiliát tehát illet ismerni, és csakhamar kiderült: érdemes olvasni. És itt nem háríthatom el kísértését annak, hogy emlékeztessenek 1952–1953 országos irodalmi viszonyaira.

A Déry Tibor ellen megrendezett irodalmi „kirakatper” (hivatalos nevén: a Felelet-vita) után vagyunk, nemrég hagyta el a sajtót a „Magyar írók Rákosi Mátyásról” című feledhetetlen antológia, irodalmunk számos kiválósága – Szabó Lőrincztől Tamási Áronig és Weöres Sándortól Mátyás Ivánig – kiközösítve, írói segéd munkák „gályapadján” tengeti életét, a folyóiratokat olvashatatlan betűtenger önti el –, mintha végöráit élné a hétszáz esztendő magyar irodalom. E mostoha és szorongató körülmények között kellett a Vigiliának tevékenykednie, s képviselnie a keresztény értékek mellett a magyar szellem értékeit. Annak a marginális helyzetnek, amelybe a folyóirat kényszerült, voltak előnyei is: a Vigiliát mint katolikus folyóiratot nem kötelezték a mindenkori irodalompolitika voluntarisztikus előírásai, s így, gondolom azért nem minden kockázat nélkül, otthont és fórumot adhatott azoknak az íróknak, akik az irodalmi folyóiratokban különben egyáltalán nem kaphattak helyet. Én legalábbis a Vigiliából ismertem meg Weöres Sándort, Jékely Zoltánt, Toldalagi Pált, Pilinszky Jánost, Ottlik Gézát, Mátyás Ivánt és még sorolhatnám a magyar irodalom máshonnan kitiltott kiválóságait.

Emlékeket idézek, nem irodalomtörténeti összefoglalásra teszek kísérletet, hadd utaljak tehát néhány íróra és írásra, aki és amely azokban az időkben – harmadikos-negyedikes gimnazista éveimben – magával ragadott. A Vigiliában akkor Sík Sándor, Rónay György, Tűz Tamás és az előbb már emlegetett Jelenits István verseit lehetett olvasni, aztán Ignác Rózsa, Bohuniczky Szefi, Fekete István elbeszéléseit, Rónay György, Belon Gellért, Sinkó Ferenc, Possonyi László, Mihelics Vid tanulmányait. Ez utóbbi írásokban egy korszerű, emancipált és felelősséget vállaló kereszténység kapott hangot, jóval a II. Vatikáni zsinat előtt. Az 1952-es évfolyam első számában például Rónay György *A világiak nagykorúsága* című eszmefuttatásával találkozhatott az olvasó. „A keresztény életben – érvelt Rónay tanár úr, akinek gondterhelt alakját, sajnos, akkor még csak az iskolai folyosókról ismerhettem – ma már közhelynek számít a megállapítás: a világi hívó nagykorú lett. Nagykorú és bizonyos értelemben önálló: tudatos igényei vannak, felelősnek érzi magát az Egyházért (...) Ez a »nagykorúsodás« a modern kereszténység egyik legjellegzetesebb és legörvendetesebb vonása. Vele az Egyház szervezetében megfrissül a vérkeringés s életében helyreáll az elmúlt két század folyamán kissé megbomlott egyensúly.” A Vigilia olyan hangon szólt hozzánk, akkori olvasóihoz, amelynek igazságát, hatékonyságát azóta csak igazolták az elmúlt évtizedek. Feltetszett ezekben az írásokban a „másik oldallal” folytatandó dialógus készsége is, akkor persze meglehetősen reménytelenül, hiszen a kereszténység és a marxizmus közötti párbeszéd egyelőre a jövő lehetőségei között sem kapott szerepet, erre bizony várni kellett még vagy másfél évtizedet.

Az ötvenes évek elejének Vigiliája tágas látóhatárt nyitott az olvasó előtt, hiszen olyan francia és angol írókat is közölt, mint Claudel, Valéry, Larbaud, Saint-Exupéry, Ramuz, Julien Green és Evelyn Waugh, és olyan katolikus gondolkodókat, mint Thomas Merton, Jean Daniélou vagy Newman bíboros. A magyar irodalom büszke örökségével is másként foglalkozott, mint a korabeli tanulmányok vagy éppen iskolai tankönyvek, amelyek nem győzték emlegetni nagy íróink „osztálykorlátait”. Megtanultuk a tankönyvben szereplő suta minősítéseket is, de azért tanáraink – Magyar tanár úr, Fekete tanár úr – inkább a versek és elbeszélések irodalmi értékeit világították meg tanítványaik előtt, és ezt minden elfogultság nélkül tették, én például a piarista gimnáziumban ismerkedtem meg az akkor éppen politikai kiközösítés terhe alatt szenvedő Németh László nevével, műveivel, noha Némethet igazán nem lehetett „katolikus írónak” mondani. Jól emlékszem Rónay Györgynek azokra a tanulmányaira, amelyek – halálá-

nak tizedik, illetve születésének hetvenötödik évfordulója alkalmával – Móricz Zsigmondról, valamint Ady Endréről rajzoltak képet. Ezek az esszék nem az írók „korlátait”, „mulasztásait” mutatták ki, hanem munkásságuk esztétikai és erkölcsi értékeit, s ennek során – minden kisajátítási szándék nélkül – például Móricz kései műveinek „evangéliumi kereszténységéről” is szó esett. Most, hogy újra fellapozom a Vigilia 1952. szeptemberi füzetét, hadd másoljam ide a vonatkozó sorokat: „Ha az író, aki valóban megújult a népből: Móricz Zsigmond megújult, újjászületett. És ez a megkeresztelt nagy pogány mintha most, a népben, a népen át, életében először, találkozott volna a kereszténységgel. Avval a félig-meddig tudattalannal, ösztönösen evangéliumival, amely a proletár tömegekben él (...) Azzal a szeretettel, amely szegénységében is boldog, mert »alkalma van ebben az életben jól tenni«. S ettől valahogyan mintha megmelegedett volna a szíve, a hangja, a világa; földerült és egén megjelent a reménység. Az a legreálisabb reménység, amely a szegények és igazak szívéből sugárzik.” Igen, ez a hang nemcsak keresztény volt, az irodalom benső, mondhatnám, lelki titkainak az ismeretéről, értéséről is tanúskodott. Az alkotó személyiségnek azokat a rejtelmes, belső folyamatait ragadta meg, amelyeket a korabeli tankönyvek, tanulmányok vulgarizáló közhelyeivel még csak jelezni sem lehetett. Így tanultam én irodalomértést a Vigilia füzeteiből, de még ennél is többet: megtanultam az írott szó hitét, hitelét.

RÓNAY LÁSZLÓ

Harminc év

Sík Sándor emlékének

Nagyjából harminc éve jelent meg első írásom, Fekete István *Kele* című regényéről a Vigiliában. Hadd ne azt a pár napot idézzem vissza, amíg izzadva képszültem erre a „kritikára”, s ne is azokat a szívszorító perceket, amíg apám végigolvasta, hogy utána zordon pillantással vegye kezébe a ceruzáját. Pedig hogy ismertem azt a ceruzát! Az egyes számok anyagát dossziékban gyűjtötte, s esténként kezdte nézegetni, lapozgatni a kéziratokat, javítgatta, finomította őket, s amikor a jobb felső sarokba ráírta: „mehet”, akkor tudtam, másnap vihetem a piaristákhoz, Sándor bácsihoz, azaz: Sík Sándorhoz, aki hálából orrom alá dugta azt a hatalmas papírzacskót, mely telve volt ragacsos savanyú cukrokkal; a tartalma mindig megújult, s különösen bőséges volt Sándor-napokon, amikor a gimnázium küldöttei köszöntötték őt.

Harminc éve már, hogy kezemben az egyetem komor és elutasító végzésével, bekerültem az Új Ember kiadóhivatalába. Előbb az archívumot rendeztettem. Aztán jöttek a csomagok és zsákok. Miközben izzadva görnyedtem alattuk, arra gondoltam, hónap végén kezembe vehetem ötszáz forintnyi béremet, melyről akkor még nem tudtam, hogy apám fizetéséből vonják le.

Egy arc merül föl az idő ködéből: Joanelli Alfrédé, azaz – szerzetesi nevén – Bédáé. Ő volt egyszemélyben a Vigilia kiadóhivatala. A hatalmas terem hat íróasztala közül övé volt a középső. Papírdobozban és a fiókjában tartotta az előfi-

zetők kartonjait, s egész nap titokzatos vonalakat húzott rajtuk, melyekről később kiderült, hogy az előfizetések lejártát jelzik. Havonta egyszer különös izgalom vett erőt rajta: közeledett a nyomdafestékszagú lappéldányok kiküldése, melyet misztikus műveletek előztek meg a gépteremben, ahol boldogult Mosonyi Feri és Takács Gyuri igyekeztek megszelídíteni egy csattogó gépet, az adremát. A gép időnként leállt, ilyenkor Mosonyi pipára gyújtott – Takács Gyurinak mindig ott égett a cigaretta a szája sarkában –, s felemelve mutatóujját az életre oktatott.

Kemény leckék voltak. Egyszer a gép lezúduló karja tönkrelapította a mutatóujjamat. Aztán meg kellett volna tanulnom, hogy lehet a Vigiliákat boszorkányos gyorsasággal csomagba kötni, úgy, hogy a vastag kötelet nem szabad előre méretre szabni. (Azóta is ez a kötözés az egyik nagy tudományom.) A csomagokat lihegve hurcoltuk fel a lépcsőn, s mindig irigykedve néztem Zlamál Dezső és Grexa Sanyi széles hátát. Ők öt csomagot is könnyen vittek föl, én a negyediket is elhagytam a lépcsőfordulóban.

Ó, azok az esti expedíciók! A nagy szerkesztőségi szoba, amely napközben csendes és méltóságos volt, átrendeződött, közepén két asztalsornál ültek a kizsámolók és a kötözők, oldalt pedig kis, kerek asztaloknál a ragasztók. Mintha most is ott üldögélne panyókára vetett kabátjával Szigeti Andre, Ujlaky Andor, a „professzor úr”, Mihelics Vid, Doromby Károly, Sinkó Ferenc, Magyar Ferenc és a többiek. Soha, egyetlen egyetemi előadáson nem tanultam annyit, mint az ő beszélgetéseikből! Arcok merültek fel: hajdani, legendás újságírók; cikkeket idéztek, verseket; miközben csak nőttek a folyóirathalmok, hogy aztán, immár éjszaka, oldalkocsis motorkerékpárral vigyük őket a Keletibe.

A Vigiliának akkor nem volt szerkesztőségi szobája. Ha valaki mégis makacsul ragaszkodott a szerkesztőséghez, bevezették abba a pici helyiségbe, ahol néha négyen szorongtak: Mihelics Vid egy hatalmas íróasztal mellett, valamelyik külföldi lapba mélyedve, Ijjas Antal egy monumentális novella ígézetében, Radó Póli bácsi és Doromby Károly, aki mindent tudott, s arról is pontos felvilágosítást adott, amit épp elhagyott.

A szerkesztőség tagjai hetente egyszer gyűltek össze Sík Sándor rendfőnöki szobájában. Nem volt könnyű dolog akkoriban a Vigiliát szerkeszteni. Sík Sándor néha kétségbeesetten tártá szét a karját, segílyt kérőn tekintett a bölcs és tudós Balanyi Györgyre, aki az ötvenes évek Vigiliájának egyik legszorgosabb munkatársa volt, állandó tanácsadó, vagy Ohmacht Nándorra, aki oly szelíden és békességesen járkált a folyosókon, mint egy eltévedt angyal. „Letolások” és „figyelmeztetések” jöttek, számonkérő telefonok. Sándor bácsi a térdét csapkodta, s egyre ezt ismételte: „Ez borzasztó!” Pedig a Vigilia egyáltalán nem volt borzasztó. Igaz, soha annyi álnév, ma már feloldhatatlan betűjel a cikkek alatt. Anonim szerzők, akik nem mertek nevükkel jelentkezni. Kimaradt írások, melyek helyett az utolsó pillanatban kellett újat vinni a budai nyomdába, Mórász úrnak, aki hümmögve toltá homlokára szemüvegét, és aggódva számlálta a sorokat! A lap mégis megjelent. Olykor első, friss példányaink egyikét átvittem a Nárciszba, ahol egy asztal mellett üldögélt apám, darvadózott Kondor Béla, lángolt Pilinszky János. „Mutasd!” – csapott le rám a Váci utcában Thurzó Gábor. Mert olvasták. Sokan olvasták. És jöttek a fiatalabbak is. Költők – volt, aki később azzal vádolta apámat, hogy nem támogatja a fiatalokat, s akkor évekig csak *Az olvasó naplója* jelezte, hogy köze van a laphoz –, tudósok, akik akkor még csak tudósjelöltek voltak. Költőkből lett neves esztéták. De hiszen csak fel kell lapozni a régi Vigiliákat, megnézni, kik kezdték ott írói pályájukat!

A „nyolcas” szoba akkor még raktár volt. Oda csak később települt a szerkesztőség, de akkor már Sándor bácsi fönt szerkesztette a Vigiliát, s Mihelics Vid is

a temetőbe tette át fogadóóráit. Ő kezdte először: „Miért nem írsz zenekritikákat?” Úgy elcsodálkoztam, hogy válaszolni is alig tudtam. Megjelent már néhány írásom, de hogy rendszeresen írni . . . és éppen a Vigiliában . . . ? A zene iránt különben is ellenszenvet éreztem akkoriban. Harmadik-negyedik cikkem után Radó Polikárp egyszer félrevont. „Nem lesz jó, ha mindig harangok konganak a befejezésben.” Aggódva nézett. „Nem kell annyi harangszó!”

Így hát a harangok elmaradtak. Zenekarok jöttek, orgonák és zongorák, karmesterek és szólisták. Amit ebben a műfajban magánszorgalomból meg lehet tanulni, azt megtanultam, mert egy kicsit mindig tartottam a professzor úr tekintetétől. Amit megtanultam, annak egy részét Tamás Alajosnak köszönhetem, a legendás karnagynak, akinek mondatait nem mindig lehetett pontosan érteni, de a zenéről nagyon sokat elmondott a karmesteri pálcájával.

Voltak később is drámai órák. Nevezték a munkatársakat modernistáknak és konzervatívoknak. Teológiai professzorok idéztek fejükre passzusokat, névtelen levélírók viszont árulóknak becézték a mindenkori szerkesztőket.

A Vigilia mindenkor nyitott volt. Párbeszédre törekedett a különböző világnézetűek között. Magától értetődő természetességgel tárta ki kapuit más meggyőződést vallók előtt, de ezt mindig úgy tette, hogy hűséges és elkötelezett maradjon a hithez és az egyházhoz. Az egyetemes magyar szellemet akarta szolgálni, s szolgálta is a maga lehetőségei között. Irodalmat akart adni. Jó irodalmat, ahogy azt Sík Sándor fogalmazta meg abban a híres, régi-régi tanulmányában, melyet a lap programjának mondtak és nem alaptalanul.

Amikor annak a nemzedéknek életútját kezdtem feldolgozni, melynek a Vigilia is otthont adott, szembesülnöm kellett azzal a kérdéssel, mi volt a Vigilia szerepe a harmincas évek második felének szellemi életében. Akkor Possonyi Lászlótól kaptam egy szép és mély levelet. Idéztem is. Aztán kezembe került az a bizonyos kétségbeejtő „förmedvény” – nemcsak én neveztem annak –, amelyen – és épp a Vigiliában! – a szerző szabályosan feljelentette Vajthó László antológiájának zsidó származású szerzőit. „Azt hiszem, ez a Vigilia egyetlen szégyenfoltja. De akár jelképesnek is nevezhetjük azt a tényt, hogy ugyanebben a számban jelent meg Mécs László félelmesen bátor verse, az *Imádság a nagy lunátikusért*, mely a magyar antifasiszta irodalom nem homályosuló tette. Mécs László nem tudott a feljelentő cikkről, és nem tudott róla Possonyi sem, aki a rá jellemző lobbánékonysággal később tette is elégtételt vett érte. Persze ezt a cikket nem lehet és nem szabad elfelejteni. Mert azt bizonyítja, hogy a Vigilia szerepe nem irodalompolitikai és nem politikai. Az „innen” és „túl” tartományára kell kiterjeszkednie e szerepnek, tisztelve, felmutatva, megbecsülve és méltányolva az előbbi igaz értékeit, mégis a másik ígézetében.

A Vigiliának természetesen megvannak a maga elődei a magyar szellemi életben, mint ahogy indulása idején is pontosan ki lehet tapintani azokat a szellemi irányzatokat, melyek szinte elkerülhetetlenné tették megindítását. De mégsem véletlen, hogy elődei és mintái között sokszor és nyomatékosan hivatkozott a Nyugatra, melynek emlékszámot is szentelt. Arra a Nyugatra, amelynek Babits volt a szerkesztője, Babits, aki Jónáshoz hasonlóan rühellte a prófétaaságot, mégis prófétált, mert ezt várták tőle. Babits, aki így írt a *Jónás imájában*:

..... mint Ő súgja, bátran
szólhassak s mint rossz gégéből telik
és ne fáradjak bele estelig
vagy míg az égi és ninivei hatalmak
engedik hogy beszéljek s meg ne haljak.

Asztal, szék, kalap

A hívő és az alkotó ember szemlélete azonos. Mindegyik emlékezete az idő teljességében gyökerezik, mely több, mint a történelmi tudatunk által feldarabolt idő – a múlt, a jelen és a jövő – együttvéve. A Vigilia mint katolikus folyóirat, ennek a szemléletnek kívánt és kíván ma is teret adni.

Éppen napjainkban van nagy szükségünk erre, amikor az emberi gondolkodás túllépte evilági szükségletünk határait és öncélú kalandjait éli. A technikai civilizáció Babel tornyának építésébe öli erőinket. Századunk lázas igyekezettel dolgozik a csonka tornyon, egyre égetőbb öntudattal, mely nem képes – történelmünk talán legbarbárabb gőgjében – büntudattá válni. Pedig a beteljesedett katasztrófák példájából sejtjük a megint beteljesedhetőt.

Nyelvünk és emlékezetünk régen szétesőben. Rohamosan felejtjük a földi létünkhez szükséges természeti tudást is, évezredek tapasztalatát, melyet az öröklétből való kiűzetésünk után kellett s kell megszerezniük keservesen. Ott tartunk, hogy a szülő és gyermek, hogy a szerelmesek, sőt a művészetek sem beszélnek egy nyelvet. Mindent magyarázunk és megmagyarázunk. Arany János Toldiját, Babits Mihály hitét, Jézus Krisztus földi jelenlétét. Címkevel látjuk el tetteinket, gondolatainkat, érzelmeinket. Megértük, ami Gabriel García Márquez *Száz év magányának* meséjében történik, hogy már tárgyainkra is ráragasztjuk nevüket és rendeltetésüket.

Hamvas Bélánál olvasom egy helyen, hogy „A bűn tényét lehet relativizálni, szociologizálni, pszichologizálni, moralizálni, egzisztencializálni”, mindezzel bűnről való tudatunkat elhomályosítani, „vagyis az embert a tényleges valóság felől félrevezetni”. Megrontott létünk elé csak a hit szava állhat, melynek élő közege a dialógus. Mások megértésén keresztül önmagunk megértése. Ez folyóiratunk létalapja. Egyre többen vannak napjainkban, akik hittel, az egymást megértés reményében akarnak szólni. Két-három ilyen kiadványra is futná havonta – nem kevesebb gondunkra, mint örömünkre.

A Vigilia ötvenéves. E fél-évszázados hagyománynak, s olyan hagyománynak, mely élő folyamat ma is, és amelynek irányt és arculatot olyan főszerkesztők szabtak, mint Sík Sándor vagy Rónay György, részesévé lenni nem kis feladat. A példákhoz való kötődés sokszor lehet olyan nehéz, mint maga a példateremtés. A folyamatosság őrzése mindenkor mást jelent, más feladatokat kíván. Nem lehetjük, hogy akkor vagyunk hűek valamihez, ha azt pontosan úgy, csináljuk, ahogy tíz, húsz vagy harminc évvel ezelőtt tették. Legalább olyan veszélyes volna ez, mint a másik véglet, mely szűkebb és tágabb köreinkben szintén jelentkezik. Az a fajta újat akarás, amely érvényesülését a már meglévőnek az elsöprésében látja. Nem vagyunk tehát híján kísértéseknek. Kivédésükre valóban csak a hagyományok iránti őszinte alázat képes.

Úgy látom, kevés orgánum van, amelyik így állna benne a való életben, mint éppen e katolikus folyóirat. És ha ezt bírja, erejét bizonyítja. A szerkesztői munka pedig olyan, amit csak elkezdni vagy folytatni lehet, befejezni soha. A legfontosabb, hogy az asztal és a szék maradjon, ha a kalap olykor cserélődik is.

Arcképek

SÍK SÁNDOR

A Vigilia ünnepén*

A Vigiliát mint évnegyedes katolikus folyóiratot a harmincas évek közepén indította meg Possonyi László és néhány barátja. A nyugati katolikus szellemi világ gondolatait közvetítő gazdag tartalmával sok barátra tett szert és a magyar katolikusok legjelentősebb szellemei dolgoztak bele. 1944 márciusától a német megszállás alatt megszűnt. 1946 decemberében elevenítettük fel mi, az e célra alakult Vigilia Munkaközösség tagjai, többek közt Juhász Vilmos, Mihelics Vid, Rónay György, Ijjas Antal és mások, mint havi folyóiratot. Ugyanez a kis társaság – tehát egy minden anyagi eszköz nélküli közösség – viselte a kiadás felelősségét is. A példányszám gyorsan nőtt – ma 6000 példányban jelenünk meg és csak azért nem többel, mert ennyire kapunk papírt – és azt hiszem, az első magyar havi-szemle, amely tisztán olvasóiból él. Írói közé számíthatta a magyar katolikus szellemi életnek jóformán valamennyi nem-akadályozott értékét, de a nem-katolikus írók közül is nem egy rokonszellem jelentkezett hasábjainkon.

A lapnak súlyos nehézségekkel kellett számolnia. Nemcsak politikai jellegűekkel; ezeket, ha nem is ütközések nélkül, sikerült leküzdeni. Sok mindentről nem írhattunk, de hála Istennek, a katolikus kozmosz oly végtelenül gazdag, hogy így is éppen elég témát találtunk, és lassan beletanultunk abba, hogy majdnem minden, még kényes témáról is írhattunk, polémiák nélkül, fensőbbeségen, pozitív módon. Önérzettel mondhatjuk el, hogy 10 év alatt egyetlen olyan sort sem írtunk le, amelyért katolikus és magyar lelkiismerettel ma és mindenkor ne vállalhatnánk a felelősséget.

A másik nehézség abból a történelmi nehézségből fakadt, hogy túlságosan sokféle feladatot kellett vállalnunk. Mivel az Új Emberen kívül egyetlen katolikus sajtó-organum voltunk, meg kellett próbálnunk valamiképpen pótolni a Katolikus Szemlét, a Magyar Kultúrát, az Életet, egy hittudományi és egy bölcséleti folyóiratot is. Ez természetesen nem sikerülhetett, csak igen kis mértékben. De valamit mégis tehetünk: ha nagyon szerényen is, de mégiscsak hangot adtunk a keresztény világnézetnek, és ha nagyon szűkösen is, de bepillantást engedtünk a keresztény nagyvilág életébe és problémáiba.

Az olvasók, és nemcsak a katolikus olvasók ezrei – bátran mondhatjuk: tízezei, mert füzeteink sok kézen keresztül rongyolódtak el – megérették és hálá-

* Az újraindult Vigilia 10. évfordulójára készült, el nem hangzott beszéd.

san ismerték el törekvéseinket, mint arról sok írásból és szóbeli visszhangból meggyőződhattünk. Elismerésük tartalmi értékeink mellett annak a törekvésünknek is szólt, hogy a lehetőségig iparkodtunk kényes szigorúsággal figyelni közleményeink irodalmi értékeire is. Ha visszanezünk az elmúlt tíz évre, úgy érezzük, jó munkát végeztünk. Ezt az érzést fokozza az a tudat, hogy olvasóink közt, akikkel szellemi összeköttetésben vagyunk, földműves embertől és gyári munkástól püspökökig, professzorokig a magyarság minden rétege képviselve van.

Szemlénk ma is, mint e tíz éven át, a szó legtisztább értelmében való katolikus szellemét szolgálja – a legteljesebben, azaz a katolikus hit, erkölcs és életforma alkuvás nélküli teljes tiszteletében –, a legteljesebben katolikusan, vagyis egyetemesen, azaz nyitott lélekkel minden, bárhol és bárki által megjelenő emberi érték áhítatos tiszteletével. Katolikusak vagyunk, azaz semmi emberi és semmi isteni nem idegen tőlünk.

Ezt az egyetemes és előremutató szellemet óhajtjuk képviselni ezután is a megújuló, újat, nagyot, emberit építő magyar világban.

NEMESKÜRTY ISTVÁN

Sík Sándor és a film 1948-ban

A középkori boltívek furcsa félhomályában oda nem illőn mai jelenségeként trónolt a pocakos társszerkesztő; bokán felül érő bő nadrágját ingerülten feljebb-feljebb húzta, miközben szuszogva érvelt:

– Nem, fiam, ezt így nem. És főleg nem nálunk. Már. a cím! A test meg az ördög.

– A test ördöge – javítottam ki félszegen, bár vakmerően.

– Annál rosszabb. A Vigilia nem mozilap, fiacskám.

Párbeszédünket mérsékelt érdeklődés kísérte a budai Fő utca Kossuth Pincének elkeresztelt – végül is centenáriumi év van! – kocsmájában, ahová a Vigilia tábora rövid időre székhelyét tette, a Centrál másfajta szerkesztőségek népségével-katonaságával agyonzsúfolt kávéházi hangulatától menekülve; de ez csak átmenet maradt, amíg a társaság horgonyt nem vetett a Mátyás pince különtermének kedélyes sörözővilágában.

A film mint rovat nehezen gyökerezett meg a Vigiliánál, irodalmi jellegű kéziratanyagába belefűrdült a mozgóképek profán világából hozott üzenetek, az idősebb tekintélyek közül – idősebb? Hiszen mindössze harminchat éves volt! – csak Thurzó Gábor pártfogolta Soós László meg a jómagam mozcikkcecskéit, ahogyan a bokán felül érő nadrágú, kefehajú Juhász Vilmos nevezgette őket.

Jékely Zoli és Rubin Szilárd megint összevesszett valamin, Végh Gyurka bána-tosan melengette tenyerében a borospoharat, talán neszmélyi szép napjainkra emlékezett, amikor nagyapám esténként egy demizsont állítatott ágya mellé, Pilinszky még zártabbra gomfolta barna felöltőjét, melyet itt sem vetett le és költészettani vitába bonyolódott Toldalaghy Pállal; Rónay György őszinte rokonszenvvel hallgatta a vitatkozó beszélgetést, ám csupán félfüllel, mert kedvelt ugyan, de a mozidolgokat ő is komolytalannak ítélte.

– Esszéket írn, vagy valami irodalomtörténeti dolgot. Ne fecséreld magad erre a filmizére.

- A Vigilia olvasói is járnak moziba – erősködtem, most már kicsit szemtele-
nül, hiszen úgyis veszett ügyet képviseltem – és nem árt, ha kellő szellemi irá-
nyítást kapnak.

- Irányítást? Tőled?

Megsemmisülve elhallgattam.

- A test ördöge tényleg jó film.

Birkás Endre dobta felém a mentőövet. Birkás, akinek filmkritikáit mindenki
megfellebbezhetetlennek tartotta, hiszen már idestova tíz éve közli filmbírálatait
a *Diárium*, meg az *Élet*.

Sík Sándor, aki eddig mintha jelen se lenne, szótlanul merengett, felfigyelt.

- Azt mondogod?

- A maga nemében remeklés. És ez a fiatal színész, ez a hogyishívják – len-
dült bele Birkás Bandi.

- Gerard Philipe. – Mándy Iván mindig tudta, mikor kell a dolgokba beleszól-
ni. Fantasztikusan járatos volt mozidolgokban. Hogy huszonhétben mit vetítet-
tek a Royalban és hogy melyik rendezővel miért vezett össze Clara Bow.

- Nos, hát akkor . . . Talán meg kéne gondolni – töprengett Sík Sándor.

- És az előfizetők? Le fogják mondani a lapot. – Juhász gömbbé fújta magát és
lazított a nadrágszíján.

Bátorságra kaptam és most már ügyet se vetve a társ-szerkesztőre, egyenest
Sík Sándornak magyaráztam:

- Amiképpen Bernanos sem eretnek, hanem nagyon is katolikus író, pedig a
bűnt ábrázolja, ugyanúgy ez a film sem szűnik meg műalkotás lenni, pusztán
mert egy szerelmi tragédiát mutat be.

Thurzó Gábor megkísérelte kedvezően lezárni az ügyet:

- Akkor hát írd meg, s ha jó a cikk, meglátjuk.

- Már megírtam.

- Megírtad? – Sík Sándor meghökkent.

Odaléptem a társ-szerkesztőhöz és elvettem a bortócsás fenyőfaasztalról a
cikkemet.

- Tessék.

Sík Sándor tűnődve tartogatta egy darabig a kéziratot, aztán olvasni kezdte.

A társaság addigra már Bernanoson vitatkozott. Mauriac, Claudel, Jammes
neve röpködött a boroskancsók között.

- Nincs más hátra, meg kell néznem ezt a filmet – jelentette ki Sík Sándor.

- A test ördögét? Reverendában? – Juhász a világ végéről sem értesülhetett
volna nagyobb döbbenettel.

- Tudsz jegyet szerezni? – fordult hozzám Sík Sándor.

- Hát . . .

- Majd én. Telefonálok Loncikának – sietett segítségemre Thurzó Gábor.

Általános megrökönyödésre, ámde a nagy eseményeknek kijáró izgalommal
felkerekedtünk.

Átvillamosoztunk Pestre, a Fórum moziba.

Sík Sándor beült a zsöllyébe, és mint akire penitencia vár, beletörődve só-
hajtott:

- Kezdjék már.

Mikor a vetítés végén kigyulladt a villany, mosolyogva fordult hozzám:

- Legfeljebb lemondja a lapot néhány előfizető.

A *test ördöge* című film bírálat a Vigilia 1948 áprilisi számában olvasható.
Azóta sem akadtam olyan szerkesztőre, aki egy kezdő filmkritikussal azért nézte
volna meg újra a filmet, hogy személyesen győződhessen meg a dolgokról:
milyen a film, s mit tud a kritikus?

MÉCS LÁSZLÓ

Fatimai pintyőkék

*Gézukának baráti emlékül szeretettel
[Dr. Kassai Géza OSB]*

Március van, – s bunda kell!
A Tél fenekedve
fenntartja még cirkuszát;
veszett jegesmedve-
falkáit már minden únja,
tavaszodnék minden –, s még sincs
bátorsága, kedve.

S három senki, semmi már
zöngicsélget; három
kis pintyőke kedvesen
kacag a köd-váron;
ostromot fúj füttyős csőrük,
azt fujják, hogy hinni kell most,
hinni minden áron!

Hinni! Ócska szócška és
semmiségnek látszó;
– de ők látják köd mögött
a Tavasz virágzó
szent Csodáját s ki Csodát lát:
elkoptatott szava új lesz,
arany kulcs, varázsszó!

Lám, az Egyház mily merész:
most, mikor a látszat-
óriások embervér-
Niagarát játsznak,
bomba-szívű bálványok közt
portugáli pintyökedalt
kottáz, magyarázgat.

Az Egyház, mely vasbeton
dogmáiból égis
tornyot épít, – most megáll
s a világon végig
visszhangozza három gyermek,
három kis pintyőke-lélek
szép együgyűségét.

Azt, hogy van bűn, van pokol
s más útszéli dolgot:
hogy boldogság-köntösünk
büntől toldott-foldott
s rózsafüzér rózsáiból,
vezeklésből, imától lesz
földünk újra boldog!

Csodát láttak, Máriát
– s csöpp szavuk: világszó!
Te is Csodát várj s ne légy
gladiátort játszó
álhős a Tél cirkuszában!
Merjél lenni, mint az Egyház,
legendát virágzó!

Bátor légy és játszi, mint
a sok Naprendszernek
vaspályáját kiszabó
Mérnök, ki egy Gyermek
jászolából indított el
egy újabb, szebb, földi-égi
világtörténelmet!

Pannonhalma, 1951. márc.

Napló (Részletek)

1946. június 15.

A szentek felfedezőik, akik ismeretlen tájakat hódítanak meg, és gazdag kincseket hoznak onnét számunkra. Útjuk sikere nem lehet közömbös nekünk; fölmérhetetlen hasznunk származik belőle. És híradásuk sem érdemel kevesebb hitelt, mint egy expedíció beszámolója. Ezt vallja Bergson, erre céloz Chesterton. Valóban, miért is hinnénk jobban Frobeniusnak, mint Szent Bonaventurának például?

A misztikus istenélményben „minden vágy megszűnik” Keresztes Szent János szerint. A művészi kifejezésre, műalkotásra való törekvés: vágy. Misztika és műalkotás tehát nyilván két külön kategória s végső mozgásukban ellentétesek.

„Bágyadtan szomjúhozik és benseje üres” – mondja Izaiás. „Habár sokat fáradott – mondja Keresztes Szent János –, azért mégis szomjas és vágyai nincsenek kielégítve. S hiába fárad tovább, mert úgy van vele, mint a lázas beteg, akinek a szomja nőttön nő, s aki nem is lesz jobban mindaddig, míg láza el nem múlik. Mert mint Jób könyvében olvassuk: Midőn jóllakik, szorongattatni és izzadni fog, és minden fájdalom rárohan. Midőn már-már kielégítette vágyait, még nagyobb szorongás fogja el, és többért liheg, mert lelkében megnőtt a vágy heve és mindenféle szenvedés jön reá. A lélek tehát szenved és fárad vágyai, mivel mivel azok folyton újra megsebzik, ide s tova rángatják és fölkavarják, mint a szél a vizet, és nem engedik, hogy végre megnyugodhassék egy dologban vagy egy helyen.”

Kommentárja lehetne Babits versének, a „Két nővér”-nek. „Az ilyenekről mondja Izaiás: az istentelenek mint a forrongó tenger, mely nem nyugodhatik. Értve istenteleneen azt az embert, aki nem küzdi le vágyait”, folytatja. Mintha az egész babitsi pálya kinyílnék innét: az anima naturaliter christiana, amíg eljut a szenvedésen át odáig, hogy volutariter legyen keresztény. [. . .]

1946. július 15.

Napok óta sürgető gondolatok: egész életformánkat meg kellene változtatni. Természetesebben és okosabban élni. Elképesztő elgondolni, hogy java éveinek java energiáit a pusztá megélhetés biztosítására fordítjuk; eszünk, hogy másnap robotolni tudjunk, és másnap robotolunk, hogy harmadnap enni tudjunk, s az egésznek végeredményben semmi magasabb értelme nincs. Ellopjuk önmagunk elől az időnket, haszontalan falanszterben koptatjuk el magunkat a java műveinkig, s önmagunk, valódi önmagunk teljes és tudatos éléséig el sem jutunk. [. . .]

1946. július 23.

Féllábbal kint a Révaitól s féllábbal a kórházban, operáció előtt, a legteljesebb anyagi bizonytalanságban. Közben azon gondolkodom, könyvet írok „A Szépség eretnksége” címmel a tizenkilencedik század esztétika-vallásáról, a német romantikától Valéryig.

Anyagi számításaim sorra csődöt mondanak; majdnemhogy nincs mit ennünk. De Isten eddig soha nem hagyott el; mindig olyankor segít, amikor a legnagyobb szükség van rá. Gondolni a mezők liliómára, egek madarára. [. . .]

1946. szeptember 10.

Juhász Vilmos a Vigilia megindítását tervezi, Sík Sándor főszerkesztésében. Thurzóval tárgyalt, míg bent feküdtem; lemondunk az Ezüstkor felújításáról, s csatlakozunk ehhez az új Vigiliához. [. . .]

1948. július 6.

Egy terv; jól illenek a Vigiliába: „A misztikus élmény”. Az „esztétika misztikusai” (rossz kifejezés rájuk, jobb híján használom): Rousseau, Novalis, Lamartine, Mallarmé, Rimbaud, s velük szemben a kegyelem misztikusai. Olyasféle lehet a formája, mint a Magyarok-beli Valéry-jegyzeteké. Legelőször a misztikusokat kellene alaposabban átnézni, Szent Terézt, Keresztes Szent Jánost. Igazán nem ártana lelki olvasmánynak sem. [. . .]

1951. december 1.

Megint új javaslatok a Vigilia „megreformálására”, ami újabban havonta visszatérő jelenség. Az ember néha elképedve figyeli, mi történt B.-val, miféle megrendülés zökkentette ki így önmagából, mi fátyolozza el a szemét. Furcsa, hogy míg valaki egyfelől igen éber és sokszor igen helyes érzéssel tapint rá bizonyos hiányokra és visszasságokra, nyomban elveszteni látszik kritikáját, ha saját magáról van szó. Néha fölmerül az emberben az a gondolat is: vajon végzettszerűen vissza kell térniük a „katolikus sajtó” életében ugyanazoknak a mozzanatoknak? Mi az a belső erő, mely jószándékát, tagadhatatlan becsületes törekvéseit, humanista álmait ilyen kegyetlenül keresztelzi és fordítja valamiféle torz marsoszkizmusra? A jólét destrual vagy a sors bizonytalansága? A motoron járó önkéntelen megvetése, lenézése a gyalogos iránt? Ki tudja, talán kötelességünk volna rákiáltani, fölnyitni a szemét. Hogy egy kicsit jobban lássa magát és a maga határait, mértékét. [. . .]

1952. február 5.

– Odabent a fölslzás kelletlen hangulata. Négyen már sikeresen elhelyezkedtek. Azt hiszem, igaza van, legalább részben, D. K.-nak: S. B. lélekben földadta a dolgot. Én azért nem tudom még ilyen sötéten látni a dolgot; s nem tudom, nem kissé túlméretezett-e ez a leépülés, mint ahogy az üzem is túlméretezett volt; bár nem ismerem az anyagi helyzetet és lehetőségeket. Aztán még van némi olyan érzésem is, hogy egy kicsit túl közönyösen hagyják elmenni vagy küldik el azokat az embereket, akik itt jó pár esztendeig dolgoztak és kitarítottak. Igaz viszont: mit tehetnének? Talán „illetékesek” tehettek volna, megelőzően, akkor, amikor a megegyezés tárgyalásai folytak; szólhattak volna, tárgyalhattak volna a sajtó érdekében is. Hogy ne érjenek minduntalan ilyen papírtakarékossági meglepetések. Úgy tudom, egyetlen szó nem esett erről. De mit várnánk voltaképpen? Nem egyszer éri úgy az ember, hogy ezek a „legmagasabb helyek” a szeretetükkel is elhagytak, ha ugyan egyáltalán valaha mellettünk álltak. Gyanakvó kritikát kaptunk eleget, főként hátmögöttit, suttagó gyanúsításokat – sose szembe! – mit tudom én miféle beépítettségről és elhajlásról és egyebekről; kaptunk gyanakvást és homályos, kerülő utakon útjukra eresztett vádakát anélkül, hogy a nem mindig jelentéktelen rangú vádló a legcsekélyebb módon is ellenőrizni próbálta volna gyanúsításai hitelét; kaptunk névtelen elaborátumokat és névvel szignált püspöki leveleket, olyan modorban, amely elárulta, hogy eleve gyanús elemnek, robantónak, megbízhatatlannak, leprásnak, fertőzőnek tartanak s eszükbe sem jut, hogy talán mi is hűek vagyunk az egyházhoz s azt, amit csinálunk, nem idegen bérencként, hanem legjobb meggyőződésünkéből csináljuk. Megértést, szeretetet, ragaszkodást, egyáltalán nem rosszindulatú érdeklődést az egri érsek kivételével, s azon a pár jóleső szón kívül, amit egyszer a nagyváradi adminisztrátor mondott (hogy ne törődjünk a gáncsoskodókkal s menjünk tovább bátran), úgyszólván csak alulról kaptunk, egyszerű fiatal papoktól, káplánoktól, plébánosoktól, meg attól az ifjúságtól, amely félig-meddig rajtunk nevelkedik. De talán, sőt

biztosan így a jobb és így a hasznosabb. Egy-egy olyan találkozás ez utóbbiakkal, amilyen a szombati volt, mindig meggyőzi az embert arról, hogy ezt a munkát nemcsak kötelesség folytatni, hanem érdemes is. Segítsen benne minket ezután is az Isten. [. . .]

1952. február 11.

D. K.-tól hallom, „illetékes helyen” újra érdeklődtek S. B.-nál az iránt, mi a Vigilia „profilja” s ki fia-borja az a Sík Sándor, Mihelics Vid és Rónay György. Az Új Ember terjesztését egyébként visszaadták a kiadónak az érsek közbelépésére, mondván, hogy ők az elvétellel csak jót akartak s csak könnyíteni kívántak a mi munkánkon. Nem tudom, milyen szándékból erednek s miféle célt takarnak ezek az újabban oly sűrű tudakozódások hol a lap olvasói, hol szerkesztői, hol iránya iránt. Igaz, nem is nagyon érdemes töprengeni rajta. Isten kezében van az egész. Eddig is ügyeltem rá, hogy politikai szándék vagy sanda utalgatás ne férközzék be sehová, se cikkbe, se versbe, se szemlébe; igyekeztem, hogy tisztán, egyenesen és józanul beszéljünk. Egyebet ezután sem tehetünk. Rábízni a dolgot a gondviselésre és dolgozni tisztességesen tovább. [. . .]

1952. június 3.

Ma megkaptam D. D. cikkét Mednyánszkyról. Örültem neki, mert igen jónak érzem. D.-nek egyébként eddig minden írása becsületes, jó munka volt. Kivéve a novella-kísérletét. A fiatalok közt ő a lap legnagyobb nyeresége. Nemcsak okos és művelt, nemcsak jól ír, de nagyon megbízható is. A cikkből, anélkül, hogy kiemelné ezt, kitűnően kibontakozik a tipikusan századvégi jelenség, abban az értelemben, ahogyan én fogtam föl a dolgot a befejezetlen „Petőfitől Adyig”-ban, (amire még egyszer visszatérek). Különösen érdekesek az idézetei. Az például, ahogy Mednyánszky arról az „általánosabb öntudatról” beszél, melyet – mondja – a korlátolt földi öntudat elhomályosít s melyet csak elalvás közben vagy fölocsúdva, félálomban sejtünk. Mindenesetre a századvéggel kapcsolatban alaposabban utána kell majd nézni Mednyánszkyknak is, általában a képzőművészeti törekvéseknek is, akár a „Petőfitől Adyig” folytatása szempontjából, akár akkor, ha egyszer külön esszét írnék (mint nemegyszer gondoltam) a szilárd formák föllazulásáról, az atmoszferikus elemek előtérbe kerüléséről s az ezzel együtt járó irodalmi és művészeti jelenségekről. [. . .]

1952. szeptember 9.

Délután J.-sal és I.-nal F. Béniéknél, megnézni valóban gyönyörű fából faragott feszületét. Szenvedésében, keresztjén is győzelmesen harmonikus Krisztus. Nagyon szépek készülő új és régebbi plakettjai is. Mintha kissé vonakodva mutatná őket, de ez nem elutasítás, még kevésbé holmi művészgőg, inkább valami benső finomságnak a félszege. Ilyen tűnődő, vontatott a beszédmódja is. Arca, egész lényé csupa elmélyedés, egész lényéből tiszta szellemiség árad. Felesége élénk és elbűvölő, valami nemes nyájasság van a lényében; azt hiszem, nagyon jó, okos és együttérző lélek. S van benne valami igen üdítő dévajság is, valami a „Szentivánéji álom” hangulatából, egy adag Puck kedélyéből. Sajnos sietnem kellett, hétfő lévén, a szerkesztőségi értekezletre, ahol az a csöppet sem örövendetes hír várt, hogy másnapra, azaz mára B.-t fölkérték a minisztériumba a szerkesztői üzenetek ügyében. Ma délelőtt pedig S. Bélérték telefonáltak. Újabb példányszám-csökkentés? Egy ideig eléggé nyugalomban voltunk; ki tudja, nem megint a mi pár kiló papírunkon függ-e a lapok ellátásának egyensúlya . . . S. Feri, mint mindig, a legrosszabbra gondol. Én szeretnék semmire nem gondolni. Bízunk dolgainkat Isten kezére. [. . .]

Emlékezés Rónay Györgyre

A harmincas évek végén úgy állott előttem Rónay, mint egyik prófétája annak a szellemi mozgásnak, amit a most ötvenéves Vigília jelentett magyar katolikus életünkben. Annak idején a bennfentesek ezt úgy nevezték, hogy franciás irány. Mi vidéken azt mondtuk, hogy valami új, valami szép, valami jó. Valami, ami hozzá mer nyúlni a lélek dolgaihoz; nem annyira az akkoriban uralkodó aktivizmusban látja kiteljesedni a lelket, de becsületet szerez a szemlélődésnek és a lélek belső világának.

De sor került a közelebbi megismerkedésre is. A negyvenes évek elejére egyre terebélyesebbé vált népi irodalmat szerettem volna a kalocsai szeminárium papnövendékeivel megismertetni, és ehhez szakavatott irodalmár segítségét kerestem. Így jutottam el a kalocsai papnevelőből osztálytársam és jóbarátom, Zimándi István premontrei tanár segítségével Rónay Györgyhöz, aki premontrei diák és az egyetemen évfolyamtársa volt. A tájékoztatást briliáns összefoglalásban megadta. Kölcsönösen megtetszettünk egymásnak, de közelebbi kapcsolat nem alakult ki közöttünk. Az idők sem voltak már alkalmasak, hogy messziről új barátságok szülessenek.

1945 után a politikai élet hullámzásában egyszer-számra találkozunk, engem magamat is a kalocsai főiskoláról falura sodort az élet. Ekkor hallottam valahonnét, hogy Zimándi Pius Istvánt Rónay Gyurka befogadta házába és mintegy tíz évig ott is volt, míg Zimándi lakáskérdése megoldódott. Aki tudja, hogy a szerzetek fölcsúztatásakor ez milyen bátorságra és áldozatra vallott, az tudja értékelni Rónay emberségét az otthonukat vesztettek iránt.

Ekkoriban jelent meg a Vigiliában egy Rónay-novella, a *Szegény jó Hanuszák-né*. Nem vagyok irodalomszakértő, de a sejtésem az volt, hogy ez a novellák novellája. Hogy egy külvárosi részeges flaskó mosónő feleségébe hogy tudott ennyi jóságot beletenni, anélkül, hogy a szentek szelídségéről és alázatáról megfeledezett volna, az alig képzelhető. Ezen mértem le Rónay mélységeit, mellyel a lelkek világába lehatol legutolsó nagy regényéig, *A párduc és gödölyé-ig*.

Ugyanekkor tájban, az ötvenes évek első esztendeiben Zimándival találkoztam, és csendre intve nagy titokzatossággal nyúl a breviáriuma után. Elővesz egy gépelt papírlapot. Eléggé kopott volt, látszott, hogy sokat használták. Egy vers volt. Rónay verse. Címe az volt: Thermopyle. Márai Sándor intézett akkoriban a rádión keresztül üzenetet nyugatról a magyar írókhoz, hogy miért nem mentik a magyar értékeket és miért nem mennek nyugatra. A vers rövid volt. Vágó volt. De benne volt a magyar író hitvallása: Itt élned s halnod kell.

*Mikor föltűntek a perzsa hadak,
Szirakuzába futottak a bátrak . . .
Szídták a gyávát, ki otthon maradt,
patkányt evett és őrizte a várat . . .
– Dicsőség nektek, hősök, fényesek,
akikhez semmi szenny nem férhetett,
s fussa el értünk orcátokat a szégyen,
hitványakért, kik megcsúfolt fejünk
lehajtva, némán, híven itt veszünk
egy szálig ebben a Thermopylében.*

(1952)

Később aztán jobban összelegeledtünk. Annyira egy ritmusra járt a Vigiliával kapcsolatos elképzelésünk, hogy cikkeimnek a témáját ő jelölte ki.

Érdekes volt Prohászkaival kapcsolatos magatartása. Sík Sándor főszerkesztő mondja 1958-ban, hogy Prohászka születésének 100-ik évfordulóját nem lehet kihagyni. Nem volt szerencsés akkor sem a lapra, sem az íróra Prohászka nevének említése. Én elkészítettem a dolgozatot *Evangéliumi ember* címen. Prohászka lelkivilágát próbáltam bemutatni. Annyit tettünk még meg, hogy két hónappal később jelentettük meg. A cím alá alcímnek Rónay odaírta: Prohászka. Pedig nem szerette Prohászkat, ezt többször is hangzottatta. Némi aggodalmamat fejeztem ki a cikk megjelenése után, hogy vajon megfelelő volt-e az írás. Rónay bizonykodott, hogy igen. Többen megtértek – mondotta. Mikor még ezután is két-ségemet nyilvánítottam, azt felelte: Például én is!

Ez annyira maradandó volt benne, hogy amikor a hetvenes évek elején Gergely Jenő történészünk felvetette a kérdést, hogy jó lenne már a katolikusoknak Prohászkat a modern időkkel szembesíteni, ő mindjárt kapott rajta és azzal jött hozzám, hogy jó lenne egy Prohászka-számot csinálni és abban Prohászkat több oldalról bemutatni. Nekem jutott az életével és társadalmi szereplésével kapcsolatos része életének. Ebben aztán fel kellett vetni Prohászkanak a zsidókérdéssel kapcsolatos szereplését. Hiszen akkoriban a Prohászka nagyságrendjében lévő szellemi és társadalmi nagyságok kötelességüknek érezték, hogy valamilyen formában állást foglaljanak ebben a kérdésben. Akkoriban jelent meg szerencsémre a Kossuth nyomdában egy könyv a cionizmusról, s abban zsidó történelmi szereplők Marxtól kezdve a cionizmus alapítójáig olyan kifejezésekkel ábrázolják a zsidóság életét, amin túlra Prohászka sem ragadtatta magát. (Makai György: *Izrael állam*. Kossuth 1973. 23, 52. o.)

Némi aggodalommal adtam át neki dolgozatomat. Nála szokatlan, szinte lelkes arccal adta vissza, mondván: „Honnét tudtad előszedni ezeket a párhuzamos helyeket? Tudod, hogy én nagymértékben filoszemita vagyok, de nem találok benne kivetni valót.” Le is hozta az utolsó betűig. Nem is kaptunk támadást filoszemita oldalról, csak éppen egyet, de az sem konkrét tényre vonatkozott, hanem a cikk megjelenésében egy az antiszemitizmust feléleszteni akaró kísérletet látott benne a cikkíró. Ezért azt mondta, ne is válaszoljunk rá.

Rónayról olyan hírek szállingóztak, hogy antiklerikális, vagy legalábbis hogy nem szereti a papokat. Ebben annyi az igazság, hogy sok bírálatot kapott papok részéről, hogy túlságosan kinyitja a Vigilia kapuit a külföldi és belföldi irodalom felé, és kevesebb részt hagy a vallásos és egyházi élet kérdéseire. Vérbeli irodalmár lévén, nem akarta a Vigiliát gettó-lappá tenni, a szellem nyitottságával nézett minden szellemi irányzatra, és arra akarta olvasóit rávenni, hogy merjék meghallgatni a tőlünk eltérő gondolkodásúakat is. Természetesen nem esett jól neki az innen is, onnan is jövő papi felszólalás. De azért bátran mondhatom, hogy igen mély paptisztelet élt benne. Sík Sándorral évtizedekig dolgozott együtt. Néhány évig egész közelről alkalmam volt kapcsolatukat figyelemmel kíséreni. Magamban sokszor megcsodáltam Rónay figyelmét, tapintatát és tiszteletét Sík Sándor irányában, aki neki mindig csak „Professzor úr” volt. És noha Sík Sándor a bizalmas második személyben szólt hozzá, Rónay mindig megtartotta a tisztelet harmadik személyét és a három lépés távolságot. Hasonló tisztelő, szinte gyermeki bizalmat éreztem belőle, mikor tanáraitól, a premontreiekről volt szó. Herman Egyed és Vidákovich Aladár éltek még. Hermant sokat biztatta és segítette, hogy történelme itthon jelenjék meg. Ám ez akkor nem sikerült neki. (Később külföldön megjelent.) Nem lehet nagy eseményekkel ábrázolni ezt a tanár-pap tiszteletet. A szellemi nagyságnak a szellemi életben elődei és kútfői előtt való folytonos tiszteletadás volt ez a tisztelgések feszessége nélkül.

És végül ami leginkább igazolja paptiszteletét, az nyaralóhelyének, Balatonszárszónak plébánosáról tett vallomása. Rónay Szárszón nyaralt majd egész életén át. Szárszó plébánosa pedig majd negyven éven keresztül Horváth Zoltán volt, aki a szomszédos Szólád községből látta -el Szárszó templomát. Amilyen elismeréssel szól Horváth Zoltánról, hogy vasárnapról vasárnapra milyen föl-készülten állott az Isten oltárához, és a történelmi események örvényei között is milyen okos módon pasztorálta népét és tartotta karban a híveket, az nemcsak udvarias elismerés volt, de az egyházi szolgálat azonosságát felismerő és elismerő embernek vallomása.

Mindezek kis dolgoknak tűnnek. Ám az igazi keresztény élet nem az ünnepi alkalmak megnyilatkozásaiban tapasztalható, hanem az élet mindennapi eseményeiben mint a gondolatok és cselekvések tengelye tárul elénk.

PARANCS JÁNOS

Nyárvég

Rónay György emlékének

az indiáni nyár tündöklése
kórófüst-szagú délután
boldogtalan szellő szárnyán
vitorlázik az emléked
varázslatos vad forrongás
hajdanvolt ifjúság

az édes must zamatában
a csüggedten lehulló levélben
a rötén biborló alkonyatban
keresem lángnyelveid tüzes lehét
keresem friss erejét eszelős reményét
az elszáradt gazban a nyirkos ködben
a betakarított sovány termésben
a satnya csonthéjú gyümölcsökben

meddig tart még ez a kései nyár?
ez az érdemtelen váratlan haladéka
zord télbe hanyatló életemnek?
s lesz-e elég erőm bizodalمام
hogy jól sáfarkodjam az idővel?
a rámbizott dénárokat szaporítani
a kedvezőtlen mérlegállást
a javamra fordítani van-e még
lehet-e még esély?

Az én Vigiliám

Ágoston Julián és Rónay György emlékének

A Vigilia mindenekelőtt két feledhetetlen ember emlékét jelenti nekem. Jelenti a tömérdek olvasmányt, főképpen azokat, amiket mint eszmélkedő kamasz habzsoltam magamba a háború után újonnan indult évfolyamokból – egy szerencsés nap valaki kezembe adta őket. Nekem, a nyár egy részét azért még olvasással töltő falusi emberkének hirtelen olyan szellemi láthatár tárult, kis parasztszemem, -eszem káprázott bele. Engem addig Petőfi, Heine, József Attila annyira megbűvölt, hogy álmodtam velük; s most megtudtam, e három üveghegyen túl még mekkora a világ. Valóban mesebeli kótyagosan vágtam neki ennek a világnak, hangzott bennem minden egyszerre, üveghegyeim rávetették fényüket ismerkedésem tájaira, azok meg vissza rájuk a fényt. Lehet, hogy először sejdítettem, nemcsak csúcok vannak – létezik nagy-nagy egész. A *Megfáradt ember* mellé odakerültek Eliot *Simeon énekének* kezdőszavai: „Uram, a római jácintok virulnak a cserepekben, / Téli nap kűszik havas hegyeken: / A konok évad visszaretten.” Mit értettem meg ebből a versből? Alighanem semmit. Mint ahogyan Aragon gyönyörű elégiája, a *Siratóének Vittoria Colonna felett* sem mutatkoztatott meg igazi valójában nekem. Nem éreztem hazafias, Franciaországért aggódó versnek – bámultam a szépségét. Ott volt a közelében a Milton-részlet, Chesterton bájos éneke a számárról. S még mennyi. Mindezekhez új neveket kellett tanulnom, a fordítókét. Eliotot Vas István adta tovább, Aragont Jékely Zoltán, Milont, Chestertont Szabó Lőrinc. Megtaláltam Vas számomra egyik legszebb versét, ma *Kérdő idő* címmel szerepel a gyűjteményekben. „Nem emlékeznek tavalyi kínomra / A zöldarany, tavaszi levelek – / Lehet-e, hogy a rikancs is kimondja, / Amit tavaly nekem se lehetett?” Jékely *Az én országot*am közölte (1944-ben írta), részeit máig fejből idézem, summája szólaltatta meg felnőtt-mód az én gyermeked hazafiságot: „még mennyi-mennyi drága, szent kacat / alkotja az én bús országotam! / S szeretném látni: ember, avagy állat / közülük bármit is elkonfiskálhat – ?!” Ezt a hangot csak megerősítette nekem Rónay György *Tavaszelé* című verse, a „Ma itt és holnap ott: lehet, talán szebb” kezdetű strofa különösen, s végig Rónay jól hallatszó hittevése: „És el nem űzhet innen keserűség, / végzet haragja, semmi hatalom. / Kemény parancssal ideköt a hűség: / jóban vagy rosszban, mindig szabadon, / magunk törvényét vallva...” Ösztönösen (tán következetesen) mért annyira ezekhez a versekhez vonzódtam? Nekem, akire származásom s ebből adódó körülményeim miatt javában ráillett a „Jaj, mennyi régi szenvedés és mennyi új tabu!”, ugyanazt az erkölcsi tartást, intelmet közvetítették, amit Petőfim, Heiném, József Attilám lapjaiból, görcsösen úgy véltem, már jól ki tudok olvasni – s eddigi hű társaim bizony bevégzett művek voltak. Itt meg hirtelen élőszo hangzott, közvetlennek tetszett, érteve a beszélt időt, amit egyidejűleg magam is éltem, s engemet, gyermeket, ugyanígy perzszelt. Hisz nem az volt-e akkor nekem a gondom, hol is a helyem, van-e még egyáltalán hazám-helyem, mért nem fénylik föl ragaszkodásom, nyílik meg gyermek-igazságom, úgy, ahogyan kellene, miért nem kapok kérdéseimre választ? S mivel házban, utcán, szomszéd udvaron, az élőszo valamennyi színterén, szinte nem kaptam, néha már nem is kerestem, visszavonultam e Vigiliában talált versek *élőszavához*, megerősítésért, feleletért. Zúgott a

fejem, amíg kerten, erdőn, domboldalakon járkáltam. S óvárogva néztem a hegyvonulat irányába, ahol a várost tudtam, benne mindazt, amit ez az olvasás bennem fölfakasztott, s ami nekem egyelőre elérhetetlennek tetszett.

Hamarosan, már diákként mégiscsak, a városban, az iskola könyvszekrénye mögötti széken újból a Vigilia-évfolyamok lettek a társaságom. S itt már visszamehetek bevezető mondatomhoz, megemlíthetem a nekem két feledhetetlen férfi közül az egyiket: magyartanáromat, Ágoston Juliánt. Az Ágostonért való rajongást már belépésünk pillanatában megörököltük a közvetlenül fölöttünk járóktól. Ő volt a Tanár, pécsinek számított, holott igencsak vágyhatott vissza Egerbe, ahonnan nemrég ide a Mecsek aljába jött. A nagyobb diákok, akik érkezésünk nehézségeit csínyekkel kívánták fűszerezni, de inkább zavarba hoztak, mint földerítettek, a Juliánért való lelkesedést már az első órában kötelességünké tették. Másnap, végre szemtől szembe vele, kis pulpitusunk mögül olyan fénylő tekintettel meredtünk rá, hogy csak legyintett. Ágoston Juliánból talán nem lett az a költő, akit első verseskönyve, a *Fekete remetességem* expresszivitása, zuhatagszerűsége ígért, *Esteván* című regényét jelenlétében nemigen említhettük, valamelyest büszke Kaffka Margitról szóló könyvére volt. Utóbbit a szakértők a Kaffka-irodalom fontos művének tartják ma is. Ágoston, mihelyt meglátta kezemben a Vigiliát, óvatosan, de lecsapott rám. Úgy gondolom, jó ideig elég nagy talány lehettem neki. Borzasságnak s érzékenységnek olyan sajátos elegyét adhattam ki előtte, magának az ő füle hallatára még egyre medret vájó nyelvtudásomról nem szólva. De Vigiliából készültem s túrhetően vizsgáztam nála. Ágoston csinált belőlem túlfűtött kamasz olvasóból nyugodt diákolvasót – s folyóirat-olvasót. Ehhez már egyéb folyóiratok is járultak. Valójában azonban mi a folyóirat, mi a lényege, küldetése – azt Ágoston mindig az épp kezemben levő Vigilián demonstrálta. Közben itt-ott megtudhattam fontosat: miben új Pilinszky, Nemes Nagy Ágnés, mi a sajátos Tűz Tamásban, Takáts Gyulában, mitől remek egymásik Darázs Endre-vers. A prózában Mándy szerepelt, a legjobb novelláit író, érett Thurzó, az esszéiben Sótér, Cs. Szabó. Külön hely illette meg Sík Sándor Radnóti-tanulmányát, Rónay György körünkben vitatott József Attila-tanulmányát. Ha ritkán az ő nevére találtunk lapozni, a Vigiliát kis szünetre becsuktuk. Nem álszerénységből, inkább önmaga iránt érzett kételyéből, ma úgy gondolom. Szerénységnek s csapongó szabad szellemnek olyan alkatát, amilyen ez a fiatal cisztercita tanár volt, életemben azóta is alig ismertem. Fölényes s szabad szellem volt. Amikor hirtelen elvitték mellőlünk, életre szóló sértődöttséget éreztem magamban, meg is keserítettem a helyébe lépő irodalomtanár életét. Oktalanul, ezt nem annyira fölkészültsége, inkább irántam tanúsított nagy türelme tette szép laásan nyilvánvalóvá.

Ágostonnak jutott eszébe, hogy elküldi verseimet, nézze meg Rónay György. Tudtuk, hogy barátok (maga Rónay mondta később, nem lesz még ilyen barátja), Ágostont akkor épp egy középkori latin nyelvű szentének fordításával bizta meg a szerkesztő Rónay, s Ágoston váratlanul sokat beszélt nekünk róla. Amit Rónay György rólam tudhatott, tanárom ajánlásán túl, gondolom, azonos lehetett a semmivel. Mégis: ő engemet, a tizenhat esztendő diákot, úgy megtisztelt, akár a felnőttem. Gépelt papírjaimat hamar visszaküldte, s ezt csalódással vettem is. A borítékot kibontva néztem a kéziratlapokon jellegzetes apróbetűs jegyzeteit, összeköthettem őket a sorok közt föllettel jelekkel – akár a térképet olvastam, s lassan eligazodhattam azon, mit nem érek. Meghökkenett ez az iskolázás, többé nem önképzőköri elemzéssel nézek majd farkasszemet, éreztem. Makacskodtam titokban, valóban nem szabad-e pl. ilyen rímet leírni „Kosztolányi óta”, nekem tetszett a rím. A jegyzeteket később is, amikor már magam küldözgettem verseimet Rónaynak, összefoglaló levél kísérette, mindig több lapos. Rónay semmi külö-

nöset nem látott bennem, mindig annyival biztatott, a tehetség jele mutatkozik. Írjak. Babitsról hagyományozódott ránk, hogy szerette körülírkálni a kéziratlapokat. Magam későbbi tapasztalatából Csorba Győző nevét említhetem, ő Rónayéhoz hasonló lelkiismeretességgel (tapintatos kíméletlenséggel) boncolta a hozzá juttatott kéziratokat. A biztatás, az útnak indítás nagy élményét azonban Rónay takarékos jelei s figyelmes, mindenre kiterjedő levelei jelentik. Máig röstellnivaló gondatlanságom, hogy sok vándorlásom következtében ezek a lapok elkallódtak. Amikor egyik nyáron hirtelen megdondolással vonatra ültem, s fölöttem Baranyából Rónayhoz, a Vigilia szerkesztőségében sovány, igen szegény öltözötű, gondterhelt férfit találtam. Rónay tartózkodó volt, én a váratlan szembekeverüléstől, a tisztelet, a szorongás, a nagy zavar élményében csupán nyeldekelttem. Azonkívül, hogy a nevem elárultam, a világért meg nem szólaltam volna. Hamar el is köszöntem.

Rónay György levelei nekem gyakran szinte a sodorra lefüggő, utolsó ág voltak. Az ötvenes évek elején, egy téli nap, váratlanul megérkezett az a Vigilia-szám, amelyben első megjelent versem benne volt. A postás még valamennyi pénzt is letett mellé. Anyám a pénzt számolta, s azt mondta, tudom-e, neki ennyiért mennyi szőlőt kell kapálnia. Lassan eszméltem rá, valójában mi történt. Azt hiszem, az első megjelenés örömét igazán akkor éltem át, amikor később mind ezt elmeséltem Rónaynak.

POSSONYI LÁSZLÓ SÍK SÁNDORNAK

Budapest, 1934. november 5.

Kedves Sándor Bácsi!

Karácsonyra kijövünk az első Vigilia-számmal, amiben reméljük, hogy végre nagyobb lélegzetű és elmélyedettebb katolikus írásoknak is helyet adhatunk. A Vigilia, amely Schütz professzor úr védnöksége alatt áll, irodalommal, misztikával, aszketikával és történelemmel fog foglalkozni. A történelmi részt a Szekfű Gyula védnöksége alatt álló történelmi munkaközösség szállítja. Ez a munkaközösség a fiatal katolikus történetírói gárda legjobbjaikat foglalja magába és a magyar szerzetesrendek történetírói is közre fognak működni, úgy hogy a magyar szellemi életre elég sok irányban fog erjesztőleg hatni folyóiratunk, amely negyedévenként 10–12 ív terjedelemben jelenik meg.

Az első számban, amely egyúttal propaganda szám is lesz, szeretném, ha a te drámádból is hozhatnánk egy világnézeti részt, ami oda kitűnően illenék. Te már tudni fogod, melyiket, én így a nyári felolvasás után sok olyan kitűnő jelenetre emlékszem, amely kiszakítva is nagyon hatásos lenne. Légy szíves tehát Sándor bácsi elküldeni nekünk két vagy három olyan részt, vagy egész felvonást, amiből kiválaszthatnánk a közlendőt, hogy már az indulásnál együttműködhessünk. Remélem azután még sokat fogunk együtt dolgozni, hisz a Vigiliában nagyobb és súlyosabb tanulmányok is helyet kaphatnak, kis cikkeket nem is igen fogunk hozni, mert terjedelmünk és a negyedéves megjelenés egy újfajta könyvszerű laptípus kifermálására ad reményt, ahol szellemi életünk legjobb és legújabb alkotásait mutathatjuk majd be. Emlékszel még a szép waldraستي napunkra? Milyen kár, hogy olyan ritkán lehetünk ilyen nyugodtan együtt.

Válaszodat, a kéziratot örömmel várja és szeretettel üdvözöl
Boriész és Zsolt üdvözleteiket küldik

Laci

Szabálytalan emlékezések

Vallásos családból származó anyám katolikusnak nevelt, bár anyakönyvezve a váradoszlai református egyház keresztségét nyertem el. Születésemkor anyámat templomból, májusi ájtatosságról vitték haza. Otthonom volt a templom. Egy katolikus elemi növendéke voltam. Apám utolsó kívánsága szerint református pap nem lettem Kolozsvárott, a tanári pályát sem választottam, hanem merész úttörőként a közgazdaságtudományi kar növendéke lettem.

Életem nagy fordulatát 1927-ben Lisieux-i Szent Teréz egyik könyvecskéje hozta meg. A csodálatos kis szent a boldogságot, a tiszta élet örömét sugározta belém. Barátommal, Balla Borisszal együtt szerzetesek akartunk lenni. Borisz nemsokára belépett a jezsuita rend noviciátusába Érden. Minden ruhánkat szétosztogattuk vagy eladtuk, a jezsuiták azonban nagyon okosan arra köteleztek, hogy hiányzó félévemet vagy évemet az egyetemen befejezzem. (Így lettem „cum laude” nemrégiben a Marx Károly Közgazdaságtudományi Egyetem aranydiplomás kitüntetettje.)

A két időpont között igazi örömet csak a Vigilia alapítása jelentett, amelynek első számából második kiadást is kellett nyomtatnunk. A lap alapításának idején a magyar irodalom képe igencsak heterogén volt. Sok volt az új kezdeményezés, kísérlet a magyar irodalom demokratikus alapon történő újraeledésére, így talán nem sokan figyeltek fel az akkor, 1935 „Gyertyaszentelő Boldogasszony ünnepén” megjelent Vigiliára. Balla Borisszal és Aradi Zsolttal úgy éreztük, hogy ablakot kell nyitnunk az első világháború romjaiból eszmélkedő szellemi világtájak minden irányába; a szűklátókörű nacionalizmus csendőrszurony őrizte sövényein át kell nyúlnunk szomszédainkhoz, egy jó és nemes értelmű keresztény internacionalizmus jegyében.

Babitsnál 1917-ben Nagyváradon, egy Nyugat-estén tisztelegtem először. Az esten Ady sajnos nem jelent meg betegsége miatt. Én mint szemfüles, fürge diák a művész szobájába osontam, hogy láthassam a Mestert. Azt nem hiszem, hogy erre emlékezett volna a Vigilia alapításakor. Mégis ekkor Aradival felkértük egy vers megírására a Vigilia számára. Elküldte az *Intelem vezeklésre* című verset, amelyet személyesen köszöntem meg Babits Attila úti lakásán.

Az első tíz év munkatársai sajnos már nem élnek: Ijjas Antal, Mécs László, Végh György, Rónay György, Pilinszky János, Thurzó Gábor. Magam maradtam sereghajtónak. Aggastyán koromig tartó egyetlen erényemnek a lelkemben egyszer megfogamzott, Krisztushoz való hűséget említhetem. Szenvedtem, ha egyházamat és hazámat bántották. Mert nekem a kettő egy.

Amikor a nyomdászamlák egy kisebb ház értékűre szaporodtak, két alapítótársam 1937-ben inkább a külföldi diplomáciai megbízatást vállalta. Kínkeservesen egyenlítettük ki addigi tartozásainkat. Egyedül maradtam. Nem vagyok közgazdasági zseni, de anyagilag is végigküzdöttem az 1938 és 1944 márciusa közötti időszakot. Nehéz időket éltünk: Darányi fegyverkezési programot hirdetett, Auszriát megszállták a németek, jöttek a sajtójogi korlátozások, meghozták az első zsidótörvényt. A második világháború éveiben a Vigilia hangvétele is átalakult. Előtérbe került a hétköznapok megszentelésének gondolata, és a cikkek és szép-irodalmi írások egész sora vitte közelebb az olvasóhoz a közöttünk élő Krisztust.

SZENTMIHÁLYI SZABÓ PÉTER

Kegyelmet

Possonyi Lászlónak, igaz barátsággal

A világ olyan szennyes,
olyan szennyes az én lelkem,
Uram, miként lehet ez,
Te tiszta világot teremtettél!

A bűn magzik bennünk,
hová lehetne lennünk?
Mint örök fájás, alattom rágó rák,
ellened támad bennünk a világ.

Jelen vagy minden szégyenünknel.

Gyónom a mindenható Istennek,
és Isten helyett hitvány magamnak,
elkövettem gondolattal, szóval, cselekedettel,
amit az ember elkövetni csak mer,
visszáját minden Parancsolatnak.
Vétkeztem együtt az emberi nemmel,
s nem tudok megbocsátani magamnak.

Én szakasztottam le azt az Almát,
idegen istenek közt káromkodtam én Rád,
a bámész tömegben én álltam ott,
a Te kárhozott szented,
és kiröhögtem a szent Keresztet.
Miképp enyhithetném a bánatod?

Meghódoltam a köznapi Sátánnak,
azt hívén, az Úr talán vak,
aranyköntösben és sötét csuhában
Pilátust magamban láttam,
s mostam kezéimet,
mondván: nem az én dolgom
vallani gyötrelmes hitet.
Gyónom Neked, Uram,
nem tudtam hinni eléggé, nyers
szavakat irtam egymás mellé,
azt hittem: vers.

Most már csak szájalmas tárogás vagyok,
nem-kérek élelmet és még több napot,
mert földi kínjaim lassan letelnek –

felhős égen felejtett néma csillagok!
Merjek-e kérni még kegyelmet?

1984. október

A szenvedés metafizikája

(Pilinszky és Simone Weil)

Pilinszky 1963-ban találkozott először a „szerencsétlenség” filozófiájával. *... Párizsban csaknem találomra megvásároltam Simone Weil egyik könyvét. Hatvannégy nyarán aztán, már idehaza, ellenállhatatlan vágyat éreztem, hogy a megvásárolt könyvet el is olvassam. Az igazság az: hogy Weil kedvéért tanultam meg franciául, kezdetben nyelvtan nélkül, és egy kis kéziszótárral vágva neki a nagy kalandnak.*

Árulkodó sorok ezek, olyan élményről beszélnek, amely feltehetően már kezdettől rendkívül jelentőségteljesnek, majdhogynem misztikus természetűnek tűnt. *Csaknem találomra ...* – és a következő évben: *ellenállhatatlan vágyat éreztem ...* Aztán az a Pilinszky-nél nem túlságosan gyakori személyesség, részletezés, amivel elmondja „nagy kalandját”, a franciatanulást. Bizony, kegyetlenül nehéz lehetett ennek a különösen elvont, szakszerű filozófusnak nyelvét megérteni – az, hogy sikerült, megint csak a szokatlanul erős, személyes élmény hatását sejteti.

De vajon miből eredt és a lélek milyen mélységeiig jutott el ez a hatás? A személy, a gesztus, a filozófia vagy e filozófián átsugárzó misztikum ragadta-e meg elsősorban a költőt? Hiszen ez az ellentmondásos, nagy hatású egyéniség testi lététől elszakadottan, de annak emlékébe burkoltan valószínűleg még nagyon sokáig fog eleven varázst sugározni azokra, akik valamennyire is közel állnak gondolatvilágához. Elképzelhető, hogy így, a kapcsolat egyoldalúságában még elevebbet, mint amit érdes, talán türelmetlen testi valójában megengedett volna. Szigorú, aszkétikus tartása feloldódik haldoklásának szenvedéstörténetében, a halál elhíveti ennek az öröklétre koncentrált személyiségnek halandóságát, és – „*aki halandó, csak halandót / szerethet halhatatlanul*” – a József Attila-i sorok itt is érvényesek lesznek. Pilinszky személytelenné absztrahálódott gondolatain átüt a személyes megrendülés: az iránt a szenvedő, kiszolgáltatott, személyes lény iránt, akit hatalmába ragadott a személytelenség utáni vágy, aki a szent ellentétpárját a személyesben látta meg – és talán nem tévedünk, ha úgy látjuk, hogy nemcsak a költőt ragadta meg a filozófus – a filozófus költőt az a gondolkodó, akinek művei oly közel állnak a költészethez –, hanem az érett férfit is a most már mindig fiatalnak maradó, csúnyaságában is törekeny-szép lány; a túlélőt a mártír, és a keresztényt a zsidó. Mindaz tehát, ami alkalmas volt arra, a mártírsors vállalása, pontosabban kihívása és az üldözött néphez tartozás Weil számára éppoly kevésbé volt konfliktusmentes, mint Pilinszky oldaláról az ezekkel történő konfrontáció – mindez csak megkönnyítette a kapcsolódást. Mindez – pontosabban az a komplexitás, melynek ezek a jegyek csak csomópontjai, olyan kivetítési lehetőséget biztosítottak számára, mely mintegy megkötötte, felfogta (hasonlóan a vetített kép elé feszített vászonhoz) saját, megfogalmazhatatlan problémáit. A feszültség áttevéődhetett egy másik, olykor idollá nemesedett személyre, a problémák megoldását egy rezonancia-rendszer bekapcsolódása helyettesíthette. Mindez azonban csak megfelelő hangoltságot biztosított ahhoz, hogy Pilinszky felfigyeljen arra a gondolatvilágra, melynek egyes elemei – saját létérzékeléséhez oly közel álló koncepciójukkal – költészetének alapvető kristályosodási pontjaivá váltak.

Ebben az időben, az ötvenes-hatvanas évek fordulóján életének egyik legmélyebb válságát élhette át. Ennek a rejtélyes periódusnak nyomát a hatvanas évek nagy csöndje és az a tektonikusan mély repedés őrzi, mely költészetét két egymástól sok vonatkozásban külön álló részre osztja. Úgy tűnik, hogy ebben az időben *bekövetkezett* valami, ami már régóta, fellépésének kezdete óta fenyegette a költőt – az a tapasztalat, ami megdermesztette mozgását, elfojtotta hangját és olyan csönddel töltötte el, amit a későbbiekben, pusztán a költői szó erejével már nem tudott áttörni. – 1958-ban jelent meg, 1946-tól írott harmincnégy versével a *Harmadnapon*. Ez az a kötet, mely sokunk számára, ha nem is egyedül jelenti az „igazi” Pilinszkyt, mindenesetre egy költői attitűd, s vele egy magatartás költészetének csúcsa, a legmagasabb pont, melyre Pilinszky mint költő (mint „hagyományos” költő) eljuthatott. Úgy is mondhatnánk, hogy a költészet egyik utolsó olyan magaslata, amely még belátható – hiszen az, ami utána következik, a későbbi kötetek, már másféle értékrend szerint mérhetőek. Szinte természetesenek tűnik, hogy ezt az utat folytatni nem lehetett – és e költészet tökéletességét (gyöngy-jellegét, magatartás és megformálás teljes egységét) éppen az elhallgatás kényszere, ennek következetes vállalása jelzi. Talán ennek fényében lesznek igazán autentikussá a korai „nagy” versek – a magukban is teljes értékű műveket még egyszer hitelesíti a sors egésze.

Vajon mi szorítja a költőt évről évre és versről versre, makacs következetességgel az elhallgatás (vagy ami ebből az aspektusból az elhallgatással egyértelmű: költészetének átalakulása) felé? Tragikus életérzésének elmélyülése, fokozatos átítatódása a tragikum metafizikájával, transzcendencia és tragikum elválaszthatatlanságának élménye – ezek azok a lelki-tudati tartalmak, melyek mind kizárólagosabban meghatározzák költészetének most kezdődő, második periódusát.

Nem foglalkozhatunk azokkal a lélektani és történelmi okokkal, melyek ehhez a végső, megváltoztathatatlan fordulathoz vezettek – mindössze azt kell megállapítanunk, hogy azt az utat – a világot ért „botrányban” a metafizikai pokol, reménytelenség vagy büntetés megélését, a „szerencsétlenség” transzcendens teletettséget nem egyedül Pilinszky ismeri. Napjaink emberének jellegzetes élménye ez: a létezés valóban mértéktelenül szenvedéstelenné válik, a mai ember pedig oly fogékonnyá e szenvedés átélésére, hogy szubjektív magányát, kiszolgáltatottságát és „megzavarodottságát” (egyre fokozódó értetlenségét, elveszettségét a világban) szükségszerűen emeli léte fölé: ellentmondásainak befogadására az emberi sorsot elégtelennek érzi. Szüneteseink meghaladják önnön létezésünk mértékét, csak metafizikai dimenziókban, Isten hiányának metaforájában válnak megélhetővé. És valóban: a második világháborút – pontosabban: a modern totalitarizmust – megélt világ tulajdonságai elképzelhetlenné teszik Isten jelenlétét – ugyanakkor pedig, éppen ezek, elviselhetlenné hiányát. Ebből a kettősségből fakad a mai ember életérzésének alapvető feszültsége: az, hogy számára Isten létét hiányának elviselhetetlensége bizonyítja. *Isten van, de nem létezik* – írja Simone Weil –, és ez az evidencia tragikus és feloldhatatlan: hiszen benne Isten lététől elválaszthatatlan nemléte, az ember számára pedig az irracionális reménytől és bizonyosságtól elválaszthatatlan a végső, tökéletes reménytelenség és megfosztottság. Ez a kettősség-egység, az ellentétek egymást kioltó hatása és koexistenciája logikailag felfoghatatlan s ezzel olyan lélektani tudati konstellációt hoz létre, mely az emberi természet számára már-már fizikailag elbírhatatlan. A metafizikai feszültség ebben az elválaszthatatlanságban – pontosabban: egyszerre-létezésben, a tragikum mélypontján – Pilinszky szavával: a *Mélypont ünnepélyében*, a transzcendens „érintettség” pillanatában realizálódik.

Ennek a pillanatnak – vagy inkább: pillanatnyiságnak; ennek az időtlenségnek – helyesebben: időhöz rögzítettségnek, az idő (és a tér) keresztjére szögezett állapotnak, a „mozdulatlan elkötelezettségnek” lesz költője a második korszak Pilinszkyje. S itt, ennek a pontnak – a kárhozat helyének-helyzetének, annak a zuhanásnak, mely mégis magában hordja a felszállás, a lehetetlen megváltás lehetőségét – ennek felismerésében érinti meg Simone Weil filozófiája.

– Mindabból, amit alkalmam volt Simone Weil írásai közül olvasni, a szerencsétlenségről (le malheur) írott gondolatai ragadtak meg leginkább. Weil (és Pilinszky) világgépének centrumában az emberi szenvedés misztikája áll, az önmagunktól való teljes megfosztottság állapota, kiszolgáltatottságunk a megérthetetlen véletlennek – mondhatnánk így is: az anyag tehetetlenségének. A lelki kiüresedés – a szenvedés természetes velejárója – eltávolít Istentől; Istentől, aki a szerencsétlenségben maga-magától is eltávolodik: *A beteget gyógyító és halottakat feltámasztó Krisztus cselekedetei* – írja Weil – *küldetésének aláztos, emberi, s szinte alsóbbrendű részét teszik ki. Az emberfeletti benne a véres veríték, az elégületlen vágy, hogy barátai mellett vigasztalást találjon, megkíméltetéséért való könyörgése és az az érzése, hogy elhagyta Isten.*

„*Én Istenem, én Istenem, miért hagytál el engem?*”

* *Ez a legfőbb bizonyítéka annak, hogy a kereszténység isteni eredetű.* – Isten a teremtésben kiüresítette önmagát, leszállt a szükségszerűség vak mechanizmusába. Ez a gondolat – véleményem szerint Weil filozófiájának és személyiségének kulcsa – mutatja meg legjobban felfogásának gyökereit, és azt is, hová távolodott ezektől a gyökerektől; és megmutatja azt a fontos különbséget, ami korunk „fogalmazását” a múlt századokétól elválasztja. Isten eltávolodása önmagától, alámerülése a világban ősi zsidó kabbalisztikus hagyomány – éppen csak a megfogalmazás hangsúlya tolódik el itt egyetlen árnyalatnyira, az ontológiától a morális felé.

A szerencsétlenség Weil-i koncepciójának ugyanis alapvetően fontos – számkra, Pilinszky költészete szempontjából legfontosabb – része erkölcsi tartalma. (Egyébként talán ez a legszebb, leginkább aktuális, századunkra leginkább jellemző megfigyelése.) *A szerencsétlenség megkeményít és kétségbe ejt, mivel tüzes vasként égeti a szerencsétlen lelkébe az önmegvétel, az önmagától való irtózás, az önmagával való meghasonlás érzését, a bűn és a mocok amaz élményét, amit a bűnösnek kellene éreznie, de nem érez, s amit logikusan a bűnnek kellene eredményeznie, de amit a bűn nem eredményez. A bűn úgy lakik a bűnös lelkében, hogy az mit se érez e megszállásból. A bűn egyedül a szerencsétlen ártatlanok lelkére nehezül. Minden úgy fest, mintha a bűnös lelkiállapot tökéletesen függetlenül a bűntől, s a szerencsétlenséghez csatlakozna, méghozzá a szerencsétlenek ártatlanságának megfelelő súllyal.* – Weil erről a pontról, az aláztat attitűdjéből emelkedik fel az Istennel-egyesülés misztériumához. Lehetséges, hogy hitében, filozófiájában, emberi válságainak leküzdésében Pilinszkynek is sikerül időnként szárnyai alá sodorni azt a sűrűbb levegőt, amit Kegyelemnek neveznek – költészete azonban megragad a mélypont tehetetlenségében, a szenvedés át nem törhető katatóniájában. Simone Weil képes arra, hogy a szerencsétlenség szenvedését megnyissa Isten közelségének, a megváltásnak élménye felé – Pilinszky számára a szenvedés transzcendenciája a kárhozat paradox misztifikációjához, kárhozat és kegyelem elválaszthatatlanságához vezet. Ezért beszélhettünk az egy ponthoz szegezett költészetről, bűn és ártatlanság, hóhér és áldozat, pokol és mennyország egymásba hatolásáról. Dosztojevszkijre emlékeztet ebben, arra a másik író-óriásra, aki Weilhez hasonlóan meghatározó hatással volt művészetére.

*A szűrő meleg kocka alján,
hol ég és föld beroskad, megszűnik,
s akár a moslék, egybehuppan
tér és idő, ott, ebben a
tűző ganajban, egyedül
itt lehetjük meg, egyesegyedül,
amit anyánk örökre elveszített.*

Példabeszéd (Szálkák)

Weil filozófus, zseniálisan tiszta intellektus, aki a természetfeletti küszöbéig elvezető logikájával, és a természetfelettibe átlépő másik logikával, a misztikus extázis érzékenységgel és bátorsággal megtalálja mennyországát – még akkor is, ha szavai alapján a kiszolgáltatottság, a „szerencsétlenség” szituációja mindig fontosabb, meghatározóbb lételemének látszik. Pilinszky mindenekelőtt lírai költő, akinek létérzékelési, lelkiismereti és metafizikai problémái az ösztönös-fizikai lét érzékletességében szólalnak meg. Minden morális tartalma és rendkívül erős eltávolítási, absztrakciós hajlama ellenére képi világa félelmetesen anyag-szerű, testies, minduntalan Weil megállapítását juttatja eszünkbe: *Az olyan szenvedés, melynek magja nem fizikai, vagy azzal rokon fájdalom, közönséges romantika.* Minél elvontabbak, minél kevésbé egyértelműek, minél ambivalensebbek konfliktusai, minél inkább takargatja rejtett, ismeretlen, vállalt bűnösségét, agresszió és tehetetlenség ki-kibukó jeleit (és éppen ez a takargatás bizonyítja valódi, gyötrelmes szégyenét), annál inkább csak képekben fejezhető ki azok. Pilinszky öngyöttrő szenvedéllyel keresi újra és újra a szörnyű, a lidérces, a dermedtő vizualizálását. Ahogyan fiatalkorának jellemző képe a tűz, a kánikula, a nyár lobogása (az *égő erdő, a szárnyasok, mint égő kerubok, a haragos ég infravöröse*) úgy most, az ötvenes-hatvanas évek nagy válsága után kihunynak a színek (pontosabban már a *Harmadnapon* kötet egyik utolsó versében *fehér zuhog a feketére*), a nyár helyét fokozatosan elfoglalja a tél (a *téli veszthely* metaforája), a *viharokra emelt nyárderű képét a mind tömörebb és szabadabb zuhanás, a nyílegyenes labirintus.* A présbe kényszerült világ (árulkodóan gyakori hasonlata ez, jelölje annak, hogy a világ szabadsága önnön, belső szabadságának kivetülése) – a világ egyre mozdulatlanabbá, tömörebbé és súlyosabbá válik, feszültsége pedig ezzel arányosan fokozódik, végül már töredezni kezd, „szálkakká” forgácsolódik. A túlságosan nagy terhet, a sohasem meghatározott, nem egyértelmű tartalmat hordozó forma sem bírja már el. Ennek a költészetnek már nincs „hogyan”-ja, csak „mit”-je, az eddig zárt költői nyelven át-meg átüt a közvetlenebb, a személyesebben kétségbeesett közlés. Közlésről kell beszélnünk, holott annak szinte teljesen reménytelen kísérlete ez. Pilinszky kései költészetének egyik legfőbb jellemzője a kommunikáció csődje, a láng önmagába-visszacsavarodása. Ennek a második periódusnak a nyelve allegorikusabb, s így merevebb is az elsónél; jelképei azonban a konvencionálistól távolabbra esnek, közvetlen jelentésük gyakran nem is, vagy csak nehezen megfejthető. Áll ez azokra a képekre is, melyek egyre nagyobb számban, a katolikus rituálé köréből veszik mintájukat; mintha az allegorikus nyelv olyan tartalmat hordozna, mely hirtelen más jelentést vett fel. A nyelv elemei (az allegorikus képek) és szerkezete (az allegorizáltság „transzcendenciája”) megmaradtak – de egyszerre csak észre vesszük, hogy az ismerősen csengő szavak valójában csak lefordításuk után érthetőek. Az a benyomásunk, hogy hasonló történik itt, mint-amit József Attila írt híres, Halász Gáborhoz címzett levelében: „... Én a proletárságot is formának látom”... Pilinszky számára a katolicizmus nem csak forma (pontosabban: nem üres for-

ma, mint ahogyan József Attila közlése is a szó szerinti jelentésnél sokkal bonyolultabb lelki helyzetet fed) – az azonban bizonyos, hogy a katolikus szimbolika nyelvét saját konfliktusai kifejezésére és nem a katolikus dogmatika illusztrálására vagy érzékeltetésére használja. Szubjektív katolicizmus ez, a reménytelen hit katolicizmusa – és ezért ellentétes a vallás konvencionális optimizmusával. Szimbólumai azonban mélységesen átéltek és érvényesek, s maga az, hogy nyelvét a katolicizmus hagyományaiból meríti, bizonyítja, hogy ez a hagyomány olyan anyaga költészetének, melyből sajátos dogmatikai értelmezését megalkothatja. A katolicizmus nyelve (szertartásrendszere) ugyanis az az egyetlen szimbolikus áttét, mely Pilinszky számára a szubjektum tárgyiasítását lehetővé teszi. Ez a költészet úgy süllyed a végső, kommunikációképtelen személyesség mélyeire, hogy benne, a szenvedés vállalásának paradoxiajában, a legvadabb, kibékíthetetlen ellentétek egyesülnek. Weil szemléletében a személyes és a szent kizárják egymást: *Az, ami szent, távolról sem személyünk, hanem épp az, ami emberi lényünkben személytelen.*

Mindaz, ami személytelen az emberben, szent. És egyedül az szent. Pilinszky költészetében menthetetlenül, végérvényesen összekeveredik a szeretetre való képтелenség a szeretettel, a végső reménytelenség a felfoghatatlan és el nem hihető, *sem mire sem vonatkoztatható* (időn kívüli) reménnyel:

*Látják a bejárati fényben
a szőlőlugast? A meszelt padot?
A levelek nyomasztó, viaszos zöld
távollétét? És mégis itt állt.*

Mégis (Végítélet)

A személyes és a személytelen szeretet e felbonthatatlan és megfejthetetlen komplexusa fúzi Pilinszkyt Simone Weilhez (az a benyomásom, hogy ezt az érzést vetíti rá, „Beszélgetéseiben” Sheryl Suttonra). Vallomásértékűek azok a sorok, melyeket Simone Weillel kapcsolatban kimondott. Az az írás, mely *Pásztorlány és katona* címmel a Vigilia 1979. novemberi számában jelent meg, s melynek bevezetését már idéztük, így zárul:

Elégett ő is, pásztorlányként égett el ő is egy olyan máglyán, amit ugyan depresszióknak hívnak, de ami maga a kereszt volt: mind Simone-nak, mind Johannának.

Mind Pilinszky Jánosnak – kíváncszott volna ide, befejezésül. De aztán úgy éreztem, meg kell változtatnom ezt a mondatot, s hadd írjam le, remélve, hogy elkerülhetem a szentségtörés vádját: mind nekünk, valamennyiünknek, vallás és hit megkülönböztetése nélkül – valamennyiünknek, akiket meggyötört ez az Isten nélküli, Isten-közeli, Istent kereső évszázad.

Sok mindenért vagyok hálás az ötvenéves Vigiliának, mely annyi éjszakán át őrizte a magyar kultúra lángocskáját. Most mégis csak egyet szeretnék megköszönni – a számomra talán legfontosabb és legtitokzatosabb emberi erényt: toleranciáját.

Jegyzetek Illyés Gyuláról

(Kéziratból)

Illyés Gyula a „Kortárs” legutóbbi számában megkapó és gazdagon árnyalt följegyzésekben számol be az öregedés élményéről, ellentmondásosságáról. Tűnődéseiben – természetesen – helyet kap a természetfölötti is, ahogy az elmúlás szorításában fölszökken az élet, a halál szorításában az öröklét. Írása – szellemi alkatának megfelelően – inkább beszámoló, mint vallomás; nem az utolsó, hanem az „utolsó előtti” lépés – lépések? – története. Egy montaigne-i és voltaire-i alkat őszinteségét csodálhatjuk benne, akit végtelen hosszú út választ el mégis a következő, az „utolsó lépés” krónikásaitól – Pascaltól, Kierkegaardtól, Simone Weil-től. Ez persze nem értékmérés. Hiszen Illyés már fiatalon is az „utolsó előtti lépés” művésze volt, ez adta írásainak ritka ízét, bizonytalanságból fogant érzékenységet, s nevelte rá, hogy stílusa egy fokkal mindig meggyőzőbb legyen, mint meggyőződése.

Bizonytalanságáról soha semmi sem vallott mélyebben, mint stílusbiztonsága. Végig vándorolt hűségesen az időn, ez igaz, de végig az „utolsó előtti lépés” vándora maradt, ahogyan Pascal – például – egész életében az utolsót lépte. Ismételjük: ez nem értéktétel, hanem jellemzés. Illyés sajátos életműve igen nagy segítséget nyújt mindazoknak, kik rokonai, s akikben a bizonytalanság az ő segítségével tud valódi szavakra találni; még akkor is, ha vallásos elmékedései lényegében soha nem lépik át a tisztán humanista szintet.

(Keltezetlen. De vele egy füzetben található a *Profik és amatőrök* című cikk, *A zsenialitás szorgalom* kezdetű glossza és *Simone Weil a keresztről* című fordítás. Az első kettő 1968-ban jelent meg az Új Emberben. Valószínű hát, hogy ez a jegyzet is abból az évből való. A Kortárs csak ugyan akkor közölte *Az öregedés tünetei* címen három folytatásban Illyés Gyula följegyzéseit, amelyekből egy évvel később a *Kháron ladikján* című kötet összeállt.)

DOROMBY KÁROLY

Elmosódó arcélek

Az emlékek vastag kötetében lapozgatva, különböző élességgel tűnnek elő régmúlt események, arcok, szavak, mozdulatok. Elmosódott arcélek. Essék most néhányukról szó, főleg olyanokról, akiket ritkán vagy szinte sosem emlegetünk, holott a maguk idejében fontos, sőt esetenként döntő szerepet játszottak a Vigília életében.

ARADI ZSOLT. Amikor 1935 februárjában a Vigília első száma megjelent, már mintegy kétéves múltja volt annak a szellemi erjedésnek, ami az egyetemi diákság körében, főleg az egyetemi Mária Kongregációban indult meg, és új utak

keresésére ösztönzött a katolikus gondolkodásban, irodalomban és társadalmi reflexiókban. Balla Borisz volt az, akinek akkor már neve is volt, s akihez írásai alapján gondolatainkkal és gondolatainkkal fordulhattunk. Az ő révén jutottunk el azután Possonyi Lászlóhoz és Aradi Zsolthoz, és ez a három név vált azokban az években szinte jelképévé azoknak a törekvéseknek, amelyek friss levegőt igyekeztek beereszteni a magyar katolikus szellemi élet dohos szagú termeibe.

Háromjuk közül egyedül Aradi Zsolt volt a szó igazi értelmében vett profi. Már akkor hivatásos újságíró, publicista, aki a jó szervezőképességnek sem volt híjával. Jó érzékkel ismerte föl az igényeket és azok kielégítésének módját is. Az ő hozzáértése és szervező munkája nélkül sem a Vigilia, sem másfél évvel korábban a Korunk Szava nem jelent volna meg. De sajtóságon módon mégsem vált ennek a sokat ígérő szellemi mozgalomnak vezéralakjává. Talán ezért is mosódott el inkább az alakja. Sokat töprengtem, mi lehetett ennek oka, hiszen ezután öt éven keresztül dolgoztunk együtt, ugyanabban a szerkesztőségi szobában és ő mindvégig ugyanaz az éles szemű, a dolgokat helyesen látó és biztosan megítélő publicista maradt. Talán azért emlegettük ritkábban, mert minden külső aktivitás és néhány szerencsétlen személyi vita ellenére, megmaradt alapjában véve reflektív természetnek. A Felvidékről került át Magyarországra meglehetősen romantikus körülmények között. Mint egyetemi diákot kémkedés gyanújával perbe fogták, majd aztán, egy kora tavaszi hajnalon, az egyik határállomáson, tőbedmagával, Magyarországon fogva tartott kémekkel cserélték ki. Talán ez is közrejátszott abban, hogy a két háború közötti Magyarország közéleti buktatóiban sosem ismerte ki magát igazán. 1938-ban együtt szerveztük meg a Budapesti Eucharisztikus Világkongresszus és a Szent István Emlékév sajtóirodáját. Egy évvel később Rómába ment tudósítónak, a háború és a német megszállás viharait a Vatikán állam területén élte át, és azután már nem jött haza. Amerikában telepedett le, ahonnan már csak két életjel jött tőle két angol nyelvű könyv formájában, amelyekben XI. és XII. Pius pápa életrajzát írta meg. Aránylag fiatalon, 57 éves korában vitte el a rák.

JUHÁSZ VILMOS. A Vigilia második világháború utáni újramegjelenésének volt legfőbb szervezője. Ez azonban csak egyik – bár természetesen nagyon fontos – epizódja volt egy sokoldalú és hatalmas életműnek. Juhász Vilmos külsőre nem mutatós, kövérkés, félszeg ember volt, a végtelenségig szerény, szelíd és halkszavú, és ugyanakkor az igazán nagy polihistorok egyike. Rengeteget dolgozott. Írásos műveinek már a puszta felsorolása is látványos képet nyújt arról, mi mindennel foglalkozott. Neve a két világháború között először az Athenaeum könyvkiadó nagy sikerű földrajzi sorozatának egyik legtöbbször foglalkoztatott szerzőjeként vált ismertté. Ő írta meg *Az aranyföld hajósai* címmel a mexikói azték birodalom meghódításának, majd *Az Inkák birodalma* címmel a dél-amerikai perui birodalom leigázásának történetét, rendkívül színesen és alaposan. Majd ugyanebben a sorozatban *Tibet* történetét. Ugyanebben a földrajzi témakörben ő szerkesztette – és javarészt írta – a Révai könyvkiadó *A világ felfedezői és meghódítói* című sorozatát. Ő szerkesztette a Dante és Pantheon kiadók közös kiadásában megjelent hat vaskos kötetből álló *Új Lexikont*, ami hézaggótló volt a maga idejében, a harmincas évek végén. Közben szépirodalmi műveket is fordított, és belefogott egy nagy lélegzetű Rákóczi-monográfiába; az 1935-ös Rákóczi-emlékévé vége felé azonban még mindig csak a fejedelem tizenötödik életévénél tartott. Mivel a könyvnek sürgősen meg kellett jelennie, ezért egy másik íróval gyorsan befejeztették. Ez egyébként nem volt egyedülálló eset Juhász Vilmos életében, mert nemcsak pénzzel, de idővel sem tudott gazdálkodni. Annyi minden érdekelte és annyi mindenre vállalkozott, hogy állandó késésben volt munkáival. Hozzáfogott egy sok kötetre tervezett hatalmas vallástörténeti munka megírásához, de

Megváltás felé címmel ebből is csak az első kötet jelent meg, amely a történelem előtti idők vallásos hiedelmeit és szokásait írja le rendkívül érdekesen.

A háború után rövid ideig újságíróskodott, majd a Singer és Wolfner kiadóvállalat irodalmi igazgatója lett. Közben pedig, kezdettől fogva szorgalmazta a Vigilia mielőbbi megjelenését. Mert mélységesen hívő katolikus volt, ha mint író és gondolkodót nem is tartották ilyenként számon. Az ő ötlete volt az is, hogy Sík Sándor a legalkalmasabb személyiség, aki körül ez a katolikus szellemi műhely újra megalakulhat. Ennek érdekében már 1946 tavaszán, a legvadabbul dühöngő infláció idején, amikor még csak távoli álomnak tűnt a folyóirat megjelenése, egy közös kirándulást szervezett meg Pannonhalmára, amelyen katolikus szellemi emberek, írók, újságírók vettek részt, és amelynek során Sík Sándor tartott számukra egy amolyan lelkigyakorlat félét, életre szóló élménnyel gazdagítva őket. Még semmi sem volt rögzítve, de lényegében itt született meg a háború utáni új Vigilia.

1946 decemberében jelent meg azután az új Vigilia első – és abban az évben természetesen egyetlen – száma. A címdalán ez állt: Szerkeszti: Juhász Vilmos és Sík Sándor. A felelős szerkesztő Sík Sándor mellett Juhász Vilmos mint felelős kiadó jegyezte a lapot és mindjárt két rovata is indult benne, egyik a világegyház életéről, a másik a világpolitikáról, később azonban – megint csak nagy elfoglaltságai miatt – abbahagyta őket. Közben megjelent *Az atomkorszak új világa* című könyve, amely Magyarországon talán az első – és világszerte sem nagyon sokadik – erkölcsi, gondolati reflexió volt a hírosimai atombombára.

ECKHARDT SÁNDOR. Eckhardt Sándor neve azért nem ment feledésbe, mert ehhez a névhez fűződik a mindmáig legjobban és legtöbbet használt magyar-francia és francia-magyar szótár. És mint irodalom- és nyelvtudóst nyilvántartja őt nemcsak a magyar, hanem a francia tudományos világ is, amely utóbbinak körében külföldinek ritkán kijáró nagy tiszteletnek örvendett. Hogy ezenkívül még egyéb is volt, így például mélységesen hívő lélek és a társadalmi jelenségekre érzékenyen reagáló és reflektáló tudós, arról már ritkábban esik szó. A Bölcsészettudományi Egyetemen, ahol francia tanszékvezető professzor volt, valóságos réme volt a diákjainak. Rettegve simult mindenki a falhoz, amikor apró termetével és villogóan kopasz fejével végigment a folyosón.

Mikor aztán a Vigilia szervezői és szerkesztési munkái során szorosabb kapcsolatba kerültem vele, sokat gondolkoztam azon, vajon mi lehetett e félelmetes és olykor valóban kíméletlen szigor mögött. Pedagógiai megfontolásokon túl, talán valami különös leplezni akarása nagy belső érzékenységének és törékenységének. Mert a magánérintkezésben kevés hozzá hasonlóan kedves, figyelmes és nyájas embert ismertem életemben. És mi, a Vigilia akkori fiatalabbjai, nagyon sokat tanultunk tőle. Engem azonkívül még külön mindig meglepett nagy teológiai tájékozottsága. Azon az emlékezetes pannonhalmi lelkigyakorlaton, 1946 áprilisában, egymás mellett ültünk. Csodálatos volt hallgatni azt a teljesen újszerű hangvételt, amellyel Sík Sándor a keresztény egzisztenciáról, bár evangéliumi hitelességgel, de a hazai fülek számára szokatlanul, beszélt. Eckhardt Sándor akkor odasúgja nekem: „Rómában ezt nem pontosan így tanítják, de igaza van.” Sík Sándor semmi téveset nem tanított. Egyszerűen csak prófétai lélekkel ráérezett arra, ami húsz évvel később, a zsinat idejére, általános eszméléssé vált az egész egyházban. És ezt ismerte föl Eckhardt Sándor is, aki aztán fontos támasza lett a szerkesztőségi munkának. Intézményesen sosem kapcsolódott a szerkesztőséghez, ezt már egyetlen elfoglaltsága sem tette volna lehetővé, de főleg az első időben rendszeresen részt vett a heti összejöveteleken és mindjárt a legelején, az 1947-es évfolyam januári számában „Zsidóság és nemzetiség” címmel olyan tanulmányt írt erről az akkortájt még nagyon kényes és súlyosan ter-

helt kérdésről, amihez nemcsak nagy erkölcsi bátorságra volt szükség, hanem a tárgykörben való bámulatos tájékozottságra s jó ítélőképességre is. Irányt mutató és szinte máig érvényes megnyilatkozás volt ez, beleértve az akkor még csak kezdeti stádiumban lévő palesztinai cionista vállalkozással kapcsolatban kifejtett kételyeit és aggodalmait is.

BALANYI GYÖRGY. Piarista tanár volt, történész és egyháztörténész. Intézményesen ő sem kötődött soha a Vigiliához, mégis nélküle szinte elképzelhetetlen lett volna a lapnak a háború utáni kezdeti másfél évtizede. Nemcsak azért, mert Sík Sándornak személyes jó barátja is volt, hanem azért is, mert nélkülözhetetlenek bizonyult hatalmas tudása, tájékozottsága és jó ítélőképessége. Talán ez az utóbbi volt a legfontosabb. Számtalanszor leírtuk már, hogy a második világháború nagy cezurája után Magyarországon semmit sem lehetett ott folytatni, ahol a háború következtében abbamaradt, legkevésbé az egyház életét. Ha volt valami, ami állandó gond volt a szerkesztőségi munka során, az az állandóan a szerkesztői munkaközösség vállaira nehezedő felelősség volt, hogy a folyóirat miként járulhat hozzá a magyar katolikus egyház és hívőszerege, és azon belül a katolikus értelmiségi réteg, új, korszerű és mégis hagyományhű szellemi arculatának kialakításához. És meggyőződésem, hogy éppen ennek a gondnak megoldásában volt döntően nagy, noha filológiaiilag nem kimutatható szerepe Balanyi Györgynek. Bár a legtöbbször egyháztörténeti kérdésekben kérte ki tanácsát és véleményét a szerkesztőség – és kapott azonnal alapos és kimerítő választ –, a többlet, ami még ehhez hozzájárult, egy olyan történetiszemlélet volt, amit nála tapasztaltunk először. Én legalábbis az ő szájából hallottam először, hogy a történelem nem intézmények története, hanem a mindenkori emberé, és hogy nincs az egyetemes történelemtől különálló „egyháztörténet”, mert az egyház tagjain keresztül szükségképpen résztvevője az egyetlen emberi történelemnek. A zsinat után ez a megállapítás is szinte közhelynek hat már, akkoriban azonban egészen újszerűen hangzott. Ő is a zsinat névtelen előfutárainak egyike volt és nem lenne szabad megfeledkeznünk róla.

BORBÉLY KAMIL. Bencés tanár volt és hosszú időn át a balatonfüredi híres körtemplom lelkésze. Ő már egy későbbi időszakban kapcsolódott be a Vigilia szellemi műhelyébe, de ez a kapcsolat sohasem vált olyan szorossá, mint az eddig méltatottak esetében. Szellemi hagyatéka is alig haladja meg azt, ami a Vigiliában megjelent tőle. Hogy mégis helyet kapott ebben a kis megemlékezésemben, azt egy fontos, de még mindig elhanyagolt szempont indokolja. Borbély Kamil természettudós volt és tájékozott ismerője a modern fizikának és annak a szellemi forradalomnak, ami a fizikai gondolkodásban, főleg Einstein óta, lejátszódott. Az a fölismerés, hogy a tér és az idő nem objektíven adott keretei a létnek és a valóságnak, hanem csak egyik lehetséges tulajdonságát vagy megjelenési formáját képezik az anyagnak, alighanem nagyobb jelentőséggel bír majd az egész emberi gondolkodás szempontjából, mint annak idején annak fölismerése volt, hogy a Föld forog a Nap körül és nem fordítva. Az egész katolikus gondolkodás is szembetalálkozott ezzel a kérdéssel. Borbély Kamil ennek a hívő gondolati földolgozásnak volt egyik útegyengetője, és ebben a minőségében tájékozódásunknak is egyik útmutatója. Kár, hogy egyelőre nincs utódja, legalábbis az írni tudók és írásra vállalkozók körében. De az, hogy elindult az útján, már magában véve nagy segítséget jelent annak, aki nyomába akar eredni.

Őt nagyszerű embernek próbáltak szerény emléket állítani ezek a sorok. Rajtuk kívül, persze, másokat, nem kevésbé fontosakat, vagy szívünknek nem kevésbé kedveseket is fel lehetett volna sorolni, és csak hálával gondolhat az emlékező arra, mekkora ajándékot jelentettek az ő és mások életében is azok a kiváló emberek, akikkel a munka és a scrs összehozta őket.

A Vigiliának szeretettel

VAS ISTVÁN

Mégis

Válogatott verseim elé

Az 50 éves Vigiliának szeretetteljes visszaemlékezésül

– Ne törődj semmivel. Sem a kritikusok, irodalomtörténészek véleményével, sem a szávalók előszeretetével, sem a tankönyv- és antológiászerkesztők döntéseivel. Fricskát adhatsz az egész irodalmi közvéleménynek. Azokat a verseidet vedd be a kötetbe, amiket *te* szeretsz. Úgy láttasd magadat, ahogy te akarsz, hogy lássanak.

Ezekkel a szavakkal nyújtotta át Illés Endre azt a szép születésnap ajándékot, hogy én magam választhatom meg válogatott verseim kötetének darabjait. Ezt az engedélyt – vagy felszólítást – már ott helyben kissé megszeppenve hallgattam végig. Tudtam ugyanis, hogy amennyire önálló (és legtöbbször határozott) véleményem van más költőkről, magyarokról és idegenekről, annyira elbizonytalanodom, ha magamról, a saját verseimről van szó.

Ez a bizonytalanság végigkísért egész költői pályámon, sőt olyan korán kezdődött, amikor még rendkívül valószínűtlen volt, hogy egyáltalában lesz költői pályám. Nem tartoztam azok közé a boldog poétai alkatok közé, akikről első látásra nyilvánvaló, hogy költők. Zsenge koromban engem senki sem biztatott versírásra – pontosabban úgy kellene mondanom, a versírásban –, mert ha hiányzott is a biztatás, nem tudtam verset nem írni. Körülöttem a középiskolás ifjúság egy sokszorosított folyóiratot szerkesztett, szervezett, terjesztett – ha jól tudom, Radnótinak itt jelent meg először verse. De majdnem mindenkit közöltek, fölfedeztek, csak engem nem, még a barátaim sem. Ez a csőd olyan mély sebet ütött belém, amely máig sem akar behegedni. Igaz, arra viszont jó volt, hogy később minden irodalmi mellőztetést, kudarcot, sérelmet aránylag könnyedén tudtam elviselni – mik voltak ezek ahhoz képest, hogy a Haladás nem közölte versemet, csak az enyémet nem? És én hittem nekik! Hittem nekik, de azért írtam tovább a verseimet.

Többször is elmondtam már, de elégszer el nem mondhatom, hogy milyen váratlan kapunyitás volt Kassák ítélete a Magyar Korona kávéházban, az „Uram, maga költő”. Igen ám, csakhogy e megváltó szavak után másfél év sem telt el, és Kassákkal már összekülönböztünk, az életben is, a költészetben is. A továbbiakban sok mindent csináltam, csak olyasmit nem, amire áldását adta volna Kassák.

Voltaképpen költői „pályám”, a valamelyest folyamatos, Kosztolányi felragyogó napsütésével kezdődött. De ez a napsütés sem tudta végleg eloszlatni kételemem ködképét. Hiába biztatott, hogy ha egyszer pesti költő vagyok, éljek bátrabban mindazzal, amit csak Pesten kaphat a költő: nem tudtam elhinni, hogy a Gyár utcában vagy a Sas utcában, Újpesten vagy Angyalföldön is lehet igazi költészetet csinálni. Kertelés nélkül szólva: azt nem tudtam elhinni, hogy igazi költő vagyok. Alig írtam verset, amelyet elkészültekor jónak találtam – csak akkor kezdtem hinni benne, ha akadt, akinek tetszett, vagy aki éppen szerette. Közel ötven évvel ezelőtt egy tekintélyes esztéta, aki addig nem sokat hederített rám, valahol megszólított: – Szép volt a versed a Nyugatban. – Azóta is, mindhaláláig, valahányszor találkozunk az uszodában, főlemlegette: – Hallom, megint megjelent valamid. Hanem az volt a szép vers, a Nyugatban – és még a címére is emlékezett. Hát hogyan vettem volna be ebbe a válogatásba, az ő emlékezetére, ha már úgy ragaszkodott hozzá?

Én sohasem voltam „hallgató” költő, csak elhallgattatott. Vállat vontam és: „Nem kell költőnek lennem mindenáron” – írtam 1949-ben. A dacos közönynek ebből a visszhangtalan gödréből Tuhász Ferenc húzott ki – sajnos, csak képletesen mondhatom, hogy a hajamnáit fogva. Ezek a viszontagságok sem voltak alkalmasak arra, hogy bizonytalansági tényezőmet kiküszöböljék.

Félek hát, hogy Illés Endrének némi csalódást okoztam a válogatással: hiába, nem járt rá a kezem a fricskára, inkább a visszaköszönésre. De azért az évtizedek folyamán voltak kivételek is: néhány vers, amelyikről azonnal és biztosan tudtam, hogy jó versek, és legalábbis nekem fontosak, és később sem éreztem okot kételkedni bennük – de senki sem figyelt fel rájuk. Ezeket mind bevettem válogatásomba – hátha most lesz, aki észreveszi őket.

Mégis – a kötet címe sok mindent jelent, sok mindenre utal. Többek közt arra, hogy úgy látszik, mégiscsak költő lettem. És ha méltányos akarok lenni, azt kell mondanom, hogy kritikusaim, teljességükben véve, inkább segítettek, semmint akadályoztak ebben. De azért persze senkire sem gondolok vissza olyan hálával, mint Sárközi Györgyre, aki első kötetemről írt a Nyugatban, és kritikájában leírta ezt a mondatot: „Aki ezeket a verseket írta, ember és költő a talpán.” És ha erre az előlegezett bizalomra a közben eltelt jó félszázad alatt sem cáfoltam rá, akkor ezt a válogatást reménykedve nyújtom át az olvasónak.

SÖTÉR ISTVÁN

A Vigiliának újszólván első évfolyamai óta munkatársa vagyok. A folyóirat mégis, legjobb barátomnak, Rónay Györgynek emléke miatt áll közel hozzám. Az ő életpályájának jelentős részét alkotja a Vigilia szerkesztése. A folyóiratból, melynek oly kiváló szerkesztője volt már, mint Sík Sándor, Rónay György formált magas színvonalú, irodalmi lapot, mely korunk irodalmi életének hatékony részese lett. Költeményeivel, olvasónaplóival érte ezt el – és azzal, ahogyan az irodalom mai értékeit, új tehetségeit felfedezte, és a korábbi tehetségek művét értette, gondozta, bátorította. Hosszú barátságunk kötelez arra, hogy művének, az irodalmilag is oly jelentős Vigiliának fenntartásában, tovább éltetésében részt vegyek. Amikor a Vigiliához ragaszkodom, Rónay Györgyhöz ragaszkodom, mintha még élne. És ragaszkodom mindahhoz, ami az ő lényéből áradt: a tisztaságához, a fogékonyságához, az igényéhez. Ez a regénytöredék az ő szelleme szerint is fogant.

A koldus*

Magasan állt a téli hold, éjfélkor, a Víziváros felett. A tetők kéményeinek és televíziós antennáinak árnyéka átvetült a szemközti házak falára; az ablakok vakon csillogtak. A vöröstéglás társasház legfelső emeletén fehér nylonfüggönyök mögött még égett egy rózsaszín állólámpa, az utca azonban sötétbe borult, s a hold vetette árnyékban hókupacok fehérlettek. A túlparti körforgalmú téren ritkán tűntek föl gépkocsik fényszórói: megkerülték a szobrot, majd a híd felé fordultak. Az előkert platánja alatt az ágyásokat vastagon fedte a hó, a rózsatövek görcsösen összehúzták magukat, a lesöpört kerti utakon vékony jégréteg szikrázott. Ez a látvány azért volt megnyugtató, csaknem boldogító, mivel nem történt benne semmi, nem is kezdődött, és véget sem ért. A Fő utcán most fordult a rakpartra az ismeretlen rendeltetésű teherautó, amely mindig ilyenkor szokott megjelenni. Feketén várakoztak jobbra csavart kerekeikkel a személykocsik: gazdáik álma néha miattuk volt nyugtalan. Az ég olyan fényes volt, hogy egyetlen csillag sem látszott. A lakás egyenletesen meleg volt, a konyhában a gázkazán kék fényt vetett a padlóra, a világítódavarra nyíló ablakon átféhrlettek a szemközti tűzfalat díszítő hócsíkok.

Ettre Ferenc épp felkelt íróasztala mellől, fél pohár bort ivott meg a konyhában, a kazánfény mellett, s lefeküdni indult, amikor a lépcsőházi ajtón a kopogtatást meghallotta. Nem csengettek, nem dörömböltek, – kopogtattak csupán, mint valaki régi ismerős, aki nem akarja az egész házat felébreszteni, nem is dörömböltek, hanem csak kopogtak, félénken talán, mint valami koldus. Éjszaka közepén, ilyen későn már! Mégsem érzett ijedelmet, hanem kíváncsi örömet inkább, sőt, várakozást, mely váratlanul érte. Ajtót nyitott: egykori tanára, Dávid Sándor állt a lépcsőházban. Odalenn, a fordulónál nem égett a gömbölyű, üvegbe metszett mintákkal díszített, századvégi lámpa, mégis, talán a környék havának visszfényében azonnal megismerte Dávid tanárt, aki viszont bátorlannak látszott, mint aki felkészült a legdurvább visszautasításra. Komoly, téli öltözetet viselt, fekete kalapot, s télikabátot, mely ebben a világításban vasszürkének látszott. Csak a galambszürke kamásnija volt szokatlan és régimódi, mely fekete cipőjét az orráig beborította.

– Kedves fiam. – kezdte a tanár. – Látom, nem vártál, pedig várnod kellett volna. Tudom, soká jártál utánam, kerestél, pedig engem hiába keresel, rám csak várnod lehet. Ahogyan én is várakozom, hogy ajtót nyissál, s nem tudhatom, egyáltalán beeresztesz-e. Én vagyok az, aki utánad járok, és várakozom, miközben nem is gondolsz rám. Pedig a vérebeimet is rád bocsájthatnám, hogy hozzám hurcoljanak. De én inkább itt koldulok, az ajtód előtt. Adnál-e egy falat kenyeret, fiam?

Ettre boldogan és hitetlenül tárta ki az ajtót, tessékelte be Dávid Sándort, akitől zenetörténetet és még ennél is fontosabb dolgokat tanult valamikor. „Nem megyek be, fiam, a cipőtalpamra ráfagyott a hó, összesároznám az előszobaszőnyegeteket”.

– Hozom a kenyeret! – kiáltotta Ettre, és remegő kézzel vágott egy karéjt, tiszta ruhát keresett, hogy becsomagolja.

– Várakoznod és figyelned kell – hallotta még a lépcsőházból a tanár hangját –, nem pedig akarnod és keresned. Most én elégettem meg a magam várakozását: ezért léptem be a tetőd alá.

*Regényrészlet a *Budai Oroszlán* folytatásából.

Ettre visszatért a fehér kendőbe burkolt kenyérszelettel, de Dávid Sándort már nem találta. Aláfutott a lépcsőházon, de még a lenti ajtó is zárva volt. Meggyújtotta a cirádás lámpagömböt, és a padlásajtóhoz is felszaladt, nyitogatta, de az is zárva. Dávid sehoh!

Kabátját magára rántotta, kulcsokat keresett, futott ki az utcára: a járda és az úttest üres volt, a regényes lépcső tetején nyugtalanul lobogott két gázlámpa, a televíziós antennák árnyéka mind ferdébben vetült a szemközti falakra. Egy földszinti lakásban lámpát gyújtottak, mintha épp oda tért volna Dávid Sándor. De Ettre tudta, hogy ez nem lehetséges, ezért előkereste Moszkvicsának kulcsát, a volán mellé vetette magát, és az amúgy is jobbra csavart első kerekek segítségével, nem is nehezen szabadult ki két kocsik közül. Mellette a szomszéd ülésen, a fehér kendőbe burkolt kenyérszelet, mintha Dávid Sándor ülne ott.

Amikor a kocsik még új volt, éjszakánként szeretett nekivágni az üres városnak, mély olyankor csaknem szép és barátságos volt; kocsival ritkán találkozott, járókelőkkel se gyakrabban, s úgy érezhette magát, mint a város egyetlen lakosa, láthatatlanná vált házak között. Néhol még váltottak a forgalmi lámpák, s ezeket most csak óérette működtették. Hidakon haladt át, holdat látott a Várhegy felett, a temető fái alatt mintha tömeg tolongott volna, a fehér falaknál balra fordult, visszaereszkedett a város völgyébe, a Körúton sötét mozik előtt haladt el, néha barátok ablakai alá került, s azok összerezzenhettek álmukban: valaki ilyenkor is tud rólok.

Ezen az éjszakán azonban Dávid Sándort üldözte, holott tanára tudtára adta, hogy nem keresnie kell, hanem várnia. De a várakozó miért ne futhatna elébe a vártnak? A Fő utcán csak a virágkereskedés kirakatában égett lámpa, a növények langyos fényben fürödtek, a primulák kicsiny cserepekben szorultak össze, a virágföld fekete zsákocskákban halmozódott. A Margit-hídon kék és sárga lámpák villogtak, a járdán mentőcsónak hevert feleslegesen, tűzoltókocsit vettek körül a rendőrök, létrát emeltek át a korláton: valaki a zajló Dunába vetette magát. A pályaudvar csarnokának fényeit mosatlan üveglapok tompították, a mellékutcákban a kopasz fák koronái összeborultak, – Dávid sehoh: visszafordult Budára, lassított a Disz tér sarkán, ahol egykori lakásuk helyén magas tetejű új épület emelkedett, étteremmel a földszintjén. Érzékelt az egykori ház körvonalait, s emlékezete még azt a helyet is rögzítette az új falak mögé, ahol Krisztina szobácskájá tejszagúan és túlfútóten fogadta, amikor lefekvés előtt a gyermek álma fölé hajolt. Emitt nyílhott az egykori kapu, mely előtt akna ölte meg a vacsorát osztó német katonát: Mutter! Mutter! – már csak ennyit tudott kiáltani. Ezeken az utcákon a lámpák a gázvilágítás fényhatását keltették, a tejszarnok mélyén azonban éles fényű lámpa égett, a levéltáron pedig egy színes üveglapok derengett.

Ettre útjának ez a várbeli szakasza előre jelezte-e a váratlan találkozást? Szeszélyes cikcakkokban már ismét Pestre tartott a Moszkvics, elérte az Üllői utat, melynek széles mezején, az egyemeletes házak közt szélrohamok nyomultak a kocsira. Felhők jöttek, a hold eltűnt, gyöngyöző havazás kezdődött. Repülőtéren autóbussz haladt, a klinikák ablakaiban kék derengésben virrasztott a fájdalom, a műszaki bolt kirakatában fűrógép hevert fémszemcsés mészároskesztyű mellett. Lovagvárszerűen emelkedett az úttorkolat sarki épülete, szemközt az egykori lovardával, tisztnövendékek gyakorlóterepeivel, melyeket még a kórházak félköre, távolabb pedig a pénznyomda követett volna. Egy Skoda, melyet vezetője nem tudott beindítani, épp az optikai és fényképészeti kirakat előtt állt, a vezető kiszállt a kocsiból, amikor a Moszkvics odaért, és bizonytalanul emelte segítségkérésre a karját. Ettre azonnal megállt, és ezzel megtörtént a váratlan találkozás, melyet a várbeli útszakasz készített elő.

Érthető, hogy Etre Ferenc nem ismerte fel azonnal a Skóda vezetőjét, Rosty Lászlót, hisz több mint két évtizede nem látta. Utoljára a Tárnok utcán találkozott vele, amikor Rostyék elköltöztek a szomszédos lakásból, bútoraikat a fiatal német katona majdani halálhelye felett kocsira emelték, majd a nagy szállító-kocsi elindult, s Rosty László gyalog követte, mint temetésen a gyász kocsi.

– Rosty! – kiáltotta Etre, többértelmű meglepetéssel, amikor felismerte a magakorút. – Baj van az akkuval? Megtoltjuk!

Többes számban mondta, mintha egymaga kitenne több embert, és ez a találkozás még valamit idézett az egykori költözködés jelenetéből: Gyarmati Emilék bútorszállító társzekerének megérkezését, akik a felettük kiadott lakásba költöztek. Sejtette-e valaki az akkori kereskedelmi ügynökökben az Országos Szabályozási Bizottság mai, nagyhatalmú elnökét? Kicsi a világ! Etre még örült is Rosty Lászlónak, s a Skódat sem kellett sokáig tolnia. Hálás vezető szállt ki a kormánykerék mellől; Etre még mindig azon csodálkozott, hogy ráismert Rostyra, s még a beszélgetéseikre is emlékszik, a villamosban, mikor 1938 őszén a gyakorlótérről hazautaztak. Különösebben nem is vonzódott hozzá, – miért vált most a megjelenése olyan fontossá? Mert ezt a fontosságot Etre bizonyos szorongással megérezte.

Ráismerése csak annál meglepőbb volt, mivel Rosty – talán Lászlónak hívták – ugyancsak megváltozott. Szőke, tömött bajsza a régi volt, de testessé vált: a szeme alatt tásák, s a felső szemhéja is duzzadt-fáradt. Műszövet télikabátot viselt, műszörme gallérral, mely bizonyára a műszörme bélést folytatta; fején fekete báránybőrkuccsma, melyet hegyesre kihúzott, ahogyan régen a favágók szokták. Ezzel a kucsmával a kocsiból ki sem tudott szállni, ajtónyitás előtt levette fejről, s újból feltette, amikor Etréhez lépett.

– Itt lakol? – kérdezte Etre.

– Á, dehogya, a Honvéd utcában – felelte Rosty, különös zavarban, mellyel Etre nem törődött, mivel megrohanták az emlékek és a megvilágosodások. Megvilágosodás volt, hogy rájött: Dávid Sándort ma éjszaka ugyanúgy kereste, mint 44 őszén, amikor a dunai kishajóval kelt át Pestre, hogy megmentse az elhurcoltatástól, – vagy azon a téli éjszakán, a dunántúli prэшházban, mely utolsó ismert tartózkodási helye volt. De hisz akkor már felfedezte rejtkehelyét, a templomi monstrancia barokk-arany sugarainak kellős közepében, törékeny és fehér ostyaformában. Életrajzi esszéjében, melyet Dávid Sándorról tervmunkaként készített, erről a rejtkehelyről okosan hallgatott, s csak az országhatár felé terelt áldozatok menetszlopát említette, melybe Dávid önként besorakozott. „Tehát én őt mindig csak kerestem, kerestem, holott csak várnom kellett volna rá. Figyelmesen várnom”. Ó, Jézus, Jézus!

– Mi az öregem? Az imént megismertél, most pedig úgy nézel rám, mintha sohasem láttál volna.

Rosty – most már biztos, hogy László – ott állt a havazásban, és a kezét nyújtotta, amit Etre nem vett észre. Sietett is mentegetődni, Rosty László pedig a segítségért tovább hálálkodott:

– Tudod-e, hogy életutadat egy ideje szemmel tarthatom? A te lányod és Kálmán, az én fiam, évfolyamtársak. Kicsi a világ! Mindennap együtt ebédelnek fél liter tejet és óriáskiflit a tejszernokban.

Rosty most felnevetett, ok nélkül:

– Mit beszélék! Te ott dolgozol, ahol a feleségem – és tisztelettel tette hozzá: – Mazura elnök titkárnője. Kell, hogy ismerjed!

Etre elgondolkozott, mert Mazurának három titkárnője volt: „Nem Magdának hívják?” – „Persze, hogy Magdának. Néha emlegeti is a nevedet.” Etre viszont Magdának csak a keresztnévét tudta, és sokkal többet nem is akart tudni róla.

Kerülte, kellemetlen asszony volt. Nem mert Rostyra tekinteni, mert félt, hogy a tekintete valamit elárul. Rosty pedig tovább beszélt, Kálmánról, akit alig lát, és Magdát se többször. Ma már ismeretlen az olyan családi élet, amelyet ők éltek, gyermekkorában, a Várban. Már a nagyanyjáról mesélt, és Etre úgy találta, hogy Rosty a gyakorlótér korszaka óta megváltozott: akkor tévesen volt elszánt, most pedig lágy és elszántság nélküli.

– A bátyáddal mi van? – kérdezte ok nélkül, maga sem tudta, miért. Ezzel a kérdéssel egyszeriben a közlési kedvét szegte Rostynak: „Már nem gyógyul meg. De csendesen viselkedik, tudod, az *intézetben*”.

Ez a véletlen találkozás így drámák és kapcsolatok láncolatát görgette ki, – a kelletténél többet. Etre elkomorult, s a külső Üllői út sötétjébe figyelt, túl a Nagyvárad tér sötétjén, a kórházak félkörén túl, az egykori Ferenc József gyalogsági laktanya irányába. Rosty László pusztá megjelenésétől átalakult a mai környék, visszajött az iskolászárad kora, Ollári hadapróddal, aki ma farmer Ohio-ban, és Agostyánnal, aki kerületi titkár. Készülődés, nagylelkűség, áldozatvállalás kora, boldog és fenyegetett idő, – Etre hallotta, hogy szólt hozzá valaki: a régi énje szólt hozzá. Sietett búcsúzni Rosty Lászlótól, kocsijával megkerülte a teret, lassan haladt visszafelé, a klinikák alatt.

Azért haladt lassan, hogy maga mellett, a szomszéd ülésen kibonthassa fehér kendőjéből a kenyérszeletet, – megéhezett ugyanis. Darabkákat tördelt a kenyérből, elgondolkozva rágott, és úgy érezte, mintha a kenyeret Dávid helyett enné meg. Azon sem csodálkozott volna, ha hófehér lóval találkozik, amint szemközt üget az úttest közepén, a hóesésben, fénysörénye szűzi hajzatként a havas kövezethez csapódik alá-aláhajoltában, s nagy, fekete szeme ilyenkor okosan és megnyugvással tekint a Moszkvics vezetőjére, mintha valami vonást vagy arckifejezést viszontlátna rajta.

Odahaza, a könyvtárszobában égve maradt az asztali lámpa; a szoba kihűlt kissé, de a lámpa sárgás színe szelíden átmelegítette. Barnállott a könyvespolcok síkja, az asztalra kitett keretes fényképek felfehérlettek. Üvegburája alatt az óra mozgatószerkezetének barackszínű gömböcskéi forogtak, zárt és sérthetetlen csend töltötte be a burát. Amikor az órát megvették, Klára úgy érezte, hogy a csöndet, a biztonságot, a nyugalmat vették meg vele. Pávakék mutatói megbízhatóan vallottak az acélról, melyből kivágták őket, a négyszögletes számlap tetejét cinkből préselt virág- és szalagkoszorú díszítette, mint vadonatúj főkötő, mely nem illik az óra korához, de amelytől talányosabbá és személyesebbé válik. A forgó inga barackszínű gömböcskéihez kard alakú, csillogó lapocskák járultak, melyek előtűntek, és visszafénylettek forgás közben. Volt idő, amikor hónapokon át Klára magányának idejét mérte ez az óra, az üres lakásban, miközben Krisztina az iskolában volt, Etre pedig a szülővárosában, ahová Mazura elnök fegyelmileg helyezte át.

Most Klára hiányzott a szobából, bezárt ajtó mögött már aludt, de a szoba minden színe és tárgya őt fejezte ki, a bútorok elhelyezése, csoportosulásaik arányai, az asztalkaké, a karszékeké, lehajtott lapjával a szekreteré, s még a barna bronzcsilláré is. Klára az álmaiból teremtett környezeteket maga köré, – illetve olyan tárgyakból, melyeket csak ő tudott szóra bírni, s elérni, hogy valamely titkukat elárulják, minekutána ezek a tárgyak ismét beleolvadtak egy álomba.

Az ablakfüggönyökön túl újabb függöny: a havazás. A még mindig langyos belső térnek hibátlan kiegészítője és kötődő ellentéte volt a külső tér. Itt a bútorok derűs zenét, kerekded összhangzást adtak össze, – Klárának ugyanis némely tárgyakhoz, s különösen a régi bútorokhoz, mélyen személyes köze volt. Érzekelte bennük a műhelyt és a mestert, elkészültük korát és az azóta eltelt korokat, és tudta, hogy mindezeknek összejátszása a bútor szuverén egyéniségét ala-

kítja ki, mely egyéb egyéniségek társaságát keresi. És keresi az övét is: boldogan elegyedett ebbe a társaságba. Voltak esztendőök, amikor a régi bútorokat potomon elkótyavetyélték a bizományi áruházak: résen álltak, hetenként ezeket a boltokat járták, de Klára sohasem vadászott mohón bizonyos darabokra, hanem megvárta, hogy egyikük-másikuk magához szólítsa, felkínálja magát. Lám, ő sem keresett, hanem várt!

Szirána hallatszott, és Etre láthatatlanul is érzékelte a Dunán egymásra torlódo jégtáblák szorongását, de ráadásul még azt is, ahogyan Klára szeme magába fogadná a szoba pillanatnyi képét, ha történetesen felébredne és ide belépne. Ám a szoba egyre inkább hült, és mintha csak a jó hőmérséklet tartotta volna eddig távol, a Víziváros alacsonyabb házainak füstje most alattomosan beszivárgott. Tűzfalak tetején kémények füstöltek, a televíziós antennák árnyéka élenyészett a szemközti falról, s a vöröstéglás ház legfölső emeletén a nylonfüggöny mögött kialudt a rózsaszín lámpa.

Etre megremegett, fogai összekoccantak, érezte, hogy hidegrázása kezdődik, láza lehet máris. Gyorsan lefeküdt, átforrósodva ébredt kora reggel. Krisztina kijött a szobájából, piros pongyoláját viselte, apró, fehér pettyekkel. Hívás nélkül, azonnali felismeréssel lépett apja ágyához, és homlokára tette a kezét. Krisztina keze anyja gótikus kezét másolta, csak valamivel szélesebben. Mozdulata leányi volt, és orvosian szakszerű is, egyszerre önkéntelen és visszatartott mozdulat. Etre akkor még nem tudhatta, hogy amíg él, Krisztina kezének érintéséből megmarad a homlokán valami.

Tulajdonképp milyen könnyű találkozni veled, megtalálhatlak az utcán, beléphetesz a tetőm alá. Gyakrabban voltunk együtt, mint gondolnám, és csak utólag értem most, hogy amikor boldog voltam, te mosolyogtál rám. És többször voltam boldog, mint ahányszor emlékezem. Nem tudom, mikor érintettél meg, de azt tudom, hogy megérintett voltam. Miért akarják elhítenni velünk, hogy téged nehéz elérni? Félelmetesnek mondanak, mert félelmetesek a szenvedéseid. De hiszen nem csak szenvedésből állsz, hanem örömből is. Miért emelnek annyi falat közéd és közénk, a szolgálád? Azon a júniusi éjszakán, kitisztult égen a hold, s az egész kert teli az olajfák illatával, ugye, azon az éjszakán is mellettem voltál? Ugye, ez egészen természetes?

JÉKELY ZOLTÁN kiadatlan verse

Magányos kapu az erdőn

Aki e korhatag
gerenda-alkotmány alatt
megáll vagy áthalad:
küszöbén túl is azt láthatja csak,
ami háta mögött maradt.

Sem lakatja, sem kilincse,
még egy léce, rácsa sincsen,
nem is kapu, kapuváz csak,
valaminek mégis határt szab.

Így járunk akkor is, ha majd
lábunk nem éri a talajt,
vadnyomokon vagy harmatos
hullott leveleken nem tapos,
és a lélek, bejutván valahogy
valahova, fáradtan lerogy?
Ha menny: minden a régiben marad –
de ha pokol: ennél is cudarabb?

1979

Közzétette Győri János

ZELK ZOLTÁN

Szemben a némasággal

Jó volna hazamenni,
eleget ácsorogtam,
csupa lárma a lelkem,
csupa idegen lárma,
már minden ismerős hang
elmúlik a fülemben.

Mégegyszer megpróbálom.
Bekopogok egy ajtón,
mely villanyfényre nyílik,
zenére, boldogságra –
de tudom már előre,
hogyan idegenek lakják . . .

Mondd, mennyi van még hátra?
mért oly hosszú az élet?
tőled kérdelem és tőled
és senkisémet felelhet,
hisz magamban beszélek,
vagy ami annál rosszabb:
isten a néma társam.

Hát idáig jutottam.
A hátam szélnek vetve
állok a verőfényben,
mintha esőben állnék
szemben az emberarcu
vinnyogó némasággal.

(Kéziratból, 1968–69?)

VASADI PÉTER

Lépés

Haladásunk nem hasonlít
semmire. Én méterenként
török a cél felé,
te pedig sűrűsödsz. Én
mint a bottal, szóval ütöm
nyomod s te hallatod a
némaságot. Én minden
mozgást rögzitek, te
mozdulatlan vagy és
mindenütt. Én elnyelem,
amit itt hagytál falatokban
a tálon, te a világot
emészted. Micsoda bélkorgás!

Akár a Kvintett hangjai.
Tekerednek óriás arany-
csatorna beleid, nem
külön a testé, nem
külön a léleké. E
boldog Laokoón mozgás
gyürköző éjedből kisugárzik.
Emléked kapar minket,
mint a gereblye, irgalmad
összemossa nevünket.
Most már csak simogatsz.
A fáról turbékolás hallatsz,
a magasból repülőmoraj.

CZIGÁNY GYÖRGY

Augusztus tárgyai

Mennyországi megvilágításban
augusztus tárgyai.
Az árnyék is meztelen,
mit sejtik a nyárfák –
minden levelük ég,
indulásra készen.
A kátrány, a deszkaszálak –
forrón lélegezhető be
minden, ami van.
Behúnyt szemben a fahid
és a vadsóska rozsdá-vázai,
a sás, és nem emlékszem –
s a sás közt felcsapó láng,
kölyök-lány: napraforgó,
szemérmes víz-feletti.

Az evezőlapát éléről
kinek a nyaklánc pereg?
Érintés és mégse,
lassú a buborék-ösvény.
Tej és tükör búcsúzásban
távolodás a jelenlét.
Tündérség pattan semmibe:
kövek, arcok – közös vágy
a megtestesülésé.
Hátára fordul a folyó:
nézése fatörzs-barázdákban
derű: Valaki a világ.
S a lehetetlenül részletes
megvilágításban semmi,
semmi végtelen.

Egy léggömb

lóg a levegőben. Mozdulatlanul, megmerevedve. Egy pillanatra megbillen, mintha megrázná magát. Megint az a dermedt mozdulatlanság. A vékonyka spárga szánalmasan lelóg a mélybe. Ő pedig maga a döbbszent csodálkozás. Dehát ez lehetetlen! Ez képtelenség! Az előbb még egy kislány nevető arca odalent. Főgta a spárgát. Engem meg hol feljebb eresztett, hol lejjebb. Talán, hogy együtt szálljunk át a téren. A homokozó fölött, a csúszda fölött, a háztetők fölött. At a városon messze, messze . . .

És akkor tessék!

Egyszerre elengedett. Eltűnt. El se búcsúzott. Még annyit se mondott, hogy eredj utadra! Nem érdekelsz. Meguntalak.

Nem unhatott meg!

Egy magamfajta léggömböt nem lehet megenni. A kislány énekelt, ahogy végigfutott velem a sétányon. Közben felnézett rám. Egyszer meg is botlott. De még akkor se engedett el. Egyik kezével a térdét porolta, a másikkal engem tartott. Igen, igen! Saját magával nem is törődött. Csakis velem!

A nagykörben megállt. Többen körülvették. Mind engem bámultak. Az egyik kis barátnője valósággal könyörgött. Add ide! Hadd tartsam egy kicsit! De igazán csak egy kicsit!

Csakhogy ő nem adott ki a kezéből. Ilyesmiről szó se lehetett.

És mégis . . . ! Elengedett. Magamra hagyott.

Jó, a többiek eltűntek. Ezt értem. Megsértődtek. Hazamentek. De az a kislány!

Ki tudja, talán csak tréfál. Előrefutott. Kirohant a térről. Elbújt valahol a házak között. Bújócskát játszik velem. És most azt várja, hogy megkeressem. Szép kis tréfa, mondhatom!

Tűnődve lóg a levegőben. Önmaga körül forog lassan, nagyon lassan. Arra vár, hogy a gazdája előbukkan? Nem, ez reménytelen! Nos hát akkor!

Tétován lebeg. Tétován és valahogy rávaszkásan. Rádbukkanok, kicsikém!

A tér fölött kering. A csúszdánál leáll. De éppen csak egy pillanatra.

Elhagyja a teret. A házak felé távolodik. Alacsonyan repül. Ez már mélyrepülés. Persze, hiszen a kapualjakba is benéz. Átsuhan egy udvaron. Kissé dülöngélve hagyja el az udvart. Olykor nekiütődik a kapualj falának, mintha ittas lenne.

Megint fönt a levegőben.

Parányi pont a hatalmas égen.

És most hová? Merre?

Hallod-e, buta vicceid vannak, te lány! Mások kapkodnának utánam, te pedig . . .

Mások! Hol vannak? Melyik utcában? Melyik téren? Melyik házban?

Senkít se látni odalent.

Kitárt ablakok mellett száll el.

Egy függöny méltóságteljes hullámozása. Maga az elutasítás. Jobb, ha elkezdjük.

Állólámpa az egyik ablak mögött. Feladta előkelőségét. Előjött a szoba mélyéből. Híreket vár onnan kintről. Híreket akar hallani.

A léggömb nekiütődik egy hirdetőoszlopnak. Az már régen nem hirdet semmit. Tépett plakátfoszlányok lógnak le róla.

Egy tér. Finom kis tér sétányokkal. Nem, itt hiába is keresné azt a kis huncutot. Ide soha nem jártak gyerekek. Párok sétáltak a sétányokon kart karba öltve. Csakhogy most nem sétál senki.

Kopott kőtábla a tér közepén. Azon cirádás, fekete betűkkel.

Szépülj te tér!

Virulj te nép!

Átsuhan a téren, végig az utcákon.

A házak elmaradnak.

Kiégett mező. Megfeketedett fű. Agyonázott szénakazlak.

Megpördül önmaga körül.

Megint olyan egyenesen lóg a levegőben, mintha tartaná valaki.

Megbillen. Megmerevedik.

Rátapad a csend. Az üres levegő csendje.

Miért nem szólalnak meg a harangok? Legalább egyetlen harang?

Egy kis városban.

Egy faluban.

STETKA ÉVA

Távozni

Távozni hallom lépteit a nyárnak,
Medsárgult ősök muzsikálnak,
S a szőlő édesen mustnak adja magát.
Édes és barna musttól habzik a barna kád.

Hideg szél fuj . . . A zuzmarás ágon
Vércsecsapat rikkant, akárcsak nyáron,
De elhuznak nagy ívben, aztán tovaszállnak,
S a táj átadja magát a mozdulatlanságnak.

Szivem lassabban dobban, ingatag hold vezérel,
Egyé válok a zord, fázós, fehér fényvel,
S szivemre szorítom erősen az emléked,
Menedék tavaszig: tiszta vágy: ezüst fények.

PÁLOS ROZITA

Köszöntő

kivánom neked
egy fészektartó nádszál
teherbírását

A macskák szerdája

Történelmi játék két részben (részlet)

Első rész, második kép

(Debrecenben vagyunk, 1794 decemberében, hatodika van. A szín: Domokos Lajos egyházkerületi főgondnok otthona, az a bizonyos minden célra használható helyiség, ahol – míg az asszony élt – régen sűrűbben, most ritkábban vendég fordul meg. Itt áll az ebédlőasztal is, hiszen a korabeli vendéglátás étkezés nélkül nehezen képzelhető. A szoba berendezése azt mutatja, Domokos sokat tanult nyugaton, szép, sima vonalú, empire bútorain aranyveret. Jóízlésű és művelt férfi otthona ez, akinek annyi a könyve, hogy még ide is jut belőle, holott ez nem a dolgozószobája, kép is díszíti a falakat, a flamand festőiskolát idéző festmények. Az ablakok nagyobbak az e korban átlagosnál, nincs rajtuk függöny, dél múlt, erős tél van, fehér a fény. Valakit várhatnak, mert az ebédlőasztalt ketőre terítették, feltűnően nagy szőlőmosó áll az abroszon. Még függöny előtt heves, dühös kutyaugatás. A kutya dühe még világosság után is tart. A színen a főgondnok és az éppen belépő Udvaros, minden es cselédje. A főgondnok a várost nézi az ablakon át, nem figyel fel rá, hogy Udvaros belépett, valamit dúdol, valami bűnbánati éneket, de minden áhítat nélkül, úgy, ahogy valaki népdalt énekel. Udvaros mögéje kerül, megérinti egy ujjal, akkor ingerülten visszafordul. Mindketten korukat megcáfoló módon erőt sugárzó férfiak, Udvaros meghaladta a hetvenet, Domokos hatvanas, de sokkal fiatalabbnak látszik.)

Udvaros: De ideges!

Domokos: Hogy ne volnék, mikor egyszercsak hozzám érsz. Hát nem tudsz kopogni?

Udvaros: Jelzett a Jánitor.

Domokos: A Jánitor akkor is üvölt, ha idegent lát, akkor is, ha ismerőst, akkor is, ha senkit. A Jánitor örült. Hát ki figyel arra a kutyára?

Udvaros: Akkor minek tartjuk?

Domokos: Mert szeretem.

Udvaros: Tud is maga szeretni!

Domokos: Akarsz valamit?

Udvaros: Én nem. A vendég. (Domokos pillantására) Nem az, akit les. Vadonatúj.

Domokos: Tudod, hogy más nem jöhet be, csak akit várok. (Csend) Hogyhogy nem csengetett?

Udvaros: A havat separtem az utcán, a kapu nyitva volt. Besétált.

Domokos: Menj vissza, mondd meg neki, sétáljon ki.

Udvaros: Nem illik. Királyné.

Domokos: Terjeszd csak, hogy hozzám királynék járnak, hadd jelentsenek fel újra.

Udvaros: Már a trefát sem érti? Nem azt mondtam, hogy a porosz király felesége jött, csak hogy királyné. Színigaz. Király Andrásné Meggynyíresről.

Domokos: Egyéb vágyam nincs is. Dobd ki.

Udvaros: Nem lehet. Rí. Krisztus meg összeszedi a könnyeket, amelyeket nem töröltünk le itt a földön, folyékony ólommal változtatja, aztán ha meghaltunk, ledűti a torunkon az úrvacsorakehelyből.

Domokos: Krisztus nem gyűjt semmit és nem varázsol.

Udvaros: Hát a kánaai mennyegzőn a bor?

Domokos: Akkor még a földön járt.

Udvaros: Az égben kisebb a hatalma?

Domokos: Ne bosszants, mert elkergetlek.

Udvaros: Ugyan már! Akkor kire ordít? Nincsen senkije. A fiai sátorosünnepen ha meglátogatják, azok is csak dolgozni tudnak, élni nem. Meg aztán csorbulna a háza dicsősége, hiszen hárman vagyunk látnivalók ebben a városban, amióta a nagyokos Hatvanit elvitte a sátán. Maga, mer maga a város esze, a kajla, mer az úgy versel, ahogy a madár fújja, meg én. Ha nagyvásárkor kimegyek a fonatossorra, engem ingyen tartanak jól a kofák. Hun lel kívülem még valakit, aki nem fizet a Csicsogón sem?

Domokos: Elég orcátlanság, hogy elfogadod. Mióta kalodát ültél három napon át, te vagy a kálvinista mártír. A város kedvence.

Udvaros: Tán nem érdemlem meg? Ült vóna maga odaki. Asziszzi, jól mulattam?

Domokos: Nem jutalomnak szántam.

Udvaros: Azt észrevettem. Nem mintha nem sejtettem volna előre, hogy elhúzza a nó-támat, ki nem ismeri a törvényt ebben a házban. A szökött szerzetest át kell adni a hatóságoknak, ezt minálunk a dézsamosogató is tudja. Csakhogy az a szegény akkor már két év óta a mi hitűnkre tért, férj lett meg apa, és mikor a felesége rákezdte a virnyikolást, hogy most aztán mi lesz úvelük, egy szenátor se tudott neki felelni, csak a bajszát morzsolgatta meg nyögött, de attul a királyné zsandárja még nem hagyta abba az ütlegelést. Nem akadt senki, aki orron mázolta volna. Gondoltam, akadjon.

Domokos: Az persze eszedbe se jutott, hogy az én cselédem vagy. Nem volt elég bajom?

Udvaros: Örül maga a bajnak. Ha minden jól megy, unatkozik. MÉR nem nőszül meg újra, mondja? Amilyen balgák az asszonyok, magához hozzámenne akárki. (Domokos pillantására) Jól van, jól van. Jobb is, ha nem tesz boldogtalanná senkit. (Csend) Életemben nem ettem annyit, mint azon a három kalodás napon. Az egész város hordta a húst. A legjobb az a liba volt, amit maga hozott ki éjjel. Melyik menyé sütötte? Sára?

Domokos: Semelyik. Én. (Csend) Udvaros, kergesd el azt az asszonyt. Ha én megyek ki, megjárjátok mind a ketten.

Udvaros: Mi leli, mondja, hogy olyan, mint az ecetes fazék? Hát hogy én kibírom magával, azér nékem dupla üdvösség jár. A tekintetes asszony szerintem nem kórságba halt meg, hanem magába.

Domokos: Azt hiszed, az üdvösség egy mennybéli nagyvásár, ahol majd a csizmát is ingyen kapod, nemcsak a fonatost? Az üdvösség nem jár senkinek. Az üdvösség kegyelem. Nem értesz te semmit a mi vallásunkból.

Udvaros: Azt tán mégis, hogy nemigen népszerű Bécsben. (Csend) Meddig várjon még az a Királyné?

Domokos: Ha nem zavarja, hogy veri a hó, felőlem húsvétig.

Udvaros: De neki sietős.

Domokos: Felőlem.

Udvaros: Egyem azt az áldott szivit! Még szerencse, hogy a Jézus nem gyűjt semmit, mer innen igencsak üresen vinné el a kosárcáját. Ha netán irgalmat gyűjtene, valami felebaráti könyörületet . . .

Domokos: Udvaros, nem szeretem a gondolatot, hogy megüssselek.

Udvaros: MÉR ütne? Nincsen igazam?

Domokos: Persze, hogy nincs. Nem tudod te, miért keres engem az a Királyné. És egyáltalán, mi lenne abból, ha mindenki idejárna a Kollégium világi fejének az otthonába? A millió diák, a tanárok, a szülők, a tenger panaszos, a városiak? Hát nem nyúznak eléggé? Hát van egy szabad percem? Kótródj, ne ingerelj!

Udvaros: Ki a jófenét les annyira, hogy nem lehet megállni maga előtt?

Domokos: Hozzák a végzést, Udvaros. Az ítéletet.

Udvaros: Nem mondta, csak hogy vendég jön, meg ne legyik hal.

Domokos: Utálja. Azon élünk két esztendeig.

Udvaros: Az is ott tanult, Hollandiában? Szóltam a konyhán, birgepaprikás lesz, olyan erős, hogy kiugrik tulle a szeme. (Csend) Fázik az az asszony.

Domokos: Fúvogasd a kezit. A lakásomon akkor se tárgyalok vele, ha nem jön az ágens.

Udvaros: Az Ágnest hívta meg?

Domokos: Ágens. Á-gens.

Udvaros: Aszíttem az Ágnest. Tudja, kit, akinek kocsmája van a Csicsogón.

Domokos: Az neked kocsmá?

Udvaros: És ha más is? Valamikor nem volt ilyen kényes. Ha használni tudta, befogott maga gebét is, nemcsak paripát.

Domokos: Azzal a személlyel nem érintkezik senki.

Udvaros: Hiszi maga. Egyébként ha nem teszik, hiba, mer az Ágnes sokat lát és sokat tud. Nála löknek le egy kupa bort azok is, akik kimennek a városból, azok is, akik bejönnek. Ne becslje le a semmi embereket se barátnak, sem ellenségnek. Jó lány az. Aszíttem, most ötet veszi munkába. Maga ért hozzá.

Domokos: Már figyelmeztettelek: vigyázz a szádra. Nem szoktam munkába venni senkit.

Udvaros: Hogy szokott vóna? Csak éppen Sinai főtisztelőtű urat csinálta ki a püspöki székéből meg a professzor urak nagyrésze lett maga miatt idegbeteg.

Domokos: Neked kicsinálás az új oktatási törvény vagy a tanügyi reform? Hisz fulladtunk már ebben a városban, olyan poshadt volt a levegő. Én csak kitértam az ablakot.

Udvaros: Kitérta? Kitérte. Szorultak is miatta. (Csend) Mire ítélik magát, mondja?

Domokos: Tudom is én. Majd elmondja az ügyvéd. Azt üzente, ma érkezik, nem tudja, melyik órán, ahogy a hó engedi. Az idén cudar a tél.

Udvaros: Szóval emiatt zörgette fel a házat tegnap este a postakocsis. Maga újabban nem vall ki nekem semmit. Nem mondom, ideje, hogy döntsenek, mer ha jól számítom, hatodik éve húzzák a pörít. Egyébként ha esetleg magán hagynák, hogy tolvaj, az ne izgassa, mer azt el nem hiszi senki. Megvádolták, elcsapták, kész. Attul a városnak még maga maradt a főbíró. Hogy elkezelte az árvák pénzét, azon még a dögbőrpuculók is csak röhögtek, pedig azoktul nincs lejjebb. Bécs nem kedvelli magát, akit pedig Bécs nem kedvell, az úszerintük menten csinál valami köztörvényeset, oszt viszik is elfelé. Most mán értem, mér nem ment be a Kollégiumba, merhogy eddig még se sose múlasztott.

Domokos: Kézbe adtad a cédulát?

Udvaros: Mingyár a reggeli áhítat után. Maj lesz gutaütés.

Domokos: Volt képed elolvasni?

Udvaros: Mindig mindent elolvasok. Csudálkoztam, hogy nem személyesen védi meg, mer tévettem az imént, a kajlát azér mégis csak bírja. Dehát ha a saját ítéletit várja, nem lehet érkezése másrul ítélni. Én elébb ismertem magát, mint a világra jött, kollégiumi ülésnapon maga még nem maradt itthon. Csak ma. Az esküvője napján is elment. Délben vót a kézfogó, megjöttek a templomból, falt valamit, aztán otthagya a tekintetes asszonyt a szüleinél, maga meg ment a szédeszre. Ha én a feleséginek vagyok, be nem engedem estére, azt mondom, ölelgesse a professzorokat. De beengedte.

Domokos: Ne beszélj a feleségemről.

Udvaros: Na hálistennek, fáj végre valami. Ne csak mindig másnak fájjon. (Csend) Kifene az az ágens? Rendőr?

Domokos: Ügyvéd. Ő védett Bécsben. Udvari ágens úr Nagy Sámuel.

Udvaros: Hát arra jól emlékszek diákkorából. Akkor még egy Maris nevű illető vót az Ágnes a Csicsogón, aztat maga lecsapta szegénynek a keziről. Mikor elszerette tulle, aszíttem, kiirtják egymást, úgy verekedtek, magának leszakadt a füle. Szóval ágens lett belüle. Nahát! Igen rossz tanuló vót.

Domokos: Tizenhét évvel bolond a férfiember.

Udvaros: Az asszonyféle meg fázós. Hadd jöjjön be az a síró.

Domokos: Mondtam már: nem. Ma már eleget bosszantottál. Vigyázz, rád uszítom a kutyát.

Udvaros: Azt megnézem. Tán ha én harapok elsőnek, ő se vonakodik. (Csend) Na, tegyik már jót, hogy magával is jó történjék. Rí az a valaki. Süket maga? Rí.

Domokos: Az otthonomban nem tárgyalok.

Udvaros: Az ügyvéddel se fog? Aztat is csak nézi?

Domokos: Az a barátom.

Udvaros: Hálisennek hogy van egy. (Csend) Kérlelje magát tovább a kórság, mi közöm hozzá. Elkurgatom mindet, aki itt lesi.

Domokos: Mért, többen várnak?

Udvaros: Hát. (A szó azt jelenti: persze.) Itt a kontraszkriba úr, tudja, melyik, aki a fiatalokat képviseli a Kollégiumban.

Domokos: Lengyel.

Udvaros: Az-az. Meg professzor úr Szilágyi, akinek ma reggel markába nyomtam a maga céduláját.

Domokos: Csak most szólsz rólok?

Udvaros: Az asszonyt szántam, a másik kettő valahogy kiment a fejből.

Domokos: Te csak azt felejtet el, amit akarsz.

Udvaros: Na legyen igaza. Gondoltam, várjanak. Professzor úr Szilágyi olyan gőgös, hogy mindig elfelejt visszaköszönni, Lengyel urat meg nem állhatom. Istentiszteleten mindig olyan képet vág, mintha feszítenék, vagy olyat, mintha egészen mást csinálna a Csicsogón. Az még sokra viszi, meglátja.

Domokos: Tudod, hogy professzor úr Szilágyi meg én –

Udvaros: Utálják egymást, nem titok. Professzor úr Szilágyi a Sinai püspök úr pecéjre volt, mit szeretnének egymáson.

Domokos: Hát épp ezért nem szabad megvártni.

Udvaros: Nem maga magyarázta, hogy a lakása nem iroda?

Domokos: Legalább leültetted?

Udvaros: Nem rokkant katona, van néki lába, álljon. Áll is, csak topog, mer hideg a kapualja. Áll a kontraszkriba úr is, minek üljön, azt kiváltképpen utálok. Mit rága magát, megold az idő mindent. (Kocsi közeledik, a lovak hámcsengőjének más a hangja, mint a kapucsengőnek, ami szintén megszólal) Na látja. Itt az ágens úr. Figyeli, hogy a kutya még csak nem is vakkantott? Most aztán jöhet egyszerre mindenki.

Domokos: Udvaros, téged kifelejtettek az egyiptomi csapások közül.

Udvaros: Gondolja, ha leültetem a professzor urat, attól kevesebb lesz az ellensége? Téved. Nem vót még olyan Jeruzsálem, amelyik elbírta vóna a prófétáját. A maga Jeruzsáleme a Kollégium, mindenkit az feszít fel, akit meg akar váltani. Na, legyen boldog, hozom a búzát ocsústul; maga majd kiszemeli.

(Udvaros kisiet, majd Királyné, Szilágyi professzor, kontraszkriba Lengyel lépnek be az elképzelt előtérből. Jön a télnek öltözött udvari ágens is. Ha a barátok csak kettesben találkoznának, más volna a fogadtatás, de a főgondnokot részint a nem várt kollégiumbeliek feszélyezik, részint Királyné, tehát azonnal hivatalos hangra vált, s Nagy is érzi, ennek megfelelően kell válaszolnia. Pici hímezett paktkáskáját átadja Udvarosnak, akivel kezét is fog. Udvaros kiviszi a csomagot, nem tér vissza.)

Domokos: Udvari ágens úr Nagy az egyházkerület örömére érkezett. Isten hozta minket.

Nagy: Főgondnok úr Domokos, boldog vagyok, hogy azt a kezét, amely egyházunkat védelmezi, megszorítani alkalmam lehet, egyben tolmácsolhatom rendőrmisztériumi főtanácsos von Waldbott úr jókívánságát abból az alkalomból, hogy mindannyi-

unk örömeire őfelsége Ferenc császár és király főgondnok úrnak teljes igazságot szolgáltatott. A megindított vizsgálat a vádatat mind megcáfolta, s főgondnok úrnak a királyi végzés főbírói székét újból elfoglalni javasolja.

Domokos: Áldassék az igazlító Jehova Isten!

Nagy: És őfelsége királyi bölcsessége.

Szilágyi: (mohó, ki ne maradjon valamiből) Főgondnok úr Domokos, ki hitte volna, hogy ilyen örömeire virradunk ezen a zavaros napon? Elégtétel a megalázottnak, az ellenség megszegyenülése, mi jeleznék jobban Isten hatalmát és az erény diadalmát az álságon? És hogy az örömhírt éppen hittestvéreink gyámola, az udvari ágens úr hozza! Emlékszik már még rám, ugye? Szilágyi Gábor vagyok, a hittudomány professzora. Bemutatom kontraszkriba úr Lengyelt, –

Domokos: Professzor úr Szilágyi lekötelezne, ha nem tekintené irodának az otthonomat. Nem tudom, minek köszönhetem a látogatását, de mint látja, inkommodálva vagyok, s bárminémű megbeszélésre az idő most igen alkalmatlan. Preceptor úr Lengyel miért nincs a helyén? A kontraszkriba a Kollégium belső rendjéért felelős, semmi keresnivalója a városban. (Királynénak) Ön már járt nálam a hivatalomban kétszer is, utoljára egy pénzeszacskót hagyott az asztalomon, piros rózsák voltak ráhímezve és tele volt arannyal. Úgy vágtam ki az ablakon, hogy majdnem agyonütöttem vele a férjét, aki kinn leste, ön milyen eredménnyel jár. Meddig kísérleteznek még? Ne tessék, kérem, sírni, mert ahogy vannak olyanok, akik siketek a zenére, én a könnyekre vagyok siket.

Királyné: Főgondnok úr, nem teheti meg egy nyírségi nemes család gyermekével, hogy kidobja a Kollégiumból, mint egy akárkit.

Domokos: Asszonyom, én mindent megtehetek, ami az intézet érdekét szolgálja, és annak érdekében most az áll, ha az ön fia eltűnik onnan. Ne sírjon, mondtam már, hogy hiába teszi. A mi intézetünkben vannak szolgáló tanulók, de azok nem beteges játékok tárgyai. Az ön fia munkakerülő, ostoba és romlott. Eltávolítjuk.

Királyné: Öltözzék talán cigánynak, fújja el a Bacchus nótáját, táncoljon éjnek idején a tanteremben? Akkor jobban az intézetbe illik? Legyen olyan, mint a preceptor?

Domokos: Királyné asszony, ne ártsa magát olyanba, amihez nem ért. Menjen szépen, vigye a fiát.

Királyné: Főgondnok úr, mért nem segít egy anyának, aki harmadízben alázkodik meg ön előtt?

Domokos: Alázkodás csak az Istent illeti. El ne tévessze az ajtókat, arra van kifelé.

Királyné: Én önt minden elképzelhető fórumon fel fogom jelenteni.

Domokos: Jogában áll. Az egyházkerületnél nem alkalmas, mert annak én vagyok a vezetője, a rendőrminiszternél értelmetlen, mert épp most mentett fel, a váradi tanterület püspöke nyilván meghallgatná, de katolikus lévén nem illetékes, a városnál azért bajos, mert újra én lettem a főbíró. Erre parancsoljon. (És kivezeti. Mire Királyné feleszmélne, már az ajtót is becsukta utána. Szilágyihoz fordul.) Professzor úr Szilágyi két év óta magyarázza nekem, hogy ezt a Király Andrást mindenki félreismeri, nyilván ugyanezért fáradt el most hozzám, mint az anya, aki most távozott. Nem tartóztatom professzor urat sem. A Király ügyet lezártam.

Szilágyi: Főgondnok úr téved. Nekem ugyan változatlan a véleményem a fiúról, és nemcsak a szellemi, de az erkölcsi képletét is másképp ítélem meg, de a szédesz az ügyét múlt szombaton valóban lezárta, – nem Király András miatt zavarom. Én azért vagyok itt, mert bár előre megüzente, hogy késni fog, esetleg el sem jön, elképzelhetetlennek tartottam, hogy mikor egy kollégiumi tanár, egy preceptor sorsáról döntünk, ilyen határig negligáljon bennünket. Neim gondolhatta komolyan, hogy bármi fontos elfoglaltságra hivatkozva nem vesz részt a tárgyaláson. A fegyelmi szék várja főgondnok úr jelenlétét.

Domokos: Udvari ágens úr Nagy bizonytalan időre jelezte mai érkezését, meg kellett várnom kettős okokból, mint az egyházkerület főgondnokának és mint váddal illetettnek, aki felmentése vagy elmarasztalása a város vezetésének további sorsát szabja meg. De az említett ügyben intézkedtem, levélben. Megvan a határozat, kontraszkriba ír? Nem szeretném újra leírni.

Szilágyi: Ezt végzésnek szánta, ezt a cédulát? Határozatot küldött előzetes tárgyalás, vita nélkül? Ránk kötelező határozatot? Döntést, a nevünkben?

Domokos: Világos fogalmazás volt, ennél maradjanak. Egyébként szóban hozzászerek még valamit. Nyomatékosan figyelmeztetek mindenkit, hagyják békén a preceptort. Ne ingereljék örökké. Beteg ember, érzékeny ember, árt ez az örökös hajsza Csokonai úr testének-lelkének.

Szilágyi: Tessék?

Domokos: Változtassák meg a sorrendiséget, elég csapás lesz a fiúnak, ha az első helyről mondjuk a hatodikra kerül. Kérjenek orvosi igazolást tőle, hogy azért nem énekel a templomban, mert rossz a tüdeje, és figyelmeztessék, ne gyerekeskedjék, mert nem illik az irodalmi rangjához. Aztán mentsek fel.

Szilágyi: Ez önkényesség. Injuria. Udvari ágens úr, ezt nem lehet tudomásul venni.

Nagy: Én Bécsben élek, az előzményeket nem ismerem, de Csokonai nevét igen. Olvastam a Magyar Híradóban, hogy darabfordításokat sőt önálló színdarabokat kínál a színjátszóknak. Kincs az ilyen tanuló. Kincs.

Lengyel: De főkurátor úr Domokos, kérem, a kollégiumi önkormányzat előírja –

Domokos: Ne adjon nekem leckét a Kollégium alkotmányából.

Szilágyi: Dehát mégiscsak lehetetlen, hogy a főgondnok úr még a tárgyalás lefolytatása előtt, pusztán a vádirat ismeretében, egyszerűen elrendelje, milyen döntést hozzon a fegyelmi szék.

Domokos: Professzor úr Szilágyi, én részint tudom, részint unom azt, ami a Kollégiumban történik. Hány jeles tehetséget gyilkoltak ki már, megszámozták egyszer? Még Fazekas Mihály se bírta ki önökkel, inkább katonának állt, a csatában valami ideáért esik el egy férfi, nem a féltékeny professzorok vonalzócsattogtatásában. Ha én nem vagyok résen, kicsapják önök Márton Istvánt is, aki pimasz és okvetetlenkedő diák volt, de olyan professzor vált belőle, hogy tanulhatnak tőle uraimék. Nem, torkig vagyok a módszereikkel. Még egyszer elmondom: Csokonaihoz nem nyúlhat senki. Őt év múlva ő lesz a református Kisfaludy és szívből remélem, ő lesz akkorra Kazinczy is, és végre nem szörnyszülött szavakkal gazdagodik a nyelvünk, hanem a mi tájszavainkkal, mert a fiú igazán tud magyarul. Csak azal sújthatják, amit az imént büntetéséül kijelöltem, a fegyelmit ezennel befejeztük. Még egyszer mondom, ne bosszantsák örökké.

Szilágyi: Hallja, kontraszkriba ír, ez magának is szól. Ne ingerelje a poétát, még fel találja igaztani. Főgondnok úr Domokos, a beszéd, amit hallottunk, cicerói, csakhogy most nem retorika órán vagyunk az intézetben. A Kollégium fegyelmi széke összeült, és preceptor Csokonai ügyében döntésre vár, reális döntésre, nem ultimátumra. Az anyaszentegyháznak, s hitünk tanár- és lelkészképző intézményének nem zseniális művészekre van szüksége, hanem istenfélő, szorgalmas, alázatos és engedelmes fiatalokra. A Kollégium nem poétagyártó internátus, nem kitűnőek nevelőintézete, szabados erkölcsű magániskola, hanem a wittenbergai szabályok szerint létesített olyan hely, ahol tanító, felvigyázó és diák azonos előjáró irányítása alatt kolostori módon együtt él és dolgozik, és vagy az önkormányzat törvényei szerint működik, vagy sehogy. Az ön útja és rendelkezései anarchiához vezetnek. Ha tiszteli az iskola alkotmányát, Csokonai éppúgy távozik, mint Király András.

Domokos: Király zadista barom, azóta, remélem, már elhagyta Debrecent, Csokonai olyan fényes tehetség, amilyen egy században-egy ha születik. Professzor úr Szilágyi, az ön édesapja volt a legelbűvölőbb, legműveltebb, legvilágibb és legzseniális-

sabb püspök, akit valaha a föld a hátán hordott, a hallei egyetemen a természet csodájának nevezték a német tudósok. A saját fejével kompenzálja, ha nem tudott hozzá felnőni, ne a máséval, egy lángeszűével, aki olyan, amilyenné önnek kellett volna válnia. (Nagy egy gesztusával már a Szilágyi Sámuelre tett célzások elején meg akarná állítani, de nem tudja, így a sértés elhangzik. Domokos is észreveszi, de már késő.) Ez vastag volt. Megkövetem, illustrissime. De ha Csokonairól van szó, néha elvetem a mértéket, s a természetem amúgy is csupa indulat.

Szilágyi: Jöjjön, kontraszkriba úr. Debrecen a Kollégiummal, a Kollégium az egyház-tanáccsal, az egyháztanács úgy látszik kizárólag a főgondnok úrral azonos. Krisztus urunkat le is köpték, engem csak megaláztak és a fegyelmi széket csúfra emlegették. Menjünk.

Domokos: Mondja, mért csinál mindenből kázust? Miért háborodik fel mindenen?

Szilágyi: (rá se néz): Udvari ágens úr Nagy, ez a preceptor kérvényt adott be, hogy mentsük fel őt bizonyos tantárgy tanulásának kényszere alól, mert zavarosnak és bonyolultnak ítéli. Ez is elnézhető?

Nagy: Minden tantárgyat tanulni kell, ez szabály. Persze én se kedveltem a matematikát.

Szilágyi: Csakhogy a költő úr nem matematikát nem óhajt tanulni. Vallástant.

Nagy: Illetlen ötlet a református Kollégiumban.

Domokos: Professzor úr Szilágyi, ez olyan ostoba kérés, hogy észre se kellett volna venni. Idétlen kölyök! Csak egy féleszű tud kitalálni akkora zöltséget, hogy egy felekezeti iskolában ne kelljen tanulni hittudományt. Nyilván perzsát óhajt biflázni helyette, esetleg közzétant. Mint Goethe. Rosszul emésztette meg az új eszméket, most szamárságokat bőfög tőlük. Mindegy, mit locsog, ne figyeljenek rá. Az számít, amit ír.

Szilágyi: Főgondnok úr Domokos, mi jövőendő papokat és akadémiai végzettségű világi vezetőket kell adjunk a hazának, nem örült versfaragókat.

Domokos: Nekünk mindenfélét kell adnunk a hazának, professzor úr, örült versfaragókat is, mert nem bizonyos, hogy ami ma nekünk örület, az nem a jövő hangja-e, amire nekünk még nincsen fülünk. Ha van egy kivételes képességű diák minálunk, aki a maga módján ugyanolyan egyedüli példány, mint az ön boldogult édesapja volt, felneveljük és útjára bocsátjuk azt is. Amiért pimaszkodott és nem akar hit-tant tanulni, büntessék meg, jelezzem, mivel. Örülnék, ha befejeztük volna végre s az ágens úr végre pihenhetne is.

Lengyel: Hogy végeztünk volna, főkurátor úr? A szakácsnőnek azt mondta, hogy – Nem feddhetetlen erkölcsű nőszemély.

Domokos: Láttam a vádiratban. Dühös volt rá, mert elrontotta a vetrecét. Na és? Nem bírja a gyomra a hagymát. Én a halat nem bírom. Kövesse meg, mondja azt, tévedett, mert szűzi liliomszál. Egyáltalán, kövessen meg mindenkit, akit megsértett. Professzor úr Szilágyit is, mert olvastam, hogy neki meg szerenádot adott.

Lengyel: Az gúnydal volt, kérem, nem szerenáta. Professzor úr Szilágyit lelkéig sebezte.

Domokos: Ifjúsági titkár úr akár a szorgalmas méhecske. Züm: ihol egy vétek. Züm: ihol egy második. Mi bűne még?

Lengyel: Éjjelente kakukkol.

Nagy: A szakácsné?

Szilágyi: Dehogyan a szakácsné. Ő.

Domokos: És hogyan csinálja?

Lengyel: Mint a madár, kérem. Éjszaka úgy kettő tájt elkezd sétálni, mert addig ír, olvas, pipázik meg beszélget azokkal, akiket magához rendel. Hajnal felé elkezd repesni a karjával, és minden szobába bekiált: ka-kukk. Ka-kukk.

(Az ágens és a főgondnok nem tudják féken tartani a jókedvüket.)

Szilágyi: Örülök, hogy olyan jól mulatnak. Csak érteném, mi olyan szórakoztató.

Domokos: Dehát nem látja ennek az egésznek a báját? Egy csupa tehetség nyurga kölyök, ahogy repes és bekakukkol az alvókra? Nem fogja fel? Semmit sem ért? Ennyire vak a viláosság e századában, amelyben (Nagy figyelmeztetően ránéz) – annyi új és váratlan irodalmi mű születik? A fiú egyszer a Kollégium büszkesége lesz, mert fog tudni annyit, mint a legjobb nyugati szerzők.

Szilágyi: Főgondnok úr Domokos, lehet, hogy az ön Csokonaija lángelme, de akkor láng fog az elméje nyomán fakadni. Ha rajtam áll, én nem engedek rá a társadalomra egy istentelen gyűjtogatót, aki rendetlen, iszákos, nem ismer fegyelmet és trágár.

Domokos: Annyira trágár nem lehet, mint az ön édesapja, mert olyan válogatott ocsmányságokat, mint az ő szájából, még nem is hallott ember. Mikor ki kellett adnia azt a hitünkre tért pápot, ahhoz képest, hogy püspök volt, olyat állított a Sebaóth Jehováról, hogy azt hittem, leszakad a tető.

Szilágyi: Különös öröme telhet abban, ha a beszédet valami módon folyton az apámra fordítja. (Csend) Udvari ágens úr, fenntartom a tiltakozásomat. Csak az erőszaknak enged a szédesz, ha a preceptor marad. Csokonai jelenlététől elzüllik az intézmény, s vét a főgondnok úr is, de ön is, mert a Kollégium megóvására hitet tettek mindketten a Zsinat előtt. Ha ön, ügyvéd úr, nem fogja le főkurátor úr Domokos kezét, Csokonai a jövőben is azt teszi majd, amit játékos és züllött elméje diktál, s pár hónap múlva ismeretlen fogalom lesz a falaink közt az a szó: fegyelem. Ha nem segít, el kell fogadnunk, hogy a saját főgondnokunk ellen nincsen védelem.

Nagy: Főgondnok úr Domokost az egyházkerület világi fejének önök választották, s mindaddig minden olyan ügyben, amikor csapást kellett kivédeni, úgy tartották maguk előtt, mint egy pajzsot. Nem befolyásolhatom az elhatározását, nem vagyok a felettese. Attól egyébként nem züllik el egy intézmény, ha valamelyik diákja éjjelente kakukkol.

Szilágyi: Attól nem, udvari ágens úr, csak a madártól, mert azt ön nem ismeri. Csokonai a sátán, az antikrisztus, a rombolás, a bomlasztó erő. Templomba nem jár, fegyelmet nem tűr, éjjel nem alszik, felkölti a növendékeket is, sétál, jelmezt ölt, színházat játszik a tanulókkal, nappal meg magához csábítja poétika órára azt is, aki nem az ő hallgatója.

Domokos: Ez a legutolsó vádja némi módosítással még igaz is. Én ugyanis máshonnan is kapok jelentést, professzor úr, nemcsak önöktől, és abból a másik forrásból tudom, hogy preceptor Csokonai óráján az is részt vesz, akinek ez nem kötelező, mert úgy ad elő, mint egy varázsló. Akármilyen féltékenyek is a pedagógiai sikereire, bírják ki még vele ezt az utolsó két esztendő, aztán úgyis elmegy, és nem lesz vetélytársa senkinek a testületben.

Szilágyi: Vetélytársa! Mert a kölykök kedvelik, mert azt hiszi magáról, poéta?

Lengyel: Mert őtet ki is nyomtatják, mert ír róla a sajtó, mert pártfogója Kazinczy Ferenc?

Domokos: Mint látja, udvari ágens úr, Csokonai esete kivételes, őt kettős prés szorítja. Vádolják professzor kollegái, vádolják a tanuló társai, akik nevében épp most tört ki a kontraszkriba úr. Ifjúsági titkár úr Lengyel, maga reménytelenül szerelmes, fiam. Fogadja el már, hogy hiába eped, és ne Csokonait gyűlölje emiatt.

Lengyel: Én nem vagyok szerelmes, kérem. Az nem is szabad egy diáknak.

Domokos: De maga is verselget, kontraszkriba úr, ügyesen és unalmasan, és szerelmes is, méghozzá a Csokonai szeretőjébe, egy tünékeny, karcsú lányba, akit úgy hívnak: tehetség. Hiába üldözi. Köszönöm a látogatást, az urak távozhatnak. Ha ekkora lelki válságot okozott, hogy írásban kapták, amit szóban úgyis kikényszeríték majd a szédesztől, várjanak egy kissé az ülés megkezdésével. Udvari ágens úr Nagyot megebédeltetem, hagyom lepihenni, én meg bemegyek a Kollégiumba és elmondom mégegyszer ugyanezt. Ezen nem múlik semmi. Az ágens úr szeren-

csére korábban érkezett, mint sejtettem, s mindezt végighallgatva, nyilván megbocsát.

Szilágyi: Volt egy mondata, főgondnok úr, ami megmutatta, nem érdemes fárasztania magát a bejövettel. Hangsúlyozta, hogy akaratát mindenképpen érvényesíti, én ismerem az ön erejét, s előre tudom, ön győz, akármiképpen is szavazzon a szédesz. Nem az első puccs lesz, amit végrehajt, Márton Istvánt is így mentette meg. Hát csak delektálják egymás társaságát, s ne aggódják a védencéért, preceptor úr Csokonai ezentúl is bántatlanul kakukkolhat. Bonam diem precor.

Lengyel: Kúra valeat, illusztrisszime domine Kurator Domokos!

GALAMBOSI LÁSZLÓ

Mater Dolorosa

Kétélű kard lángos dőfése,
mennyei táltos dübörgése
kapukat nyit a lelkemen,
arcod borító fátylad selyme,
villámlása a végtelenbe,
virággá bomlik fejemen.
Sárkánykoponyát tipró lábad,
márványholdas tejútnyi vállad
szivem tükrén ragyogva nő,
áttörte már a fény a gátat,
hozzád emeltem föld-hazámat,
biborban ég a mennytető.

TARBAY EDE

A lehetetlen megpróbálása

Az a sok kis szabadon futó,
országutakon trappoló csikó,
gyerekkoromból felködlő szekér,
mely úszik szinte, földet sosem ér,
öszvérek és cigányok paripái,
lépkedő lányok, kamaszkor csodái,
kik csillagokkal ujjaik hegyén
énekelve perdülnek elém,
rám mosolyognak a hajnali ködben,
abban a tértől megfosztott időben,
amit a nyugtalanság rám mért
az újra és megint újra élt halálért,
hogy valamit még enyhítsenek abban,
ami az anyag rendjében oldhatatlan.

Héják talonban

(Regényrészlet)

Pilekné hátrafesztette a vállát és katonás tartással lépett a szobába. Minden mozdulatára összekoccant egy-egy tányér meg pohár.

A könyvárús félrebillent fejfelé aludt a képernyő előtt. Ajka lefittyedt, akár a szélütöttnek. Keresztbe vetett lába szinte élettelenül lógott a másikon.

Hát itt van! – bökött az állával a férfi felé.

A férjem!

Ez ma már egy sámlyn sem tudna átmászni! – és a tányérokat csörömpölve szétrakodta az asztalon.

Pilek Balázs azonban meg sem rezzent.

Görnyedt alakjára időnként világosabb csíkokat vetített a televízió. A kanapé falhoz támaszkodó hátán is végigszaladt egy-egy. A karoslámpa fényét szinte magába szívta a zöld selyemmel bevont ernyő. A bútoroknak csak a körvonala látszott. A homályban meggyűrődtek Pilekné szögletes vonásai is.

Leült.

Rugó pattant a combja alatt.

Behunyta a szemét.

Leánykorában ilyenkor már a hosszúkás ebédlőasztal körül ültek valamennyien. Szinte mozdulatlanul. Akár egy szellemidéző gyülekezet. Csak akkor tört meg a csend, amikor Apa feszes alakja feltűnt az ajtóban. Szigorú tekintettel nézett végig rajtuk. Először Mama felé pillantott, majd az édesanyjára. Sógornőjét – Micike nénit – jóformán észre sem vette. Pedig már a háború első napjaiban özvegyesre jutott asszony alig várta, hogy legalább vacsora idején egy-egy kemény férfipillantás érje őt is. Ahogy várakozón lesütötte a szemét, arcát gyenge pír lepte el. Mire azonban újra felnézett, már az elmaradhatatlan levest kanalazta mindenki. Ezért mélyen a tányér fölé hajolt. Bepárasodott tekintetét próbálta elrejteni így. Vagy talán azt sajnálta, hogy férje ágyban halt meg és nem kint a fronton? Mert a hazáért vállalt áldozat Apa figyelmét bizonyára könnyebben keltette volna fel.

Amíg Micike néni férje élt, gyakrabban mentek ki hozzá. Öccsével ilyenkor már ebéd után hozzáfogtak az öltözködéshez. Mama azon igyekezett, hogy minél csinosabbak legyenek mind a ketten. Izgatta őket az utazás, és szinte alig tudtak leszállni a villamosról, annyira beleélték magukat a tovasuhanó házak, fák, oszlopok bizonytalan világába.

Onnan messze volt a város – sóhajtotta Pilekné – és frissebb a levegő. A fák lombjai közül kibukkanó vörös háztetők széles kalapú gombákként szikráztak a délutáni napsütésben. Még most is látja, ahogy szaporán kapkodó lábakkal előreszaladtak, hogy aztán az ajtó előtt, mintegy varázsütésre, minden bátorságuk elszálljon. Talán a csengő volt magasan, hiszen még ő is csak nehezen érte el, pedig az iskolában nem tartozott az alacsony növésű lányok közé. Vagy a csukott ajtó ígézte volna meg őket?

Ma már nem tudta.

Micike néni más volt, mint a többi rokonok. Budán lakott, operába, hangver-

senyekre járt, nyarait külföldön töltötte, és ezért gyakran érezték úgy, hogy nem is tartozik a családhoz.

Milyen szögletes volt a feje!

Pilekné a pamlag támlájának feszítette a hátát. Lapockáit kellemes bizsergés borzongatta, miközben merev szemekkel bámult a képernyőre.

Aztán Micike nénire gondolt megint.

Én igazán nem hasonlítok hozzá! – csattant fel ingerülten belül, és ujjait körüljáratta az arca peremén. De gyerekkorában éppen ez az idegennek tűnő asszony vonzotta annyira. Önkéntelenül udvariasabb volt vele és tartózkodóbb is. Ha azonban a simogatását érezhette az arcán, nyomban feloldódott.

Inkább őt szeretete volna, mint a szüleit?

Lehet.

Egyszer az operába is elvitte őt. Előtte való este szinte elkerülte az álm. Maga elé képzelte ezt a számára még ismeretlen világot. Nőkről és férfiakról álmodott. Ünnepi ruhát viseltek valamennyien. A levegőben finom illat párázott. Csak a homloka mögött fel-felvillanó hatalmas színházteremre nehezedett valami nyomasztó csend. Csillámló fényeket látott mindenütt és körös-körül pirosan izzó bársonyfalakat. Aztán Micike néni alakja tűnik fel. Egy furcsa, hosszú testű zongoránál ül. A fiatal leány megszeppenve hallgatja a sokáig visszhangzó akkordokat. Semmit sem ért belőlük. Csupán az egyre szögletesebbé váló arcot figyeli és a csontos ujjakat, amelyek férfias keménységgel ütődnek a billentyűkhöz.

Másnap aztán a valóságban is ott ülhetett nagynénje páholyában. A függöny nesztelenül gördült fel, és a színpadról hideg áramlott a nézőtérre.

Hideg!

Pilekné összeborzadt.

A halálra gondolt hirtelen és arra a testkupacra, amelyik ki tudja meddig fekdött ott az udvar kövén mozdulatlanul.

A kisleány azonban becsukott szemmel szívta magába ezt a friss levegőt. Másodpercekig úgy érezte, mintha újra álmodna csak. A felcsendülő kar zengő hullámai megtöltötték a hatalmas termet, belefúródtak a páholyokat szegélyező függönyök redőibe, és szinte megcsendítették a csillárok üvegdíszzeit is. Ilyen élményben még nem volt része. Elkábította a zene és az ének. Az opera meséjéből nem sokat értett ugyan, mégis a lelkébe markolt ez a furcsa összevisszaság.

Remélem, boldog vagy? – kérdezte Micike néni többször is, miközben nehéz tenyerével meg-megérintette a kislány fejét. De aztán visszahúzódott a páholy mélyére, és eltűnt a vörösposztós homályban. Voltak azonban hónapok, amikor egyáltalán nem találkoztak. Tanulnia kellett. A fejébe kényszerített sok adat, szám és szabály szívesen cserélt volna akkor gazdát. Ilyenkor sóvárogva gondolt azokra az estékre, amikor az operai páholyban tölthetett néhány órát. Aztán elefejtkezett róla. Pedig furcsa tanácsai mintha azóta is élnének benne.

– Ha nehezen szerzett állásait feladja az ember – mondogatta gyakran –, elsodorják! Egy nőnek még inkább a sarkára kell állnia. Mert egyszerűen leírják, vagy átlépnek rajta könyörtelenül. Érted, lányom?

– Sokan azt is mondták, hogy volt tehetségem a zenéhez! – fűzte még hozzá sóhajtván, és simogatása ilyenkor lett igazán darabos a kislány fején.

Ereje, biztonsága aztán egyik pillanatról a másikra hagyta cserben. Mama mintha örült volna ennek a gyors sorvadásnak. Talán vetélytársat látott benne, és talán ezért tűrte az olyan szóbeszédet is, hogy korán elhunyt sógorát a nővére emésztette el.

Nem igaz! – tiltakozott Pilekné magában.

És ha mégis?

Nem!

Laci bácsi már régóta betegeskedett. Egy ideig a gyomrával kínlódott, aztán meg a szívével. Éjjeliszekrényén halomban álltak a gyógyszerek. Micike néni tartotta számon valamennyit. Tudta, hány cseppet kell szedni az egyikből, és melyik tablettát étkezés után. A piros színűt mindig lefekvés előtt adta be. Azt mondta az orvos, hogy a kapszulás keverékben van némi altató is.

De miért ne adagolhatott volna lassan, fokozatosan egyre többet és többet?

Igen.

A mérég, ha észrevétlenül is, de felszívódik a szervezetben. Hiszen mindenki beszélte, hogy nem élnek jól. Laci bácsi nem szerette a muzsikát, és amikor ágy-nak esett, nyomban elajándékozta a zongorát is.

Persze.

Emlékezett, hogy Mama napokra a nővéréhez költözött. Aztán azok a suttogó mendemondák, Apa gondterhelt arca és a sebtében rendezett temetés!

Pilekné a fotelban görnyedő férjére nézett.

Minden altatóban van mérég! – villant át rajta, és nyomában az is beszivárgott az agysejtjei közé, hogy ha tejből oldaná fel esténként, észre sem vennék talán.

A könyvvarus felriadt.

Az asszony idegesen arrább tolta az egyik tányért.

– Kész a vacsora? – hallotta Balázs tétova hangját.

Nem válaszolt.

Ha Micike néni megéri a háború végét – gondolta –, sohasem leszek ennek a vizenyős szeműnek a felesége! Egy asszony vagy megáll a saját lábán – ismételte a nagynénjét –, vagy élete végéig rabszolga lesz.

– Töltsék tejet? – kérdezte aztán.

A férje bólintott.

Pilekné ollóval lecsípte a zacskó sarkát, és óvatosan a csésze fölé billentette. De keze megremegett néhányszor. A puhán csorgó fehér folyadék az abroszra löttyent.

A könyvvarus hümmögött valamit, majd kényelmesen elhelyezkedett a fotelban.

– Szalámit is kérsz? – szólalt meg az asszony újra, de a hangja is megbicsaklott most.

Pilek Balázs érdeklődő tekintettel nézett a képernyőre.

– Mi történt eddig? – tudakolta kocsonyásan cuppogó szájjal.

Az asszony felhúzta a vállát.

– Hát nem Te nézted? – vetette oda epés hangsúllyal, és újra töltött a tejből.

Aztán mind a ketten a képernyőre meredtek. De tekintetükben közömbös fény csillogott.

FRANK GEERK

Ősz

Mohón töröm fel a diót,
ahogy valami más engemet is feltör –
szorító markomat
a diótörő vas-szárai.
A héj megreped,
elém tárulnak a magocska szárnyai,
feketék és barnák
vagy szerencse-sárgák;
amiket mohón megeszek,
nem feledkezve meg róla, aki majd
engem fal föl.

Moldvától a Fekete-Körös völgyéig . . .

A magyar tudományos törekvések az utóbbi évtizedekben Erdélyben találták meg azt a kanyargók nélküli utat, amely népi értékeink, történeti hagyományaink, a verejtékes dolgozókkal, a rögös földdel összeforrott múltunk legmélyebb feltárásához vezettek. A tudomány művelői az eredményeket bele is ötvözték azokba a szellemi áramlatokba, amelyekről Ady Endre az Ismeretlen Korvinkódex margójára című írásában elmélkedett. Tudományos életünk legnagyobbjainak, a magyar szellemiség és magatartás kiemelkedő feltáróinak munkáját folytatják ma Erdélyben. A régi kollégiumok szellemi örökségével újabb és újabb kutatók indulnak a székely, a kalotaszegi, a mezőségi falvakba, hogy megszilárdítsák azt az eszmei talapzatot, amelyet a Bod Péterek, a Kőrösi Csoma Sándorok, a Bolyaiak, az Orbán Balázsok raktak le. Az erdélyi magyar nyelvtudománynak, népiség- és irodalomtörténetnek, néprajznak, szociológiának napjainkban olyan eredményei vannak, amelyek ismételt és ismételt formába öntött örökségei az elődök szellemi törekvésének. Ehhez hozzá kell tennünk, hogy az erdélyi magyar tudományosság az utóbbi harminc-negyven évben önmaga hozta létre alkotásait . . . De legyünk objektívek! Ehhez hozzájárult az új államiság nyújtotta lehetőség is. Ugyanakkor a mi szellemi segítségünk gyakran ügyeskedéssé és ügyködéssé vált. Csak az alkotások megformálódása, a tudósok elhivatottságból fakadó verejtékes munkája után eszméltünk fel arra, hogy mi is történik odaát! Könnyű azután adni, elismerni, utat mutatni, miután a Kőrösi Csoma Sándorok már átvergődtek a célhoz vezető szorosokon . . .

Az alkotók és alkotások sorából Kós Károly néprajzi munkásságáról szeretnék megemlékezni. A Magyar Néprajzi Lexikon 28 félsort mond róla. Munkái ezernyi oldalt tesznek ki. A Kolozsvárott dolgozó etnográfus ezeken az oldalakon alig ismert tájak; közösségek életét tárja fel olyan tudományos érzékkel és sokoldalúan, amely már az iskolateremtés erejével hat.

Kós Károlyhoz és munkatársaihoz nem jutottak el Benedict Ruth, Lévi-Strauss Claude, Bausinger Hermann könyvei. Gyakran még az itteni néprajzi munkák sem. Mégis olyan új feldolgozásokkal és gondolatokkal gazdagította Kós Károly a magyar népi műveltség kutatását, amely korszakos jelentőségű. Kós Károly a geográfiai, társadalmi és történeti környezetben élő ember munkáját, tevékenységét rögzíti, akár a torockói vasverőkről, akár a díszes kaput faragó kászoniakról, a fazekat korongoló moldvaiakról vagy a nemzeti szervezettel őrző hunyadi templomi ülésrendről ír.

Kós Károly írásaival már a 40-es évek közepén találkoztunk. Kalotaszeg juhászatáról, az erdélyi ekékről megjelent tanulmányai arról tanúskodtak, hogy a pásztorkodás rendje, az ekeformák mögött meglátta a megújuló esztendők keretében megújuló munkát is. A kolozsvári Utunk, Korunk, a bukaresti Művelődés, a Falvak Dolgozó Népe hasábjain megjelent tanulmányai a nagyobb alkotások születését sejtették. *Mihez kezdjünk a természetben* című munkája (1968) a környezetét ismerő, az ahhoz alkalmazkodó, a természetet alakító erdélyi ember tevékenységét tárja fel. Számptalan általános néprajzi párhuzammal, a múltba

tekintő bepillantással. A munkában Kós Károly gyakran felfrissíti a néprajz evolucionista klasszikusainak gondolkodását, de hozzájárul a most kibontakozó kulturális ökológiai törekvésekhez is.

Népelet és néphagyomány című kötetéből (1972) kisugárzik tudósi sokoldalúsága. Már ebben a könyvében (és a későbbiekben mindinkább) a különböző tájak és etnikai csoportok egymásrataltságát hangsúlyozza, s ezt a vásárok jelentőségének, a vándorárusok útvonalainak, az árucserre módozatainak bemutatásával tárja elénk. Megelevenedik előttünk a kalotaszegi, a székelyföldi, a mezőszéki, szatmári vásárok forgataga, az országokon átvonuló hétfalusi szekeresek élete. Az utóbbiak Brassóból még könyveket is szállítottak Olténiába. Az eddig figyelmen kívül hagyott tények feltárásával rávilágít Kós Károly arra, hogy a vásár, a vándorkereskedelem mint igazodik a gazdasági igényekhez, a paraszti élet ritmusához. Érzékelteti, hogy a búcsúkon a szellemi találkozás mellett az árucserre kezdetleges formái is feltűnnek, kapcsolatok alakulnak ki, exogám házasságok jönnek létre. Moldvában, Olténiában a vásárokat is búcsúnak mondják, jeléül annak, hogy magjuk egyházi jellegű találkozás volt. Mesterien és művészen (gyakran a Varju nemzetséget író apa stílusára emlékeztetve) tárja fel a szerző a hunyadi társadalmi szervezet, a Maros menti szőlőművelés emlékeit, a szerelem és halál szilágysági szimbolikus kifejeződését. Betekint – és mennyi mindent meglát – az olténiai román paraszti házába is. Ezt a kötetét követte *Tájak, falvak, hagyományok* című könyve (1976), amelynek bevezetésében az etnográfus munkájáról mond el lényegeseket. Ma a legsürgősebb a rendszeres, elmélyült, igényes gyűjtés. A népelet formavilágának és funkcióinak rögzítése. Ezt a feladatot nem lehet az ún. társadalmi gyűjtők számára hátrahagyni. Számunkra az emberek házatája, a hegyi pásztorszállás, a terep ugyanaz, mint a kémikus számára a laboratórium. Valójában ott érzékelhetjük azokat az emberi „vegyszereket”, amelyek a legeredményesebben ható medicinákat, a kultúrákat hozzák létre. A kötet – többek között – tartalmazza Kós Károly Fekete-Körös-völgyi kutatásainak eredményeit, a csíki fazekasság feldolgozását. Bemutatja a szerző a moldvai csángók gazdálkodását, települését, öltözetét is. Ez évben lát napvilágot *A vargyasi festett bútorok* című könyve is, amely a paraszti alkotóművészek portréját gazdagítja, s a falusi igények kitágulásáról, kielégítéséről tájékoztat. *Eszköz, munka, néphagyomány* című könyve (1979) a munka néprajza. „A munka – írja – nem csupán a hosszú hétköznapi erre kijelölt óráiban foglalkoztató tevékenység... ott rejtőzik legkülönbébb testi és szellemi mozdulatunkban, – legyen az bár játék, sport, társas összejövetel, családi együttlét, szórakozás, ünneplés... , a két munka közti regenerálódás, új munkára való felkészülés vagy a munkát befejező vagy befejeztét jelző aktus.” Majd kifejti, hogy a kevésbé differenciált hagyományos közösségekben „az anyagi, társadalmi és szellemi élet s ezek aspektusai a munkával és épp a munka révén egymással oly szétválaszthatatlan egységet alkotnak, hogy önmagukban való tanulmányozásuk és megértésük nem is lehetséges.” Ismerteti azután az Erdélyben még lépten-nyomon megtalálható ősi eszközvilágot a fakéreg edényektől kezdve a kezdetleges kőtárgyakig, amelyek nemcsak évezredek formákat őriznek, hanem leleményes gondolkodásról, megismétlődő felismerésekről is vallanak. Vajon ki vette eddig észre, hogy a hargitai székelyek a lapos „patakköveket” természetes formájukban sírkőnek állítják fel. Gondolkodtatóan teszi mindehhez hozzá Kós Károly, hogy hasonló kőlapokból készült sírjelek az újabb kőkorból is ismertek. Természetesnek tartjuk, hogy az erdélyi hegyekben gyűjtik a málnát, az áfonyát, de azon már csodálkozunk, hogy a hegyi patakokban kaszafenőnek összeszedik a megfelelő köveket. A néprajzon kívül állót is érdekelheti az egyik Kolozs megyei román falu ácsmestereinek tevékenysége. A mesterek helyben készítették el a házakat, csűröket.

Azokat a távolról jött vevők megszemlélték, szétszedték, és székéren szállították falujukba. Tudunk erdélyi templomépítő falvakról is. A kész fatemplom ott állt a falu szélén. Ha a megrendelők meg voltak elégedve, szétszedték, elszállították, s falujukban ismét összerakva felszenteltették. A szerző a továbbiakban részletesen ismerteti a mezőségi munkaszervezeti formákat, kalákákat, az idény- és cselédmunkát; az avassági gazdálkodók hagyományos és átalakult belső organizmusa tárul elénk, amikor a mezőségi Szék község rendjét vizsgálja. A falu vagyongözösséggel rendelkezik, s a lakosság egyidejűleg harcolt a közvagyon megcsonkítása vagy felosztása, valamint a közbirtoklók hagyományos közössége kitérítésére. A falu írott és íratlan törvényeivel nemcsak a közvagyont védte, hanem örökösödött minden egyéni tevékenység felett is, nehogy károsodás érje a közérdeket. A falusi közösségben tartós rend, az anyagi és erkölcsi értékek szilárdsága uralkodott. A tanulmány problémafelvetéseivel, adataival, következtetéseivel a társadalomnéprajzi kutatás kiemelkedő értéke. Ugyanezt mondhatjuk el egy mezőségi falu házassági rendszeréről közölt tanulmányáról is. A kötet többi írása az erdélyi guzsalyokról, a nagy múltú ekeformákról, a malomkő-bányászatról, a járai fazekasságról, a mezőségi szücsmesterségről, a kalotaszegi állattartásról mond el lényegeseket.

Kós Károlynak több olyan monográfiája látott napvilágot, amelyeket Nagy Jenővel és Szentimrei Judittal együtt írt. Feldolgozták a csíki Kászon, a Kis-Küküllő vidéke, a Szilágyság népművészetét (*Kászoni székely népművészet*, 1972; *Szilágysági magyar népművészet*, 1974; *Kis-Küküllő vidéki magyar népművészet*, 1978). A szötteket, varrottásokat, az öltözetet a két szerzőtárs mutatta be; s Kós Károly az építkezéssel, a lakásbelsővel, a bútorokkal, az agyagmunkával foglalkozik. A szerzői hármasság kiemelkedő monográfiája a *Moldvai csángó népművészet* (1981). A moldvai csángók gazdálkodásáról, településéről, öltözködéséről – mint említettem – Kós Károly már korábban is írt. A *Moldvai csángó népművészet* magyarságtudatunk egyik útmutatója kell hogy legyen. Kibontakozik előtűnk, hogy mit őrizhetett meg és fogadhatott be ez a magyar népcsoport, s miképpen mozgatta meg, emelte magasra, színesítette a középkelet-európai kultúrák hullámain. Kós Károly így látja a moldvai csángók műveltségének lényegét: „Ősi-egyetemes emberi észjárásbeli, viselkedési és alkalmazkodási formák, középkori magyar műveltségörökök, székelyföldi hozadékok és további újabb hatások, a moldvai táji, gazdasági, történeti feltételek és a környező románság közvetlen befolyásoló ereje, viszont ugyanakkor a városi polgári kultúra és a műveltségközvetítő kishemesség és értelmiség teljes hiánya – íme csángó néprajzi csoportunk népművészetének szakszerű boncolással kielemezhető összetevői. Azonban a csángóság népművészetében is bebizonyosodik, hogy ez egyáltalán nem a különböző elemek és hatások egyszerű összege, hanem mindezeknek az adott helyi körülményekhez igazodó értékrend szerint válogatott és csoportosított, önálló, szerves és sajátos egysége.” Természetesen Kós Károly nem a cifra ornamentikában látja a népművészet lényegét, hanem kutatási körébe vonja mindazt, ami széppé, kényelmessé, ünnepivé teszi az életet. Ez lehet egyszerű hajlék, díszítetlen munkaeszköz, vagy durván korongolt agyagedény, amelyben ünnepi étel fő. A csángó monográfia részletei meghatóak. Itt csak az egyikre emlékeztetek. A gorzafalvi és más falubeli magyar leánykáknak, a 13–14 éves *cinkáknak* az a szokása, hogy ősszel a hátukra vetett zsákba beletesznek néhány cserépedényt, s kisebb csoportokban útra kelnek a Bákó vidéki csángó falvakba. Ott az edényeket kenderért cserélik el, s az ily módon összegyűjtött tilott kenderből készítik el kelengyjüket.

Kós Károly nemcsak tudós. Sokoldalú népművelő, utódokat nevelő munkát is végez. Faragó Józseffel szerkesztője, tanulmányírója a *Népismereti dolgozatok*

című kiadványnak (eddig öt kötete jelent meg), amelyben ösztönzésükre már az erdélyi fiatal kutatónemzedék is bemutatkozik. A *Népismereti dolgozatokat*, Kós Károly könyveit (a szerző ritka szemléletességgel készített rajzaival) a bukaresti *Kriterion* kiadó jelentette meg – olyan munkát vállalva, amely révén a romániai magyar és más nemzetiségek súlya a politikai mérőeszközökre is ráhelyezhető. A kiadó munkája utat nyit a politikusok tevékenységéhez. Reméljük, hogy a kiadó gondozásában hamarosan megjelenik a moldvai csángók népnyelvi atlasza s a *Romániai magyar irodalmi lexikon* további kötete.

Kós Károly a romániai és hazai magyar néprajztudomány kiemelkedő művelője. Munkáinak európai rangja van. Nemcsak magyarságunk jegyeit, népünk alkotásait tárja fel, hanem építőköveket helyez egymásra a középkelet európai néprajz számára is. Munkásságát megbecsülik, támogatják a román etnográfusok is. Sajnos nem gondoskodtunk arról, hogy munkásságát, műveit a külföld is megismerje. Tudomásom szerint munkáiról idegenben méltatás csak a *Finnisch-Ugrische Forschungenben* (Helsinki) jelent meg.

Nehéz lenne azt a módszert vázolni, amely keresztül vonul Kós Károly munkáin. Néhány mondatfoszlánnyal a módszereit már érintettem. Helyesebb azonban azt mondanom, hogy nála a kutatás tárgya alakítja a módszert. Módszer maga a teljesítmény, amely kifejezi, hogy Kós Károly benne él a népi műveltség forrásaiban, s látja annak történeti mélységét, földrajzi távlatait, társadalmi formáló tényezőit, és rögzíteni képes etnikai jegyeit. Új területeket feltáró kutatásának eredményei – a strukturalizmustól, a szemiotikától függetlenül – olyan szimbólumrendszerré formálódtak, amely magyarságunk lényegéhez tartozik. Ennek a lényegnek a feltárásához keresték a lehetőségeket az Apáczai Csere Jánosok is, akik mindig „Kisebbségben” éltek, de éppen ebben a helyzetükben eszméltek rá arra, hogy a változó arculatú, de örökízű magyarság számára alkossanak... Ilyen alkotások Kós Károly munkái is...

PAUL VALÉRY

A tündér

Nem sejtett, elfelejtett
illat vagyok,
élő s halott,
kit könnyű szél elejtett!

Nem sejtett, elfelejtett
szeszély vagy égi hang?
Alighogy csak megejtett,
máris tovább suhant!

Nem látott, meg-nem-értett?
Hány jó agy félreértett,
s még mennyi téved el!

Nem sejtett, elfelejtett,
két ing között a rejtett,
megvillanó kebel!

Szegzárdy-Csengery József fordítása

„Halotti beszéd”-kutatások

„Láttátuk feleim szümtükkel, mik vogymuk. Isa pur es chomuu vogymuk...” – Magyar nyelvű írott irodalmunk a XIII. századi *Halotti beszéd*-del kezdődik, a halotti beszéd műfajának kutatása azonban új keletű. Úgyannyira az, hogy e tárgyban alighanem 1983. dec. 14-én hívták össze az első magyarországi tudományos munkaértekezletet, mégpedig az ELTE Régi Magyar Irodalomtörténeti Tanszékén, ahol a „halotti beszéd”-kutatások néhány éve szervezetteren megkezdődtek. A történész Péter Katalin és a munkáját folytató irodalomtörténész Lancsák Gabriella érdeme, hogy erre a kollektív kutatói bemutatkozásra sor került: ők vezetik azt az egyetemi hallgatókat összefogó kutatócsoportot, amely a halotti prédikációk és orációk összegyűjtésére, feltárására szerveződött.

Az első „halotti”-ülésszakon egyetemi hallgatók dolgozatai beszéltek meg, s olyan témák körül forgott a vita, mint a halotti beszédekben tükröződő emberideál, az irodalmi és demográfiai vizsgálatok lehetősége, a szövegforrások teljességre törekvő számontartása.

Ahogy ez már tudományos ülésszakokon lenni szokott, a szakértő és az érdeklődő kutatók tapasztalataikat is kicserélték. Megtudtuk például, hogy külföldön már régóta működnek úgynevezett Funerális Kutatóintézetek; hogy a temetési szokások, a halotti búcsúztatók, a síremlékek és temetők vizsgálata immár nem néprajzi feladatkör: a történeti demográfia, az orvostörténet, a mentalitásvizsgálat, a művészettörténet egyaránt profitál a sokrétűvé lett kutatásokból. S kiderült az is, hogy a fiatal irodalomtörténészek vállalkozása sem társtalan itthon. – Körbejárt az MTA Művészettörténeti Kutatócsoportja és az ELTE Művészettörténeti Tanszéke közös szerkesztésében publikált *Ars Hungarica* című folyóirat új száma: teljes egészében a *Funerális művészet* kutatásának szentelték. A *Németh Lajos* bevezető tanulmányával megjelent összeállítás tematikája középkori nevezetes síremlékeinktől a Kerepesi és a Farkasréti temető újabb síremlékeinek vizsgálatáig terjed, de feldolgozza a Gerenday-féle sírkőgyár történetét vagy a Kossuth-mauzóleum építéstörténete körüli politikai-esztétikai visszaélések tanulságait is.

Thaly Kálmán romantikus-beteges vízióinak egyike az volt, hogy fel kell kutatni minden kuruc vitéz sírját, a sírokból kiemelt „kuruc csontokat” pedig közös temetőben, a Gellérthegyen kell elföldelni! – Hol vagyunk már e naiv és tudománytalan képzelgéstől? Előbb és később: Mohács és Segesvár tömegsírjaiban is örökre összekeveredtek a „magyar vitézeknek dicsőséggel földben temetett csontjai” – hogy Zrínyi szavával szóljunk –; nem hánytorgatni kell azokat, hanem a tudomány mai eszközeivel azt feltárni, ami eleinkről az írott forrásokban: pl. a síremlékek és a halotti beszédek szövegében megmaradt.

Ha a XVI–XVII. századdal bezáróan elkészülne a történelmi Magyarország még fellelhető latin, magyar, német, héber nyelvű sírköveinek tudományos gyűjteménye; ha módszeresen dokumentálnánk, milyen *toposzok* (közhelyek) öröklődnek-alakulnak a sírköveken és a búcsúztatókban; ha számba vennénk a nyomtatott és kéziratos halotti beszédek valamennyi életrajzi, kortörténeti, demográfiai adatát – hogy egyéb kínálkozó feladatokról ne is szóljak –, mindez valóban felbecsülhetetlen értékű információkhoz segítené a tudományt. Hadd említsék csak három példát bizonyosságul:

– A *temetők műemléki védelme* című tanulmányában (Műemlékvédelem, 1982. I. negyed, 17–20.) Marjai Márton megállapította, hogy XX. századi magyarországi magyar és német sírköszövegek ama fordulata: „Ne irigyeld hát azt a kevés földet, amely mostan testemet takarja”, tulajdonképpen egy szó szerinti Plutarkhosz-idézet: a *toposz* a *Párhuzamos életrajzok* Nagy Sándorról szóló 69. fejezetében olvasható.

– A tizenkét évesen meghalt Bedeghi Nyáry Ferenc temetéséhez kapcsolódó *Négy szép halottas prédikációk*-kal (1624) magam is foglalkoztam egykor, de csak most látom, hogy az 1622. évi felvidéki pestisjárványról szóló drámai híradásai demográfiai értékűek.

Kaposi István ezt prédikálta a varannói temetésen: „Oh szegény igyefogyott s külön-különféle sok nyomorúságoknak törvényében bémerült édes nemzetünket szörnyű kibeszélhetetlen éhséggel s keserű, mérges dőghalállal csaknem szintén elpusztító s megemésztő ezerhatszázhuszonkét esztendő... Melyben az Úr... elbocsátá amaz ő délszínben röpülő, dőghalálnak mérges nyilaival lövöldöző haragos angyalát, ki az mi édes országunknak minden tartományin, városin, faluin általmenvén, keserves jajszókkal tölte bé minden helyeket s ez mi szegény lakóhelyünket is, elvévén e kicsiny helyecskéből nyolcadfélszáznál többet...”

– Szinnyei József *Magyar írók élete és munkái* című hatalmas életrajzi sorozatának dátumforrásai jórészt azok a *somorújelentések* (gyászjelentések) voltak, amelyek rendszeres összegyűjtésében Szinnyei fia és a kolozsvári unitárius főgimnázium egykori tudós tanára, Kanyaró Ferenc segédkezett.

Magyar és latin halotti beszédek nagyobb számban a XVI–XVII., tömegével a XVIII. századból maradtak fenn. A kutatói figyelem pillanatnyilag még inkább csak ama prédikációk felé fordul, amelyek híres történelmi szereplők temetésén hangzottak el. Bán Imre szerint a XVII. század első felének „parádés” retorikai teljesítménye volt például a Bethlen Gábor fejedelem felesége, Károlyi Zsuzsanna fölött elmondott latin és magyar „halotti prédikációk kettős gyűjteménye” (1624). „Az udvari történetíró, Bojthi Veres Gáspár által sajtó alá rendezett két sorozat 1622 tavaszán és nyarán hangzott el a fejedelemszobor majd három hónapig tartó temetési szertartása alkalmával.” E nagyszabású protestáns színjáték katolikus barokk párdarabja a harminc évvel későbbi Eszterházy-temetés Nagyszombatban. A vezekényi csatamezőn 1652 nyarán a törökkel vívott harcokban hősi halált halt négy Eszterházy fiú: László, Ferenc, Tamás és Gáspár. A végtiszteességük alkalmával elmondott latin és magyar halotti beszédek: Pálffy Tamás és Hoffmann Pál püspökök prédikációi Zrínyi-kutatásaim során kerültek elélem. Zrínyi ugyanis azzal kompenzálta a temetésről való elmaradását, hogy *epicédiumot* (gyászverset) írt ifjúkori jó barátja, Eszterházy László emlékére. A Zrínyi-epicédium szövege elveszett ugyan, de fennmaradtak a hatalmas barokk ceremóniával végbement nagyszombati temetés egyéb emlékei: a *Castrum doloris* (a díszes ravataléptítmény) és a *Delineatio pompae funebris* (a gyászmenet rajza) rézmetszetű ábrázolásai. A művészettörténeti szakirodalom téves adatával szemben ezek a metszetek nem Hoffmann Pál magyar, hanem Pálffy Tamás latin orációját díszítik – alaposan tehát meg sem nézték még őket. A vezekényi ütközet és a nagyszombati „temetési pompa” összegyűjtött hadtörténeti, irodalmi és képzőművészeti emlékei (közülük a Nürnbergből rendelt ötvösműredek, az Iparművészeti Múzeumban őrzött ún. *Vezekényi tál* a leghíresebb) érdekes kötetben dokumentálhatnák egy régi magyar főúri temetés rendjét és barokk pompáját. Tartalmas kötet telne ki válogatott XVI–XVIII.-századi halotti prédikációkból is.

A XVIII. századi temetési prédikáció fokozatosan orációvá: elvilágiasodott szónoki beszéddé válik, legalábbis olyan nagy műveltségű, Nyugat-Európában iskolázott papok esetében, mint idősb Verestói György erdélyi matematikaprofesszor, akiről Németh S. Katalin írt sajtó alatt lévő tanulmányt. Kutatásaiból többek között az derül ki, hogy a Verestói-orációk „kacajok indításában” jeleskedtek, „lakodalmat” csináltak „az halottas házból”, azaz a tréfálkozás, a humor elemeit sem nélkülözték. De volt azokban tudomány is jócskán: fizika és csillagászat, botanika és kémia, fiziognómia és descartes-i filozófia, s volt kuriózum és világias-toleráns-felvilágosult erkölcsi intelem (például a fekete és a fehér ember egyenlőségéről vagy „ama hatalmas imperátor”; Nagy Péter orosz cár parancsolatáról, mely „szerint tartozik minden muszka tanítatni a maga gyermekét”).

„Hosszú embernek hosszú koporsó kell” – gondolkodott a lehető legköznapibb racionalitással Verestói tiszteletes úr, de odamondta a gyászoló gyülekezetnek a tudós kartéziánus igéket is büszkén: „Cibálj bár engemet a bíró eleibe, pereld el minden jószágomat a törvényszéken, de soha el nem perelheted tőlem az igazságot: *Cogito ergo sum.*”

„*Isa pur es chomuu vogymuk – Gondolkodom, tehát vagyok*”: íme innen idáig tart 500 év magyar halotti beszédeinek világképi átalakulása.

Van avagy nincs megváltás?

Rónay György: Idegenben

Amikor elkezdtem egyetemi tanulmányaimat, 1947-ben azonnal felfedeztem A regény és az életet, s később – találkozva Rónay György regényeivel – nemcsak a szembesítés vezérelt, hanem a kritikus viszonzás szándéka is. E kettős reflexió eredményeként alakult ki bennem a regényíró Rónay Györgyről szóló tanulmányorozat terve, melynek a következő szöveg egy fejezete. Rónay Györgyre emlékezve ajánlom az ötvenéves Vigilia olvasóinak.

Rónay György életműsorozatában egy kötetben jelent meg két 1968-as regény, melyek az *Idegenben* közös címet viselik. A közös cím azt sugallja, hogy a kötet nem kolligátum, hanem szerves egység. A két regénynek számos közös vonása és gondolata van, de eltéréseik is összekapcsolják őket.

Mindkettő főhőse idegenben vetődik. Az első egy magyar leány története, akit szerelme és házassága Lengyelországba vezérel, s olyan nyomorba és magányba sodor, amellyel csak az élet nagy próbáiban találkozhat az ember. A másik regény középpontjában végletebb alak áll. Ez is leányhős, egy deklasszáldott katonatiszti család tagja, akit az anya nagyravágyása disszidálásra kényszerít. Ő is kiszakad tehát eredeti világából, s őt is a nyomor és a magány fogadja, amelyből már nincs is kiút, hacsak a prostitúciót annak nem nevezzük.

Összekapcsolja a két regényt az a világ is, amelyet az író a végtelen életből kimetsz, és formáló erejével a teljesség hordozójává tesz. Az első műben eleve adott a bemutatott létezés zártága, hiszen alakjai egy írődelegáció tagjai, akiket néhány hétre egymáshoz kapcsol a lengyelországi utazás, s akikhez tolmácsként kötődik a lengyel feleséggé vált fiatalasszony. Sorstársának történetét már távolabbról közelíthetjük meg, mert egyképpen rá vagyunk utalva öreg szomszédasszonyának közléseire és közvetlen módon megjelölt bécsi és párizsi sorsfordulóinak jelentésére. De a hajdani otthon, a budapesti bérház az ő világát is zárt keretben mutatja be, hiszen történetének cselekményszálai innen indulnak ki, és reflektáló közege is a bérház, azaz pontosabban a narrátor szerepet betöltő öreg szomszédasszony.

A narrátorban egyébként a két regény további összekötőjét is felfedezzük. A Lengyelországba vetődött magyar leány sorsát és tragédiáját maga az író tárja fel, aki legtöbbször a háttérben marad, s inkább társai reflexióit jegyzi le, s a maga érzelmi és tudati viszonyát hőséhez azokkal a kérdésekkel fejezi ki, amelyekkel egy lélek és egy magatartás titkának nyomozása közben találkozhat. A disszidens leány történetében pedig már éppen csak sejthetjük az író jelenlétét, aki pusztán befogadója az öreg szomszédasszony közléseinek. A második regény nem is követi folyamatosan a narrációt, hanem színhelyét megváltoztatva közvetlenül is elénk állítja az idegenségben felőrlődő leányalakot. Talán hitelesebbnek vélnék a regény epikai közegét, ha mindvégig belül maradhatnánk az öreg szomszédasszony történeteiben, így viszont kétségtelenül ő válna főhőssé, s az ő reflexiói alakítanák ki az írói mondanivalót. Rónay György azonban a lengyelországi magyar leány sorsát akarja megmutatni a disszidens leányban, hogy kettőjük sorsa egymásra rímeljen – akár egybehangzásukkal, akár pedig disszonanciáikkal. S az csak javára írható, hogy következtetéseit és eszményeit nem tételekben fejezi ki, hanem a kimetszett világok egyszerű esetleges és jelentéshordozó ábrázolásában.

Éppen ezért mindkét kisregényében a középponti leányalakok köré eleven környezetet rajzol, melyet megannyi öntörvényű jellem és sors alakít ki. A Lengyelországba utazó magyar írődelegáció tagjai a maguk életét élik, a maguk útcéljait követik, s miközben igazodni igyekeznek egymáshoz és a vendéglátók közegéhez, magukkal hurcolják otthoni vi-

lágukat, múltjuk elszakíthatatlan szálait és jelenüket, melyek formálói és eredményei egymásba folyó cselekedeteiknek, kérdéseiknek és válaszaiknak. Tolmácsnőjük riadt zárt-ságát is először csak azért akarják felnyitni, hogy egymásrautaltságukban jobb legyen közöttük a légkör. Megértő szándékuk vezeti el őket azután egy szomorú sors alakulástörténetének nyomozásához. S válaszaikat a megismert tragédiára nemcsak kommentárjaik és érzelmi reflexióik foglalják magukba, hanem az ő sorsuk és reményeik szembesítései is a másik ember tragédiájával.

A narrátor öregasszony megrajzolása még hangsúlyosabbá teszi az írói gondolat életbe ágyazott megjelenítését. Kölcsönvéve a színészek és színbírálatok szóhasználatát, ez az öregasszony tipikusan karakter-alak, aki egyszerre kiszolgáltatottan és öntudatosan viseli el a fia családjával való együttélés nyúgét, bölcsen és némi rosszmájúsággal kommentálja szűkebb és tágabb környezete hétköznapijait, s nyolcvanhat évesen is megőrzi élete értelmét unokája nevelésében. A disszidens leány tragikus története is e karakter tükrében mutatkozik meg – vagy közvetlenül, vagy pedig közvetve: a főhősnő szüleinek reflektált magatartásában. De ha csak ezt mondjuk el a második regény öregasszonyáról, akkor alighanem epizód szereplővé degradáljuk, s vele együtt leminősítjük az író is, hiszen azt feltételezzük róla, hogy következtelen volt a mű belső összefüggéseinek megépítésében. Tovább kell tehát követnünk mind a főalakok, mind pedig a rezonátorok történetét, amelyet azonban a további szakaszokon már nem a cselekmény hordoz, hanem a kérdések és válaszok, a sorsfordulók és a magatartásformák viszonylatrendszer.

A második kisregény tudatosan beszélő címe így hangzik: *Nincs megváltás*. De az elsőben is, mely a *Szürke élet* címet viseli, a következő sorokat olvashatjuk: „Nemcsak őt nem hagyhattam elkallódni – mondja férjéről a tolmácsnő –, hanem magamat se. Nekem is kellett végre valaki, akit szerethessek. Mert azt még ki lehet bírni, ha minket nem szeret senki. De hogy mi ne szeressünk senkit . . . ?” S ezt a magatartást még jobban átvilágítják gondolattal azok a szavak, melyekkel a regény íróalakja igyekszik meggyőzni szerencsétlen embertársát, hogy legalább magát mentse meg, s nézzen szembe vele, hogy evilági Danaidaként feneketlen hordóba tölti a vizet: „Tudom, a szeretet egy kicsit mindig Danaida-munka, és mindig megvoltak a maga Danaidái. Hordják a vizet a végtelenségig; de mindvégig ott lappang bennük legalább egy szikrányi remény, hogy a hordónak hátha mégis van, vagy egyszer, valami csoda folytán mégis lesz alja. Ha eleve tudnák, hogy nincs, és soha nem is lehet, bizonyára föl se vennék a korsójukat”. A heroikus egzisztencializmus válaszainak is tekinthetnénk ezeket a mondatokat, a *Szürke élet* hősnőjének magatartása azonban messzebbre mutat. A szerelmét követő leány az idegen országban idegen világba sodródott: nyomorának és magányának oka nem is férje rosszasága, alkoholizmusa és felelőtlensége, hanem sodródó alkata, középpont és egyensúly nélküli lelki-lete. A leány nem akarja vállalni a visszautat, s szinte végzetét hívja ki, amikor önző és bizonytalan művészjövőjű öccsét is maga mellé veszi. Tehát mintegy elzárja maga előtt a visszautat, mert áldozatában látja önnön megváltását.

S itt találunk rá arra a jelentésre, mely a tolmácsnő történetét összerímelteti a disszidens leány sorsával. Bár ő hamar eljut a végpontra, s feladással vállalja az utcaleányok sorsát, a választási lehetőséget még egyszer mégis megkapja: összetalálkozik egy másik magányos emberrel, egy másik párizsi magyarral, aki az előítéleteket eleve félretéve feleségül veszi. De az ő idilljük már másfajta megváltást ígér: „Egy megváltás van, Bea – mondta a férfi –, vállalni egymás ringyóságát. Nincs megváltás – mondta a leány. – . . . Egy megváltás van, meghalni. Akár magadért, akár másért. De én nem akarok meghalni. Én se akarok meghalni – mondta a férfi. – De ha most elengedsz – mondta csöndesen –, akkor végképp nincs, amiért tovább éljek. Szegénykém – mondta a leány. – Mit szenvedhetsz, . . . hogy beérnéd egy ilyen szemét megváltással!” Bea sorsa tehát szükségképpen vezet el a halálhoz. Áldozat lesz ő is, gyilkosság áldozata. Számára valóban a halál a megváltás, de történetének közvetítője, az öregasszony, nemcsak narrátor, hanem rejtett válsz is. A két leány sorsa disszonánccal, elütő hangzással alkotja meg a kötet rimpárját. Az összhangzást és a megnyugvást az öregasszony példája sejteti.

1985
ANNÉE L.

vigilia

FÉVRIER-FEBRUAR
FEBRUARY

Revue mensuelle – Monatsschrift – Rédacteur en chef – Chefredakteur: LÁSZLÓ LUKÁCS
1053 Budapest, Kossuth Lajos u. 1. – Abonnements pour un an – Abonnement für das Jahr 23.– US dollar

---

RÉSUMÉ

Il y a cinquante ans, Zsolt ARADI, Borisz BALLA et László POSSONYI lancèrent la revue *Vigilia*. Les collaborateurs anciens et actuels évoquent dans ce numéro de *Vigilia*, fêtant le cinquantenaire de sa fondation, les décennies écoulées et ravivent le souvenir des rédacteurs anciens, tout d'abord Sándor SIK et György RÓNAY. Ces commémorations sont complétées par des oeuvres recommandées à *Vigilia*. Parmi les auteurs de ce numéro nous trouvons maintes personnalités éminentes de la littérature hongroise contemporaine. – Dans son introduction, le rédacteur en chef esquisse le processus vivant d'un demi-siècle qui, à travers les changements, put se développer dans une évolution organique. Ainsi, le triple objectif de la revue est-il inchangé depuis les débuts:

1. L'exigence de l'universalité s'intégrait tout naturellement dans une ouverture oecuménique au sein des Eglises chrétiennes et cette exigence a conduit jusqu'au dialogue commencé avec les non-croyants.
2. Elle enrichit la littérature hongroise vivante avec sa conception transcendente large-ouverte vers Dieu.
3. Elle prend pour sienne la cause de tous les Hongrois, de tous ceux qui se sentent le leur notre passé et de notre terre, et qui se sentent responsables de notre présent et avenir.

INHALT

Vor fünfzig Jahren wurde unsere Zeitschrift von Zsolt ARADI, Borisz BALLA und László POSSONYI gegründet. In der, ihr halbes Jahrhundert langes Bestehen feiernden *Vigilia* rufen die früheren und heutigen Mitarbeiter der Zeitschrift die vergangenen Jahrzehnte in Erinnerung, und gedenken der früheren Redakteure, vor allem Sándor SIK und György RÓNAY. Die Erinnerungen werden von, der *Vigilia* gewidmeten, Beiträgen ergänzt. Unter den Mitautoren der Nummer finden wir eine ganze Reihe von namhaften Repräsentanten der heutigen lebendigen ungarischen Literatur. – In seinem einleitenden Artikel zeichnet der Chefredakteur jenen, ein halbes Jahrhundert dauernden Vorgang auf, der – trotz aller äusseren Änderungen – sich in organischer Entwicklung entfaltete. Von Anfang an gelten die drei grundsätzlichen Zielsetzungen: 1. Das Streben nach Universalität wuchs mit Selbstverständlichkeit in die ökumenische Öffnung innerhalb der christlichen Kirchen hinein, und führte auch zum Dialog mit den Nichtglaubenden. 2. *Vigilia* bereichert die lebendige ungarische Literatur mit ihrer transzendentalen, auf Gott geöffneten Betrachtungsweise. 3. Sie betrachtet als ihr Eigen die Sache des gesamten Ungarums, die Sache aller Jenen die sich zu unserer Vergangenheit und zu unserem Boden bekennen und sich für unsere Gegenwart und Zukunft verantwortlich fühlen.

CONTENTS

This periodical was launched fifty years ago by Zsolt ARADI, Borisz BALLA and László POSSONYI. In this number of *Vigilia*, celebrating its fifty years of existence, former and present-day contributors recall the past decades and the memory of former editors, first of all of Sándor SIK and György RÓNAY. The recollections are completed by writings dedicated to *Vigilia*. Many outstanding authors of contemporary Hungarian literature figure among the contributors. – In his introductory article, the editor describes the fifty years of active progression which, amidst all external changes, has been able to ensure *Vigilia*'s integral development. The three objectives of the periodical have not changed since the beginning: 1. the requirement for universality, which has of course developed into an oecumenical openness within the Christian churches and has led to dialogues with not-believers; 2. contemporary Hungarian literature has been enriched by a transcendental approach open towards God; 3. the cause of all Hungarians has been its concern, as well as of all those who feel they belong to our past, to our native land and feel responsible for our present and future.

CSANÁD BELA: Őrség (vers)	123
TÜZ TAMÁS: Ad multos annos!	124
BÉKÉS GELLÉRT levele	127
SZABÓ FERENC: Kapcsolataim a Vigiliával	128
GÁL FERENC: A Vigília ötven évéhez	130
GÜTHY ANDOR: A Vigília köszöntése	132
TÓTH SÁNDOR: Rögtönzött gondolatok – őszinte szavakkal	133
GYURKOVICS TIBOR: Vigilate et custodite	134
MEDVIGY MIHÁLY: Emlékeim a Vigiliáról	136
CSISZÉR ALAJOS: A Vigiliáról múlt és jelen időben	137
SINKÓ FERENC: A csehszlovákiai „ifjú katolicizmus” és a Vigília	138
SZEGHALMI ELEMÉR: Vigília-találkozók	140
VIRT LÁSZLÓ: Ötvenéves a Vigília	143
JELENITS ISTVÁN: Esztétikai katolicizmus?	145
POMOGÁTS BÉLA: Az írott szó hitele	147
RÓNAY LÁSZLÓ: Harminc év	149
SZÖLLÖSI ZOLTÁN: Asztal, szék, kalap	152

ARCKÉPEK

SÍK SÁNDOR: A Vigília ünnepén	153
NEMESKÜRTY ISTVÁN: Sik Sándor és a film 1948-ban	154
MÉCS LÁSZLÓ: Fatimai pintyökék (vers)	156
RÓNAY GYÖRGY: Napló (részletek)	157
BELON GELLÉRT: Emlékezés Rónay Györgyre	160
PARANCS JÁNOS: Nyárvég (vers)	162
KALÁSZ MÁRTON: Az én Vigiliám	163
POSSONYI LÁSZLÓ levele Sik Sándornak	165
POSSONYI LÁSZLÓ: Szabálytalan emlékezések	166
SZENTMIHÁLYI SZABÓ PÉTER: Kegyelmet (vers)	167
BENEY ZSUZSA: A szenvedés metafizikája	168
PILINSZKY JÁNOS: Jegyzetek Illyés Gyuláról	173
DOROMBY KÁROLY: Elmosódó arcélek	173

A VIGILIÁNAK SZERETETTEL

VAS ISTVÁN: Mégis	177
SÖTÉR ISTVÁN: A koldus (regényrészlet)	178
JÉKELY ZOLTÁN kiadatlan verse: Magányos kapu az erdön	183
ZELK ZOLTÁN: Szemben a némasággal (vers)	184
VASADI PÉTER: Lépés (vers)	185
CZIGÁNY GYÖRGY: Augusztus tárgyai (vers)	185
MÁNDY IVÁN: Egy léggömb	186
STETKA ÉVA: Távozni (vers)	187
PÁLOS ROZITA: Köszöntő (vers)	187
SZABÓ MAGDA: A macskák szerdája (drámarészlet)	188
GALAMBOSI LÁSZLÓ: Mater Dolorosa (vers)	196
TARBAY EDE: A lehetetlen megpróbálása (vers)	196
MENSÁROS ZOLTÁN: Héjak talonban (regényrészlet)	197
FRANK GEERK: Ősz (vers) Bari Károly fordítása	199
GUNDA BÉLA: Moldvától a Fekete-Körös völgyéig	200
PAUL VALÉRY: A tündér (vers) Szegzárdy-Csengery József fordítása	203
KOVÁCS SÁNDOR IVÁN: „Halotti beszéd”-kutatások	204
BODNÁR GYÖRGY: Van avagy nincs megváltás? (Rónay György: Idegenben) ..	206
Francia, német és angol nyelvű tartalom	208

VIGILIA

I. KÖTET

1935 GYERTYASZENTELŐ
BOLDOGASSZONY ÜNNEPE

TARTALOM

SCHÜTZ ANTAL: Vigilia	KÜHAR FLÓRIS: Az elvesztett paradicsom
PAUL CLAUDEL: Az idő felajánlása	TOTH LÁSZLÓ: Történetemléteink a liberális korban
BABITS MINÁLY: Intelem vesekőre	HAICS GÉZA: A konzervált spirituális határesetje a modern zenében
IVAN CANKAR: Három állomás (Elbeszélések)	VIDA IMRE: Szent Tamás istentiszonyideái
KÁLLAY MIKLÓS: Metafizika az irodalomban	"MAGYAR BÁLINT: Az új magyar történelmi regény
HENRY GHÉON: A szilapod mint a misztika kifejeződése	P. RAOUL PLUS S. J.: „Consummate”
MÉCS LÁSZLÓ: Két vers	STARK JÁNOS: A Harmadik Birodalom történetemlélete
SIK SÁNDOR: Textvázok (Drámaeskiz)	AVAR GYULA: Miért vesszedelem a turanizmus?
JACQUES MARITAIN: Aquinói Szent Tamás	IFJ. IVÁNYI-GRÜNVALD BÉLA: „Széchenyi féklytári október...”
IZTAS ANTAL: Pampelona ostroma	
P. BRUNO DE JESUS MARIE O. C. D.: A gyermekszűz szent útja	PAULA PRERADOVIC-RAIHER MARIA SILKE-RONAY GYÖRGY: Versök

KIADJAK

ARADI ZSOLT, BALLA BORISZ, POSSONYI LÁSZLÓ

VIGILIA

SZERKESZTI

JUHÁSZ VILMOS és SIK SÁNDOR

SIK SÁNDOR
PAUL CLAUDEL
JACQUES MARITAIN
KELEMEN KRIZOSZTOM
RONAY GYÖRGY
PILINSZKY JÁNOS
ALEXIS CARREL
TOLDALAGHY PÁL
THURZÓ GÁBOR
POSSONYI LÁSZLÓ
FRANZ WERFEL
THORNTON WILDER
JUHASZ VILMOS
JARDANYI PÁL
írásai

1946 DECEMBER

1

XI. ÉVFOLYAM

Vigilia

Párbeszéd

1970
május

Nyíri Tamás

Szekularizáció és transzcendencia

Békés Gellért (Róma)

Ki voltaképp az Isten?

Pomogáts Béla

Mindenség és költészet

Juhász Ferenc újabb verseiről

Korunk kérdései

állásfoglalások a cölibátus problémájában

Miklós Dezső

Az unió's imahét közös istentiszteletei

Resumé en
langue française

VIGILIA

1971
július

7

A NYUGAT EMLÉKE

Cs. Szabó László Nemes Nagy Ágnes
Falu Tamás Ottlik Géza
Mándy Iván Zelk Zoltán
írásai

Ortutay Gyula

A nemzeti egység útján

Rónay László

Ottlik Géza

Hegyi Béla

Beszélgetés Illyés Gyulával

Szennay András

Életet teremtő feszültség

Illyés Gyula, Beney Zouza
és Jékely Zoltán versei

